

447. 0180 13

178325

178

วิเคราะหงานนุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525

ปริญญานิพนธ์

ของ

บุญเรือน จันทรัฐพล

๕-7 พ.ค. 2535

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

เพื่อ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต

กุมภาพันธ์ 2526

ลิขสิทธิ์ เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

178325

คณะกรรมการที่ปรึกษาประจำตัวนิสิตและคณะกรรมการสอบ ได้พิจารณาปริญญาบัตร
ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

คณะกรรมการที่ปรึกษา

.....ประธาน

.....กรรมการ

.....กรรมการ

คณะกรรมการสอบ

.....ประธาน

.....กรรมการ

.....กรรมการ

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์นิยม เรืองจันทร์
ประธาน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพาศน์ พฤทธิประภา กรรมการ และผู้ช่วยศาสตราจารย์
ดร. ปรีชา ธรรมมา ที่ให้คำแนะนำเสนอข้อคิดต่าง ๆ ทั้งยังสละเวลาตรวจแก้ไขจนงานดู
ด้วยดี ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณไว้อย่างสูง

นอกจากนั้น ผู้วิจัยยังได้รับความเมตตาจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประสิทธิ์ กาพย์กลอน
ในการให้คำปรึกษา คำแนะนำแง่มุมต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์ยิ่ง

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้จะสำเร็จมิได้ถ้าขาดกำลังใจจากบุพการีทั้ง 2 ท่าน และจากเพื่อน ๆ
ผู้เห็นคุณประโยชน์ของการศึกษา ตลอดจนผู้มีกรุณาธิคุณอีกหลายท่านที่สามารถระบุชื่อได้หมด
ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้

บุญเรือน จันทร์ชูผล

สารบัญ

บทที่		หน้า
1	บทนำ	1
	ภูมิหลัง	1
	ความมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้า	3
	ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า	4
	ขอบเขตในการศึกษาค้นคว้า	5
	คำนิยามศัพท์เฉพาะ	5
	วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า	5
	ขั้นตอนในการศึกษาค้นคว้า	6
	เอกสารที่เกี่ยวข้อง	8
2	ประวัติและหลักการเกี่ยวกับการจัดทำพจนานุกรม	15
	ประวัติความเป็นมาของพจนานุกรม	16
	หลักการเกี่ยวกับการจัดทำพจนานุกรม	30
3	วิเคราะห์พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525	59
	การรวบรวมคำ	60
	การเก็บคำ	60
	การจัดคำ	104
	การเสนออักษรวิธี	116
	การเสนอเสียงอ่าน	120
	วิธีการเสนอเสียงอ่าน	121
	ตำแหน่งของการเสนอเสียงอ่านในคำศัพท์	123
	การเสนอประวัติที่มาของคำ	127
	คำที่ทราบที่มาแน่นอน	130
	คำสันนิษฐานที่มา	134

คำอธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงรูปคำ	137
การเสนอตัวอย่างการใช้คำ	142
จุดมุ่งหมายของการเสนอตัวอย่าง	144
ประเภทของตัวอย่าง	146
การเสนอคำเหมือนและคำตรงข้าม	166
การใช้เครื่องหมายวรรคตอน	174
การใช้เครื่องหมายวรรคตอน	177
เปรียบเทียบการใช้เครื่องหมายวรรคตอน	189
เบ็ดเตล็ด คือ รูปภาพ รูปเล่ม และการพิมพ์	193
4 การให้ความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525	198
การให้ความหมายของคำศัพท์ที่บอกลักษณะของคำที่ใช้เฉพาะ	200
การเปรียบเทียบการให้ความหมายคำที่มีการอ้างอิง	233
การซ้ำ	233
การเปลี่ยนแปลง	236
การเพิ่ม	237
การตัด	238
การลบ	239
ความต่าง	239
การผสม	242
๕ ประเมินคำพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525	244
ข้อดีและข้อบกพร่องของพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 .	244
การรวบรวมคำ	244
การเสนออักษรวิธี	252
การเสนอเสียงอ่าน	252

บทที่	หน้า
การเสนอประวัติที่มาของคำ	253
การเสนอตัวอย่างการใช้คำ	256
การเสนอคำเหมือนและคำตรงข้าม	258
การใช้เครื่องหมายวรรคตอน	259
เบ็ดเตล็ด	261
ข้อเสนอแนะสำหรับพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525	265
การรวบรวมคำ	265
การเสนอเสียงอ่าน	265
การเสนอประวัติที่มาของคำ	268
การเสนอตัวอย่างการใช้คำ	269
การเสนอคำเหมือน และคำตรงข้าม	270
การใช้เครื่องหมายวรรคตอน	271
เบ็ดเตล็ด คือ รูปภาพ รูปเล่ม และการพิมพ์	271
การให้ความหมาย	273
๘ สรุปผล และข้อเสนอแนะ	279 277
สรุปผล	279
ข้อเสนอแนะ	280
บรรณานุกรม	288
ภาคผนวก	294

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

พจนานุกรมเป็นหนังสืออ้างอิงที่ให้ความรู้เกี่ยวกับคำในภาษาอย่างกว้าง ๆ ในเรื่อง อักษรวิธี เสียงอ่าน ความหมาย ชนิดของคำ ประวัติของคำ คำเหมือน และคำตรงข้าม การ จัดเรียงคำในพจนานุกรม จัดตามลำดับอักษรในแต่ละภาษา วิธีการจัดเรียงคำดังกล่าวได้ถือ ปฏิบัติกันเป็นธรรมเนียมสากล

การรวบรวมคำในพจนานุกรมจะต้อง "รวบรวมคำที่มีใช้อยู่ในภาษาทุกทะเบียน ส่วนะโนคชั่ว ซึ่งเป็นที่รวบรวมจำนวนพลเมืองของชาติ จะเป็นถ้าผู้จัดทำพจนานุกรมเก็บคำที่ใช้ อยู่ไม่หมดก็ดี หรือเก็บคำที่ไม่มีที่ใช้เข้ามาไว้ก็ดี ย่อมเป็นเหตุให้จำนวนคำผิดพลาด ทำให้สถิติ ของคำที่ใช้ในภาษาเสียไป" (ราชบัณฑิตยสถาน 2525 : คำนำ ข) กล่าวคือ ไม่ว่าจะ เป็น พจนานุกรมของชาติใดก็ต้องรวบรวมคำที่มีใช้อยู่ในภาษาของชาตินั้น ดังคำของ ประสิทธิ์ ภาพยนตร์กลอน ที่ว่า "พจนานุกรม คือ คลังแห่งภาษา" (ประสิทธิ์ ภาพยนตร์กลอน 2517 : 15) ดังนั้น ปัจจัย สำคัญในการจัดทำพจนานุกรมก็คือ ตรงกับความ เป็นจริง

เมื่อรวบรวมคำแล้ว ผู้จัดทำจะต้องเสนอข้อมูลด้วยวิธีของการพรรณนาตามจริง (Descriptive) มิใช่ด้วยวิธีประกาศิต (Prescriptive) คือจะไม่เสนอความรู้ต่าง ๆ ไม่ ว่าจะเป็นอักษรวิธี การเสนอเสียงอ่าน และอื่น ๆ โดยยึดความคิดเห็นของผู้จัดทำเป็นหลัก เป็น ความถูกต้อง ครั้นเมื่อเกิดปัญหาหรือข้อโต้แย้งในภาษา นิยมเรียงจันทร์ (นิยม เรียงจันทร์ 2504 : 49) ให้ข้อคิดในการตัดสินว่า "การนิยมใช้ภาษาของสังคมส่วนใหญ่ของเรา น่าจะต้องเป็นสิ่งที่ ยึดถือใน เมื่อเกิดการขัดแย้งกันใน เรื่องเสียงพูดเสียงอ่านก็ดี การเขียนสะกดคำขึ้นต้นก็ดี ความ หมายของคำหรือกลุ่มคำหรือสำนวนในภาษาก็ดี" หลักสำคัญของคณะจัดทำอีกประการคือ มีความ ยุติธรรม

ผู้ใช้พจนานุกรมควรรู้จักใช้พจนานุกรมโดยถือเป็นหลักเป็นแบบแผนได้เท่าที่ควร ไม่ใช่ยึดถือเป็นศาสดา (นิยม เรืองจันทร์ 2504 : 49) พจนานุกรมจึงมีหน้าที่เพียงที่ปรึกษาในการใช้ภาษาเท่านั้น

ประโยชน์ที่พึงได้รับจากพจนานุกรมประการแรกคือ การใช้ภาษา เพราะทำให้รู้จักคำเพื่อสื่อความคิด จากการเสนอตัวอย่าง การเสนออักขรวิธี และการเสนอเสียงอ่านอย่างสม่ำเสมอในพจนานุกรม ดังนั้นพจนานุกรมจึงเป็นแหล่งสะสมคำที่ใช้ภาษาทั้งศึกษา การเป็นนักพูดหรือนักเขียนที่สามารถบอกรู้คำมาก (ประทีป วาทิกทินกร 2514 : 9) ความรู้ในเรื่องคำเพื่อใช้ในการสื่อสารประการหนึ่งที่ควรทราบคือ

1. รู้จักอักขรวิธี
2. รู้ความหมาย
3. รู้วิธีออกเสียงคำ
4. รู้ชนิดและหน้าที่ของคำ และ
5. รู้ประวัติความเป็นมาของคำ

(วาสนา เกตุเทศ ม.ป.ป. : 8)

ประสิทธิ์ กาพย์กลอน (ประสิทธิ์ กาพย์กลอน 2517 : 15) ได้ศึกษาประโยชน์ของพจนานุกรมไว้เช่นกัน แต่เพิ่มอีกเนื่องจากด้านการใช้ภาษาดังกล่าวข้างต้นคือ

ทางด้านวรรณคดี พจนานุกรมอธิบายทั้งความหมายและการใช้ไว้อย่างละเอียด พจนานุกรมบางฉบับจะบันทึกลักษณะโครงสร้าง และประวัติความเป็นมาของภาษาไว้ ผู้ทรงคุณวุฒิไทยหลายท่านเห็นความสำคัญของพจนานุกรม จึงจัดทำพจนานุกรมออกเผยแพร่เนื่องจากฉบับราชบัณฑิตยสถาน อาทิเช่น พจนานุกรมฉบับสันตติย ของเปลื้อง ณ นคร พจนานุกรมฉบับแพร่พิทยา และพจนานุกรมไทย ของ มานิต มานิตเจริญ

ด้านการศึกษา มีข้อเขียนที่ชักชวนและแนะนำให้ใช้พจนานุกรม เป็นอุปกรณ์ในการเรียนการสอน โดยให้ข้อคิดว่า "การฝึกให้เด็กมีทักษะ และรักการใช้พจนานุกรมนั้นไม่ใช่เป็นสิ่งที่จะต้องทำเพียงอย่างเดียว แต่เป็นสิ่งที่ช่วยเปลี่ยนบรรยากาศในชั้นเรียนให้สดชื่นขึ้นได้ด้วย"

(สุพรรณิ กาญจนันธุติ 2515 : 19 - 22)กระทรวงศึกษาธิการ ตระหนักถึงความสำคัญของ การศึกษาพจนานุกรมเช่นกัน จึงจัดหลักสูตรให้เด็กได้ศึกษาไว้ในระดับเบื้องต้น ชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 1 ในเรื่อง "การใช้พจนานุกรม" ส่วนในระดับสูง ก็จัดให้มีการเรียนการสอนกันอย่าง จริงจังดังที่ อีระพันธ์ เหลืองทองคำ (อีระพันธ์ เหลืองทองคำ 2527 : 136) กล่าวว่า "..... เป็นวิชาในระดับปริญญาโท ที่เราสอนในภาควิชาภาษา ศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย" แต่จะเน้นสอนไปในด้านพจนานุกรมภาษาอื่น คือจัดสร้างพจนานุกรมจาก ภาษาที่ไม่มีตัวเขียน

นอกจากนั้น พจนานุกรมยังช่วยสร้างให้ผู้ใช้มีความมั่นใจในสิ่งที่ตนรู้แล้ว และช่วย อธิบายในสิ่งที่ไม่เข้าใจ ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาทางภาษาหรือวิชาการอื่น ๆ เฉพาะสาขาเช่น วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ เป็นต้น

การจัดทำพจนานุกรมเป็นงานเพื่อประชาชนส่วนรวม ฉะนั้นการจัดทำพจนานุกรมจึง ควรคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม คือการสอดแทรกความรู้ทางการดำรงชีวิต สุขภาพอนามัยและ ความรู้รอบตัวอื่น ๆ รายละเอียดของความรู้ที่สอดแทรกไม่ถึงกับทำให้เป็นสารานุกรม ถ้า พจนานุกรมไทยสามารถจัดทำในประเด็นดังกล่าวได้ รวมถึงปรับปรุงในเรื่องรูปภาพ พจนานุกรมจะมีคุณประโยชน์ยิ่ง

จากประโยชน์ของพจนานุกรมในด้านการใช้ภาษา และความรู้ทั่วไป คำวิพากษ์-วิจารณ์ ของผู้ทรงคุณวุฒิต่าง ๆ และความหวังว่าจะมีพจนานุกรมที่สมบูรณ์ เป็นแรงจูงใจให้ ศึกษาวิเคราะห์พจนานุกรม โดยเลือกฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 เพราะเป็นฉบับที่ทาง ราชการจัดทำโดยปรับปรุงพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 และพิมพ์เผยแพร่เมื่อ พุทธศักราช 2525

ความมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อศึกษาการให้ความหมายหรืออธิบายความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525

2. เพื่อศึกษาผลงานนวัตกรรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ในด้าน

- 2.1 การรวบรวมคำ และการจัดคำ
- 2.2 การเสนออักษรวิธี
- 2.3 การเสนอเสียงอ่าน
- 2.4 การเสนอประวัติที่มาของคำ
- 2.5 การเสนอตัวอย่างการใช้คำ
- 2.6 การเสนอคำเหมือนและคำตรงข้าม
- 2.7 การใช้เครื่องหมายวรรคตอน
- 2.8 อื่น ๆ เช่น ภาพประกอบ การจัดรูปเล่ม และการพิมพ์

3. เพื่อศึกษาข้อดีและข้อบกพร่องของผลงานนวัตกรรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525

โดยใช้หลักเกณฑ์การสร้างผลงานนวัตกรรมตามมาตรฐานสากล

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

1. ทำให้ทราบถึงการให้ความหมายในผลงานนวัตกรรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525
2. ทำให้ทราบถึงผลงานนวัตกรรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ในด้านการรวบรวมคำ และการจัดคำ การเสนออักษรวิธี การเสนอเสียงอ่าน การเสนอประวัติที่มาของคำ การเสนอตัวอย่าง การใช้เสนอคำเหมือนและคำตรงข้าม การใช้เครื่องหมายวรรคตอน และอื่น ๆ เช่น ภาพประกอบ การจัดรูปเล่ม และการพิมพ์
3. ทำให้ทราบถึงข้อดี ข้อบกพร่อง ในผลงานนวัตกรรม ซึ่งอาจใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงต่อไป
4. ทำให้ผู้ใช้อยู่จักและเข้าใจผลงานนวัตกรรมยิ่งขึ้น สามารถใช้ได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ
5. เป็นการเพิ่มพูนความรู้ในเรื่องผลงานนวัตกรรม และเสริมการเรียนรู้การสอนเรื่องผลงานนวัตกรรม

ขอบเขตในการศึกษาค้นคว้า

ในการศึกษาครั้งนี้จะวิเคราะห์เฉพาะพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525
พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2526 สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

1. การรวบรวมคำ หมายถึง การเก็บคำในภาษามารวมไว้ในพจนานุกรม
2. การจัดคำ หมายถึง การนำคำศัพท์ที่ได้จากการรวบรวมมาจัดเสนออย่างเป็นระบบ
เพื่อสะดวกในการค้นคว้า
3. การเสนออักษรวิธี หมายถึง การเสนอแบบฉบับในการเขียนสะกดการันต์ของคำ
4. การเสนอเสียงอ่าน หมายถึง การถ่ายทอดเสียงของคำที่ได้จากการรวบรวมไว้ใน
ภายในวงเล็บเหลี่ยม (ใหญ่) ด้วยการใช้อักษรวิธีพิเศษ
5. การเสนอประวัติที่มาของคำ หมายถึง การให้รายละเอียดเรื่องกำเนิดของคำ
ว่ามาจากภาษาใด มีการเปลี่ยนแปลงทางภาษาอย่างไร
6. การเสนอตัวอย่างการใช้คำ หมายถึง การให้ความรู้ในเรื่องการใช้คำด้วยการ
ยกข้อความที่มีคำศัพท์ปรากฏอยู่ ซึ่งมี 2 ชนิด คือ ตัวอย่างที่นำมาจากการใช้ในภาษา และข้อ
ความที่อ้างมาจากแหล่งอ้างอิง ซึ่งในที่นี้จะรวมทั้ง 2 ชนิด ไว้ในกลุ่มของตัวอย่างด้วย
7. การเสนอคำเหมือน และคำตรงข้าม หมายถึง การระบุว่าคำศัพท์มีความหมาย
ใกล้เคียง และตรงข้ามกับคำอะไร
8. ลักษณะของคำที่ใช้เฉพาะแห่ง หมายถึง อักษรย่อในวงเล็บหน้าพินัยมที่บอก
ถึงคำนิยามศัพท์นั้นใช้ในสถานการณ์ใด เช่น (แบบ) (กลอน) (สำ) และ (ปาก) เป็นต้น
9. คำที่มีการอ้างอิง หมายถึง คำศัพท์ที่มีการแนะนำคำศัพท์อื่น ๆ ที่มีความหมายเหมือน
หรือใกล้เคียงกันโดยใช้คำว่า ก็เรียก ก็ใช้ หรือ ก็ว่า โดยเสนอไว้หลังจากอธิบายความหมาย
แล้ว คำอ้างอิง มี 3 ลักษณะคือ รูปคำต่างกัน เช่น โคนตายปลายเป็น... ส้มเข้าหรือกะเ
ก็เรียก รูปคำใกล้เคียง ต่างเพียงพยัญชนะหรือสระบางตัวเท่านั้น เช่น คาปู... ตะปู,
ปะหลิม... ปะหลิม และรูปเหมือนกัน แต่สลับตำแหน่งเช่น คลาดแคล้ว... แคล้วคลาดก็ใช้

10. ความหมาย หมายถึง คำจำกัดความ หรือคำอธิบายคำศัพท์ในพจนานุกรม ซึ่งมีทั้งเสนอความหมายโดยตรง หรือความหมายตามบริบท

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าด้วยวิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และเสนอผลงานแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ขั้นตอนในการศึกษาค้นคว้า

1. ศึกษาหาหลักการสากลในการทำพจนานุกรม เพื่อนำมาใช้ในการวิเคราะห์พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525

2. วิเคราะห์พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ในเรื่องต่อไปนี้

2.1 การรวบรวมคำ

2.1.1 การเก็บคำ

2.1.2 การจัดคำ

2.1.2.1 คำตั้ง

2.1.2.2 คำย่อ

2.2 การเสนออักษรวิธี

วิธีการเสนออักษรวิธีในพจนานุกรม

2.3 การเสนอเสียงอ่าน

2.3.1 วิธีการเสนอเสียงอ่าน

2.3.2 ตำแหน่งของการเสนอเสียงอ่าน

2.4 การเสนอประวัติที่มาของคำ

วิธีการเสนอประวัติที่มาของคำ

2.4.1 คำที่ทราบที่มาแน่นอน

2.4.2 คำที่สันนิษฐานที่มา

2.4.3 คำที่อธิบายให้เห็นการเปลี่ยนแปลงรูปคำ

2.5 การเสนอตัวอย่างการใช้คำ

2.5.1 จุดมุ่งหมายในการเสนอตัวอย่างการใช้คำ

2.5.2 ประเภทของตัวอย่างการใช้คำ

2.5.2.1 ร้อยแก้ว

2.5.2.2 ร้อยกรอง

2.6 การเสนอคำเพื่อโอนและคำตรงข้าม

2.7 การใช้เครื่องหมายวรรคตอน

2.7.1 การใช้เครื่องหมายวรรคตอนในพจนานุกรม

2.7.2 เปรียบเทียบการใช้เครื่องหมายวรรคตอนในพจนานุกรม กับ

หลักเกณฑ์การใช้เครื่องหมายวรรคตอน

2.8 อื่น ๆ

2.8.1 ภาพประกอบ

2.8.2 รูปเล่ม

2.8.3 การพิมพ์

3. ศึกษาการให้ความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525

3.1 การให้ความหมายคำศัพท์ที่นอกลักษณะการใช้คำในพิเศษ

3.2 เปรียบเทียบการให้ความหมายของคำศัพท์ที่มีการอ้างอิงถึงกันโดยยืมตัว

แรกเป็นหลัก มีลักษณะ

3.2.1 การซ้ำ

3.2.2 การเปลี่ยนแปลง

3.2.2.1 การสลับที่

3.2.2.2 การตัด

3.2.2.3 การเพิ่ม

4. ศึกษาข้อดี ข้อบกพร่องของพจนานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525

โดยใช้หลักการสร้างพจนานุกรม ในด้าน

- 4.1 การรวบรวมคำ
- 4.2 การเสนออักขรวิธี
- 4.3 การเสนอเสียงอ่าน
- 4.4 การเสนอประวัติที่มาของคำ
- 4.5 การเสนอตัวอย่างการใช้คำ
- 4.6 การเสนอคำเหมือนและคำตรงข้าม
- 4.7 การใช้เครื่องหมายวรรคตอน
- 4.8 อื่น ๆ เช่น ภาพประกอบ การจัดรูปเล่ม การพิมพ์

5. เสนอรายงานการวิเคราะห์พร้อมทั้งข้อเสนอแนะ

เอกสารที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ อาศัยเอกสารที่เกี่ยวข้องทั้งที่เป็นบทความ และงานวิจัย ซึ่งกล่าวถึงลักษณะของพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานในด้านต่าง ๆ เช่น การรวบรวม การเสนอเสียงอ่าน การเสนออักขรวิธี เป็นต้น ถึงแม้จะเป็นข้อคิดเห็นสำหรับพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ก็ตาม แต่หลักเกณฑ์หรือวิธีการส่วนใหญ่ยังคงยึดแนวเดิมสำหรับการจัดทำเล่มต่อ ๆ มา ซึ่งมีผู้ศึกษาไว้ดังจะเสนอเป็นลำดับต่อไป

เจนจิตต์ ฤทธมฤต (เจนจิตต์ ฤทธมฤต 2512 : 29 - 40) ศึกษาถึงการรวบรวมคำในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 ว่า คำในพจนานุกรมมีทั้งสิ้นไม่น้อยกว่า 25,470 คำ โดยแจกแจงตามลำดับว่า อักษรมีจำนวนคำมากกว่า 2,000 คำ คือตัว ก อักษรมีจำนวนคำน้อยกว่า 100 คำ คือ ฝ 84 คำ ข 53 คำ ฤ 23 คำ ฎ 21 คำ ฃ 13 คำ ฅ 14 คำ ฆ 13 คำ ฤา 10 คำ ฌ 7 คำ ฌ 5 คำ ฌ 5 คำ ฌ 4 คำ ฌ 3 คำ ฌ 2 คำ และน้อยที่สุด คือตัว ฌ ฌ ฌ ฌ อย่างละ 1 คำ พจนานุกรมควรรวบรวมคำศัพท์นามกษัตริย์ตั้งแต่ยุคสุโขทัยจนถึงยุคปัจจุบัน คำใหม่ ศัพท์ทางภูมิศาสตร์

จังหวัด อำเภอ ประเทศต่าง ๆ ที่ประกาศใช้เป็นทางการ ชื่อกระทรวง การรวบรวมคำและความหมายยังเก็บไม่หมดเมื่อเปรียบเทียบกับที่ใช้จริง ๆ ถึงการให้ความหมายยังสิ้นทวนกันไป

ธำนิทร์ ทรัพย์วิเชียร (ธำนิทร์ ทรัพย์วิเชียร 2511 : ๑๐ - ๑7) กล่าวว่า พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 24๙3 ควรมีการปรับปรุงใหม่ในการรวบรวมคำ เพราะพจนานุกรมจะมีค่าที่ไม่มีความหมายปรากฏอยู่ด้วย ส่วนคำใหม่ที่ใช้ในสังคมกลับไม่ปรากฏ นอกจากนี้ยังเสนอให้เก็บคำสุภาษิต คำพังเพย ตลอดจนคำศัพท์ทางกฎหมายซึ่งเท่าที่พจนานุกรมเก็บคำศัพท์ทางกฎหมายไว้นั้น ปรากฏว่ามีความคลาดเคลื่อนจากที่ใช้จริง ๆ การจัดทำคำอ้างอิงไม่สม่ำเสมอ บางคำบอกบางคำไม่บอก ในเรื่องของการเก็บความหมายควรเก็บถึงความหมายที่กว้างออกไปด้วย

การเก็บคำและความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 24๙3 ยังมีข้อบกพร่องที่ ลำไผ่ คำไท (ลำไผ่ คำไท 2523 : 20) ศึกษาศัพท์และความหมายนอกจากพจนานุกรมโดยมีข้อตกลงว่าจะเก็บคำที่ไม่มีหรือมีอยู่แล้ว แต่ยังเก็บความหมายไม่ครบตามที่ใช้กันอยู่ ส่วนการให้ความหมายจะให้แบบกว้าง ๆ ตามรูปศัพท์ที่มีอยู่ในหนังสือเท่านั้น และจะไม่แจกแจงชนิดของคำคำที่รวบรวมไว้จัดเสนอตั้งแต่ ก - ข เช่น

ชีสา คั้นไม้ ? เช่น เชื้อรารักเถี่ยวดอง ดอกไม้

ชีสากึ่งของโย ฤาห่อน (ทวาทสมาศ)

หรือ เช่น ชีสาก่านโชนเอา ด้ต่อ กัถ

วัฒนา อินทราเกษตร (วัฒนา อินทราเกษตร 2522 : 23 - 2๑) ศึกษาคำที่เปลี่ยนแปลงความหมายจากที่รวบรวมไว้ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 24๙3 รวบรวมไว้เพียงบางส่วนที่สำคัญ และเสนอเฉพาะตัว ก. เท่านั้น การเก็บความหมายถ้าคำใดมีความหมายที่แตกต่างกันหลาย ๆ ความหมาย จะใช้เครื่องหมายกำกับไว้ที่คำนั้น

ประจักษ์ ประภาพิทยากร (ประจักษ์ ประภาพิทยากร 2520 : 16 - 21) กล่าวถึงการจัดทำพจนานุกรมว่ามีลักษณะของการขัดแย้งกันระหว่างหลักเกณฑ์ที่เสนอไว้ กับการเสนออักษรวิธีของคำศัพท์ ผลย่อมทำให้เกิดความสับสนในการใช้คำบางคำ นอกจากนั้น การเสนอการออกเสียง

ที่พจนานุกรมระบุไว้ยังแตกต่างจากที่สังคมใช้กัน และให้ความหมายกำกวม การใช้เครื่องหมายวรรคตอนไม่ลงรอยกันโดยตลอด จึงก่อให้เกิดความสับสน ฉะนั้นจะจัดทำควรรู้และการใช้เครื่องหมายวรรคตอนเหล่านั้นไว้ จะเป็นการดีสำหรับผู้ใช้พจนานุกรม

ประสิทธิ์ กาพย์กลอน (ประสิทธิ์ กาพย์กลอน 2517 : 30 - 61) ศึกษาเนื้อหาทั้งหมดในพจนานุกรมตั้งแต่การรวบรวมคำ การเก็บความหมายของคำ การให้ความหมายของคำ การเสนออักษรวิธี การเสนอเสียงอ่าน การเสนอประวัติของคำ การใช้ภาพประกอบ การเสนอคำเหมือน และคำตรงข้าม การให้ความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับภาษา นอกเหนือจากการรวบรวมคำ ระยะเวลาที่รวบรวมและผู้รวบรวม จำนวนครั้งที่พิมพ์ และการปรับปรุงแก้ไข ประการสุดท้าย รูปเล่ม คุณภาพกระดาษและการพิสูจน์อักษร โดยศึกษาเปรียบเทียบ 3 ฉบับคือ พจนานุกรมไทย ฉบับแพร่พิทยา ของมานิต มานิตเจริญ พจนานุกรมไทยฉบับทันสมัย ของเปื้อง ฌ นคร และพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2503 ทำให้ทราบว่า ฉบับราชบัณฑิตยสถานเด่นในการให้ประวัติคำ และการให้ตัวอย่างการใช้คำจากวรรณคดี ฉบับแพร่พิทยา มีจำนวนคำมากที่สุด ส่วนพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานมีศัพท์ทางวรรณคดีดีที่สุด การให้ความหมายของคำบางคำ เสนอเหมือนการให้ความหมายในพจนานุกรม และมีภาพประกอบมากที่สุด การพิมพ์และการพิสูจน์อักษรดีกว่า 2 ฉบับ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน เก็บภาษาสุทนต์น้อย ส่วนมากจะมาจากหนังสือเก่า ๆ ศัพท์เกี่ยวกับวรรณคดีทั้ง 3 ฉบับ เก็บไว้น้อย ในเรื่องการให้ความหมาย ฉบับราชบัณฑิตยสถานจะกะทัดรัด ซึ่งบางครั้งก็ไม่สื่อความ การเสนอเสียงอ่านยังมีข้อบกพร่องเมื่อเทียบกับการใช้จริง ๆ

ต่อมาอีกไม่นาน ประสิทธิ์ กาพย์กลอน (ประสิทธิ์ กาพย์กลอน 2526 : 170) ก็ศึกษาพจนานุกรมอีก แต่จะเน้นเฉพาะการให้ความหมายประจำคำ พอสรุปได้ว่า การจัดความหมายประจำคำในพจนานุกรมนี้ มีจำกัดตายตัวเป็นแบบเดียวเสมอไป คำห้องเสียง ห้องรูป คำที่มีความหมายตรงกันข้าม คำบอกจำพวกย่อย คำประสม แต่ละชนิดมีวิธีการจัดความหมายมากกว่า 1 แบบ ไม่มีเกณฑ์ที่เป็นระเบียบแน่นอน นอกจากนั้นการจัดความหมายประจำตัวของคำในพจนานุกรม ทำให้เกิดปัญหา 3 พวกคือ คำห้องเสียงรวมความหมายต่างกันไว้ในรายการเดียวกัน ทำให้สับสน คำบอกจำพวกย่อย บอกระดับขึ้นที่เหนือกว่า เพียงอย่างเดียวไม่บอกลักษณะ

หรือคุณสมบัติเฉพาะอย่างสิ่งนั้นกำกับทำให้การนิยามไม่ชัดเจน และคำประสมที่รวมในคำดังซึ่งมีรากต่างกัน ทำให้เข้าใจผิดคิดว่าเป็นคำประสมที่มาจากคำเดียวกัน

ในเรื่องของการจัดทำพจนานุกรมนี้นี้ อีระพันธ์ เหลืองทองคำ (อีระพันธ์ เหลืองทองคำ 2526 : 89 - 103) ให้ข้อคิดเห็นไว้ ยิ่งแน้นจะเป็นงานจัดทำพจนานุกรมภาษาถิ่นสำหรับชนกลุ่มน้อยก็ตาม โดยมีวิธีการตามลำดับดังนี้

1. การเตรียมงาน เตรียมคำ ศึกษาสภาพภูมิประเทศ
2. เก็บรวบรวมข้อมูล
3. วิเคราะห์และตีความข้อมูล ตรวจสอบเพื่อความมั่นใจว่าข้อมูลที่ได้มาถูกต้อง

หรือไม่ วิเคราะห์ชนิดของคำและให้ความหมาย

4. เรียบเรียง จัดหมวดคำ

เมื่อพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 เผยแพร่สู่สาธารณชน ถ้อย เพ็งแก้ว (ถ้อย เพ็งแก้ว 2526 : 80 - 85) ได้ศึกษาไว้โดยการพิจารณาเปรียบเทียบกับการใช้ภาษาในสังคม จึงพบว่า พจนานุกรมฉบับนี้ยังมีข้อบกพร่อง คือเก็บคำไม่หมด การให้ความหมายไม่ครบตามที่ใช้ บางคำเสนอความหมายขัดแย้งกันเอง แต่พจนานุกรมฉบับนี้ก็ปรับปรุงในเรื่องคำที่ยังสงสัย ซึ่งใช้เครื่องหมาย (?) ไว้ท้ายคำแปลด้วยการอธิบายแจ่มแจ้ง และให้ความกระจ่างคำนั้น ๆ ดังนี้

ส่วนประโยชน์ทั่ว ๆ ไปของพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานนั้น ประสิทธิ์ กาพย์กลอน (ประสิทธิ์ กาพย์กลอน 2517 : 30 - 31) กล่าวไว้ 3 ข้อ คือ ประโยชน์ในการใช้ภาษา ประโยชน์ในการศึกษารวคดี และประโยชน์ในการศึกษาตัวภาษาโดยตรง ทั้งยังเสนอความคิดเห็นในเรื่องความเข้าใจผิดเกี่ยวกับการใช้พจนานุกรม ซึ่งมีสาเหตุสืบเนื่องมาจาก

1. ไม่เห็นคุณค่าและประโยชน์ของพจนานุกรม
2. เพราะมีทัศนคติที่ผิด ๆ ต่อพจนานุกรม
3. กลัวคนอื่นล้อหรือเยาะเย้ยเสียด่าว่าเป็นขี้อวดว่า เป็นผู้คงแก่เรียน
4. ขี้พจนานุกรมมาประดับตู้หรือโต๊ะหนังสือเฉย ๆ โดยไม่ใช้

และแนะนำขั้นตอนการใช้พจนานุกรม ดังนี้

1. ควรหาพจนานุกรมตั้งแต่ที่ได้มาตรฐานไว้สักหนึ่งเล่ม
2. อ่านคำนำอย่างละเอียด
3. ศึกษาส่วนประกอบต่าง ๆ ของพจนานุกรมอย่างละเอียดถี่ถ้วน
4. ฝึกฝนการใช้ส่วนประกอบต่าง ๆ อย่างจริงจัง

ทั้งนี้ยังแนะนำส่วนประกอบต่าง ๆ ในพจนานุกรมให้รู้จักอย่างกว้างขวางว่าเป็นคำที่ต้องการค้น คำห้องรูป เสียงอ่าน ความหมาย เป็นต้น

บุญเสริม อุทธรักษ์ (บุญเสริม อุทธรักษ์ 2518 : 34 - 36) กล่าวถึงความสำคัญของการพจนานุกรม และประวัติพจนานุกรมโดยเริ่มจากชาวกรีก ส่วนชาวเอเชียคือชาติจีน การจัดทำพจนานุกรมมีวิวัฒนาการมาพร้อมกับอารยธรรมของมนุษยชาติ โดยเฉพาะชาติที่มีความเจริญทางวัฒนธรรมสูงสุดในอดีต ทั้งนี้เพราะเหตุว่ามนุษย์เป็นสัตว์ประเภทเดียวที่รู้จักใช้ภาษาเขียน มนุษย์ต้องสร้างสมรรถนะในรูปแบบต่าง ๆ จึงต้องรวบรวมคำในภาษาของตนไว้ พื้นฐานของการจัดทำพจนานุกรมคือ รวบรวมคำในภาษาแล้วจัดหมวดหมู่ของคำ ปัจจุบันทุกชาติทุกภาษาต่างก็มีพจนานุกรมของตนเอง พจนานุกรมต้องมีการปรับปรุงให้เหมาะกับการเปลี่ยนแปลงทางภาษา ถ้าจะแบ่งพจนานุกรมโดยถือเอาคุณสมบัติหรือลักษณะ จะได้ 4 พวกใหญ่ ๆ คือ

1. พจนานุกรมหมวดวิชา พจนานุกรมที่ความรู้เฉพาะหมวดวิชา เช่น พจนานุกรมทางการศึกษา
2. พจนานุกรมอธิบายคำในภาษา ให้รายละเอียดอย่างกว้าง ๆ เช่น พจนานุกรมทั่ว ๆ ไป
3. พจนานุกรมเชิงสารานุกรม อธิบายคำไว้ อย่างละเอียดแต่ไม่เท่าสารานุกรม เช่น พจนานุกรม-สารานุกรม
4. พจนานุกรมสองภาษา คือถ่ายคำอ่าน ความหมาย จากภาษาหนึ่งไปสู่อีกภาษาหนึ่ง เช่น พจนานุกรมอังกฤษ - ไทย ไทย - ญี่ปุ่น

แบ่งโดยพิจารณาขนาด ดังนี้

1. พจนานุกรมขนาดใหญ่หรือขนาดสมบูรณ์ (Unabridged dictionary)
2. พจนานุกรมขนาดกลาง (Semi-unabridged dictionary)
3. พจนานุกรมขนาดย่อหรือเล็ก (Abridged dictionary)

พร้อมทั้งแนะนำให้รู้จักพจนานุกรมโดยอ่านคำแนะนำฝึกฝนถึงวิธีการใช้

นิยม เรียงจันทร์ (นิยม เรียงจันทร์ 2504 : 44 - 46) กล่าวว่า คำที่รวบรวมไว้ในพจนานุกรมจะต้องมาจากการใช้จริง ๆ ตั้งแต่เรื่องการสะกดการันต์ การออกเสียงอ่าน ความหมายและอื่น ๆ จุดประสงค์ของพจนานุกรม เพื่อสำหรับค้นคว้าเรื่องคำ และยังเป็นแบบแผนในการสะกดการันต์ด้วย ผู้ศึกษาต้องเข้าใจฐานะของพจนานุกรมด้วยว่า จะเป็นเพียงที่ปรึกษาทางภาษาเท่านั้น ไม่ใช่จะเป็นผู้ตัดสินชี้ขาด งานพจนานุกรมควรปรับปรุงให้ทันสมัย ดังต่อการเปลี่ยนแปลงทางภาษา ลักษณะพจนานุกรมที่ดีควรประกอบด้วย

1. การรวบรวมคำ ต้องเก็บคำที่มีใช้ในชีวิตประจำวันในขณะที่มีการจัดทำพจนานุกรมเป็นจริง อาจจะเป็นคำศัพท์ประจำประเภทศัพท์แสง ศัพท์ภาษาปาก หรือศัพท์ทางวิชาการก็ได้ แล้วแต่จุดประสงค์ในการจัดทำ และชนิดของพจนานุกรม
2. การเสนอลักษณะวิธี หรือการเสนอสะกดการันต์ ยึดการใช้ในชีวิตจริงโดยนำคำที่คนส่วนใหญ่นิยม จะเสนอไว้เป็นอันดับแรก ต่อไปจึงเป็นคำที่ยอมรับว่ายังมีการใช้เช่นกัน แต่ไม่แพร่หลายนัก
3. การเสนอเสียงอ่านเช่นเดียวกับข้อ 2 ส่วนวิธีการเสนอใช้ตัวอักษรถ่ายเสียง โดยจะแนะนำไว้ในคำนำว่า ตัวใดแทนเสียงใด
4. การเสนอประวัติที่มาของคำ ควรเสนออย่างกะทัดรัดถึงสมัยที่ใช้และกำเนิดคำ
5. การเสนอตัวอย่างการใช้คำ ต้องมาจากที่จริง ๆ ถึงแม้จะแต่งขึ้นหรือสร้างขึ้นก็ตาม จำนวนของตัวอย่าง อย่างน้อย 1 ถึง 2 ตัวอย่างในแต่ละความหมาย และควรให้ครบตามชนิดของคำ

6. การเสนอคำเหมือน และคำตรงข้าม การเสนอไว้ด้วย
7. รูปภาพ ถือเป็นส่วนประกอบที่สำคัญซึ่งจะช่วยให้เข้าใจความหมายของคำก็ได้

ดังขึ้น

8. การให้ความหมาย ควรเก็บความหมายให้ตรงและครบตามที่มีการใช้กัน

ประวัติ และหลักการเกี่ยวกับการจัดทำพจนานุกรม

พจนานุกรม เป็นหนังสือหรือแหล่งสำหรับบันทึกคำที่ใช้ในสังคม ซึ่งได้มาด้วยการรวบรวมภาษาเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง สามารถเปลี่ยนแปลง ถ่ายทอดได้ในทุกขณะ ดังนั้นนอกจากพจนานุกรมจะมีประโยชน์ในเรื่องการรวบรวมคำแล้ว ยังมีประโยชน์ที่จะบันทึกวัฒนธรรมทางภาษาไว้ด้วย อีกประการหนึ่ง ชาวใดมีภาษาอันเป็นเอกลักษณ์ เป็นสมบัติของชาติตน ชาตินั้นควรมีพจนานุกรมเป็นของตน มีผู้ให้คำจำกัดความเพื่อความเข้าใจในเรื่องพจนานุกรมไว้ มาก ทั้งที่เป็นภาษาไทย และภาษาอังกฤษ อาทิเช่น Encyclopedia Britannica, Webster's New Twentieth Dictionary, The Oxford English Dictionary และ The American Heritage of the English Language เมื่อสรุปแล้วสามารถแจกแจงลักษณะของพจนานุกรมได้ 3 ประการ คือ

1. เสนอความรู้ในเรื่องลักษณะของพจนานุกรมว่า ต้องเป็นงานรวบรวมคำ แก้วนำ มาจัดเรียงตามลำดับอักษรอย่างเป็นระบบ ซึ่งเป็นวิธีที่นิยม พจนานุกรมจะต้องให้ความรู้ในเรื่องต่าง ๆ เช่น อักษรวิธี การเสนอเสียงอ่าน การเสนอความหมาย หน้าที่ทางไวยากรณ์ ประวัติ ที่มา ตัวอย่างการใช้คำ การเสนอคำเหมือน และคำตรงข้าม
2. เสนอความรู้เรื่องประเภทของพจนานุกรมว่า มีประเภทพจนานุกรมเฉพาะสาขา พจนานุกรมหลายภาษา คือพจนานุกรมที่ถ่ายทอดความรู้ต่าง ๆ ด้วยภาษาที่ต่างจากคำศัพท์
3. ความสำคัญของพจนานุกรมว่า เป็นคลังของคำในภาษา คลังแห่งการบันทึกความเจริญทางภาษา ทางความรู้ และสติปัญญาของคน เป็นสมบัติอันมีค่าของชาติ และเป็นคู่มือหรือที่ปรึกษาทางภาษา

พจนานุกรมแต่ละฉบับจะมีลักษณะแตกต่างกันไปอยู่ที่จุดประสงค์ของคณะจัดทำว่าจะจัดทำพจนานุกรมชนิดใด จะเก็บเฉพาะศัพท์วิชาการ ศัพท์ถิ่น ศัพท์สามัญทั่วไป หรือรวบรวมคำศัพท์ภาษาหนึ่งแล้วถ่ายทอดไปสู่อีกภาษาหนึ่ง พจนานุกรมบางฉบับเน้นค้นคว้าประวัติที่มาของคำ และบางฉบับเน้นเสนอตัวอย่างการใช้คำ

เมื่อรู้จักพจนานุกรมอย่างกว้าง ๆ ต่อไปควรรู้จักความเป็นมาของพจนานุกรมว่ามีจุดเริ่มต้น และวิวัฒนาการอย่างไร แล้วจึงจะเสนอหลักการจัดทำพจนานุกรม โดยจะเสนอทีละประเด็นดังกล่าว

ประวัติความเป็นมาของพจนานุกรม

เริ่มจากนักปราชญ์ ชาวกรีกผู้มีความเชี่ยวชาญ ทางอักษรศาสตร์ ได้รวบรวมคำความหมายในภาษานั้น แล้วจัดเป็นหมวดหมู่ไว้ ส่วนรูปแบบของงานประเภทนี้จะเป็นอย่างไร ไม่ปรากฏ

ครั้งต่อมาโรมันรุ่งเรือง ก็มีการจัดทำพจนานุกรมภาษาละตินขึ้นอีก ซึ่งใช้เป็นแบบฉบับสำหรับพจนานุกรมชาติอื่น ๆ ทั้งที่มีภาษาคัดยกัน ภาษาที่แตกย่อยจากภาษาละติน และภาษาที่ไม่ได้สืบจากภาษาละติน

ต่อมาในคริสต์ศตวรรษที่ 13 นักอักษรศาสตร์อังกฤษชื่อ จอห์น แห่งการ์แลนด์ (John Garland) ได้รวบรวมคำอังกฤษไว้เป็นหมวดหมู่แล้วให้ชื่อว่า "Dictionarius" ดังนั้นคำว่า "Dictionary" จึงมีประวัติมาจากคำว่า "Dictionarius" หลังจากนั้นมีการจัดทำพจนานุกรมกันต่อมา โดยปรับปรุงแก้ไขในเรื่องของการรวบรวมคำให้กว้างขวางขึ้น ปี ค.ศ. 1755 ดร. ซามูเอล จอห์นสัน (Samuel Johnson) ชาวอังกฤษ ก็รวบรวมคำในภาษาอังกฤษไว้ถึง 50,000 คำ แยกเป็น 2 ฉบับ ซึ่งเป็นแบบอย่างสำหรับคณะจัดทำพจนานุกรมอังกฤษ และอเมริกา ในเวลาต่อ ๆ มา

ทางตะวันออก จีนเป็นชาติหนึ่งที่มีอารยธรรมสูง ดังนั้น ก่อนราชวงศ์อื่น ประมาณ 150 ปี ก่อนคริสต์ศักราช จึงปรากฏว่ามีพจนานุกรมภาษาจีน ชื่อว่า "ลือเจีย" พิมพ์ที่โรงพิมพ์จิ๋วเกง บรรจุ คำไว้ถึง 40,000 - 50,000 คำ ส่วนในประเทศอินเดีย ก็ปรากฏว่าในยุคพระเจ้าเวท มีการรวบรวมคำในภาษาทั้งภาษาสันสกฤตและภาษาปรากฤต โดยให้ชื่อเรียกกันว่า "โกษะ" (Kosas)

สำหรับพจนานุกรมของไทย จะได้รับอิทธิพลจากชาติตะวันออก หรือจากชาติตะวันตกนั้นยากที่จะพิจารณา เท่าที่มีหลักฐานพอศึกษาถึงประวัติความเป็นมาของพจนานุกรมไทยได้ โดยมุ่งพิจารณาถึงจุดมุ่งหมายในการจัดทำ และรูปแบบของการเสนอคำ ได้ดังนี้คือ

ในระยะแรกของการรวบรวมคำก็เพื่อขยายวงศัพท์ สำหรับนำความรู้ไปใช้ในการแต่งภาพ กถอน รูปแบบจะอยู่ในลักษณะการรวบรวมคำพร้อมคำแปลเพียงเท่านั้น แล้วจัดเสนออย่างไม่เป็นระบบ ศัพท์บางตัวอาจจะมีการสันนิษฐานประวัติที่มา หรือสันนิษฐานวิธีการเขียน และมีตัวอย่างประกอบเพียงบางคำ งานการรวบรวมดังกล่าว ประเทศไทยมีมาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์ คือ จินตามณี ซึ่งปรากฏในหมวดนามศัพท์ วรรณนาม หรืออักษรศัพท์ ลักษณะการรวบรวมจะเป็นคำประเภทพ้องเสียง

การให้ความหมายจะมี 2 ลักษณะ คือ เสนอคำศัพท์พร้อมบริบท การใช้คำศัพท์นั้น เช่น พระบาท มาตรการพระสงฆ์ บาทเชือกคล้อง เงินบาท บาทอาวุธ และเสนอคำศัพท์พร้อมคำแปลโดยมีคำว่า "ว่า" เช่น "พระบาทว่าปัวอาตุสม" "ทวกว่าหมู" "กัลยาว่านาง" "กรรฐว่าคอง" เป็นต้น ส่วนความหมายของคำเหมือน ก็จะรวบรวมคำศัพท์ไว้ก่อน แล้วจึงให้ความหมายช่วงท้าย เช่น ....ฉัวินนย อชาไนย สินธพ ลาภี "ม้า" หรือ ภูบาล ภูเบศ ภูเมนทร... "ว่า พญา"

ด้วยเหตุที่หนังสือจินตามณี เป็นแบบเรียนที่นิยมใช้กันอย่างแพร่หลาย จึงมีการคัดลอกต่อ ๆ มา จนกระทั่งถึงฉบับที่หมอบรัดเลจัดพิมพ์ขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะในส่วนของนามศัพท์ คือจัดรูปแบบของคำศัพท์ให้เป็นระบบซึ่งทำได้แต่เพียงจัดพิมพ์เป็นพวก ๆ แต่ไม่ถึงกับจัดเรียงตามลำดับอักษร

การรวบรวมคำทั้งจินตามณีนี้ ยังปรากฏในสมุดไทยอีกหลายเล่ม ซึ่งไม่สามารถลงสรุปได้ว่า อยู่ในยุคสมัยใด แต่ฉบับที่น่าสนใจและพอจะคาดคะเนระยะเวลาได้คือ หนังสือคำอุษฏ คำบันทึกที่หน้าปกหนังสือระบุว่า "กรมสมเด็จพระเดชาดิศรทรง คำอุษฏที่มีใช้สมัย" แต่ตามหนังสือประวัติวรรณคดีฉบับต่าง ๆ อาทิฉบับของ สิทธา พิณจกวัตต (สิทธา พิณจกวัตต 2515 : 218) กล่าวว่า เป็นนิพนธ์ของ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส เป็นงานประเภทอักษรานศัพท์ทางวรรณคดี ซึ่งอยู่ในลักษณะความเรียง ฉบับที่หอสมุดแห่งชาติได้มานั้นอาจจะเป็นฉบับคัดลอกมาก็เป็นได้ ถึงอย่างไรก็ตาม ก็พอจะคำนวณระยะเวลาได้ว่า จะอยู่ในราวช่วงรัชกาลที่ 2 - 3 การเก็บคำในคำอุษฏฉบับหอสมุดแห่งชาติ จะเสนอพร้อมคำแปล การจัดเสนอคำศัพท์ไม่มีระบบ การรวบรวมคำบางคำซึ่งจะเก็บคำเหมือน โดยการจัดเรียงแล้วจึงให้ความหมายตอนท้าย

เช่น "อัคนิ ไชติ เตโช สิตานล กุณห์ ภาณุมฯ ทุมเกต เพลิง ว่าไฟ ทุม ว่า ครัน....."

ในคำฤๅษีมีการสันนิษฐานประวัติที่มาของคำศัพท์แทรกไว้ เช่น "กระบ้ง ที่จะว่ากระบ้ง เหมือนคำว่า เจษฏา จ เป็น ฉ แล้วเป็น ช ไป มหาภิเนศกรรม ว่า ออกบวชอันประเสริฐ คือ แผลงมาจากมหาภิเนกขัม เออา ช เป็น ฉก เหมือน ชันธ ว่า สกนธ (คำฤๅษี)

นอกจากนี้ ยังมีตัวอย่างประกอบบ้างเพียงบางคำศัพท์ และใช้คำว่า "ตจ" เป็นตัวเชื่อม เช่น

"...แผน ก็ว่า พรหม ตจ คำว่าขุนแผนแรกเอาดินลูที่ แลคำว่า แผนผ่านฟ้า ฯ

อำเภอว่า เหตุการณ ตจ คำว่าอำเภอใดแล ราชมีอยู่ในคัมภีร์มรดกของธรรมที่ชอบถา นายอำเภอต้องว่าเป็นนายเหตุการณ..." (คำฤๅษี)

จากการพิจารณาหนังสือจีนตามฉีและคำฤๅษี พอจะมองเห็นวิวัฒนาการของการรวบรวมคำได้บ้างบางประการ กล่าวคือ ในยุคของจีนตามฉีและคำฤๅษี จะบันทึกคำที่เก็บรวบรวมไว้เท่านั้น จะเป็นคำศัพท์ประเภทคำพ้องเสียงและความหมาย แต่ครั้งถึงยุคคำฤๅษี เริ่มมีตัวอย่างที่มีการสันนิษฐานที่มาของคำ แต่ไม่สม่ำเสมอ

ต่อมา พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) ได้รวบรวมคำศัพท์พร้อมคำแปลไว้ใน "สังโยคพิธานแปล" และ "อนันตวิภาค" โดยเฉพาะเล่มแรก นิพนธ์ สุขสวัสดิ์ (นิพนธ์ สุขสวัสดิ์ 2524:190) เสนอความคิดว่า "...เป็นหนังสือรวบรวมตัวอักษรที่ใช้สะกดในแม่ กน กก กต กบ ซึ่งมาจากภาษาบาลี สันสกฤต และคำบัญญัติไว้ในภาษาไทยบ้าง เพื่อให้ผู้เขียนและแปลความหมายได้ถูกต้อง หรือ เป็นหนังสือคู่มือแปลคำศัพท์ สังโยคพิธานจึงถือว่าเป็นพจนานุกรมไทยสมัยนั้น" ผู้แต่งตั้งจุดมุ่งหมายเพื่อการค้นหาคำ การเสนอคำเป็นระบบ เช่น หมวดคนก็จะรวบรวมคำศัพท์ที่สะกดด้วยแม่กน แล้วจัดเรียงตามรูปเขียน คือ ญ ณ น ร ล และ พ ในแต่ละตัวอักษรก็จะแยกออกเป็นกลุ่มที่มีตัวอักษรเหล่านี้เป็นตัวสะกดและเป็นพยัญชนะต้น คำศัพท์แต่ละคำ เช่นในกลุ่มของตัวสะกด จะไม่มีการจัดลำดับก่อนหลัง ดังเช่น "ญ" ก็จะจัดดังนี้

กฤษร ว่าช้าง ลำเค็ญ ว่าลำบาก

กัญญา ว่านาง ลำคัญ ว่าที่หมาย

โกญจนาท ว่าเป็นจุลเสียงนก ไคร่ครวญ ว่าตรึงตรอง (สังโยคพิธาน)

กะเรียน

จะเห็นได้ว่า ในกลุ่มนี้จะประกอบด้วยคำศัพท์ที่สะกดด้วย “ญ” ทั้งสิ้น แต่ละคำศัพท์ก็ยังคงไม่มีระบบอยู่นั่นเอง

“อนันตริภาค” เป็นหนังสือรวบรวมคำซึ่งเน้นประวัติที่มา โดยการจัดกลุ่มคำศัพท์ที่มา จากภาษาเดียวกันไว้ร่วมกัน เช่น คำมกรก็จะรวมไว้ว่ามีคำอะไรบ้าง จะมีทั้งหมด 8 หมวด จุดประสงค์ของการจัดทำระบุไว้ว่า พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร 2514 : 371) “...กฤตยุดนั้นควรจะศึกษาให้รู้ในพากย์ 8 ประการ ซึ่งเป็นหลักเป็นประธานต้นเค้าของคำพูด และคำใช้ในกาพย์ ไคลย พากย์ สันต์ ต่าง ๆ เพื่อมิให้ขัดข้องในการที่จะอ่านและคิดกาพย์ กลอน ทั้งปวง และกาพย์...” ในระยะต่อมาวงศัพท์เริ่มขยาย ด้วยมีการติดต่อสัมพันธ์กับชาวต่างชาติ ดังนั้น จึงเพิ่มหมวด “อิงคติพากษ์” เป็นหมวดที่ 9 ในแต่ละหมวดก็ยังคงจัดเสนอรายการ คำคำไม่เป็ระบบเช่นเดิม เช่น

อ่า เกอ ว่า คำบด พวก เหตุการ

ยุบล ว่า ใจความ

(อนันตริภาค)

มีการเสนอตัวอย่างการใช้คำบ้าง แต่ไม่สม่ำเสมอ เช่น

รางซาง ว่า งาม ดูกคำว่า พระธุดาเณรหงษ พุธอันรางซางย่างเยื้องระบำ

นาง

เพื่อย ว่า เหมือน ดูกคำว่า ใจเพื่อย พึงทำทาน

(อนันตริภาค)

เมื่อเสนอคำราชาศัพท์และคำสุภาพแล้ว ลำดับต่อไปคือการเสนอคำศัพท์โดยจัดเป็นหมวดตาม การออกเสียงพยางค์ต้น ตั้งแต่ อะ อา อิ อู โอ และในสระแต่ละกลุ่มก็จะเรียงตั้งแต่ “ฏ” ไปจนถึง “ฮ” คือ กะ ขะ คะ ฉะ... ส่วนการจัดเสนอคำศัพท์ในหมวดมคธจะเสนอโดยใช้คำ แปลเป็นหลักแล้วหาคำอื่น ๆ ที่มีความหมายโดยรวมเหมือนกันไว้ด้วยกัน สำหรับคำบางคำที่มีความหมายปลีกย่อยไป แต่ความหมายหลักยังเป็นเรื่องเดียวกัน อนันตริภาค จะเสนอความ - หมายนั้น ๆ กำกับ

ไว้ด้วย เช่น

7 คำนี้ ว่าพื้นแผ่นดิน

ปดพิตล		ภูมิตล	
ธรมิตล		ภูวตล	
เมถมิตล		มhitล	
พสุธาคด			
มัตติกา	ว่า ดินเหนียว	วาตุกา	ว่า ทราย
จิกขละ	ว่า โคลน	พลุกา	ว่า ทราย
		อุฯ	ว่า ทราย
บังกะ	ว่า เปือกตม	บังสุ	ว่า ฝุ่น
กะดะละ	ว่า เปือกตม	ปางงสุ	ว่า ฝุ่น
กะทม	ว่า เหมือนตม	สักขลา	ว่า กรวด

(อนันตวิภาค)

การรวบรวมคำในข้อนี้ มีจุดประสงค์อยู่ในวงแคบ เพียงเพื่อใช้สำหรับการแต่ง
กาพย์ กลอน ถ้าจะจัดประเภทก็เป็นพจนานุกรมเฉพาะสาขา การจัดเรียงคำจะจัดเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ
การเรียงคำย่อย ๆ ในแต่ละกลุ่ม ยังคงไม่มีระบบเช่นเดิม การให้ความหมายจะอยู่ในลักษณะของ
การให้คำเหมือน การเสนอประวัติที่มา การเสนอตัวอย่าง จัดทำไม่สม่ำเสมอ การกระทำ
ดังกล่าวเป็นจุดเริ่มต้นของงานพจนานุกรม ถึงแม้วิธีการจัดทำจะไม่เหมือนการจัดทำพจนานุกรม
ในปัจจุบันก็ตาม ประสิทธิ์ กาพย์กลอน (ประสิทธิ์ กาพย์กลอน 2510 : 33) เสนอความคิดต่อ
หนังสือทั้ง 3 ฉบับ คือ จินตามณี คำอุบาย และอนันตวิภาค ว่า ถ้าพิจารณาตามหลักวิชาการไม่น่าจะ
เป็นพจนานุกรม เพราะมิได้เรียงตามลำดับอักษร และขาดความสมบูรณ์ในเรื่องต่าง ๆ อีกมาก
แต่ก็จัดเป็นวิวัฒนาการช่วงหนึ่งของความพยายามที่จะทำหนังสือประเภทนี้ขึ้นมา

ช่วงที่ 2 การจัดทำพจนานุกรมเริ่มรับอิทธิพลจากต่างชาติ เป็นการจัดทำเพื่อกลุ่มชนเฉพาะกลุ่มที่จะนำความรู้ทางภาษาไปใช้ประโยชน์ในกิจการต่าง ๆ เช่น เผยแพร่ศาสนา การค้า การเมือง เป็นต้น เมื่อมีชั้นนารศึกษาพจนานุกรมฉบับนี้ จะเข้าใจภาษาไทย สามารถนำไปสื่อสารเพื่อจุดประสงค์อื่น ๆ ต่อไป ในการให้ความหมายคำศัพท์บางคำ จะนำความเชื่อทางศาสนามาอธิบาย เช่น

ถ่ายบาป, รับเอาบาป, คือการที่ถ่ายบาปออกเสียจากคนนี้นั่นนั้น... เช่น

พระเยซูถ่ายโทษ

เป็อง, ชั่งง, ฝ่าย, คือ เมื่อกลัวว่า ฝ่ายกลัวว่า ความกลัว, เมื่อพระเยซูเป็นขึ้นมาจากตาย, แล้วเพาะขึ้นไปบนสวรรค์, จะว่าเป็อง พระเยซูก็ได้

(อักขรภิธานศรับท์)

ก่อนที่จะเสนอรายละเอียดพจนานุกรมในช่วงนี้ จะมีพจนานุกรมที่น่าสนใจและน่าศึกษาว่าเริ่มมีในยุคไหน โดยพิจารณาจากตัวอักษร ส่วนวน ความหมาย และการใช้เครื่องหมาย เช่น วรรณยุกต์ เป็นต้น "The Pentaglot" เป็นหนังสือเขียนด้วยลายมือ โดยใช้ผู้กินและหมึกจีนลงบนกระดาษว่าว หักแผ่นละสองชิ้น จะรวบรวมคำศัพท์ภาษาต่าง ๆ ในเอเชียไว้ถึง 10 ภาษาตามที่ระบุไว้หน้าคำนำว่ากรมมหาดไทย (ของจีน) กรมการแปลแห่งราชวงศ์หมิง ได้จัดพิมพ์โฆษณา ครั้นตกทอดมาเป็นหนังสือ "The Pentaglot" เหลืออยู่เพียง 6 ภาษา คือ ไทย พม่า ชูชु บาราไน ไนซาม และไมย์ ส่วนอีก 4 ภาษานั้นมีการกลมกลืนกับภาษาจีนจนยอมรับเป็นภาษาของตน เนื่องจากกลายเป็นอาณานิคมของจีน ม.จ.จิราฎ (ม.จ.จิราฎ นพวงศ์ 2526:12-13) เสนอว่า หนังสือเล่มนี้เป็นพจนานุกรมไทยที่เก่าแก่มากเล่มหนึ่ง เป็นงานคัดลอกจากฉบับเดิมซึ่งมีอายุประมาณ 500 ปี จะรวบรวมคำศัพท์ไทย-จีน ไว้เกือบ 3,000 คำ โดยเขียนคำศัพท์เป็นอักษรไทย บอกเสียงอ่านด้วยอักษรจีนตัวเล็ก ๆ และอธิบายความหมายด้วยภาษาจีน

ตัวอักษรไทยใน The Pentaglot นี้ คล้ายอักษรไทยในปัจจุบัน แต่ก็มีบางอย่างที่แตกต่างออกไป เช่น เสียงของ ฮ ใ้เพี้ยน ร แต่มีอีกตัวคือ ฃ พยัญชนะตัว พ ฃ และ ฃ ไม่ปรากฏว่ามีใ้ ตัว ฃ และ ฃ ใช้มากเท่า ๆ กัน เช่น ฃ เขา เขาใหญ่ เขาน้อย จอมเขา เป็นต้น วรรณยุกต์โท (ˊ) และไม้หันอากาศเขียนสลับกัน รูปวรรณยุกต์ " ˊ " และ " ˋ " (เครื่องหมายัญประการขึ้นเสียง) มีใ้ใ้คือ

1. ใ้เขียนพยัญชนะที่ต้องการให้ออกเสียงสระผสมอยู่ แต่ออกเสียงไม่เน้น เช่น ข้เต ต่ลาค เป็นต้น
2. ใ้เขียนพยัญชนะต้นของพยางค์ที่มี ก ค ป สะกด เช่น สุกฺเทม อ่อก (ออกไป) แต่ก็ไม่แน่นอนเสมอไป

สระที่ไม่ใ้คือ สระ ๘ (อี) สระบางตัวที่เขียนและใ้ต่างจากปัจจุบันคือ สระ ไอะ ที่มีตัวสะกด ปัจจุบันดตรูปเป็น ล้ม แต่ใน The Pentaglot จะเป็น ล้ม ฬรม จ้ม สระ ไอะ และ ไอะ เช่น ฬ ผลฬ ฬ (ข้างใน) ใจ่อน สระ ออ เมื่อไม่มีตัวสะกดและไม่เป็นเสียงต้นของพยางค์ใด ๆ บางคราวดตรูปเหมือนพยัญชนะเพียงอย่างเดียว เช่น ง (งอ) คมือ (ข้อมือ) เป็นต้น สระเอือ มีรูปสระ ๘ แต่เมื่อใ้กับสระเอือ กัดเขียนเป็น ๘ หรือ ๘ แทน เช่น พลเรือน เลือก เป็นต้น

การจัดคำศัพท์จะเรียงตามลำดับอักษรโดยจัดไว้ถึง 18 หมวด สัตว์ต่าง ๆ ในพจนานุกรมฉบับนี้ส่วนมากเป็นคำที่เข้าใจกันดีในปัจจุบัน และหลายคำที่น่าสนใจ

การจัดทำพจนานุกรมโดยนำความรู้และวิธีการจากต่างชาติมานั้น เท่าที่มีหลักฐานในขณะนี้เริ่มเมื่อ พ.ศ. 2309 ในรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ มีอธิธานศัพท์ภาษาไทยเกิดขึ้น ซึ่งสำเร็จด้วยความร่วมมือของคนไทย อม ไชยสุ (อม ไชยสุ 2516 : คำนำ) ให้ความเห็นชัดเต็มขึ้นด้วยการคัดลอกข้อความจากฉบับเดิมมากล่าวไว้ว่า "A Dictionary of Siamese Language Prepared by Native Assistants under the Supervision of Rev. J. Caswell. Copied and enlarged by J.H. Chandler Bangkok, Siam 1846."

พจนานุกรมฉบับนี้ใช้กระดาดฝรั่งตลอดเล่ม เขียนด้วยเส้นหมึก มีคำศัพท์ประมาณ ๘,๐๐๐-๗,๐๐๐ คำ
ชื่อภาษาไทยไม่ปรากฏ แต่ในบัญชีหนังสืออุเทศของพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานใช้ว่า "ดิกชันนารี
ไทย ค.ศ. 1๘4๐" และในปีนี้มีชื่อนารี เทเลอร์ ใจนัส รวบรวมคำไทยแล้วจัดทำคำแปลเป็น
ภาษาอังกฤษ แต่มิได้มีการตีพิมพ์ ครั้น พ.ศ. ๒๓๙๓ (๒๓๙7) สังฆราชบิลเลตวอร์ รวบรวม
คำไทยแล้วแปลเป็นภาษาอื่น ๆ ถึง ๓ ภาษา คือ ภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส และภาษาลาติน
และให้ชื่อว่า สัพพะพจนะพาสาไทย พ.ศ. ๒4๐8 S.G. M.C. Farland บิดาของพระอาจารย์ทศม
ได้จัดทำพจนานุกรม อังกฤษ-ไทยขึ้น

พจนานุกรมฉบับที่คนไทยรู้จักอย่างแพร่หลาย คือ "อักษรวาภิธานศัพท์" (Dictionary of The Siamese Language ค.ศ. 1873) ซึ่งหมอบรัดเลได้รวมคำไทยแล้วแปลเป็นไทยถึง 40,000 คำ ด้วยความช่วยเหลือของอาจารย์หัด ผู้มีความรู้ระดับเปรียญ การจัดเรียงคำเริ่มเป็นระบบโดยจัดเรียงตามตัวสะกด ขึ้นต้นต้องแยกคำตามลำดับพยัญชนะ คือ ก ข และ ค แล้วจึงจัดคำศัพท์ที่มีพยัญชนะต้นเหมือนกัน โดยยึดตัวสะกดเป็นหลัก ตั้งแต่แม่ ก กา ไปจนกระทั่งถึงแม่ เกอว การเรียงคำในแต่ละแม่ตัวสะกด ก็จะยึดตัวสะกดเป็นหลักตั้งแต่ กา กิยา กิ กิ ฤฎิ ฤ ฤ ฤ ฤ เก เก่ เก้ แก แก่ แก้ โก ไก่ ไก่ ไก่ ไก่ ไก่ เกา เก่า เก้า ก่าก่า ก้ำกึ่ง และ กะ ส่วนคำที่ประกอบด้วยสระ ไ-ย, -วย ไ-ยว, -เียว, -เือ, -เือ, -เือ, -เือ, -เือ, -เือ, -เือ จะจัดเรียงต่อจากคำศัพท์ที่สะกดด้วย เกอว เมื่อจบสระดังกล่าว ลำดับสุดท้ายคือคำศัพท์ที่มีตัว ร ล ว ตามกล่า การให้คำจำกัดความ จะใช้วิธีอธิบาย ตัวอย่าง และบางครั้งอาจจะเสนอตัวอย่างแทนคำอธิบายก็มี

ต่อมากระทรวงศึกษาธิการ จัดทำพจนานุกรมสำหรับการเขียนคำให้ถูกต้อง
หลวงประเสริฐอักษรนิติ ซึ่งต่อมาได้เป็นประยาปรีชิตธรรมธาดา (แพ ตาละลักษณ์) เป็นแม่กอง
ในการจัดทำ โดยมีอักษรราชบัณฑิตเป็นแบบอย่าง เริ่มงานเมื่อ ร.ศ. 103 (2427) และพิมพ์
เผยแพร่เมื่อ ร.ศ. 110 ใช้เวลาในการจัดทำถึง 7 ปี ในครั้งนั้นพิมพ์เผยแพร่เพียง 500 เล่ม

พ.ศ. 2434 - 2435 นายมิสเตอร์ อี บี มิชเชล ฝึกอบรมทางกฎหมายของรัฐบาลไทย
รวมรวมคำไทย แปลเป็นคำอังกฤษ ประมาณ 8,000 คำ และให้ชื่อว่า นิพนธ์ภาษานะภาษาไทย

พ.ศ. 2439 สังฆราช เวย์ ข้าราชสักทพะพจนะพาสาไทยที่สังฆราชบัลเลอแก้วรวบรวมไว้เมื่อ 2393-2397 ในการปรับปรุงครั้งนี้ มีคำศัพท์ 34,000 คำ ความหนาถึง 1,165 หน้า แต่ละหน้าแบ่งเป็น 4 ช่อง คือ คำศัพท์ภาษาไทย (ตัวไทย) วิธีอ่านคำ (ตัวโรมัน) แปลเป็นภาษาอังกฤษ และฝรั่งเศส แต่ไม่มีคำแปลเป็นภาษาไทย และให้ชื่อว่า "ศิริพจนานุกรมภาษาไทย"

อบ ไชยวสุ (อบ ไชยวสุ 2505 : คำนำ) คัดลอกที่มาของหนังสือว่า "Siamese French English Dictionary by D.J.B. Pallegoix Bishop of Mallos, Vicar Apostolic of Siam. Revised by J.L. Vey Bishop of Geraza, Vicar Apostolic of Siam, Printing-office of the Catholic Mission 1896"

พ.ศ. 2443 หมอ แชนมวต เอ สมิต รวบรวมคำจัดทำเป็นพจนานุกรมอังกฤษ-ไทย จัดพิมพ์ที่โรงพิมพ์บางคอแหลม หมอแชนมวต เอ สมิต ระบุดูประสงค์ในการจัดทำว่า "สัมภีร์" สรรพพจนานุกรมไว้ในหน้าคำนำว่า "เจ้านาย และราษฎรที่ได้เขียนภาษาอังกฤษ ก็มีมากขึ้นในประเทศสยาม ข้าพเจ้าจึงเห็นว่า ควรจะช่วยทุกคน ทุกท่านบรรดาชาวสยามทั้งหลายในเรื่องนี้ ให้นำทางทั้งเขียน ทั้งจำ ทั้งอ่านมากขึ้นในภาษาอังกฤษ จะได้เขียนและอ่านมากขึ้นในวิชาความรู้ทุกท่าน อันมีครบในภาษานี้ ซึ่งเป็นภาษาอันใช้ทั่วโลก จึงได้อุทิศทรัพย์เพียรแต่งสัมภีร์ ดิกชันนารีเล่มนี้ไว้ ตามสำเนาในดิกชันนารีเล่มใหญ่ของนักปราชญ์ ชื่อ โน เวสเตอร์ ดิกชันนารีที่เป็นตำราพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า และสมเด็จพระบรมราชาธิราช ทั้งสองพระองค์ ผู้มีพระราชประสงค์จะให้ทั้งบ้านเมือง ทั้งเจ้านายและอาณาประชาราษฎร์ทั่วกันมีความเจริญเป็นความมงคลยิ่ง ๆ ขึ้นไปทุกคราวตลอดกาล อายุศตวรรษนี้" (ทอมทวล ขึ้นฉัตร 2520 : 2)

พ.ศ. 2444 กรมศึกษาธิการ จัดพิมพ์พจนานุกรมสะกดคำขึ้นเป็นครั้งที่ 2 โดยเพิ่มคำศัพท์อีก 200 คำ เป็น 1,6346 คำ และการตีพิมพ์จาก 500 ฉบับ เป็น 1,000 ฉบับ ในปีเดียวกันนี้เอง หลวงรัตนานุรักษ์ (สงวน สุจริตกุล) จัดทำพจนานุกรมอังกฤษเป็นไทย โดยยึดการจัดเรียงคำตามอย่าง Webster's Dictionary คือเรียงตามลำดับอักษร

พ.ศ. 2459 ได้มีการจัดทำพจนานุกรมอีก 2 ฉบับ คือ พจนานุกรมภาษาไทย เป็นภาษาบาลี ชื่อว่า มาลีนิกรม เป็นผลงานของพระยาปวิศุทธิธรรมธาดา (แพ คาสะลักขณ์) แต่เรียก

"ปทานุกรม" ปทานุกรมฉบับนี้เป็นฉบับใหญ่ที่สุด และเป็นหลักให้พจนานุกรมบาลีอื่น ๆ ได้ยึดเป็นแบบอย่าง พจนานุกรมอีกฉบับคือ "อภินิหารปทีปิกา" ของพระวรวงศ์เธอกรมหมื่นชินวรศิริวัฒน์ เป็นพจนานุกรมบาลีเป็นไทย

เมื่อ พ.ศ. 2460 พระราชวงศ์เธอกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ (น.ม.ส.) ทรงมอบหนังสือรวบรวมคำให้กับ หลวงบุญमानพหาลิขย์ (แสงทอง) ได้ปรับปรุงจัดเรียงให้เหมาะสมกับสมัยนิยม เมื่อหลวงบุญमानพหาลิขย์ ลงมือจัดทำก็เพิ่มเติมบางส่วน เช่น รวบรวมคำนอกเหนือจากที่พจนานุกรมได้รวบรวมไว้ และสอดแทรกความคิดเห็นไว้ ผลจากการปรับปรุงทำให้หนังสือคำฤๅณีย์ มีระบบตามแบบอย่างการจัดพจนานุกรมทั่ว ๆ ไป ซึ่งต่างจากฉบับเดิมที่กล่าวไว้ตอนต้น หลวงบุญमानพหาลิขย์เขียนอธิบายถึงการจัดทำไว้ก่อนที่จะจัดคำฤๅณีย์ให้เป็นระบบว่า "เมื่อ พ.ศ. 2460 พระราชวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ (น.ม.ส.) ทรงยื่นหนังสือเล่มขนาดบาง ๆ ให้ข้าพเจ้าพลากรับสั่งให้ข้าพเจ้าจัด เรียงศัพท์ในหนังสือเล่มนั้นให้เป็นไปตามอนุกรม..... เป็นหนังสือเก็บศัพท์รวบรวมไว้ตามแต่จะได้มาถ่วงก็คงจดเรียงกันไป พยัญชนะของศัพท์จึงอยู่ไขว้กันมากมาย ไม่เป็นระเบียบ.....ข้าพเจ้าจัดถวายตามวิธีเรียงอนุกรมในสมัยนั้น....."

(หลวงบุญमानพหาลิขย์ 2508 : ๑๐) วิธีการเสนอที่หลวงบุญमानพหาลิขย์ ได้จัดกระทำไว้ดังจะยกตัวอย่าง เช่น

กบิล ไคแดง (พ.จ.ม.) ให้ศัพท์ กบิล, ถึง (สัสถุต) กบิล ม. นามิ ฤๅณิก
สินน้ำตาด สีตาแดง ข้างหลังประจำทิศตะวันออกเฉียงใต้ (บาลี) กบิล
ป. ดำแดง

(คำฤๅณีย์ฉบับหลวงบุญमानพหาลิขย์)

กรมตำรวจกระทรวงศึกษาธิการ พิมพ์พจนานุกรมสำหรับโรงเรียน เมื่อ พ.ศ. 2463 ในรัชกาลที่ ๖ พิมพ์ที่โรงพิมพ์อักษรนิติ จำนวน 4,000 ฉบับ มีคำศัพท์ 14,474 คำ และหลังจากนั้น 1 ปี คือ พ.ศ. 2464 พระสาประเศสิฐ จัดทำพจนานุกรม ๓ ภาษาขึ้น คือ บาลี-สยาม-อังกฤษ ครั้นต่อมา นายมาลัย จันสฤษดิ์ กับหลวงประสิทธิ์บุรีรักษ์ (ประยงค์ ชุนปีสังกู) จัดทำ "พจนานุกรม"

หรือ "ตำราแปลดพระมวตศัพท์ มกธ สันสกฤต ถาวร มอญ เขมร จีน ญวน ชวา เบ็งกอล ปอร์ตุเกส อังกฤษ และโบราณศัพท์" เมื่อ พ.ศ. 2468 มีจำนวนคำ 10,137 คำ ผู้จัดทำกล่าวถึงจุดประสงค์ในการจัดทำพอจะสรุปได้ว่า บรรดาภาษาที่ใช้ในโดยมีมากมายหลายภาษา ทำให้วงศัพท์ขยายกว้างขวางจนมีคำเหมือนมากขึ้น กล่าวคือ คำที่มีความหมายใกล้เคียงแต่ต่างรูปและเสียง การรวบรวมคำครั้งนี้ก็เพื่อใช้เป็นเครื่องมือสำหรับผู้สนใจจะศึกษาคำและใช้ให้หลากหลายโดยมิต้องเสียเวลาไปค้นที่อื่น เพราะต้องอาศัยเวลามากถึงจะพบ หรือบางทีก็ไม่พบ พจนานุกรมฉบับนี้แบ่งเป็น 3 หมวด คือ

1. ว่าด้วยคำอธิบายที่เป็นหลักเกณฑ์
2. ศัพท์านุกรมต่าง ๆ
3. ว่าด้วยนุษสรพนาม

การจัดเรียงคำจะเริ่มตั้งแต่คำที่สะกดด้วยแม่ ก กา คือ ก ก่ กั กิ กํ กา ก่า ก้า ก๋า กั่ว เกะ แกะ โกะ เเกาะ อักษรควบคล้ายเรียงต่อจากอักษรเดี่ยว ส่วน ฤ ฦา ต่อจาก "ร" ฤ ฎา ต่อจาก "ล" สำหรับอักษรที่มี "ห" นำ จะจัดเรียงไว้ท้ายสุดมิจัดไว้ที่ "พ" ส่วนคำย่อที่เป็นคำเหมือนของคำดัง จะจัดเรียงโดยยกคำมคอไว้ก่อน ต่อมาก็ศัพท์ไทย และศัพท์ที่มาจากภาษาอื่น ๆ พร้อมกับคำทับศัพท์มาไว้ท้ายศัพท์นั้น ๆ เช่นคำว่า "กธ" เป็นคำตั้ง ลูกคำก็จะเป็น กณ พก

ร้อยเอกหลวงบวรบรรณารักษ์ (นิยม รักไทย) เรียบเรียงคำสันสกฤตเป็นภาษาไทย

อังกฤษ เมื่อ พ.ศ. 2469 นับว่าเป็นพจนานุกรมทางภาษาที่ใหญ่เล่มหนึ่ง

ต่อมากรมตำรา กระทรวงธรรมการ จัดพิมพ์พจนานุกรมเป็นครั้งที่ 2 เมื่อ พ.ศ. 2470 ในรัชกาลที่ 7 ซึ่งห่างจากครั้งแรกถึง 7 ปี ในครั้งนี้รวบรวมคำศัพท์ไว้ถึง 126,230 คำ เพิ่มขึ้นจากครั้งแรกถึง 11,752 คำ ตั้งมีพระราชโองการให้ใช้พจนานุกรมฉบับนี้เป็นแบบอย่างการเขียนหนังสือทั่ว ๆ ไปให้เหมือนกันโดยตลอด ต่อมาอีก 2 ปี คือ พ.ศ. 2472 กระทรวงธรรมการ จัดทำพจนานุกรมสำหรับนักเรียน โดยตัดคำที่ไม่จำเป็นออกจากฉบับ พ.ศ. 2470 เหลือเพียง 10,500 คำ และใช้เล่มที่ปรับปรุงนี้เป็นหลักสำคัญในการใช้

๘. วิจิตรานนท์ สร้างพจนานุกรม อังกฤษ - ไทย เมื่อ พ.ศ. 2474 คำศัพท์ในฉบับนี้ เป็นคำศัพท์วิชาการ โดยจัดเป็นหมวด ๆ เช่น หมวดแพทย์ กฎหมาย เป็นต้น มีทั้งหมด 5,625 คำ ในแต่ละหมวดจัดเรียงตามอักษร A B และ C (ตามลำดับ) เริ่มมีภาพประกอบ ครั้น พ.ศ. 2481 ม.ถ.มานิต ชุมสาย ได้จัดทำพจนานุกรม เยอรมัน - ไทย ให้กับกรมวิชาการ และต่อจากนั้น พ.ศ. 2484 (ค.ศ. 1941) อำนวยเอกพระอาจารย์ทศนาค (หม่อมเอกพาร์แลนด์) จัดทำพจนานุกรมไทย - อังกฤษ ขึ้นโดยจัดพิมพ์จากต่างประเทศคือสหรัฐอเมริกา

ในระยะต่อมา พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะนั้นดำรงพระยศเป็นพระราชนิพนธ์ มีพระราชประสงค์ให้รวบรวมคำสำหรับจัดทำพจนานุกรมเพื่อเป็นที่รวบรวมศัพท์อื่น เป็นสิ่งสำคัญที่จะส่งเสริมทางวรรณคดี และเป็นความก้าวหน้าทางภาษา ในช่วงรัชกาลที่ 4-5 คำสำหรับเรียงงานประเภทนี้ว่า "ปทานุกรม" จนถึง พ.ศ. 2493 มีการปรับปรุงแก้ไขการรวบรวมคำครั้งใหญ่ และในเวลานั้นจึงเปลี่ยนจาก ปทานุกรม เป็น พจนานุกรม โดยให้เหตุผลว่า คำว่าปทานุกรมยังไม่ตรงกับลักษณะของหนังสือ เพราะคำว่า "ปท" หรือ "บท" หมายถึงคำที่แต่งแล้ว เช่น ทศกัณฐ์ หรือ ชุเมรุ เป็นคำในภาษามลายู สันสกฤต และกรีกนิพนธ์ไทย แต่สำหรับคำไทยเป็นคำใดก็ไม่จำเป็นต้องแต่งเดิมคำ และเริ่มใช้เรียงงานรวบรวมของราชบัณฑิตยสถาน ว่า พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ซึ่งรวบรวมคำศัพท์ไว้ถึง 31,590 คำ สาเหตุประการหนึ่งที่มีการจัดทำพจนานุกรมนี้ คือ กระทรวงธรรมการพบข้อบกพร่องในหนังสือปทานุกรมที่ควรแก้ไขเพิ่มเติม ประกอบทั้งมีผู้สนใจในวิทยาการด้านนี้ เสนอข้อบกพร่องและแนะนำวิธีแก้ไขข้อบกพร่องมาเป็นจำนวนมาก ในคราวนั้น พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานมี 2 ฉบับ คือ ฉบับใหญ่ กับฉบับเล็ก ฉบับใหญ่รวบรวมคำทั้งหมดที่ใช้อยู่ในภาษาไทย คำที่ปรากฏในหนังสือวรรณคดีและหนังสือทางศาสนา ส่วนเล่มเล็กเก็บคำเฉพาะที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2493 นี้ จัดพิมพ์ถึง 20 ครั้ง คือตั้งแต่ 2493 - 2525 และปีสุดท้ายนี้เอง ราชบัณฑิตยสถานจึงได้สร้าง พจนานุกรมเล่มใหม่ในคราวสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ครบรอบ 200 ปี โดยใช้พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 เป็นพื้นฐานสำหรับการปรับปรุง

ในปัจจุบันนี้ วงการจัดทำพจนานุกรมได้ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง คณะจัดทำพจนานุกรมมีมากขึ้นก็มีทั้งบริษัทเอกชน และเฉพาะบุคคล รวมถึงประเภทของพจนานุกรมก็มากขึ้นด้วย คือมีทั้งพจนานุกรมทั่วไปที่รวบรวมคำไทยเป็นคำไทย คำไทยเป็นภาษาอื่น ๆ และภาษาอื่น ๆ เป็นคำไทย และพจนานุกรมเฉพาะวิชาการ พจนานุกรมเฉพาะถิ่น

ถ้าพิจารณาประเภทพจนานุกรมไทยเป็นไทย โดยยึดการจัดเรียงเป็นหลัก ปรากฏว่ามี

2 วิธี คือ

1. จัดเรียงตามลำดับอักษร วิธีนี้เป็นวิธีที่นิยมมาก พจนานุกรมไทยที่ใช้วิธีนี้ เช่น พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรมของ มานิต มานิตเจริญ พจนานุกรมของ เปื้ององ ฒ นคร เป็นต้น
2. จัดเรียงตามลำดับสระ ของ ลออง มีเศรษฐี รวบรวมคำไว้ถึง 20,495 คำเท่าที่มีหลักฐานปรากฏว่ามีฉบับเดียวเท่านั้น

นอกจากนั้น ยังมีพจนานุกรมต่างภาษาคือ พจนานุกรมไทย เป็นภาษาอื่น ๆ อีกหลายฉบับ ซึ่งทำให้เห็นถึงความก้าวหน้าของวงการจัดทำพจนานุกรม ประการต่อมาประชาชนเริ่มเห็นความสำคัญของการมีพจนานุกรม และประการสุดท้าย ทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับชาติอื่น ๆ อันมีผลต่อวงศัพท์ เช่น ภาษาจีน

เมื่อกล่าวถึงความก้าวหน้าของพจนานุกรม จึงใคร่เสนอก้าวหน้าใหม่ของพจนานุกรมไทยคือ มีการรวบรวมคำเพื่อจัดทำพจนานุกรมฉบับนิรุกติศาสตร์ (ว่าด้วยความ เป็นมาของคำ) ซึ่งเป็นงานของภาสิณ จิตรภาษา โดยผู้จัดทำเสนอในลักษณะบทความที่มีเนื้อหาต่อเนื่องกันในวารสารศิลปวัฒนธรรม โดยเริ่มจากฉบับที่ 3 ปีที่ 3 มกราคม 2525 จนถึงปัจจุบันก็ยังจัดทำอยู่ ในระยะเริ่มแรกจะลงพิมพ์ไม่ต่อเนื่อง ต่อไปคงจะมีการรวบรวมเพื่อจัดทำเป็นฉบับสำหรับการศึกษา ค้นคว้า นอกจากนี้มีการนำรูปแบบของการจัดทำพจนานุกรมคือ การเสนอชนิดของคำ ความหมาย มาเป็นหลัก แต่จะต่างจากพจนานุกรมทั่วไปคือ การเสนอความหมายตามลักษณะของการให้คำจำกัดความในพจนานุกรม จะเป็นความหมายประจำคำ แต่สำหรับพจนานุกรมฉบับนี้ ก็กฤทธิ จะเสนอในลักษณะการเสียสละ การเยาะเย้ย ผู้ศึกษาต้องมีประสบการณ์ในสภาพเหตุการณ์

มีจุดยืนเป็นอย่างดี โดยเฉพาะเหตุการณ์ทางการเมือง มิฉะนั้นจะไม่เข้าใจจำกัดความ และ
เข้าใจถึงความหมายในเนื้อความ งานชิ้นนี้คงพิมพ์ในคอธัมน์ "ข้าวโกธนา" มีจำนวนคำทั้งหมด
๐25 คำ ตั้งแต่ ก - ฮ เพื่อเข้าใจถึงความแตกต่างระหว่างพจนานุกรมฉบับศึกษา และพจนานุกรม
ทั่วไป โดยเฉพาะฉบับราชบัณฑิตยสถาน จึงเสนอตัวอย่างดังนี้

กกก น. เป้าหมายสำหรับตีด้วยคมแฝก

กกน น. โอกาสที่จะหาเงินเข้าวัดมาก ๆ อย่างมาตอกกันโดยว่าหมายถึงผ้าซึ่ง
ถวายพระที่จำพรรษาแล้ว

มรดก น.ทรัพย์ที่ไม่มีใครกล้าเก็บภาษี เพราะเกรงว่าจะโดนเข้ากับตัวเอง

พจนานุกรมในระยะต้น มีจุดมุ่งหมายเพื่อรู้จักเลือกใช้คำในการเขียนและรู้จักความหมาย
เมื่อเวลาอ่านคำประพันธ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ครั้นต่อมาพจนานุกรมกลายเป็นเครื่องมือสำหรับ
ชาวต่างชาติและชาวไทยที่จะช่วยให้เข้าใจภาษาได้โดยไม่ต้องมีล่าม เมื่อเข้าใจภาษาแล้ว
เขาสามารถสื่อความคิด ความเชื่อต่าง ๆ ได้สะดวก ครั้นต่อมาพจนานุกรมมีจุดมุ่งหมายกว้างออก
ไปอีก เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการ จึงทำให้วงศัพท์เพิ่มขึ้น พจนานุกรมจึงรวบรวม
คำเหล่านี้ไว้เป็นพจนานุกรมเฉพาะถิ่น พจนานุกรมทางนิติศาสตร์ ดังนั้น ขบวนการ
วิวัฒนาการของพจนานุกรมจึงอยู่ในลักษณะดังกล่าวคือ

- พจนานุกรมเฉพาะใช้ไม	- พจนานุกรมทางภาษา	- พจนานุกรมทั่วไป และ
ภาพย์กลอน	ทั่วไป	เฉพาะภาพย์กลอน
	- พจนานุกรมเฉพาะภาพย์	- พจนานุกรมเฉพาะวิชา
	กลอน	- พจนานุกรมเฉพาะถิ่น
		(เฉพาะกลุ่ม)

วงการพจนานุกรมไทยจะมีการเคลื่อนไหว เปลี่ยนแปลงไปในวิธีทางใดนั้น เป็นเรื่องที่น่าสนใจ
การศึกษา และเพื่อรู้ความก้าวหน้าต่อไป

หลักการเกี่ยวกับการจัดทำพจนานุกรม

เมื่อทราบประวัติพจนานุกรมโดยสังเขป ลำดับต่อไปคือหลักในการจัดทำพจนานุกรม ซึ่งเป็นงานที่หนักและยุ่งยาก Britannica (Dictionary in Encyclopaedia Britannica. 1980 : 384) กล่าวว่า พจนานุกรมมีหน้าที่เสนอความรู้เรื่องศัพท์อย่างระมัดระวัง ในเรื่องการรวบรวมคำมีผู้ให้ข้อคิดเห็นต่าง ๆ กันไป เช่นว่า รวบรวมคำไว้เพื่อมองเห็นระดับการใช้ คำว่าใช้ในสถานการณ์หรือบริบทใด เช่น คำราชาศัพท์ คำสุภาพ คำปาก คำแสลง คำหยาบ คำเฉพาะวิชาหรือศัพท์บัญญัติ คำหนังสือพิมพ์ คำโฆษณา คำถิ่น และคำโบราณ บางคนเห็นว่าเพื่อเป็นหนังสือสำหรับเด็ก ฉะนั้นผู้จัดทำต้องรวบรวมคำอย่างพิถีพิถัน ในการจัดทำพจนานุกรม ผู้จัดทำต้องมีจุดประสงค์และข้อตกลง เพื่อความสมบูรณ์และหลีกเลี่ยงข้อบกพร่อง เช่น จะรวบรวมภาษาพูดหรือภาษาเขียน คำเฉพาะวิชา คำเลิกใช้ คำถิ่น หรือคำปาก ทั้งผู้จัดทำต้องแยกความแตกต่างระหว่างภาษาพูด ภาษาเขียน ภาษามาตรฐาน และไม่มาตรฐานไว้อย่างชัดเจน ถึงภาษามาตรฐานว่ามีความซับซ้อนอย่างไร มีอะไรเป็นเกณฑ์ในการตัดสินว่ามาตรฐานหรือไม่ และภาษาถิ่นที่ใช้ในภาษาเขียนจะเป็นภาษามาตรฐานหรือไม่ คำที่เรียกว่าทันสมัยนั้นจะยืดเวลาใดในการพิจารณา ถ้าพจนานุกรมต้องการเก็บภาษาเขียน จะเริ่มเก็บคำศัพท์น้อยหลังจากการใช้ภาษาในปัจจุบันสักกี่ปี เพราะภาษาเขียนบางคำยังมิใช่ถ้อยคำเฉพาะในวงการศึกษา เช่น คำราชาต่าง ๆ ผู้จัดทำพจนานุกรมต้องกำหนดระดับบุคคลที่จะใช้ว่าเฉพาะกลุ่ม หรือทั่วไป และจะเสนอพจนานุกรมภาษาเดียว หรือหลายภาษา พร้อมทั้งต้องเตรียมและคัดเลือกตัวอย่างไว้เพื่อช่วยให้เข้าใจคำได้ง่าย

ข้อตกลงดังกล่าวต้องสอดคล้องกันโดยตลอด เพื่อนำไปสู่รูปแบบของพจนานุกรม ตามที่ Encyclopaedia Britannica (Dictionary in Encyclopaedia Britannica. 1980 : 368) ได้จัดแบ่งไว้ว่ามี 5 ประเภท คือ

1. พจนานุกรมประวัติ (Historical Scholarly Dictionaries) คือพจนานุกรมที่เน้นให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ความเป็นมา และพัฒนาทางความหมายของคำศัพท์ เช่น The Oxford English Dictionary A New English Dictionary on Historical Principles (The N E D) เป็นต้น

2. พจนานุกรมการออกเสียง (Pronouncing Dictionary) คือพจนานุกรมที่มุ่งให้รายละเอียดเรื่องการออกเสียง เฉพาะเสียงที่เป็นปัญหา หรือการออกเสียงเฉพาะกลุ่ม เช่น กลุ่มผู้มีการศึกษา ผู้ไม่มีการศึกษา การออกเสียงมาตรฐาน และการออกเสียงภาษาอื่น ได้แก่ Everyman's English Pronouncing Dictionary ของ Daniel Jones หรือ Pronouncing Dictionary of American English ของ John S.S. Kenyon และ Thomas A. Knott เป็นต้น

3. พจนานุกรมศัพท์เฉพาะ (Technical and Specialized Dictionary) คือพจนานุกรมที่รวบรวมคำเฉพาะกลุ่ม หรือเฉพาะกิจ เช่น ศัพท์ทางมานุษยวิทยา วิศวกรรม เคมี กฎหมาย แพทย์ ฟิสิกส์ ปรัชญา จิตวิทยา และสาขาอื่น ๆ พจนานุกรมประเภทนี้มีทั้งภาษาเดียว คือภาษาไทย แปลเป็นภาษาไทย และพจนานุกรมหลายภาษา คืออธิบายความหมายด้วยภาษาตั้งแต่ 2 ภาษาขึ้นไป

4. พจนานุกรมทั่วไป (General-Purpose Dictionary) คือการรวบรวมคำศัพท์ ๆ ไปที่ใช้ในภาษาไม่เน้นการเสนอความรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นพิเศษ จะให้ประโยชน์สำหรับผู้ศึกษาอย่างกว้าง ๆ และมีการจัดทำกันอย่างแพร่หลาย

5. พจนานุกรมลักษณะเฉพาะ (Dictionary Features) คือพจนานุกรมที่จัดเรียงคำตามลำดับอักษร ไม่ว่าคำศัพท์จะเป็นตัวเลข ตัวอักษร ล้วนมีส่วนในการจัดเรียงคำทั้งสิ้น เช่น

Vt, Vtail, V T G, Vt fuze, V thread... ve thread, V T O, V T R, V T V M, V - 2, V-Type engine เป็นต้น แต่ละรายการคำ (parts of the entry) จะมีตัวอย่างประกอบ มีอักษรวิธี การเสนอเสียงอ่าน และหน้าที่ของคำ มีการให้ความรู้

ทางไวยากรณ์ว่าเป็น กาลอะไร พร้อมกระนั้นยัง บันทึกคำที่มีรูปและเสียงแตกต่างไปจากคำตั้ง นำการอ้างอิงมาใช้ มีการเสนอลักษณะการใช้คำเฉพาะ เช่น เป็นคำพ้องเพศ คำเหมือน

1. เสนอภาพ แผนภูมิเพื่อเข้าใจคำ

สกุสตา (Zgusta. 1971 : 163) เสนอชนิดของพจนานุกรมไว้ใน Manual of Lexicography พอสรุปได้ว่า

1. การจัดพจนานุกรมโดยคำนึงถึงเรื่องการรวบรวมคำในภาษาว่าจะรวบรวมอย่างไร เน้นเรื่องอะไร มีข้อตกลงประการใด แยกเป็น 2 ชนิด คือ

1.1 Diachronic Dictionary และ Synchronic Dictionary โดยชนิดแรกเป็นพจนานุกรมที่ให้ความรู้เรื่องการเปลี่ยนแปลงภาษาทั้งรูปและเสียง รวมถึงพัฒนาทางความหมาย ซึ่งแจกแจงได้ 2 ชนิด

1.1.1 Historical Dictionary คือพจนานุกรมที่รวบรวมการเปลี่ยนแปลงทั้งรูปและของคำภายในระยะเวลาที่พอจะสืบค้นหาหลักฐานได้ แต่จะความหมายที่เปลี่ยนแปลงไปต้องมีตัวอย่างประกอบ

1.1.2 Etymological Dictionary เป็นพจนานุกรมที่มุ่งให้ความรู้ประวัติที่มาของคำ แต่เน้นรูปเขียนมากกว่าเรื่องความหมาย ดังนั้นคำใหม่ที่จะได้รับการรวบรวมไว้ด้วย การศึกษาเรื่องประวัติที่มาของคำนี้จะศึกษาได้เฉพาะคำสามัญ (ที่ใช้ทั่วไป) คำเฉพาะก็ศึกษาได้เช่นกัน

ส่วน Synchronic Dictionary คือพจนานุกรมที่รวบรวมคำโดยพิจารณาภาษา ณ เวลาใดเวลาหนึ่ง โดยไม่กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางภาษา ดังนั้น พจนานุกรมประเภทนี้จึงนำเวลาเข้ามาเกี่ยวข้อง บางครั้งอาจเป็น 1 สัปดาห์ 1 เดือน หรือ 1 ปี แล้วแต่จะกำหนด

1.2 General Dictionary และ Restricted Dictionary พจนานุกรมชนิดแรกเป็นพจนานุกรมทั่วไป คือรวบรวมคำจากที่มีใช้ในภาษาเฉพาะภาษามาตรฐาน พจนานุกรมประเภทนี้แยกย่อยได้ 2 ชนิด คือ

1.2.1 Standard-descriptive Dictionary คือพจนานุกรมที่รวบรวมคำมาตรฐานที่มีใช้อยู่ในขณะจัดทำพจนานุกรม พร้อมกับคาดการณ์ล่วงหน้าถึงการใช้คำนั้น ๆ ว่าหลังจากการจัดทำพจนานุกรมออกเผยแพร่แล้ว คำก็ยังคงใช้อยู่ต่อไป

1.2.2 Overall-descriptive หรือ Informative Dictionary

พจนานุกรมชนิดนี้คล้ายข้างต้น คือรวบรวมคำให้เป็นปัจจุบัน แต่ชนิดนี้จะไม่พจนานุกรม หรือคำดการณถึงการใช้ภาษาในอนาคต

ส่วน Restricted Dictionary คือพจนานุกรมที่รวบรวมคำเฉพาะสาขาวิชา หรือเฉพาะกลุ่มที่ผู้จัดทำต้องการจะรวบรวมไว้ เช่น พจนานุกรมคำยืม (Dictionaries of Foreign Words) พจนานุกรมคำย่อ (Dictionary of Abbreviation) พจนานุกรมคำเหมือน (Dictionary of Synonym) เป็นต้น

2. การจัดพจนานุกรมโดยพิจารณาถึงภาษาในการสื่อสารความรู้ต่าง ๆ ว่าใช้ภาษาเดียวหรือหลายภาษา เช่นพจนานุกรมภาษาเดียว (Monolingual Dictionary) และพจนานุกรมสองภาษา (Bilingual Dictionary) และพจนานุกรมหลายภาษา (ตั้งแต่ 2 ภาษาขึ้นไป)

3. การจัดพจนานุกรมโดยพิจารณาถึงขนาด ตามปกติจะแบ่งพจนานุกรมเป็น 3 ขนาด คือ ขนาดใหญ่ (มีเนื้อหาละเอียด) พจนานุกรมขนาดกลาง (มีตัวอย่างเพียง 2 - 3 ตัวอย่าง ต่อ 1 คำ คำที่เป็นไปตามกฎเกณฑ์ไม่มีปัญหาจะไม่รวบรวมไว้) และพจนานุกรมขนาดเล็ก (พจนานุกรมฉบับย่อ มุ่งให้ความหมายอย่างกะทัดรัด ตัวอย่างและรายละเอียดอื่น ๆ ไม่เสนอไว้) จำนวนคำศัพท์น้อยกว่าขนาดกลาง

ในเรื่องขนาดของพจนานุกรมนี้ มยุเสริม ฤทธาภิรมย์ (มยุเสริม ฤทธาภิรมย์ 2526 : 34 - 36) ก็ได้เสนอไว้เช่นกันว่ามี 3 ขนาด คือ

1. พจนานุกรมฉบับสมบูรณ์(Unabridged Dictionary) บรรจุคำไว้มากกว่าประเภทอื่น บางครั้งอาจแบ่งเป็นชุด แต่ละชุดมีหลายเล่ม เช่น The Oxford English Dictionary

2. พจนานุกรมฉบับกึ่งสมบูรณ์ (Semi-unabridged Dictionary) มีขนาดย่อมกว่าขนาดแรก การให้รายละเอียดน้อยกว่าประเภทสมบูรณ์

3. พจนานุกรมฉบับเฉพาะกิจ (Abridged Dictionary) เป็นพจนานุกรมที่มีการคัดเลือกคำและความหมายเพื่อสะดวกในการใช้และเหมาะสมสำหรับระดับผู้ใช้ เช่น พจนานุกรมฉบับกระเป๋ พจนานุกรมฉบับตั้งโต๊ะ และพจนานุกรมฉบับนักเรียนนักศึกษา

ขนาดของพจนานุกรมกับจำนวนคำในพจนานุกรมต้องเกี่ยวข้องกัน กล่าวคือ ถ้าเป็นพจนานุกรมฉบับสมบูรณ์ คำก็จะมาก บาร์นฮาร์ท (Barnhart, 1964 : 459 - 475) หัวหน้าคณะวิชาการจัดทำพจนานุกรมรุ่นแรกของพจนานุกรม The American College Dictionary เสนอว่า ในการจัดทำพจนานุกรมของสหรัฐอเมริกาฉบับดังได้ใช้ในระดับมหาวิทยาลัย ควรจะมีจำนวนคำประมาณ 125,000 คำ ส่วนขนาดใหญ่ฉบับพิสดาร การบรรจุคำประมาณ 500,000 คำ ถ้าจะแบ่งเป็น 2 เล่ม แต่ละเล่มควรบรรจุคำประมาณ 200,000 คำ

นอกจากนี้ มูญเสริม ฤทธาภิรมย์ (มูญเสริม ฤทธาภิรมย์ 2526 : 34 - 6) ยังให้หลักเกณฑ์ทางคุณสมบัติ หรือลักษณะของพจนานุกรมมาจัดแบ่ง ซึ่งแจกแจงได้ 4 ชนิดใหญ่ ๆ คือ

1. พจนานุกรมหมวดวิชา คือพจนานุกรมที่รวบรวมคำและให้ความหมายเฉพาะวิชา อาทิเช่นพจนานุกรมศัพท์แพทย์ พจนานุกรมทางภาษา เป็นต้น
2. พจนานุกรมอธิบายคำในภาษา คือพจนานุกรมอธิบายคำ ความหมาย หรือความรู้อื่น ๆ เช่น การบอกเสียงอ่าน ประวัติที่มา และชนิดของคำ เป็นต้น
3. พจนานุกรมเชิงสารานุกรม คือพจนานุกรมที่อธิบายคำไว้ค่อนข้างละเอียด แต่ไม่เท่าสารานุกรม (Encyclopadia) ดังเช่นพจนานุกรมของ เป็ลลิ่ง ฌ นกร
4. พจนานุกรมสองภาษา คือพจนานุกรมที่อธิบายความหมายและให้รายละเอียดของคำศัพท์จากภาษาหนึ่งไปอีกภาษาหนึ่ง เช่น พจนานุกรมไทย - อังกฤษ พจนานุกรมไทย - อังกฤษ - ฝรั่งเศส เป็นต้น

พจนานุกรมประเภทต่าง ๆ นี้ มีหลักในการแบ่งโดยพิจารณาจาก 3 ประการ คือ

1. พิจารณาจากการรวบรวม ซึ่งแยกย่อยได้ 2 แนวทาง คือ
  - 1.1 อธิบายความรู้ต่าง ๆ เป็นภาษาเดียวกับคำศัพท์ หรือภาษาอื่น ๆ เช่น พจนานุกรมภาษาเดียว
  - 1.2 รวบรวมคำซึ่งเป็นศัพท์เฉพาะวิชา เฉพาะถิ่น เช่น พจนานุกรมศัพท์แสง
2. พิจารณาความประสงค์ที่จะเสนอความรู้ละเอียดกว่าพจนานุกรมทั่ว ๆ ไป หรือไม่ละเอียดเท่าสารานุกรม
3. พิจารณาจากความสมบูรณ์ คือจำนวนคำและการเสนอความหมาย เป็นต้น

หลักเกณฑ์ทั้ง 3 ประการจะไม่สามารถจำแนกชนิดของพจนานุกรมได้อย่างเด็ดขาด เช่น พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ถ้านำข้อที่ 1 มาพิจารณาก็จะจัดอยู่ในประเภทพจนานุกรมภาษาเดียว พจนานุกรมทั่วไป ถ้านำ ข้อ 3 มาพิจารณาก็จะเป็นประเภทกึ่งสมบูรณ์ และนำข้อ 2 มาพิจารณา ก็จะเป็นพจนานุกรมทั่วไปมิใช่เชิงสารานุกรม เป็นต้น

การที่คณะจัดทำพจนานุกรมได้วางจุดหมาย และ เลือกชนิดพจนานุกรมอย่างระมัดระวังแล้วนั้น มิใช่จะเป็นหลักประกันว่าพจนานุกรมฉบับนั้นจะสมบูรณ์หรือเป็นฉบับที่ดีที่สุด เหตุบางประการที่ทำให้พจนานุกรมไม่สมบูรณ์อาจมี สาเหตุจาก

1. การเปลี่ยนแปลงของภาษา ทำให้การจัดทำพจนานุกรมกระทำไม่ได้ไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลงนี้
2. ผู้จัดทำพจนานุกรมไม่สามารถตัดสินใจ ที่จะแยกความแตกต่างของคำว่า คำใดเป็นคำมาตรฐาน คำใดเป็นคำไม่มาตรฐาน และคำใดควรจัดเป็นคำภาษาปาก เป็นต้น
3. ความกว้างขวางของข้อมูล คือภาษาที่ใช้ในการสื่อสารมีอยู่มากมายจนยากที่จะรวบรวมได้หมด โดยเฉพาะพจนานุกรมประเภททั่วไป (general dictionaries)

ดังนั้น คุณสมบัติของนักพจนานุกรมที่ดี ต้องสุ่ม รอบคอบ ทำงานอย่างมีหลักเกณฑ์ ต้องอดทน มีความเพียรพยายาม ทำงานให้เป็นปัจจุบัน และมีความต่อเนื่องต่อข้อมูล เพราะหลักในการจัดทำพจนานุกรมต้องรวบรวมคำที่มีการใช้จริง ๆ ไม่ว่าจะเป็นคำหายาก คำสแลง หรือคำถิ่น พร้อมทั้งบอกระดับของภาษา และเก็บคำให้ทันกับความก้าวหน้าทางวิชาการ งานพจนานุกรมควรปรับปรุงแก้ไขทุก ๆ 2 - 3 ปี และออกใหม่ภายใน 10 ปี คณะจัดทำพจนานุกรม The American College Dictionary (Barnhart, 1956 : XXIV) แนะนำว่า พจนานุกรมที่ดีต้องสามารถแนะแนวในการใช้ภาษาได้ดีดูเดียวกับแผนที่ที่บอกภูมิประเทศ พร้อมทั้งจะเป็นอุปกรณ์อันมีประโยชน์ทุกขณะ

นอกจากนี้ยังมีผู้ให้ข้อคิดว่า พจนานุกรมควรจัดกระทำขึ้นเพื่อประโยชน์อย่างกว้างขวางแก่ผู้ใช้ การเสนอสาระต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการเป็นอยู่ และสอดแทรกความรู้ด้านอื่น ๆ นอกเหนือจากความรู้ทางความหมาย ประวัติที่มาของคำ แม้จะไม่เท่ากับการเสนอความรู้ในสารานุกรมก็ตาม

การจัดอันดับความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับคำในพจนานุกรมนั้น ไอลอนส์ (Lyons. 1978 : 517) เสนอดังนี้

1. คำศัพท์
2. รูปคำที่ผันไปตามหลักไวยากรณ์
3. คุณสมบัติทางวากยสัมพันธ์
4. การกำหนดความหมาย

คำศัพท์คำหนึ่งควรมอบความรู้ 3 เรื่องอย่างกว้าง ๆ คือ วจีวิภาค (parts of speech) วากยสัมพันธ์ (Syntactic) และความหมาย (Semantic) โดยจัดเรียงตามแผนภูมิต่างกัน คือ ช่องที่ 1 จะเสนอคำศัพท์ด้วยการบอกอักขรวิธี ช่องที่ 2 จะเสนอรูปคำที่ผันไปตามไวยากรณ์ คือ พจน์ กาล (ซึ่งจะปรากฏเฉพาะในภาษาที่มีกิตติปัจจัย) ช่อง 3 จะเสนอความสัมพันธ์ของคำ กับบริบท ส่วนช่องที่ 4 จะเป็นการอธิบายความหมาย

แผนภูมิที่ไอลอนส์เสนอไว้นั้นเพียงกว้าง ๆ ครั้นเมื่อลงมือปฏิบัติจะต้องขยายเนื้อหาออกไปอีก ตามการจัดของพจนานุกรม The American College Dictionary (Branhart. 1956 : XXIX) ได้จัดความรู้ต่าง ๆ ดังนี้

1. คำตั้ง (the entry word or words)
2. อักขรวิธี (Spelling)
3. ชนิดของคำ (parts of speech)
4. รูปที่มีการเปลี่ยนแปลงตามกาลจน เป็นต้น (inflected forms)
5. ระดับการใช้คำ เช่นภาษาสแลง ภาษาถิ่น (restrictive labels)
6. ความหมาย (definitions)
7. การเสนออักขรวิธีที่แตกต่างกัน (variant spelling)
8. ประวัติที่มาของคำ (etymologies)
9. รายการคำย่อที่เป็นคำประสม วลี สำนวน

10. คำเหมือน (synonyms)

11. คำตรงข้าม (antonyms)

ลำดับเนื้อหาดังกล่าว ถ้าคำศัพท์ไม่มีรายละเอียดก็สามารถข้ามไปได้ พจนานุกรมฉบับ

Webster's New World เป็นพจนานุกรมที่มีชื่อเสียง มีวิธีการจัดตั้งนี้คือ

1. คำศัพท์
2. การเสนอเสียงอ่าน
3. ชนิดของคำ
4. ความหมาย
5. ระดับคำ (ภาษาปาก ภาษาสนทนา)
6. ตัวอย่างการใช้คำ
7. รูปคำศัพท์ที่เขียนต่างไป
8. รูปคำศัพท์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามไวยากรณ์
9. รูปคำเปรียบเทียบ คำที่เติมอุปสรรค วิกิตติ และปัจจัย

สำหรับพจนานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน มีการจัดลำดับรายละเอียด ดังนี้

1. คำศัพท์
2. การเสนอเสียงอ่าน
3. ลักษณะของคำที่ใช้เฉพาะบท
4. ชนิดของคำ
5. ความหมาย
6. ตัวอย่าง (ถ้ามี)
7. ประวัติที่มาของคำ (บางคำ)

รูปแบบของการเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับตระกูลของภาษาเป็นสิ่งที่เื้อ่ต่อกัน เช่น ภาษาในตระกูลคำโดด จะไม่มีรูปคำศัพท์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามไวยากรณ์ แต่สำหรับภาษามีวิภัติปัจจัย จะมีคำลักษณะ เช่นนี้ ดังนั้น พจนานุกรมสำหรับภาษาคำโดดจึงไม่เสนอรายละเอียดไว้ แต่สิ่งที่พจนานุกรมทุกภาษาต้องมี เช่นเดียวกันจนกลายเป็นธรรมเนียมสำหรับการจัดทำพจนานุกรมคือ คำศัพท์ การเสนอเสียงอ่าน ลักษณะของคำที่ใช้เฉพาะอย่าง ชนิดของคำ ความหมาย ตัวอย่างการใช้คำ และประวัติที่มาของคำ การจัดเรียงลำดับรายละเอียดความรู้ของคำนั้น พจนานุกรมบางฉบับสามารถสืบตำแหน่งได้แล้วแต่เห็นสมควร

เพื่อความเข้าใจจึงเสนอตำแหน่งรายละเอียดต่าง ๆ ของพจนานุกรมแต่ละฉบับว่ามี การจัดอย่างไร เสนอไว้ในภาคผนวก

ลำดับต่อไปนี้คือขั้นตอนในการจัดทำพจนานุกรมว่าควรเริ่มจาก

1. รวบรวมคำ
2. เลือกคำเพื่อจัดรายการคำ
3. สร้างหรือจัดรายการคำ
- และ 4. จัดเรียงรายการคำ

การรวบรวมคำ

คณะจัดทำพจนานุกรมฉบับ Webster's New World (Curnalik and Friend. 1968 : คำนำ) กล่าวว่า ควรรวบรวมคำจากแหล่งสื่อสารในชีวิตประจำวัน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร และตำราเรียน ไม่ว่าจะเป็นภาษาปาก ภาษาในการศึกษา หรือภาษาที่แต่ละระดับบุคคลใช้ คำวิจารณ์ของมาร์ควาร์ดต์ (Marckwardt. 1964 : 477 - 485) ทำให้ทราบถึงการรวบรวมคำในพจนานุกรมดังกล่าวว่า นอกจากเก็บคำธรรมดาสามัญที่ใช้อยู่ทั่วไปแล้ว ยังเก็บศัพท์ทางภูมิศาสตร์ ชื่อนักคิดสำคัญ ผลงาน และประวัติของศิลปิน ชื่อตัวละครในนวนิยาย คติชาวบ้าน เทพนิยาย ศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับสงคราม องค์การ ชื่อเมือง ชื่อรัฐต่าง ๆ ภาษิต คำคมต่าง ๆ ที่สำคัญคือ การบอกระดับคำ คำเหมือน และคำตรงข้าม พจนานุกรม The American Heritage Dictionary of the English Language (Morris. 1969 : คำนำ) มีการรวบรวมคำ

เกี่ยวกับประวัติศาสตร์สำคัญ โดยให้รายละเอียดในเรื่อง การเกิด การดำรงชีวิต การตาย รวมทั้งผลงานอันเป็นประโยชน์ต่อชาวโลก งานที่ทำให้มีชื่อเสียง ตลอดจนการระดมชื่อ และการออกเสียงชื่อ นอกจากนั้นยังเสนอศัพท์ภูมิศาสตร์ เช่น ชื่อประเทศ เมือง รัฐ จังหวัด แม่น้ำ มหาสมุทร ภูเขา ทะเลสาบ คามสมุทร และทวีป รวมทั้งจำนวนประชากร และคำที่บอกสถานที่ต่าง ๆ โดยเสนอ ประวัติความเป็นมา ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ นอกจากเสนอวิธีการและการเสนอเสียงอ่าน ความรู้ต่าง ๆ ที่รวมรวบไว้ในพจนานุกรมจะช่วยเพิ่มพูนสติปัญญาแก่ผู้ใช้

พจนานุกรม The World Book (Barnharts. 1980 : คำนำ) มีการรวบรวมคำนอกเหนือจากที่ปรากฏในพจนานุกรมฉบับอื่น ๆ คือ เก็บคำทันสมัยที่ใช้ในบริบทเฉพาะ เช่น ในกฎหมาย เป็นต้น คำที่เป็นสโลแกน การเขียน คำที่ตายแล้วแต่กลับมาใช้ในการเขียน ซึ่งเขียนแบบในยุคเก่า คำนอกข้อยึดถือสินค้า และคำพูดที่ก่อศัตรู เช่น คำดูถูก ดูแคลน เป็นต้น

สกุสตา (Zgusta. 1971 : 100) ให้ข้อคิดในเรื่องการรวบรวมคำว่า ควรเริ่มเก็บจากสิ่งพิมพ์ (text) แหล่งเดียวกันก่อน แล้วจึงค่อยขยายขอบเขตให้ครอบคลุมออกไป การรวบรวมคำขึ้น ผู้จัดทำไม่ควรเลือกว่าเป็นภาษาเขียนหรือภาษาพูด ควรรวบรวมคำทุกประเภทในวงการศึกษา เพราะบางคำใช้จนเป็นคำธรรมดารู้กันแพร่หลาย คนมีความรู้อย่างสามัญที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำวัน ก็จำเป็นต้องรู้ความหมายคำประเภทนี้ เลือกเก็บไว้เท่าที่เห็นสมควร การเก็บคำที่ใช้อยู่ในสังคมไม่หมดก็ดี หรือเก็บคำที่ไม่มีใช้เข้ามาไว้ในพจนานุกรมก็ดี ย่อมเป็นเหตุให้จำนวนคำผิดพลาด สถิติคำในภาษาก็ย่อมเสียไป แม้จะยากลำบากในการจัดทำก็จำเป็นต้องเก็บให้ครบ และถูกต้องตามที่ใช้

การเก็บคำจากหนังสือพิมพ์ มักก่อให้เกิดปัญหาตามมาคือ ในหนังสือพิมพ์มีทั้งคำที่เป็น ภาษามาตรฐาน คำที่สร้างขึ้นใหม่ตามความคิดของผู้เขียน ซึ่งจะคงอยู่ชั่วขณะแล้วก็หายไป แต่ถ้าผู้ใช้ภาษาเขียน และใช้จนชิน รวมทั้งเป็นที่ยอมรับของสังคม ก็จะกลายเป็นคำในภาษามาตรฐาน คำประเภทนี้มักจะก่อให้เกิดความยุ่งยากใจสำหรับผู้จัดทำว่า จะเลือกรวบรวมไว้ดีหรือไม่ แต่มีข้อที่น่าคิดอยู่ประการหนึ่งว่าคำจากหนังสือพิมพ์ใช้ประโยชน์เสียทีเดียว สิ่งที่มีคุณค่าคือความทันสมัย

คำอีกประเภทหนึ่งซึ่งนักพจนานุกรมควรเก็บคือ คำจากวรรณคดี สำนวน ศัพท์บัญญัติ ซึ่ง
นอกจากจะรวบรวมไว้ในพจนานุกรมทั่วไปแล้ว ยังสามารถนำมาจัดรวบรวมไว้เฉพาะสาขาได้ เช่น
พจนานุกรมศัพท์ทางวรรณคดี พจนานุกรมศัพท์ทางศาสนา เป็นต้น

การจัดคำ

ในการอธิบายเรื่องการจัดคำนั้น จำเป็นต้องเข้าใจคำ 2 คำ คือ คำตั้ง และคำย่อ
คำตั้งหมายถึงคำแรกในแต่ละรายการคำซึ่งนิยมพิมพ์ให้เด่นด้วยการใช้สีที่ต่างไปจากคำศัพท์อื่น ๆ
ในฉบับ หรืออาจจะเป็นตัวพิมพ์ใหญ่กว่าศัพท์อื่น ๆ ในฉบับนั้น เพื่อความสะดวกตามแก่ผู้ใช้จะได้
ใช้อย่างสะดวกและรวดเร็ว คำตั้งแบ่งได้ทั้ง คำเดี่ยว คำประสม วลี อักษรย่อ (abbreviation)
ตัวอักษร อักษรย่อ อักษรย่อ หรือคำเติมกลาง เช่น

คำเดี่ยว (คำมูล)	-	cake
คำประสม	-	boat'hood
วลี	-	cakes and ale
อักษรย่อ	-	adv.
ตัวอักษร	-	B or b (be)

ส่วนของคำ (อักษรย่อ เติมกลาง อักษรย่อ) - auto

คำย่อ (subentries) จะเสนอหลังจากอธิบายความหมายและให้ความรู้ต่าง ๆ
เกี่ยวกับคำตั้งแล้ว คำย่อทุกคำจะมีคำตั้งเป็นส่วนหนึ่งเสมอ เช่น อาจเป็นคำ หรือความหมาย
การเรียงคำในพจนานุกรม มีด้วยกันหลายวิธี แล้วแต่ผู้จัดทำจะเลือกใช้ตามจุดประสงค์
เช่น จัดเป็นหมวด ในแต่ละหมวดก็แยกย่อยต่อไปอีก ดังการจัดเรียงคำในพจนานุกรมลำดับสระ ซึ่ง
มีวิธีการจัดเรียงดังนี้คือ เริ่มด้วยการจัดคำเป็นหมวดตามลำดับสระ คือ อะ อา อิ อี อุ ู เป็นต้น
(มิใช่ลำดับสระตามที่เขียนแต่เรียงตามเสียงที่ออก) ในแต่ละหมวดสระก็จะจัดเรียงตามพยัญชนะ
เช่น สระอะ ก็จะเริ่มจาก กะ ขะ คะ ฆะ งะ . . . . . อะ แล้วจึงเริ่มสระ อา ต่อไป แต่ละกลุ่ม
คำ "กะ" ก็จะจัดเรียงตามลำดับพยัญชนะต้น

วิธีการจัดเรียงคำอีกวิธีหนึ่ง ซึ่งเป็นวิธีที่นิยมก็คือ การเรียงลำดับตามอักษรในแต่ละภาษา เช่น A - Z และ ก - ข เป็นต้น การจัดเรียงคำศัพท์จะไม่จัดตามเสียงอ่าน แต่จะจัดตามตัวเขียน การจัดเรียงคำด้วยวิธีนี้มีความกำกวม สับสนน้อยกว่าวิธีอื่น ๆ (Zgusta. 1971 : 101)

การจัดเรียงคำโดยเฉพาะคำภาษาอังกฤษ จะเน้นที่รูปเป็นคำศัพท์ คือ พิจารณาพยางค์อักษรที่เขียนต่างกันไปตั้งแต่ตัวแรกไปจนพบความแตกต่างแล้วจึงนำมาจัดเรียง ถ้าคำศัพท์เป็นคำวิสามานยนาม (คำเฉพาะ) เช่น ชื่อคน คำที่นำมาจัดเรียงจะเป็นชื่อสกุล

สว เสถุมิตร (สว เสถุมิตร 2513 : 21) เสนอว่า คำศัพท์ที่มาจากรากเดียวกัน และมีความหมายเดิมเหมือนกัน แต่บริบทการใช้คำต่างกัน สามารถเสนอรวมกันได้

การอ้างอิง (cross-reference)

เป็นคำแนะนำในหนังสือให้ผู้อ่านพลิกไปดูหน้าอื่นหรือคำอื่น ซึ่งจะบอกไว้ (ราชบัณฑิตยสถาน 2515 : 446) ถ้าผู้อ่านต้องการทราบรายละเอียดของคำนั้น ๆ มากกว่าที่บันทึกไว้ก็ควรจะปฏิบัติตาม การอ้างอิงจะช่วยประหยัดเนื้อที่ เวลา หลีกเลียงความซ้ำซาก และที่สำคัญคือทำให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างคำในเรื่องต่าง ๆ เช่น ประวัติที่มา คำเหมือน ความหมาย เป็นต้น

การอ้างอิงประวัติที่มา ก็คือคำที่มีประวัติที่มาเหมือนกัน แต่มีรูปต่างกัน จะด้วยสาเหตุใดก็ตาม พจนานุกรมจะเสนอรายละเอียดไว้ที่คำใดคำหนึ่งอย่างละเอียด ส่วนคำที่มีความสัมพันธ์กันจะเสนอรายละเอียดไว้น้อย และนำการอ้างอิงมาใช้ เช่น

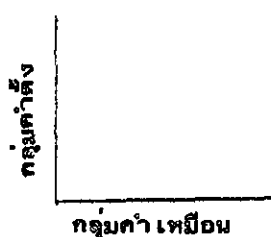
ดูประวัติที่.... (See etym under.....)

ในกรณีที่เป็นคำประสม จะอ้างอิงโดยการให้พลิกไปดูที่คำเดี่ยวของแต่ละคำที่นำมาประสมกัน เช่น mis-chance จะต้องกลับไปศึกษาเพิ่มเติมที่ mis และ chance ในกรณีที่คำใดคำหนึ่งในคำประสมไม่เคยกล่าวถึงประวัติความเป็นมาเลย ก็จะบอกเฉพาะคำที่ไม่เคยบอก

การเสนอคำเหมือน การเสนออักษรวิธีสามารถใช้การอ้างอิงได้ แต่จะมีปัญหาที่ว่า จะเสนอรายละเอียดที่คำใด และคำใดควรจะใช้อ้างอิง ซึ่งพจนานุกรม The American Heritage Dictionary of the English Language (Morris. 1969 : คำนำ) ได้แนวคิดที่ว่า

ระหว่างคำเทคนิคหรือศัพท์เฉพาะ และคำสามัญทั่วไป รายละเอียดของความรู็ควรจะเสนอไว้ที่คำเทคนิค ส่วนคำอื่น ๆ จะใช้วิธีการอ้างอิง และให้รายละเอียดบ้างเล็กน้อยในลักษณะแนะนำ พจนานุกรมบางฉบับจะให้รายละเอียดไว้กับคำที่นิยมมาก ฉะนั้น การอ้างอิงจะเป็นลักษณะ เช่น โถนั้น อยู่ที่คณะผู้จัดทำจะตกลงร่วมกัน

พจนานุกรมบางฉบับพยายามรวบรวมคำและจัดคำเพื่อสะดวกสำหรับผู้ใช้ คือรวบรวมคำเหมือนไว้ทั้งหมด แล้วแนะนำกลุ่มคำทั้งหมดด้วยคำว่า "Syn" ส่วนการจัดเรียงในกลุ่มคำเหมือนกันยกเว้นคำแรกที่เป็นคำตั้ง จะจัดตามลำดับอักษร ส่วนคำแรกของกลุ่มคำเหมือนจะจัดเรียงตามลำดับอักษรเช่นกัน แต่จะเป็นกลุ่มของคำตั้งด้วยกัน ซึ่งเขียนแผนภูมิได้ดังนี้

การเสนอความหมาย จะเป็นความหมายหลัก (core meaning) คำเหมือนแต่ละคำจะบอกลักษณะเฉพาะ เช่น คำมาตรฐาน คำที่ไม่เป็นพิธีการ การเสนอตัวอย่างจะเป็นตัวอย่างหลัก ๆ ที่เมื่อเปลี่ยนคำเหมือนในตัวอย่างแล้ว จะได้ความหมายการใช้คำเหมือนกันทุกคำ ดังนั้นการเสนอคำเหมือนเป็นกลุ่ม จะมีรายละเอียดคือ

1. เสนอรายการคำเหมือนตามตัวอักษร เป็นตัวพิมพ์หนา
2. บอกชนิดของคำเหมือนทั้งหมด
3. ให้ความหมายหลัก
4. เสนอตัวอย่างคำเหมือนพร้อมบริบท
5. ในบางกรณีจะเพิ่มการอธิบายรายการคำเหมือนกับตัวอย่าง เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น

การเสนออักษรวิธี

พจนานุกรมต้องรวบรวมคำทุกรูปที่มีการใช้และเป็นที่ยอมรับ เช่น คำว่า นฤคหิต นิกคิต เป็นต้น เหตุที่ต้องบันทึกไว้ทั้งหมดเพราะ

1. พจนานุกรมไม่สามารถจะตัดสินใจได้ว่าคำใดถูกหรือผิด นอกจากการใช้ (จำแนก) ทองพระ เสฐียร (จำแนก ทองพระ เสฐียร 2518 : 44) กล่าวว่า ถ้ามีผู้ใช้กันมากและเป็นเวลานานพอสมควร ก็ถือว่าคำนั้นเหมาะสม เพราะเป็น Usage ไม่ใช่ยึดนักปราชญ์คนใดคนหนึ่งเป็นผู้ดำริ หรือชี้ขาดทุกคน ในสังคมยอมโอนอ่อนตาม Fries (Fries. 1941 : 50) เสนอว่า การสะกดคำเช่นนั้นไม่มีอะไรจะยึดเป็นมาตรฐานได้ดีกว่าการใช้ภาษาตามความนิยมของผู้ใช้ที่ได้มีการศึกษาและฝึกฝนมาดี (educated man)

2. ผู้อ่านหนังสือย่อมพบคำที่เขียนต่างกัน เมื่อพบแล้วนำมากันในพจนานุกรม แต่ไม่พบอาจตำหนิว่า พจนานุกรมมีข้อบกพร่อง ไม่น่าเชื่อถือ

ดังนั้น พจนานุกรมควรบันทึกอักษรวิธีตามที่ปรากฏจริง ๆ ถ้าพจนานุกรมเสนอผิดพลาดย่อมทำให้ผู้ใช้เกิดความสับสนในการใช้ ทั้งยังมีส่วนให้พจนานุกรมนั้นขาดความเชื่อถือ ในการเป็นที่ปรึกษาทางภาษาต่อไป

การจัดอักษรวิธี

คำบางคำสามารถเขียนได้มากกว่าหนึ่งรูป และเป็นที่ยอมรับว่ามีการใช้จริง ๆ มีวิธีการจัดเรียง ดังที่พจนานุกรม The World Book (Barnharts. 1980 : คำนำ) ได้จัดไว้คือ จะต้องเก็บทุกรูปและเชื่อมความสัมพันธ์ด้วยคำว่า "หรือ" โดยคำแรกจะเป็นคำที่นิยมมากที่สุดถึงตำแหน่งของคำศัพท์ที่นิยมน้อยกว่าคำดัง ก็จะใช้วิธีการอ้างอิงเชื่อมความสัมพันธ์ เช่น

orangutan <u>or</u> orang -- utan	(แตกต่างการใช้ -)
burley <u>or</u> Burley	(การใช้ตัวอักษรตัวเล็กตัวใหญ่)
bachelor's <u>or</u> bachelor hall	(การแสดงความ เป็นเจ้าของ)
Canterbury bell <u>or</u> bells	(การแสดงผล)
G. G., j.	(การใช้สภาพภาคในการย่อ)

อีกริธี นำอักษรวิธีที่สามารถเขียนได้อีกอย่างไปต่อท้ายหลังจากเสนอความหมาย
ประวัติที่มา และตัวอย่าง โดยมีคำว่า "Also" เป็นตัวเชื่อม ซึ่งมีลักษณะคล้ายพจนานุกรมไทย
ที่ใช้คำว่าก็เรียกก็ใช้ เช่น

Calabolism .....Also Calabolish

Coconut .....Also Coconut

พจนานุกรม The American Heritage Dictionary of the English Language
(Morris. 1969 : XVII) มีวิธีการจัดอีกริธีหนึ่ง คือคำที่ไม่แพร่หลายแต่ยอมรับว่ามีการใช้
จะเสนอไว้หลังชนิดของคำและใช้ "Also" หรือ "Var of....." (Variant of) เชื่อม โดย
จัดเรียงดังนี้คือ คำตั้ง การ^สอ่านเสียงอ่าน ชนิดของคำ รูปพหูพจน์ และอีกริธีที่เขียนต่างออกไป
เช่น

" fa - cade (fə - sād') n. Also fa - cade.
a meba (ə - mē bə) n, pl - bas Var of a moeba "

การเสนอเสียงอ่าน

พจนานุกรมควรรวบรวมเสียงอ่านทุกเสียงที่สังคมนิยมใช้ และเสนอไว้ภายในวงเล็บใหญ่
บุคคลที่จะใช้เป็นเกณฑ์ในการรวบรวมเสียงอ่านคือผู้มีการศึกษา ส่วนคนต่างด้าว คนที่ไม่ได้รับ
การศึกษา และคนที่พูดภาษาอย่างไม่เป็นธรรมชาติคือพยายามสับสนำเสียง จะไม่นำมารวบรวมไว้
(วัฒนา อินทราเกษตร 2518 : 33 - 36) การถ่ายทอดเสียงอ่าน คำยืม ควรจะให้เป็นไปตาม
อีกริธีไทย มิใช่ยึดตามรูปเดิมซึ่งคนไทยจะออกเสียงบางคำได้ไม่สะดวก

การเสนอเสียงอ่านนิยมใช้สัทอักษร (phonetic alphabet) เพื่อสะดวกในการอ่าน
จะได้ตรงตามสำเนียงจริง ๆ และสะดวกสำหรับบุคคลที่จะเรียนภาษาเป็นภาษาที่สอง (คือมิใช่
ภาษาที่ตนใช้มาตั้งแต่กำเนิด) สัทอักษร ควรจะมีมากพอที่จะแทนเสียงได้ทุกเสียง แม้แต่ความสั้น
ยาวของเสียงก็ควรจะมีบันทึกได้ รวมทั้งต้องถูกต้องตามการใช้ พจนานุกรมบางฉบับไม่สามารถถ่าย
ทอดเสียงได้ตรงกับความจริง จึงใช้เสียงใกล้เคียง ทั้งยังเสนอไม่หมดทุกคำโดยให้เหตุผลว่า
ผู้พูดคุ้นเคย ลักษณะดังกล่าวไม่ควรมีอยู่ในความคิดของผู้จัดทำพจนานุกรม

เมื่อพจนานุกรมใช้ศัพท์กษรในการบันทึกเสียงอ่านแล้ว ก็จำเป็นต้องแนะนำวิธีการใช้ว่า เสียงใดใช้ตัวใดไว้ด้วย โดยเสนอไว้ในหน้าคำนำ และเตือนผู้ใช้ด้วยการเสนออย่างกะทัดรัดไว้ ขอบล่างด้านขวาของแต่ละหน้า หรือขอบบนของแต่ละหน้าแล้วแต่เห็นสมควร การแนะนำศัพท์กษร เฉพาะในหน้าคำนำนั้น นอกจากจะบอกว่าใช้ศัพท์กษรตัวใดกับเสียงใดแล้ว ควรจะยกตัวอย่าง ประกอบด้วย

คำศัพท์บางคำสามารถออกเสียงได้มากกว่า 1 อย่าง พจนานุกรม Webster's New World ได้จัดเสียงคำที่นิยมใช้มากไว้เป็นคำแรก

ประโยชน์ของการเสนอเสียงอ่านพอสรุป คือ

1. เพื่อใช้เป็นที่ยึดมาตรฐานตรวจสอบในการอ่านออกเสียง
2. บันทึกเสียงอ่าน สำหรับผู้ที่ไม่คุ้นกับการออกเสียง หรือออกเสียงไม่ชัด

การเสนอประวัติที่มาของคำ

การเสนอความเป็นมาของคำเป็นการศึกษาถึงวิวัฒนาการของภาษาซึ่ง ประสิทธิ์ กาพย์กลอน (ประสิทธิ์ กาพย์กลอน 2519 : 20) กล่าวว่า เป็นวิชาที่ว่าด้วยการศึกษาเกี่ยวกับการเกิดและ ประวัติความเป็นมาของคำ การสืบสาวค้นคว้าเรื่องคำ โดยอาศัยวิชาภาษาศาสตร์ ประวัติและ การเปรียบเทียบพจนานุกรมที่สมบูรณ์จริง ๆ จะให้ประวัติของคำอย่างละเอียดตั้งแต่สมัยที่ใช้ จากภาษาเดิมอะไร แต่มีประสบการณ์มุ่งยากในการจัดทำ คือไม่สามารถสืบค้นทั้งสี่อ่านได้ทุกยุค ทุกสมัย ประกอบกับแหล่งในการสืบค้นและการให้ตัวอย่างมีไม่พอ บางคำทราบเพียงราว ๆ ยังคง ความเห็นไม่ได้ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้พจนานุกรมเสนอประวัติที่มาของคำไม่ละเอียด แต่ก็ยังมีผู้พยายาม ศึกษาในเรื่องนี้ แล้วรวบรวมจัดทำเป็นพจนานุกรมพิเศษขึ้น คือพจนานุกรม The Oxford English มีความยาวหลายหมื่นหน้า มีคำถึง 500,000 คำ ตัวอย่างถึง 1,500,000 ตัวอย่าง

พจนานุกรมทั่ว ๆ ไปจะเสนอประวัติที่มาของคำโดยการบอกแหล่งเดิม รูปเดิม การเปลี่ยนแปลงความหมาย โดยจะเสนออย่างย่อ ๆ เช่น Circus มาจาก Latin Theater มาจาก French ซึ่งยืมมาจากภาษากรีกโบราณ

ส่วนพจนานุกรม Webster's New World (Guralnik and Friend. 1968 : 13)

ได้จัดประวัติของคำโดยให้เห็นการเปลี่ยนแปลงความหมายจนถึงความหมายในปัจจุบัน ถ้าคำใดสามารถสืบค้นถึงกำหนดของความหมายก็จะเสนอไว้ เช่น

century plant, a desert plant that is kind of agave [It gets its name from the mistaken belief that it blooms only once a century]

หรือ

tremendous (tri men' des), adj. 1. very large or great; the earlier meaning was "so great or dreadful as to make one tremble"

.....

ส่วนในพจนานุกรม The World Book (Barnharts. 1980 : คำนำ) มีการจัดประวัติที่มาของคำหลายลักษณะ ซึ่งเป็นแนวทางที่น่าพิจารณาไปใช้ในการจัดทำพจนานุกรม คือ

1. เสนอรูปและความหมายเดิมพร้อมกับเสนอคำที่ใช้ในปัจจุบัน (ความหมายใหม่)

ซึ่งทำให้ผู้ศึกษาสามารถเห็นการพัฒนาของคำศัพท์ เช่น

com | pune | tion.....[< Late Latin, compunctio, -onis pricking,

remorse < Latin compungere < com - (intensive) + pungere

to prick]

(มาจากภาษาลาติน compunger ประกอบด้วย com + pungere หมายถึง prick

ซึ่งมีความหมายเช่นยุคต้น คือไม่เปลี่ยนแปลงความหมาย)

2. ในการที่หน่วยของคำ (parts of speech) มีหลายชนิด อาจสืบประวัติที่มาเฉพาะ

ชนิดของคำที่พอสืบค้นได้ เช่น

af | fray ..... n ..... [< old French effrei < effreer see
the Verb]

V.t. Archaic, to frighten..... [< Anglo French afrayer,
variant of Old French effreer ultimately < Latin ex-out
of + unrecorded Frankish frithu peace]

๓. ถ้าไม่แน่ใจประวัติที่มาของคำ จะบอกว่า "ประวัติคำไม่ทราบ" "ประวัติไม่แน่นอน" หรือ ถ้าเปรียบเทียบกับคำอื่นได้ ก็เทียบได้ แต่ไม่สรุปว่ามีประวัติที่มาจากแหล่งเดียวกัน เช่น

[origin uncertain Compare Dutch and German klemmen pinch]

บางคำทราบประวัติที่มาเกือบแน่ชัด แต่ยังหาข้อพิสูจน์หรือหลักฐานไม่ได้ จึงใช้คำว่า "บางที" หรือ "คำนี้ปรากฏใช้กับ" เช่น dad ..... [apparently < children's speech]
บางฉบับจะใช้คำว่า "prob" "poss" และ "perh" หรือกำดั่งอยู่ในขณะอภิปรายก็จะระบุว่า
orig : unknown

๔. บางคำมีประวัติที่มาจากแหล่งเดียวกัน เวลามีส่วนให้การใช้คำแตกต่างกันไป
คณะจัดทำพจนานุกรมต้องรวบรวมพร้อมทั้งอ้างอิงถึงคำที่เกิดร่วมกัน

การเสนอประวัติที่มาของคำจะเสนอต่อจากความหมาย คำที่เกิดจากการนำส่วนของคำ
อื่นมารวมกัน พจนานุกรมต้องบันทึกคำเต็มไว้ด้วย เช่น

transceiver เกิดจาก trans (มาจาก transmitter) กับ ceiver
(จาก receiver) พจนานุกรมจะเสนอดังนี้ transceiver ..... [trans (mitter) +
(re) ceiver]

คำศัพท์ที่มีประวัติมาจากชื่อคน เช่น Martinet พจนานุกรมจะบันทึกไว้เพียงว่าเกิดเมื่อใด ชาติ
ไหน เช่น

Martinet .....₁ .....₂ ..... [After Jean Martinet, 17th Century
French general].....

ฉะนั้น พจนานุกรมควรบันทึกประวัติที่มาตามวิธีสืบค้นได้ ตามที่ปรากฏร่วมกับคำอื่น และจากการสันนิษฐานเพื่อให้ผู้ศึกษาได้สังเกต และบันทึกไว้สำหรับการสืบค้นต่อไป

การเสนอตัวอย่างในพจนานุกรม

การเสนอตัวอย่างในพจนานุกรม จะบันทึกต่อจากการเสนอความหมาย ซึ่งมีประโยชน์พอสรุปได้ดังนี้ คือ

1. เพื่อให้เข้าใจคำศัพท์ สอ เสถบุตร (สอ เสถบุตร 2513 : 15) อธิบายว่า การเสนอความหมายของคำด้วยยกตัวอย่างประโยค จะทำให้เห็นการใช้คำได้อย่างชัดเจน และง่ายกว่าคำอธิบาย ทั้งยังเข้าใจคำได้ลึกซึ้ง ผู้ศึกษาสามารถทราบถึง 1) ผลของการกระทำนั้น 2) ผู้กระทำ 3) ผู้เกี่ยวข้อง 4) เหตุที่เกิด (รู้จักและใช้คำได้ดี) รวมถึงทราบถึงการใช้คำให้เหมาะสมกับบริบท สถานที่ และบุคคล เพราะตัวอย่างต้องเสนอตามที่ใช้จริง ๆ พจนานุกรมบางฉบับรวบรวมคำที่ตายแล้วไว้ ดังนั้นการยกตัวอย่างก็คือนำมาจากหนังสือเก่า ๆ เพราะผู้จัดทำพจนานุกรมไม่สามารถหาตัวอย่างได้จากข้อเขียนหรือการพูดในปัจจุบัน ในกรณีนี้คำศัพท์ที่หลายความหมาย ควรเสนอตัวอย่างให้ครบ
2. เพื่อเป็นการยืนยันว่าคำศัพท์นั้นมีใช้จริง ๆ ดังจุดประสงค์ใน The Oxford English Dictionary ว่า การให้ความรู้ประวัติที่มาของคำโดยการยกตัวอย่างมาพิสูจน์ จะช่วยให้ทราบถึงการใช้คำว่าเริ่มเมื่อ ค.ศ.ใด ๆ ใครใช้ และมีความหมายเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร จนถึงปัจจุบัน สอ เสถบุตร (สอ เสถบุตร 2513 : คำนำ) กล่าวถึงประโยชน์ของตัวอย่างในพจนานุกรม อังกฤษ-ไทย (English-Thai) ว่า
  - 2.1 เพื่อพิสูจน์หลักฐานที่มาของความหมายของคำที่คนเข้าใจกันอยู่แล้ว
  - 2.2 เพื่อแสดงกรณีแวดล้อมให้ผู้อ่านสามารถเดาความหมายได้ ในกรณีนี้ผู้จัดทำพจนานุกรมสร้างตัวอย่างขึ้นเอง

ฉะนั้นลักษณะของตัวอย่างในพจนานุกรมจะมีที่มา 2 อย่าง คือ

1. มาจากการคัดลอกที่มีการใช้จริงในภาษา เป็นตัวอย่างที่มีประโยชน์มาก

2. สร้างขึ้นโดยอาศัยผู้เชี่ยวชาญในภาษานั้น ๆ หรือวิทยากร โดยลักษณะของวิทยากรที่ดี ต้องมีการฝึกฝนทางภาษามาเป็นอย่างดี มีความชำนาญ เฉลียวฉลาด และมีไหวพริบ ในการตีความ จัดทำพจนานุกรมรวบรวมคำในภาษาของตน ก็สามารถเป็นวิทยากรได้ด้วย

การสร้างประโยคในพจนานุกรมนั้น สอ เสถบุตร (สอ เสถบุตร 2513 : 15) กล่าวว่า มีผลต่อลักษณะประโยคตัวอย่างในพจนานุกรมอังกฤษ-ไทย ซึ่งสามารถแยกได้ 4 พวก คือ

1. เป็นประโยคแต่งขึ้นเพื่อให้เห็นความหมายของคำ และเพื่อชี้ให้เห็นว่าความหมายนั้น ๆ เกี่ยวกับความหมายของคำอื่นอย่างไร

2. เพื่อให้ความรู้ประกอบความหมายของคำ

3. แสดงหลักทางไวยากรณ์ แสดงความหมายของคำว่าแตกต่างกัน

4. เป็นภาสิต เพราะภาสิตบางอย่างอาจจะนำมาใช้ในปัจจุบันได้โดยการดัดแปลง

จากภาษาเดิม ซึ่งต้องเข้าใจ เป็นพื้นฐานก่อน

ความหมายในพจนานุกรม ควรมีตัวอย่างประกอบเสมอ ดังนั้นผู้จัดทำพจนานุกรมต้องเตรียมตัวอย่างไว้มาก ๆ และขยายขอบเขตการรวบรวมตัวอย่างให้กว้างขวางออกไป เพื่อจะได้ตัวอย่างที่สมบูรณ์ และตามที่มีการใช้จริง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะตัวอย่างที่ดีคือ สั้น กระชับ และต้องนำมาจากการใช้จริง ๆ

การนำตัวอย่างมาประกอบคำนั้นมีหลายลักษณะ คือ

1. การดัดบริบทที่ไม่ต้องการทิ้งคงไว้เฉพาะคำศัพท์

2. โดยการย่อ สรุป แต่ใจความสำคัญ ๆ ในกรณีตัวอย่างยากเกินควร

3. มีส่วนคล้ายข้อ 1. คือการดัดแต่ใช้วิธีใส่วงเล็บแทนบริบทที่ไม่ต้องการ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจยิ่งขึ้น เช่น

(They) started believes and secured a long following.

เมื่อรวบรวมตัวอย่างจาก ผู้เขียนคนเดียวหรืองานเขียนเพียงคนเดียว มา ถึงที่ควรคำนึง คือคำศัพท์หนึ่งคำกับตัวอย่างจากนักเขียนเพียงคนเดียว หรือจะเป็นงานเขียนคนละเรื่องก็ได้ เมื่อเวลารวบรวมควรเก็บไว้มาก ๆ เพื่อใช้สอยทานกับตัวอย่างจากผู้เขียนหรืองานเขียนของคนอื่น ๆ ในคำศัพท์คำเดียวกัน เพื่อค้นหาความแม่นยำ และพจนานุกรมควรจะระบุชื่อผู้เขียน ผลงาน

หน้า เล่ม บทที่ ๖ ได้ด้วย เพื่อเป็นการสนับสนุนว่ามีการใช้จริง ๆ มีสร้างขึ้นโดยขาดหลักเกณฑ์
ที่จะระวังการให้ตัวอย่างที่ไม่รัดกุม กล่าวคือ มากไป หรือน้อยไป จนจับใจความในตัวอย่างไม่ได้
เช่นคำว่า

"beautiful" ให้ตัวอย่างว่า "Unlike her name learned College,
she was very beautiful."

การให้ตัวอย่างอาจปรากฏในรูปวลี คือมีคำศัพท์กับคำขยายเพิ่มเติมเล็กน้อย เช่น
beautiful face, beautiful flower เป็นต้น พจนานุกรม Webster's New World
(Curalnika Friend. 1968 : 16) ได้ให้ข้อคิดเรื่องจำนวนตัวอย่างในพจนานุกรมว่า
ควรมีมากกว่า 1 - 2 ตัวอย่าง และมีครบตามหน้าที่ของคำ นอกจากนั้น สอ เสถบุตร (สอ
เสถบุตร 2513 : คำนำ) เสริมคำว่า ความสั้นยาวของคำอธิบายและจำนวนตัวอย่างในแต่ละ
คำอยู่ที่ใช้ หรือถ้าคำไหนใช้มากก็มีตัวอย่างมาก รวมถึงการให้ความหมาย คือ ยิ่งเป็นความ
หมายที่ซับซ้อน ผู้จัดทำพจนานุกรมต้องให้ความสนใจและระมัดระวังมาก เช่น คำว่า "หมู"
หมายถึง สัตว์ ความยากง่าย สิ่งสกปรก และความกักขฬะ เป็นต้น

ตัวอย่างการใช้คำในพจนานุกรม 2 ภาษา หรือพจนานุกรมสำหรับชาวต่างประเทศ
จำเป็นมาก แต่ในพจนานุกรมภาษาเดียวมักจะเลือกเฉพาะคำที่เป็นปัญหา

การให้ความหมาย

เป็นการกำหนดให้แน่นอนลงไปว่า คำนั้นกล่าวถึงอะไร ความหมายจัดเป็นส่วนสำคัญ
ส่วนหนึ่งในพจนานุกรม มีความยุ่งยากในการจัดทำพอควร แต่หลักสำคัญในการเสนอตัวอย่างต้อง
ยุติธรรม รอบคอบ เกร็งครัดต่อหลักเกณฑ์ที่วางไว้

การให้ความหมายเป็นเพียงความหมายประจำคำ ซึ่งมีผู้อธิบายไว้มากมายพอสรุปได้ว่า
เป็นความหมายทั่ว ๆ ไปของคำ เมื่อปรากฏความกำกวม มีต้องนำมาเข้าประโยชน์ก่อนแล้วจึงทราบ
ความหมาย เช่น แม่น้ำ หมายถึง ธารน้ำ ลำน้ำ ส่วนความหมายที่ว่า ใจกว้าง เป็นความหมาย
อีกระดับ ซึ่งต้องอาศัยบริบท ประสพการณ์ จึงจะเข้าใจ . การให้ความหมายในพจนานุกรม ทาง
ตรรกวิทยาเรียกว่า เป็นนิยามรายงาน (reportive definition) คือนิยามโดยอ้างความหมาย

ที่เคยใช้กันมาจนเป็นที่ยอมรับในสังคม

การให้ความหมายโดยทั่วไป ประกอบด้วย

1. คำศัพท์ หรือคำที่ต้องนิยาม เป็นคำที่ยังไม่เข้าใจความหมาย
2. คำนิยาม คือคำอธิบายคำศัพท์ให้เข้าใจด้วยคำหรือกลุ่มคำอื่น ๆ

ปรีชา ข้างขวัญยืน (ปรีชา ข้างขวัญยืน 2525 : 147) กล่าวว่า คำนิยาม (ความหมาย) มีส่วนประกอบสองส่วน คือ ส่วนที่ยังไม่เข้าใจความหมาย กับส่วนที่นำมาอธิบายความหมาย และถือว่าทั้งสองส่วนมีความหมายเดียวกัน การให้ความหมายในพจนานุกรมควรยึดถือความเป็นกลาง คือไม่สอดแทรกทัศนคติ ความคิดเห็นของผู้จัดทำ

ผู้จัดทำควรเก็บความหมายให้มากและชัดเจน สารานุกรมอเมริกัน (Dictionary in the Encyclopedia. 1974 : 85) กำหนดเกณฑ์ไว้ว่า

1. คำที่มีความหมายหลายอย่าง ควรให้ความหมายครอบคลุมทุกความหมาย
2. ถ้าคำใดมีความหมายเปลี่ยนแปลงไป ความหมายที่เปลี่ยนแปลงไปนี้นับเป็นความหมายใหม่ ซึ่งพจนานุกรมควรบันทึกไว้ และในเวลาเดียวกันต้องแสดงความหมายเดิมไว้ด้วย
3. ความหมายของคำย่อมแตกต่างกันไปตามท้องที่ ศาสนา ชนชั้น ฐานะ อาชีพ ความแตกต่างดังกล่าวผู้จัดทำควรแสดงให้เห็นชัด โดยบอกลักษณะที่ใช้จำเพาะของคำนั้น ๆ เอาไว้
4. เมื่อมีคำใหม่ ๆ เกิดขึ้นในภาษา ในขณะที่คำเก่า ๆ ดาษไป ผู้จัดทำพจนานุกรมควรยอมรับและบันทึกความหมายของคำใหม่ ๆ เหล่านี้เอาไว้

รูท เอ็ม เคมพ์สัน (ประสิทธิ์ กาพย์กลอน 2526 : 23 อ้างอิงมาจาก Kempson. 1977 : 79-80) สรุปว่า คำใดที่มีความหมายแตกต่างออกไปหลายอย่าง เช่น tap มีความหมาย เตะ และ ก๊อก bank หมายถึง ธนาคาร ผัง เป็นต้น คำประเภทนี้ต้องแยกรายการคำ แต่ถ้าเป็นคำที่มีความหมายเหมือนกัน ต่างเพียงรูปไวยากรณ์ ก็ควรจัดไว้ในรายการคำเดียวกัน

เจ อาร์ ฮัลเบิร์ต (Hulbert. 1968. : 84) กล่าวว่า ควรแจกแจงความหมายให้ละเอียด โดยเฉพาะคำที่มีความหมายหลายแง่หลายมุม รวมทั้งคำที่เปลี่ยนไปเมื่อมีบริบทเปลี่ยน เช่น ใน Dictionary of American English แยกความหมายของคำว่า cut

ได้ 25 ความหมาย แสดงถึงความละเอียด รอบคอบ และความเพียรในการรวบรวม

ลักษณะของการให้ความหมาย

ฮัลเบิร์ต (Hulbert. 1978 : 84) กล่าวถึงลักษณะการให้ความหมายที่ดี ควรอธิบายความหมายอย่างชัดเจน ไม่คลุมเครือ ไม่ควรใช้คำศัพท์ที่มีรากเดียวกับคำที่ต้องการอธิบาย และควรหลีกเลี่ยงคำอธิบายที่ก่อให้เกิดปัญหาขัดแย้ง หรือก่อให้เกิดความสงสัย นอกจากนั้น ควรกระชับ ชัดเจน

วิลเลียม ฟรานซิส แมคคีย์ (ประสิทธิ์ ภาพยักลอน 2525 : 27 อ้างอิงมาจาก Francis Mackey. 1974 : 71) กล่าวว่า ตามทฤษฎีการให้ความหมาย ต้องใช้ภาษาง่าย ๆ กว่าคำศัพท์ แต่หลักการและการปฏิบัติจริงมักจะไม่ลงรอยกัน โดยเฉพาะคำที่ง่าย ๆ ใช้กันพื้น ๆ จะให้ความหมายลำบาก

วิตติง โฮลคอมบ์ และดันน์ (ประสิทธิ์ ภาพยักลอน 2526 : 28 อ้างอิงมาจาก Witting Holcomb and Dunn. 1978 : 225) อธิบายลักษณะการให้ความหมาย ไม่ควรกลับไปกลับมาระหว่างคำเดิมกับคำศัพท์ เช่น มนุษย์ คือ คน คน คือ มนุษย์ การให้ความหมายเช่นนี้จะไม่ช่วยสร้างความเข้าใจแต่อย่างใด

กิริติ บุญเชื้อ (กิริติ บุญเชื้อ 2526 : 134 - 136) อธิบายถึงเกณฑ์ของการให้ความหมาย (นิยาม) ว่า

1. ต้องไม่กว้างเกินไป ตัวความหมาย (defines) ต้องให้พอดีกับคำศัพท์ (definedum.)
2. ต้องไม่แคบเกินไป คือให้ความหมายไม่ครอบคลุม เช่น พืชชนิดหนึ่ง สัตว์ชนิดหนึ่ง เป็นต้น
3. ต้องไม่เป็นวงจรร (circular) คืออธิบายความหมายโดยใช้คำที่เป็นคำศัพท์ เช่น ให้ความหมายคำประสม โรงเรียนราษฎร์ ต้องให้รู้คำว่าโรงเรียนก่อน หลังจากนั้นจึงให้ความหมายของคำว่า โรงเรียนราษฎร์ โดยชี้คำว่า "โรงเรียน" ได้ เช่นนี้ไม่ถือว่าเป็นวงจรร
4. ต้องไม่เป็นความหมายเชิงปฏิเสธ แต่ถ้าคำนั้นมีความหมายในเชิงปฏิเสธอยู่แล้ว ก็ไม่เป็นไร เช่น ความมืด คือความไร้ความสว่าง

5. ต้องไม่มีความหมายหลายแง่ ไม่กำกวม (Ambiguous) ต้องการความรัดกุม

6. ไม่ใช่คำเปรียบเทียบ (Analogy) คือให้ความหมายคำด้วยการอุปมาอุปไมย

เช่น ผู้หญิง คือดอกไม้

7. ต้องไม่คลุมเครือ (obscure) คือใช้ภาษาเหมาะกับระดับผู้อ่าน

ปรีชา ช่างขวัญอิน (ปรีชา ช่างขวัญอิน 2525 : 154 - 162) กล่าวเสริมว่า

นอกจากจะมีลักษณะทั้ง 7 ประการนั้นแล้ว การให้ความหมายต้องทำหน้าที่อธิบายคำ มิใช่เป็นแต่เพียงข้อความกับสิ่งที่คำคำนั้น เกี่ยวข้องด้วย

เทคนิคของการให้ความหมาย คือ

1. ต้องกำหนดว่าสิ่งที่ต้องการนิยามอยู่ในประเภทใด และต่างกับสิ่งอื่นที่อยู่ในประเภท

เดียวกันอย่างไร เพื่อชี้ให้เห็นลักษณะเฉพาะของสิ่งนั้น ซึ่งสิ่งอื่นไม่มี

2. ต้องไม่ใช่คำห้อง คือ คำที่มีความหมายคล้ายกัน หรือเหมือนกัน แต่คำคำหนึ่ง

เป็นที่เข้าใจกันได้ รวมทั้งไม่อธิบายคำที่เป็นปัญหาด้วยคำที่เป็นปัญหา

3. ต้องไม่นิยามด้วยการให้ภาพพจน์ หรือการเปรียบเทียบ เช่น ความรักคือดอกกุหลาบ

4. ต้องใช้คำชนิดเดียวกับคำศัพท์

5. ต้องไม่ใช่คำกลาง ๆ ที่ใช้แทนอะไรก็ได้ เช่น คือ เมื่อ คือที่

6. ต้องนิยามด้วยการยืนยัน ไม่ใช่วิธีปฏิเสธ คือต้องบอกว่าสิ่งนั้นคืออะไร ไม่ใช่บอกว่าสิ่งนั้นไม่ใช่อะไร

การให้ความหมายในพจนานุกรมกับการให้ความหมายตามหลักตรรกวิทยา มีส่วนที่คล้ายคลึงกัน . ต่างแต่ว่าความหมายทางตรรกวิทยา ต้องมีเหตุผล ส่วนความหมายในพจนานุกรม ต้องบอกลักษณะประจำคำ (semantic feature) ว่า คำศัพท์อยู่ในกลุ่มหรือเป็นประเภทใด คน สัตว์ หรือสิ่งของ คือบอกกลุ่มกว้าง ๆ ของคำศัพท์ก่อนแล้วจึงบอกลักษณะที่ย่อยลงไปอีก เช่น

pedestrian (1) "one who goes and travels on foot"

(2) "person who goes and travels on foot"

(ฉบับ เฉลยพจนานุกรม 2513 : 8) กล่าวถึง พจนานุกรมแบบพจนานุกรมไทย-พจนานุกรมไทย-พจนานุกรม

ควรเพิ่มความรู้อธิบายพจนานุกรมมีคุณค่าและประโยชน์ยิ่งขึ้น

ความหมายที่ 2 เป็นความหมายที่ดี คือบอกลักษณะประจำคำว่าใช้กับบุคคล ความหมายแรกกว้างเกินไป ไม่ทราบแน่ชัดว่า "one" คืออะไร

สิ่งที่ควรคำนึงในการให้ความหมายอีกประการหนึ่งคือ การเป็นความหมายที่คนทั่ว ๆ ไปอ่านแล้วเข้าใจ และควรหลีกเลี่ยงการให้ความหมายเชิงเทคนิค หรือวิชาการ ทั้ง ๆ ที่คำนั้นสามารถอธิบายด้วยความหมายทั่ว ๆ ไปได้ เช่น

Water (1) liquid as in river, lakes, seas and oceans.

(2) the liquid that when pure consists of an oxide of hydrogen H_2O (Zgusta. 1971 : 98)

พจนานุกรมควรให้ความหมายที่ (1) ซึ่งคนทั่วไปอ่านแล้วเข้าใจ การให้ความหมายศัพท์เทคนิค (ใช้กันแพร่หลาย และยังใช้เป็นศัพท์เทคนิคด้วย) ผู้จัดทำพจนานุกรมควรปรึกษาผู้เชี่ยวชาญเฉพาะวิชานั้น ๆ และควรปรึกษาหารือระหว่างผู้เชี่ยวชาญ เพื่อความถูกต้องตามหลักวิชา และเป็นที่ยอมรับในสังคม

พจนานุกรมไม่ควรให้ความหมายแคบหรือกว้างเกินไป เพราะความหมายที่แคบจะไม่ครอบคลุมการใช้จริง ๆ และถ้ากว้างเกินไปจะเกิดความจำเป็นสำหรับงานพจนานุกรม ซึ่งการให้ความหมายในพจนานุกรมควรสั้น กระชับ แต่ได้ใจความ เช่น คำว่า

(คนเกินไป) vert "a Russian measure of length" (วัดความยาวของรัสเซีย)

(กว้างเกินไป) traingle "a figure that has three sides and three angles - the sum of which in 180° (รูปมี 3 ด้าน และ 3 มุม รวมเป็น 180°)

การที่จะตัดสินใจลงไปให้เด็ดขาดว่า ความหมายเท่าใดเป็นสาหรานุกรม หรือพจนานุกรม นั้น มิใช่ของง่าย ดังนั้น ผู้จัดทำพจนานุกรมหลายท่านจึงไม่แน่ใจในเรื่องนี้ กติบจะมีแนวโน้มให้อธิบายอย่างละเอียดโดยสอดแทรกสิ่งที่เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ,สอ เสถบุตร (สอ เสถบุตร 2513 : 8) กล่าวว่า พจนานุกรมไม่ควรมีหน้าที่เพียงอธิบายความหมายเท่านั้น ควรเพิ่มความรู้เพื่อให้พจนานุกรมมีคุณค่าและประโยชน์ยิ่งขึ้น

สกุสตา (Zgusta. 1971 : 75) สรุปวิธีการให้ความหมายในพจนานุกรมมี 3 วิธี

คือ

1. ด้วยการอธิบาย ซึ่งคำอธิบายนั้น โลออนส์ (Lyons. 1978 : 325) ให้นวปฏิบัติดังนี้

1.1 การ "reference" คืออธิบายความหมายโดยใช้สิ่งอื่น ๆ เป็นตัวนำก่อน ใ้รายละเอียด เช่น วัตถุ สิ่งของ พืช หรือ นามธรรม มาเชื่อมโยงความคิด เช่น พัสเตอ น. ชื่อหวายชนิดหนึ่งใหญ่กว่าหวายตะค้า (ราชบัณฑิตยสถาน 2525 : 422)

1.2 การ "Sense" คืออธิบายโดยใช้ภาษาโดยตรงด้วยการใช้คำเหมือน คำตรงข้าม เช่น ทุเรียน (แบบ; กลอน) ก. เสียใจ เช่น..... (ราชบัณฑิตยสถาน 2525 : 400)

2. คำเหมือน ควรเป็นคำเหมือนที่รู้จักกันเป็นส่วนใหญ่ เมื่ออ่านก็เข้าใจได้ทันที โดยไม่ต้องไปเปิดค้นศัพท์ต่อ วิธีนี้เป็นวิธีที่นิยมมาก ซึ่งมักจะให้อยู่ 2 ลักษณะ คือ

2.1 เป็นคำเหมือนทั้งหมด

2.2 เป็นคำเหมือน และคำอธิบายประสมกัน ส่วนจะวางตำแหน่งใดนั้นไม่สำคัญ

3. รูปภาพ เป็นวิธีให้ความหมายที่สำคัญและจำเป็นมาก เพราะช่วยประหยัดเวลาสำหรับผู้จัดทำ และผู้ใช้ กล่าวคือ ผู้จัดทำไม่ต้องเสียเวลาอธิบายเพื่อให้ผู้ศึกษาเข้าใจ ส่วนผู้ศึกษาเองก็ไม่ต้องเสียเวลากับการทำความเข้าใจ เพียงดูภาพก็เข้าใจความหมายได้ทันที ยิ่งเป็นคำศัพท์ที่ไม่เคยพบมาก่อน รูปภาพจะช่วยได้มาก การเสนอรูปภาพที่พจนานุกรมกระทำกันอยู่ นี้ มักจะใช้ประกอบคำอธิบาย ดังนั้นการจัดภาพควรอยู่ใกล้ ๆ กับความหมาย แม้รูปภาพจะเป็นการให้ความหมายที่สำคัญ แต่เชื่อว่าพจนานุกรมจะเน้นเรื่องนี้มากจนกลายเป็นสมุดภาพ อัตราในการเสนอรูปภาพนั้น ต้องดูที่ความเหมาะสมไม่มากหรือน้อยเกินไป และแต่ละภาพควรมีคำศัพท์กำกับพร้อมกับเสนอรายละเอียดที่สำคัญ ๆ เท่านั้น ภาพควรชัดเจน และเหมือนจริง

การเสนอความหมายทั้ง 3 วิธี จะเป็นประโยชน์สำหรับการจัดทำพจนานุกรม ซึ่งควร จะเลือกใช้หลาย ๆ วิธี มิใช่เสนอความหมายด้วยวิธีเดียวตลอดไป

ข้อสำคัญในการให้ความหมาย ไม่ควรใช้คำประเภทพื้นฐาน คำถิ่น คำหายิบ และคำศัพท์ เพราะคำเหล่านี้ไม่ช่วยไขความแต่ประการใด และยังเป็นคำศัพท์ที่ต้องการคำอธิบายอยู่

การเสนอความหมายในพจนานุกรมจะเน้นวิธีการอธิบายความหมาย และภาษาในการอธิบาย

พจนานุกรม The World Book (Barnharts. 1980 : คำนำ) เสนอว่า คำอธิบายความหมายที่มีคำศัพท์ด้วยตัวเอนปรากฏอยู่ หรือบางฉบับจะได้เครื่องหมายเท่ากับ (=) ท้ายความหมาย เช่น

lead แปลว่า ตะกั่วดำ ซึ่งใช้ทำดินสอดำ = black lead (หมายความว่าเฉพาะความหมายของคำ lead จะสามารถให้ black lead ได้ หรือ black lead เป็นชื่อเดิมของ lead)

วิธีนี้จะเป็นประโยชน์สำหรับผู้ศึกษาที่ไม่ต้องศึกษาหรือค้นคว้าก็ได้ความหมายแจ่มแจ้งขึ้น ศัพท์ศัพท์ตัวเอนประกอบ ส่วนความหมายที่ใช้เครื่องหมายเท่ากับ (=) ก็เป็นการประหยัดเวลาสำหรับผู้ที่ไม่ต้องกลับไปค้นคำศัพท์หลังเครื่องหมายอีก

พจนานุกรมมีวิธีการเสนอความหมายเพื่อสะดวกสำหรับการใช้หลายวิธี แต่ละวิธีก็มีประโยชน์และข้อบกพร่องต่างกันไป ส่วนพจนานุกรมฉบับใดจะใช้วิธีไหนอยู่ที่การตกลงร่วมกันของผู้จัดทำ และยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

การจัดลำดับความหมายของคำที่มีความหมายหลายนัย จะกระทำอยู่ 3 วิธี คือ

1. เรียงตามความนิยม คือจัดเสนอความหมายที่คนส่วนใหญ่ใช้ไว้เป็นอันดับแรก
2. เรียงตามประวัติที่มาของคำ คือความหมายใดเก่าที่สุดจะเรียงไว้ก่อน และจัด

เรียงจนถึงความหมายปัจจุบัน วิธีนี้มักประสบปัญหา คือไม่มั่นใจที่จะตัดสินใจว่า ความหมายใดเก่ากว่ากัน ยิ่งความหมายของคำศัพท์บางคำมีวิวัฒนาการไม่ต่อเนื่องกัน ทำให้ยากแก่การจัดเรียง

3. เรียงความหมายคำศัพท์เฉพาะสาขาไว้ก่อน แล้วจึงเสนอความหมายทั่วไป

พจนานุกรมจะเลือกวิธีใดในการจัดเรียงความหมายนั้น อยู่ที่จุดประสงค์และข้อมูลที่มีอยู่ของแต่ละฉบับ เช่น การจัดความหมายของคำว่า "queue" ใน The Oxford English Dictionary, Webster's third Dictionary, Frank & Wagnalls New Standard Dictionary of the English Language (1928) และการจัดตามความถี่ของสุกตา

Oxford English Dictionary	Webster's third Dictionary	Frank & Wagnalls New Standard Dictionary of English Language (1928)	ความถี่ของ Zgusta
1. Heraldry The tail of beast (1592) 2. Pigtail (1748) 3. A line of person (1837) 4. A support of the butt of a lance (1856) 5. (a) The tail-piece of violin or other instrument (No year indicated) 6. The tail of a note (1876) (เรียงตามลำดับรหัส)	1. Pigtail 2. Line of persons 3. A metal piece attached to side of the breast-plate of a suit of armour and used as a rest for the butt of a lance 4. The tailpiece of a violin or another 5. The tail of a note (ไม่ใช้ในความหมายเทคนิค ดูเหมือนว่าใช้ในความหมายเดิม)	1. Pigtail 2. A file of persons waiting in the order of their arrival 3. The tail-piece of a violin or a similar instrument 4. The stem of a note (music) 5. The tail of an animal, especially of a lion (Heraldry) 6. A lance - rest	(ความถี่) (3) the tail piece of a violin (mus) (4) the stem of a note (mus) (5) the tail of a beast (her) (6) the support of the butt of a lance or a suit of a armour (ohs) (เรียงโดยใช้ความหมายเฉพาะ เสียงก่อน)

* การจัดเรียงความหมายขึ้นอยู่กับคณะจัดทำว่าจะเน้นหรือยึดอะไร

การใช้เครื่องหมายวรรคตอน

เครื่องหมายวรรคตอน หมายถึง เครื่องหมายต่าง ๆ ที่ใช้ประกอบการเขียน เพื่อให้เข้าใจความหมายในข้อความได้เร็วและชัดเจน ประจักษ์ ประภาติพยากร (ประจักษ์ ประภาติพยากร 2516 : 44 - 60) กล่าวว่า พจนานุกรมจำเป็นต้องใช้เครื่องหมายวรรคตอน การใช้เครื่องหมายวรรคตอนมิทำให้สิ้นเปลืองหน้ากระดาษแต่ประการใด และในการใช้ควรใช้ให้สม่ำเสมอเป็นรูปแบบเดียวกัน พระยาอุปกิตศิลปสาร (พระยาอุปกิตศิลปสาร 2514 : 309) กล่าวว่า ในการเรียบเรียงภาษาเป็นลายลักษณ์อักษรนั้น จำเป็นต้องมีเครื่องหมายต่าง ๆ ประกอบด้วยเพื่อจะอ่านได้ถูกต้องตรงตามความประสงค์ของผู้เขียน เครื่องหมายวรรคตอนจึงนับว่าเป็นข้อสำคัญที่ต้องคำนึงถึงในการเขียนเรียงความ

เครื่องหมายวรรคตอนที่มีปรากฏในพจนานุกรม คือ

1. (.) มหัพภาค
2. (,) จุลภาค
3. (;) อัฒภาค
4. (?) ประจัญหน้า
5. ( ) วงเล็บ
6. [ ] วงเล็บเหลี่ยม (ใหญ่)
7. (-) มติทวิภาค
8. " " อัฒประภาค

ความรู้ต่าง ๆ ที่รวบรวมไว้นี้จะใช้เป็นแนวทางในการศึกษาพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ทั้งยังเป็นแนวคิดสำหรับการสร้างและแก้ไขพจนานุกรมต่อไป

บทที่ 3

วิเคราะห์พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525

จากการเสนอหลักการจัดทำพจนานุกรมไว้ในบทที่ 2 นั้น พอสรุปได้กว้าง ๆ ดังนี้ คือ ก่อนที่คณะจัดทำพจนานุกรมจะเริ่มลงมือจัดทำ จะต้องศึกษาหลักการให้เข้าใจเป็นประการแรก ก็ดูส่วนประกอบของพจนานุกรมว่า แต่ละส่วนมีการจัดวางตำแหน่งใด เสนอวิธีใด ให้รายละเอียดในเรื่องใดบ้าง และมีข้อที่พึงระวัง หลังจากนั้นจึงตั้งจุดมุ่งหมายว่า จะจัดทำพจนานุกรมสำหรับบุคคลระดับไหน พจนานุกรมประเภทใด และจะรวบรวมคำชนิดใด เช่น คำมาตรฐาน คำเฉพาะวิชา เป็นต้น เมื่อกำหนดจุดมุ่งหมายแน่นอนแล้วจึงเริ่มรวบรวมคำ และจัด เสนอความรู้ต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ ถูกต้อง และสม่ำเสมอ สิ่งทีคณะจัดทำพจนานุกรมจะต้องตระหนักไว้เสมอ คือ จะต้องจัดทำด้วยวิธีวิทยาศาสตร์ และต้องทันกาล ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของคำ อักษรวิธี เสียงอ่าน ตัวอย่าง ความหมาย และอื่น ๆ

ในการศึกษาพจนานุกรม ประสิทธิ์ กาพย์กลอน (ประสิทธิ์ กาพย์กลอน 2517 :

30 - 36) ได้ศึกษาเปรียบเทียบพจนานุกรม 3 ฉบับ คือ ขลงมานิต มานิตเจริญ ของเปลื้อง ณ นคร และของราชบัณฑิตยสถาน ตามหัวข้อต่อไปนี้

1. การรวบรวมคำ
2. การเก็บความหมายของคำ และการให้ความหมาย
3. การเสนออักษรวิธี
4. การเสนอเสียงอ่าน
5. การเสนอประวัติที่มา
6. การให้ภาพประกอบ
7. ตัวอย่างการใช้คำ
8. การบอกคำเหมือน และคำตรงข้าม
9. ความรู้ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับภาษา นอกเหนือจากการรวบรวมคำ
10. ระยะเวลาที่รวบรวม และผู้รวบรวม

11. จำนวนครั้งที่พิมพ์ และการแก้ไขปรับปรุง
12. รูปเล่ม และคุณภาพของกระดาษ และการพิสูจน์ตัวอักษร
13. สรุปลักษณะเด่นของพจนานุกรมที่นำมาศึกษา

ในการวิจัยครั้งนี้ จะวิเคราะห์เรื่องต่อไปนี้ คือ

1. การรวบรวมคำ
2. การเสนออักษรวิธี
3. การเสนอเสียงอ่าน
4. การเสนอประวัติที่มาของคำ
5. การเสนอตัวอย่างการใช้คำ
6. การเสนอคำเหมือน และคำตรงข้าม
7. การใช้เครื่องหมายวรรคตอน
8. อื่น ๆ เช่น การเสนอรูปภาพ การจัดรูปเล่ม และการพิมพ์

การวิเคราะห์การให้ความหมายจะอยู่ในบทที่ 4

1. การรวบรวมคำ

การรวบรวมคำ จะแยกพิจารณาเป็น 2 ประการ คือ การเก็บคำ และการจัดคำ

1.1 การเก็บคำ ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานนี้ จะเก็บคำสามัญทั่วไป และคำวิสามานยนาม โดยเฉพาะคำวิสามานยนามจะมีจำนวนคำน้อยกว่าคำสามัญ ถ้าคำที่รวบรวมไว้นั้น เป็นคำที่ใช้เฉพาะแห่ง ก็จะเสนอด้วยอักษรย่อไว้ใน วงเล็บ ห้างอักษรวิธี การเสนอเสียงอ่านหน้าชนิดของคำ เช่น คำโบราณ (โบ) คำที่ใช้ในกฎหมาย (กฏ) คำที่เป็นภาษาเฉพาะถิ่น (ถิ่น) เป็นต้น คำชนิดนี้จะเสนออย่างละเอียดในหัวข้อต่อไป

ในที่นี้จะแจกแจงการเก็บคำในพจนานุกรม เพื่อให้เห็นอย่างชัดเจนว่า พจนานุกรมเก็บคำชนิดใดจำนวนเท่าใด โดยแยกพิจารณาเป็น 3 หัวข้อ คือ พิจารณาจากการใช้คำเฉพาะแห่ง พิจารณาจากที่มาของคำ และพิจารณาจากจำนวนคำในแต่ละอักษร

1.1.1 พิจารณาจากการใช้คำ คือการใช้คำให้เหมาะกับเวลา โอกาส และบุคคล หมายถึงคำ ๆ หนึ่งอาจจะใช้ในเวลาช่วงหนึ่ง หรือสถานการณ์หนึ่ง ครั้นนำมาใช้อีกช่วงสมัยหนึ่ง หรืออีกสถานการณ์หนึ่ง ก็เป็นการใช้คำไม่เหมาะสม ซึ่งแจกแจงได้ดังนี้ คือ

1.1.1.1 คำโบราณ (โบ) คือคำที่มีใช้ในยุคก่อน ๆ ในปัจจุบันจะพบได้เฉพาะในตำราเก่า ๆ เช่น หนังสือวรรณคดี หนังสือกฎหมายเก่า ๆ เป็นต้น ยังคงมีการศึกษาอยู่ พจนานุกรมรวบรวมคำโบราณไว้ ๘๘๐ คำ เช่น

กนนเชอ [กัน-] (โบ) น. กระเชอ...

กรรแสง [กัน-] (โบ) น. ผ้ายาสูบ เช่น กรรแสงสวมคอหิ้ว

(ม.คำหลวงทานกัณฑ์) (ดูกันแสง)

สาริต (โบ) น. สมฤทธิ

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

นอกจากนั้น พจนานุกรมยังแจกแจงละเอียดลงไปว่า คำโบราณนั้น สามารถใช้ได้อีก คือเป็นคำโบราณที่ใช้เฉพาะในบทร้อยกรอง (โบ; กลอน) ๘๖ คำ คำโบราณที่ใช้เฉพาะกฎหมาย (โบ; กฎ) 2 คำ คำโบราณที่ใช้เฉพาะถิ่น และคำโบราณที่ใช้เฉพาะจำนวนอย่างละ 1 คำ โดยเฉพาะคำโบราณที่ใช้เฉพาะถิ่น 1 คำนั้น จะเสนอแยก คือ คำโบราณตำแหน่งหนึ่ง คำถิ่นอีกตำแหน่งหนึ่ง หมายถึงคำ "กรุด" เป็นคำที่ใช้ในสมัยโบราณ ถ้าใช้คำนี้อีกในปัจจุบัน ก็กลายเป็นภาษาที่ใช้เฉพาะถิ่นได้ ตัวอย่างสำหรับคำโบราณเฉพาะกรณี เช่น

ตระหง่อง... (โบ; กลอน) ก. จ้อง, คอยดู...

ตรง... (โบ; เลิก) ก. ตรง

ฆาฏ (โบ; เลิก) น. การฆ่า, การทำลาย

ชนะน่าน (ใบ; ปาก) น. ทะน่าน

วิญญานกทรรพ... (ใบ; กฏ) น. สิ่งที่มีวิญญานหรือจิตใจ ซึ่ง
นับเป็นสมบัติ...

กรุต [กรุต] (ใบ) น. มะกรุต เช่น...; (ถิ่น-ปักชำได้)

มะกรุต; ไรศชุด

เล่นเพลงยาว (ใบ; สำน) ก. ลอบมีจดหมายรักต่อกัน...;

เขียนหนังสือโต้ตอบกันไปมาไม่รู้จักจบ

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

คำโบราณที่พจนานุกรมรวบรวมไว้ จะโบราณถึงสมัยใดนั้น พจนานุกรมไม่ระบุ
ให้แน่ชัด แต่เท่าที่พอสันนิษฐานได้โดยอาศัยหนังสืออ้างอิง ตัวอย่างที่คัดลอกไว้ รูปคำ และ
ความหมายมาพิจารณาเปรียบเทียบ ปรากฏว่า คำที่ยกตัวอย่างจากหนังสือที่มีอายุมากที่สุด
จำนวนหนังสือไทย คือ ไตรภูมิพระร่วง มีจำนวน 4 คำ และมีเพียงคำเดียวที่ระบุว่า เป็น
คำโบราณ อีก 3 คำ ไม่ระบุว่า เป็นคำโบราณ เพียงแต่ยกตัวอย่างจากไตรภูมิพระร่วงเท่านั้น
เช่น

กระดุก (ใบ) ก. ตุ๊กตาลาน เช่น หึงล้มหึงลุก กระดุกหัวเข้า
(ไตรภูมิ)

ชนมารพิธิ, ชนมาพิธิ [...] น. อาวุ, อาวุชัย, กำหนด
อาวุ, เช่น ครั้นว่าจะสิ้นพระชนมารพิธิแล้วก็เสด็จเข้าสู่สุสาน
แล (ไตรภูมิ)...

อาม, อาม ว. ไม่ เช่น หนึ่งจงเลี้ยงม้ามอามสาย;...(ไตรภูมิ)

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

ประทีป วาทิกินกร (ประทีป วาทิกินกร 2514 : 9) เสนอความคิด
เรื่องคำโบราณ ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้ คำโบราณ เป็นคำที่ใช้กันในสมัยก่อน ซึ่งปัจจุบันเลิกใช้ไป
แล้ว หรือมีก็นั้นก็ไม่ได้ใช้กันโดยทั่วไป ยังคงใช้กันเป็นบางคน บางกลุ่มเท่านั้น จากการ
พิจารณาคำในพจนานุกรมที่ระบุว่า คำโบราณและคำเลิกใช้ที่มี 23 คำ เพื่อค้นหาความแตกต่าง

ระหว่างคำ ๒ ชนิดนี้ จึงเห็นได้ว่า คำโบราณยังคงมีใช้บ้างเป็นกลุ่ม อาจจะถูกใช้ในลักษณะที่ว่า บางคำกลับมานิยมใช้ในปัจจุบัน หรือบางคำมีความหมายเดิม ต่างเพียงรูปคำหนึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงทางการเขียนสะกดเท่านั้น ข้อสังเกตสำหรับคำที่พจนานุกรมระบุไว้ว่าเป็นคำโบราณ มีรูปการเขียนที่ต่างไปจากการเขียนที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน เช่น

กำซู่ ๒ (ใบ) น. กัมพู ๑

ปาง (ใบ) น. ปาง, ครั่ง, คราว, เมื่อ,

กนน (ใบ) ก้น

ก่นนโง [กั้น-] (ใบ) น. กุบหรือสัปคับ

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๒๕)

คำเลิกใช้จะมุ่งด้านความหมายที่ปัจจุบันเลิกใช้ โดยที่รูปเขียนยังคงใช้อยู่ เช่น คำว่า "พฤษภาคม" จะมีความหมายที่พจนานุกรมระบุว่าเลิกใช้คือ "ชื่อเดือนที่ ๕ ตามสุริยคติซึ่งเริ่มด้วย เดือน เมษายน" แต่ คำ "พฤษภาคม" ก็ยังคงมีใช้ในสังคม ในความหมายว่า "ชื่อเดือนที่ ๕ ตามสุริยคติ ซึ่งเริ่มด้วยเดือนมกราคม มี ๓๑ วัน" หรือคำอื่น ๆ เช่น

จางวาง (เลิก) น. ตำแหน่งข้าราชการชั้นสูงในกรม

มหาดเล็ก, ตำแหน่งผู้กำกับการ, ตำแหน่งหัวหน้าข้าราชการ

ไ้ของเจ้านายบรมวงศ์ หรือทรงกรม

ตราจอง (เลิก) น. หนังสือพิมพ์งานเจ้าหน้าที่อนุญาตให้

จับจองที่ดินทำประโยชน์ภายใน ๑ ปี,

สมุทรเสนา [สมุทรสระ-] (เลิก) น. เสี่ยงถูกเสือพา

หนึ่งตามจังหวัดชายทะเลว่าถูกเสือสมุทรเสนา

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๒๕)

1.1.1.2 คำที่เลิกใช้ (เลิก) กล่าวไว้ในคำโบราณ

1.1.1.3 คำที่ใช้เฉพาะในหนังสือ ไม่ใช้คำพูดทั่วไป (แบบ) เป็นคำศัพท์ที่ต้องแปลหรือขยายความจึงจะเข้าใจความหมายคำศัพท์นั้น เช่น คำว่า กนก ลุพธ์ พจนานุกรมรวบรวมไว้ 788 คำ ในจำนวนนี้ปรากฏว่า เป็นคำที่มาจากภาษาอื่น เช่น ภาษาบาลี สันสกฤต และเขมร ดังตัวอย่าง

ธช (แบบ) น. ธง

ขบุร. ขบวร... (แบบ) ว. แต่ง, ประดับ

กัญ... (แบบ) น. แปลง

จัมบก, จัมปก... (แบบ) น. ต้นจำปา

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

คำที่ใช้เฉพาะในหนังสือ ยังแจกแจงละเอียดไปอีก คือนอกจากจะเป็นคำที่ใช้เฉพาะในหนังสือแล้ว ยังเป็นคำที่ใช้ในการประพันธ์อีก ๔๘ คำ คำเลิกใช้ และคำที่ใช้ในวงการศึกษาก็อย่างละ 1 คำ เช่น

ธริชตรี, ธารชตรี... (แบบ; กลอน) น. โลก, แผ่นดิน...

คำถึง (แบบ) (กลอน); แผลงมาจากเถลิง) ก. ขึ้น, ทำให้เลื่องลือ...

นิติ (แบบ; เลิก) น. นิติ, แบบแผน, เขียนอย่าง, ขนบธรรมเนียม, ประเพณี...

นิยต, นิยต- (แบบ) ก. กำหนด... (แบบ) ว. เทียง, แท้, แน่...; (การศึกษา) ตระหนักแน่, เป็นที่ยอมรับ...

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.1.1.4 คำที่เป็นจำนวน (คำ) พจนานุกรมอธิบายคำนี้ว่า

"...การแสดงถ้อยคำเป็นข้อความพิเศษเฉพาะภาษาหนึ่ง ๆ หรือหนังสือแบบหนึ่ง ๆ..."

(ราชบัณฑิตยสถาน 2525 : 807)

กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ทรงอธิบายไว้ในวิทยาวรรณกรรม โดยใช้คำว่า "เอกพจน์" (idiom) ว่า "สำนวนเป็นเรื่องยากในการศึกษาเข้าใจ สำนวนของแต่ละภาษาเข้าถึงยาก ต้องใกล้ชิดกับเจ้าของภาษาจึงจะใช้เป็น (กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ 2514 : 1)

ใจอัน แดล อิตสัน และนิจ ทองโสภิต (ใจอัน แดล อิตสัน และนิจ ทองโสภิต 2514 : 3) อธิบายว่า...มีรูปประโยคคิดแปลกแตกต่างจากภาษาที่คนใช้ หรือมีความหมายผิดแปลกไปจากความหมายของแต่ละคำ

ประสิทธิ์ กาพย์กลอน (ประสิทธิ์ กาพย์กลอน 2522 : 25) กล่าวว่า สำนวนเป็นคำกล่าวขนิทหนึ่ง ซึ่งไม่มีความหมายตามตัวอักษร และไม่ได้วางหลักวิชา หรือให้คติแต่อย่างใด

จากคำจำกัดความต่าง ๆ พอสรุปลักษณะของสำนวนได้ว่า เป็นคำ หรือวลีที่ให้ความหมายแตกต่างไปจากความหมายของแต่ละคำ เช่น "พกนุ่น" (สำ) แปลว่า "ใจเบา" แต่ความหมายของแต่ละคำ คือ "พก" เป็นคำนาม หมายถึงสิ่งที่มีลักษณะคล้ายถุงเล็ก ๆ โดยรวบรวมผ้าถุงขึ้นมาจากผ้าที่ทอ... เอาเก็บหรือซ่อนไว้ในพก... "นุ่น" คือเป็นชื่อไม้ยืนต้น... จะเห็นว่า ความหมายของแต่ละคำ กับความหมายที่เป็นสำนวน จะต่างกัน

พจนานุกรม รวบรวมคำที่เป็นสำนวนไว้ 848 สำนวน เช่น

คาหนังคาเขา (สำ) ว. จับได้ในขณะที่กำลังกระทำผิด หรือ

พร้อมทั้งของกลาง...

นั่งในหัวใจ (สำ) ก. ฐิใจ, ทำถูกต้องตามที่ผู้อื่นคิดไว้

หนูคิดจั้น (สำ) ว. จนปัญญา, หาทางออกไม่ได้

หญ้าแพรก (สำ) น. สามัญชน

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

จำนวนบางส่วนจะระบุชนิดของคำไว้ และบางส่วนก็ไม่ระบุไว้
อาจจะเป็นเพราะยากแก่การตัดสินใจว่า จะจัดเป็นชนิดใดก็ได้ เช่น

อ้อยเข้าปากข้าง (คำ) น. สิ่งหรือประโยชน์ที่ตกอยู่ในมือแล้ว

ร่มไม้ชายคา (คำ) ที่พึ่งพาอาศัย

ดอกพิกุลร่วง (คำ) เรียกอาการที่นิ่งไม่พูดว่า กลัวดอกพิกุลจะร่วง

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.1.1.5 คำที่ใช้เป็นภาษาปาก (ปาก) เป็นคำที่ใช้พูดในหมู่ชนทั่วไป ที่สำคัญคือ
ใช้พูดหรือเขียนอย่างไม่เป็นทางการ ประสิทธิ์ กาพย์กลอน (ประสิทธิ์ กาพย์กลอน 2519 : 16)
อธิบายว่า เป็นภาษาที่ใช้ในการละเล่นบางอย่าง ภาษาที่ใช้ในการสนทนาระหว่างบุคคลที่คุ้นเคยกัน
ภาษาที่เขียนในบทล้อ ภาษาที่ใช้เขียนในนวนิยายเรื่องสั้น ฉะคร เพื่อความสมจริง ภาษาที่ใช้ใน
จดหมายส่วนตัวถึงบุคคลที่สนิทสนมกัน และภาษาในการเขียนอนุทิน เป็นต้น พจนานุกรมรวบรวมคำ
ที่เป็นภาษาปากไว้ถึง 423 คำ เช่น

กะซวก (ปาก) ก. แทะ

เข้าหู (ปาก) ก. จำได้แม่นยำจนไม่ต้องอาศัยตำราสอบทาน...

เข้าโลง (ปาก) ก. ตาย

เจียมสังขาร (ปาก) ก. รู้จักประมาณร่างกาย

ปั่นหัว (ปาก) ก. ยุให้ผิดใจกัน

หล่อเหลว (ปาก) ว. นามประณีต

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

คำที่เป็นภาษาปากจะสื่อให้เข้าใจได้นั้น ใช้หลายวิธีคือ

1) ใช้สิ่งอื่นเปรียบเทียบ หมายความว่า การที่จะกล่าวหรือจะบอก
เรื่องราวใด ๆ จะไม่กล่าวตรง ๆ แต่จะหาสิ่งอื่นมาบอกแทน เมื่อผู้อ่านหรือผู้ใช้ภาษาขาด
ประสบการณ์ ความเข้าใจในการสื่อสารก็ไร้ผล เช่น คำว่า ควาย เข้าหู หมายความว่า เข้าหม้อ

เข้าดู ไก่ไก่ เป็นต้น ผู้เป็นเจ้าของภาษาจะเข้าใจคำนี้ได้ดี คือเป็นคำที่มีความหมายโดยนัย มิใช่ความหมายตามตัว ...สิ่งที่มีก็นำมาเปรียบเทียบกับอยู่เสมอ ๆ เช่น

- สัตว์ เช่น หมู ไก่ ควาย หมา แมว เสือ เพี้ยยว เช่น เสือหัว หมาหู ปล่อยไก่ ปีกหัก ย่อมแมวขาย

- อวัยวะของร่างกาย เช่น ปาก หูง ไล่ หัว กระดูก ปอด หู กอ เล็บ เข่า เข่น เข่าหูง ปอด กระดูกขัดมัน หูดี เป็นต้น

- สิ่งของ เช่น หม้อ ตู เข็มขัด ผืน เงิน เสื้อ เช่น เข้าตู เข้าหม้อ รัศเข็มขัด เตะผืน เป็นต้น

2) ภาษาปากที่สื่อความหมายได้ตรงตามความหมายโดยไม่ต้องเปรียบเทียบ คือบอกความหมายตรง ๆ เข้าใจง่าย เป็นคำที่ใช้ในภาษาปาก จะนำมาใช้ในการเขียนมิได้ เช่น เชงช่วย เกือก เป็นต้น

3) ภาษาปากที่ไม่มีความหมายทั้งในข้อ 1) และ 2) มีหน้าที่ช่วยขยายและประกอบคำอื่น เช่น กิรียา มีความหมายในคำผ่องอินยอมเห็นด้วย หรือบอกอารมณ์ต่าง ๆ เช่น เพนะ ละ แซะ เอา

1.1.1.6 คำที่เป็นภาษาเฉพาะถิ่น (ถิ่น) หมายถึงคำที่ใช้เฉพาะพื้นที่ในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งแตกต่างจากภาษามาตรฐาน คำถิ่นมักจะแบ่งตามภูมิศาสตร์ สำหรับภาษาไทยแบ่งเป็น 4 ภาค คือ ภาคอีสาน ภาคกลาง ภาคใต้ และภาคเหนือ (วาสนา เกตุเทศ ม.ป.ป. : ๑) เช่น

ภาษาถิ่นเหนือ : รอดิบ กำเต๋ยว ข้าวแดง

ภาษาถิ่นอีสาน : เอ็ดจะได๋ แหม่ฮิหลี่ สักหลาย

ภาษาถิ่นใต้ : อ้อล้อ แลพ้ง ไปลาด

การรวบรวมคำที่เป็นภาษาเฉพาะถิ่นไว้ในพจนานุกรมนั้น มิใช่จะเริ่มมีในฉบับ พ.ศ. 2493 และฉบับ พ.ศ. 2525 การเก็บคำถิ่นนี้ได้ปรากฏมาแล้วใน อักษรธานศัพท์ แต่การเสนอไม่เป็นระบบ โดยผู้จัดทำจะเสนอรวมอยู่กับความหมาย เช่น

กุด, ตัด, คนท้าวสัตว์มือตัวต้นต้นทวน ท้าวอะไวยวะ

อันหนึ่ง ไปว่ากุด, คำเหนือ

เขียน, การที่คนท้าวสัตว์, เอาเล็บข่วนตะกายเอา, เหมือน

แมวลองเล็บ เป็นคำชาวเหนือพูด

คอม, เป็นชื่อเครื่องใช้สำหรับใส่ที่เอวควาย, เมื่อจะลากเลื่อน

ตาไถนาแปดต้น, ทำด้วยไม้โกง ๗, คำเหนือ, คำใต้

เรียกโกก

ดินทอง, เป็นชื่อสุพรรณต้นถามานั้น, คำตลาดเรียกกันระกัน

คำชาวเหนือเรียกดินทอง

ตะกี้, คือแต่ก่อนนั้น, เป็นคำพวกชาวเมืองโคราช

เหมือนอย่างเขาพูดกันว่า, เมื่อตะกี้ขึ้น,

(อักษรอาณานิคม)

พจนานุกรมรวบรวมคำที่เป็นภาษาเฉพาะถิ่นไว้ 427 คำ โดยแจกแจงอย่างกว้าง ๆ ได้ 4 ภาค แต่ละภาคจะแยกย่อยเป็นแต่ละจังหวัด เช่น ถิ่น-ตราด ถิ่น-อุดร เป็นต้น นอกจากนั้นยังรวบรวมคำที่เป็นภาษาเฉพาะถิ่นที่ไม่สามารถแจกแจงหรือคัดลึกลงไปได้ว่าเป็นถิ่นภาคใดแน่ จึงกล่าวเพียงว่าเป็นภาษาถิ่น ฉะนั้น ในจำนวนคำที่เป็นภาษาเฉพาะถิ่นนี้ พจนานุกรมระบุตามภาคต่าง ๆ ไว้ดังนี้

1) ถิ่นเหนือ ที่ระบุว่า "คำเหนือ" 2 คำ และถิ่นเหนือที่ระบุว่า "พายัพ"

130 คำ คือ

ถิ่น-เชียงใหม่ 1 คำ กล้วยใต้ (ถิ่น-เชียงใหม่) น. ....

ถิ่น-ทางเหนือ 1 คำ คือ ไก่น (ถิ่น-ทางเหนือ)

น. ผึ่ง, รวงผึ้ง

นางจุม, นางชม (ถิ่น-พายัพ) น. ต้นกะทกรกขนาดเขื่อง

เรียกว่าต้นนางจุม หรือต้นนางชม

ดอกก้าน (ถิ่น-พ่ายัพ) น. ต้นกะแพ้ง

เดี่ยว..... (ถิ่น-พ่ายัพ) ทางเกว

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

2) ถิ่นอีสาน มี ๑2 คำ และแยกย่อยเป็น ถิ่น-โคราช 1 คำ

ถิ่น-อุตร ๑ คำ ถิ่นอุตร-พ่ายัพ 1 คำ ถิ่น-อุบล 1 คำ และถิ่น-อีสาน และใช้ในกลุ่มชาวไทย

อีสาน 1 คำ เช่น

กระสาม..... (ถิ่น-อีสาน) เกานางพูน

ปลาแตก (ถิ่น-อีสาน) น. ปลาจ๋า

เสียหัว (ถิ่น-อีสาน) ก. เสียภาษี

แสดงเปื้อ..... (ถิ่น-อุบล) น. ต้นแสดงใจ

กระจี้ (ถิ่น-โคราช) น. ต้นแสดงใจ

กะไย (ถิ่น-อุตร) น. เครื่องวิดน้ำรูปร่างคล้ายเรือ

เครื่องท่อน.....

กินบุญ (ถิ่นอีสาน, ชาวไทยอีสาน) ก. กินเลี้ยงในงาน

ทำบุญ

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

3) ถิ่นตะวันออก พจนานุกรมระบุไว้เพียง 1 คำ คือถิ่นตราด

เช่น

แวน..... (ถิ่น-ตราด) เสียกตัญญู

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

4) ถิ่นใต้ มี ๑๑ คำ และแยกย่อยเป็นถิ่น-ภูเก็ต ถิ่น-ปัตตานี

และ ถิ่น-ปัตตานี-ชาวไทยมุสลิม อย่างละ 1 คำ ดังคำ

ผาลา (ถิ่น-ภูเก็ต) ๖. เดี่ยว, แจ้, ฉาด

กู่ในกาบอ (ถิ่น-ปัตตานี) น. ต้นคนทีเขมา

กรวน (ถิ่น-ภูเก็ต) น. กออยทำเป็นขึ้นเล็ก ๆ

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

๕) ถิ่นกลาง (ภาคกลางตามลักษณะการแบ่งเขต) มี 1 คำ คือ

ตะไล (ถิ่น-ราชบุรี) น. ต้นคงคาเดือด

ภาษาถิ่นที่มีใช้ร่วมกันทั้ง 2 ภาค เช่นคำว่า ขจาว เป็นคำที่พจนานุกรมระบุว่า เป็นถิ่นเหนือและถิ่นใต้ ในคำเดียวกันคือ ถิ่นเหนือกับถิ่นใต้ 1 คำ และถิ่นเหนือกับถิ่นอีสาน 4 คำ เช่น

ขจาว, ขจา [ชะ-] (ถิ่น-พายัพ, บั๊กชีไต)

น. ตั๊กกระเจา (ถูกระเจา ๕)

เปื้อ...; (ถิ่น-อีสาน) ฝิเลื้อ (ถิ่น-พายัพ) ว. มีแสงเลื่อม

พราย...;

ฝิฟ้า (ถิ่น-อีสาน, พายัพ) น. เทวดาพวกหนึ่ง

ไต้ฮั่ว (ถิ่น-อีสาน, พายัพ) น. ไต้กรอก

จู้ (ถิ่น-อีสาน) น. นม, ใช้ว่านมจู้...;

(ถิ่น-พายัพ) ก. คี, จ่อ, ไช

ข้อแตกต่างระหว่างคำที่พจนานุกรมระบุไว้ เช่นคำว่า ฝิฟ้า และจู้ คือคำว่า ฝิฟ้า ทั้งคำและความหมายจะใช้ทั้ง 2 ภาค คำว่า "จู้" จะมีรูปคำเท่านั้นที่ใช้ร่วมกัน แต่เมื่อนำคำนี้ไปใช้ในถิ่นอีสาน แปลว่านม

นอกจากนั้น พจนานุกรมยังรวบรวมคำที่ใช้เป็นภาษาถิ่น และใช้ในโอกาส หรือสถานการณ์ต่าง ๆ เช่น ใช้ในการแต่งกลอน คือ

ถิ่น-กลอน-ใบ มี 1 คำ คือ เคื่อ₂ (ถิ่น-กลอน-ใบ)

น. เคื่อ, เขื่อสาย...;

ถิ่น-กลอน มี 2 คำ คือ เตีย(ถิ่น;กลอน) ก. อยู่...;

ชีว (ถิ่น;กลอน) น. สะพาน

๑) คำที่เป็นภาษาถิ่นพจนานุกรมมีระบุเด่นชัดว่าเป็นถิ่นใด

คือกล่าวเพียงว่าเป็น (ถิ่น) มี ๘4 คำ เช่น

แจบ (ถิ่น)ก. สนิท; แจ้ง, ชัด

โดย... (ถิ่น) ว. จ๊ะ, ขอรับ

เยี่ย_๒ (ถิ่น) ก. ทำ

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.1.1.7 คำที่ใช้ในราชาศัพท์ (ราชา) ความหมายตามรูปศัพท์

คือคำศัพท์สำหรับพระมหากษัตริย์ ต่อมาความหมายกว้างออก หมายรวมทั้งคำศัพท์สำหรับบุคคลระดับอื่นด้วย คือศัพท์สำหรับบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการชั้นสูง พระสงฆ์ และสุภาพชนทั่วไป

ราชาศัพท์เป็นคำจำพวกหนึ่ง ซึ่งมีระเบียบแบบแผนในการใช้เป็นอย่างดี ส่วนคำสุภาพ เป็นคำที่ใช้ในหมู่สุภาพชนหรือในราชการ คือความไพเราะ ชื่นหู สละสลวย ไม่เป็นคำหยาบ คำห้วน คำฉวน การใช้ถ้อยคำให้เหมาะกับบุคคล ตามวัยวุฒิ ภูมิวุฒิ ขาดวุฒิ บางครั้งแสดงถึงความมีคารวะ และสุภาพ คำเหล่านี้พจนานุกรมใช้คำย่อว่า "ราชา"

การรวบรวมคำราชาศัพท์ไว้นั้น ในหนังสืออักขราภิธานศรับท์ จะเน้นเฉพาะคำที่ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์เท่านั้น โดยระบุไว้ว่า "เป็นคำหลวง" "คำสูง" "คำสำหรับพระมหากษัตริย์" ส่วนคำสำหรับพระสงฆ์ก็จะเสนอไว้ เช่นกัน ดังตัวอย่าง

กำสรวน, ว่า ไสวกเสว้า, เป็นคำสูง

กันบิต มีดโกนผม, เป็นราชาศัพท์

กันจ่า, ว่านาง, ราชาศัพท์

ขอเดชะ ว่าขอเอาพระเดชเป็นพี่เลี้ยง, เป็นคำหลวง

จำวัด, นอนหลับ, คืออาการที่นอนหลับนั้น, แต่เป็นคำพวก

สงฆ์พูดกันตามวัด

(อักขราภิธานศรับท์)

พจนานุกรมฉบับนี้ รวบรวมคำที่ใช้ในราชาศัพท์ไว้ 110 คำ

คลุมประหม, คลุมหม (ราชา) น. ผ้าท่อนอน

จิตรจุล [จิตรระ-] (ราชา) น. เต้า

ฉลองพระกรรน้อย (ราชา) น. ชื่อเสื้อชั้นในที่แขนก่อนถน

ชักคู่กับฉลองพระองค์ทรงประสาธ.....

บันพระองค์ (ราชา) น. บันเอว

ฝักทอทยอด (ราชา) น. ฝักนึ่ง

ฝักฐานอน (ราชา) น. ฝักกระเดศ

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

คำราชาศัพท์ในพจนานุกรมนี้ ปรากฏว่าเป็นราชาศัพท์

เฉพาะพระมหากษัตริย์ถึง 101 คำ และหมวดคำสุภาพอีก 8 คำ ซึ่งเป็นคำเกี่ยวกับ เครื่อง
แต่งกาย เครื่องใช้ เครื่องอุปโภค คำกรายบุคคล คำเรียก เช่น วิสูตร มาตามพิยกะ ทราบฝ่าพระบาท
ลูกเธอ เป็นต้น เท่าที่พิจารณาคำราชาศัพท์ในพจนานุกรม พอจะสันนิษฐานได้ว่า น่าจะรวบรวม
มาจากตำราที่กล่าวเฉพาะเรื่องนี้ มิใช่จะรวบรวมจากนิคยสารและสิ่งพิมพ์อื่น ๆ

คำที่ใช้ในราชาศัพท์บางคำ พจนานุกรมจะไม่สรุปว่าเป็น
คำราชาศัพท์ (ราชา) แต่จะอธิบายไว้ภายในวงเล็บว่า "ใช้แก่ภิกษุสามเณร" "ใช้แก่พระสงฆ์
หรือเจ้านาย" ทั้ง ๆ ที่คำเหล่านี้จัดอยู่ในกลุ่มคำราชาศัพท์ ดังตัวอย่าง

ถวาย [ละทวาย] ก. ให้, มอบให้, เช่น ถวายของ

(ใช้แก่พระสงฆ์หรือเจ้านาย) :

ถึงแก่กรรม ก. ตาย (ใช้แก่คนทั่วไปในคำพูดที่สุภาพ)....

ถึงแก่พิลาธ ก. ตาย (ใช้แก่สมเด็จพระยา, เจ้าประเทศ

ราช หรือผู้อื่นที่มีฐานะในครเทียบเท่า)

ถึงแก่ฆราวาส ก. ตาย (ใช้แก่ภิกษุสามเณรหรือนักบวชใน

ลัทธิศาสนาอื่น)

ถึงแก่อนิจกรรม ก. ดาย (ใช้แก่พระยาพานทองหรือเทียบเท่า)

ถึงแก่อสัญกรรม ก. ดาย (ใช้แก่เจ้าพระยา หรือเทียบเท่า)

ถึงชีพิตักษัย ก. ดาย (ใช้เฉพาะหม่อมเจ้า)

กตต [กุลต] น. ร่ม (ใช้เรียกร่มสำหรับเจ้านาย)

ทูต ก. ขอก, กล่าว (ใช้แก่เจ้านาย)

ปลงผม ก. โคนผม (ใช้แก่บรรพชิต)

นิมนต์ ก. เชิญ, เชื้อเชิญ (ใช้แก่พระภิกษุและสามเณร)

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

หมวดคำสุภาพ พจนานุกรมระบุว่าเป็นราชาศัพท์นั้น ยังมีอีกหลายคำที่พจนานุกรมรวบรวมไว้ แต่ไม่กล่าวว่าเป็นราชาศัพท์ เช่น เชื้อเคย (กะบิ) วิหาร (แนว) ปีฉลุ, ชลุม (ปลิง) กระทั่งไหม (เถาสุดหมุดสุดหมา) รากดิน (ไส้เดือน) อุลิต (แดงโม) เป็นต้น และคำศัพท์อีกหลายคำที่พจนานุกรมมักจะสรุปถึงการเสนอความหมายว่าเป็นราชาศัพท์มักเป็นคำราชาศัพท์ที่มี "พระ" นำหน้า เช่น

ขนง [ชะทง] น. คิ้ว, ใช้เป็นราชาศัพท์ว่า พระขนง

ฉาย, น. เงา, ที่ร่ม; ราชาศัพท์เรียกกระจกส่องหน้าว่าพระฉาย

บาท...น. ส้น, ราชาศัพท์ว่าพระบาท

ฝีปาก น. การมของผู้กล่าว, ราชาศัพท์ว่า มีพระโอษฐ์

มาลา น. ดอกไม้; หมวก (ราชาศัพท์ใช้ว่า พระมาลา)

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.1.1.8 คำที่ใช้ในบริบทกรอง (กลอน) โดยปกติหมายถึงคำที่มีการเปลี่ยนแปลงรูปคำเพื่อความไพเราะ สละสลวย รวมทั้งถูกต้องตามฉันทลักษณ์ เช่น พระขนง (ทะนง) ท่ง (ทุ่ง) จรุมก (จุมก) ชะแลง (ชะแลง) แจรง (แจง) พจนานุกรมรวบรวมและเสนอไว้ภายในวงเล็บว่า "(กลอน)" มี 595 คำ เช่น

พาล₂, พาลา (กลอน) ว. ล่อน, เด็ก, รุ่ม (สระเฝ)...

เพียร (กลอน) น. วิถี, พัด

ผาโพน [-ละโพน] (กลอน) ว. ะไรหือ, เป็นอย่างไร

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

นอกจากจะรวบรวมคำที่ใช้เฉพาะในบทหรือกรองแล้ว ยัง
สามารถใช้เป็นภาษาปาก ใช้เฉพาะในแบบเขียน ใช้ในกวีนิพนธ์ ใช้ในราชาศัพท์ ใช้เป็นคำ
โบราณ และใช้เป็นสำนวนเช่น

ฉายา₂ (กลอน;ปาก) น. นางผู้มีโฉมงาม เช่น....

ซงม-, ซงม, ซงมา (กลอน;แบบ) น. แซ้ง, ราชาศัพท์

ว่าพระซงม

คัด [คัณ] (กลอน) (ราชา) ก. เผ้า

กนิษฐา (กลอน) น. น้อง,... (ราชา) นีวก้อย...ใช้ว่า...

ศรีศิลป์ไม่กินกัน (กลอน) ก. ทำอะไรกินไม่ได้ เช่น...

(สำ) ไม่ดูกัน, ไม่ลงรอนกัน

ระนาม (กลอน) ว. ราม,...; (กนิธ) เขตของบรรดา

จุดที่เรียงต่อเนื่องกันเป็นพื้นราบสม่ำเสมอ

ตระแ่ม, ตระแ่ม (กลอน) ก. หึ่งตง, ต่ำตง, ไผตง...

(ใบ) น. แ่ม...

บางตุ (กลอน) น. บงสุ, ฝุ่น, ละออง, ธุลี.....

(ใบ) ใช้ว่าบางตุก็มี

กระตุ่มทุก (กลอน) น. ปลาดะตุ่มทุก เช่น...

(ปาก) ไม่ตะตุ่มทุก

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

ข้อสังเกต คำที่บอกว่า (กลอน; แบบ) และ (กลอน)...

(แบบ) นั้น มีความแตกต่างกันคือ วิธีแรกหมายถึงทั้งรูปคำและความหมาย ใช้ทั้งสองโอกาส แต่วิธีหลัง หมายถึงว่ารูปคำ ๆ เดียว แต่ถ้านำไปใช้ต่างโอกาส ความหมายก็จะเปลี่ยนไปด้วย เช่น กนิษฐา ถ้าใช้ในมหรธอยกรอง หมายถึงน้อง แต่ถ้านำไปใช้เป็นราชาศัพท์ หมายถึงพี่วักย เป็นต้น

1.1.1.9 คำเฉพาะวิชา (technical term) เป็นคำที่ใช้เฉพาะกลุ่ม ซึ่งอาจจะปรากฏในรูปของการทับศัพท์หรือการบัญญัติศัพท์ก็ได้ พจนานุกรมรวบรวมไว้หลายสาขา เช่น กฎหมาย วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ สถิติ การทูต และอื่น ๆ ซึ่งจะแจกแจงละเอียดดังนี้คือ

1) คำที่ใช้ในกฎหมาย (กฎ) มี 135 คำ เช่น

นิติภาวะ (กฎ) น. ความเป็นผู้มีอายุตามที่กฎหมาย

กำหนดไว้ให้มีความสามารถเต็มที่ตามกฎหมาย

ชำระ (กฎ) ก. ร่วมประเวณี

ตามกฎหมายควรได้ (กฎ) น. ทรัพย์สินหรือเงินที่ได้มาโดยไม่มี

มูลที่จะต้องกฎหมายไว้เป็นทางให้บุคคลอีกคนหนึ่ง

เสียเปรียบ

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

กฎหมายกับสังคมจะควบคู่ไปด้วยกันเสมอ กฎหมายมีการ

เปลี่ยนแปลงแก้ไขให้สอดคล้องกับสังคม ดังนั้นจึงปรากฏว่ามีคำกฎหมายที่ใช้ในสมัยโบราณ

11 คำ คำกฎหมายที่เลิกใช้ 5 คำ และรูปคำเดียวแต่ต่างโอกาส ความหมายก็ต่าง เช่น

คำว่า สินสอด ใช้ในกฎหมายจะหมายถึง "ทรัพย์สินที่ฝ่ายชายให้แก่ผู้ปกครองฝ่ายหญิง เพื่อ

ตอบแทนการที่หญิงยอมสมรส" และใช้ ในสมัยโบราณ จะหมายถึง "สินนอ" เป็นต้น คำที่ใช้

ในกฎหมายและใช้ในการแต่งคำประพันธ์ 2 คำ คำที่ใช้ในกฎหมาย และใช้ในภาษาปาก 1 คำ

เช่น

คำเงิน (กฎ; โย) ก. คำประกันเงินที่เป็นหนี้

นมบกอกหระ่อง (กฎ; โย) พ. พึงที่ขายทำให้เสีย

ความบริสุทธิ์และทอดทิ้งไป, ...

สินสอด... (กฎ) หักหนี้สินที่ฝ่ายขายให้แก่ผู้ปกครอง

ฝ่ายหญิง เพื่อตอบแทนการที่หญิงยอมสมรส;

(โย) สินบน

กรรมสิทธิ์ เครื่องหมายและยี่ห้อการค้าขาย

(กฎ; เลิก) น. อำนาจสิทธิ์ขาดแก่ผู้เดียวในการ

ใช้เครื่องหมายการค้าจดทะเบียนแล้ว

ขาย-, (กฎ) ซื้อขายกันโดยมีเงื่อนไขว่า ให้ผู้ซื้อ

ได้มีโอกาสตรวจทรัพย์สินก่อนซื้อ เรียกว่า

ขายเพื่อชอบ, (เลิก) เอาเงินเขามาโดยชอบตน

เข้ารับใช้การงานของเจ้าเงิน เรียกว่า ขายตัว

คงเป็นทาส

ระทรง...; (กฎ) ข้อหนึ่ง ๆ ของความอาญาที่วินิจฉัย

ความผิดได้เป็นกิจจะลักษณะต่างกัน เรียกว่า กระทรง

หนึ่ง ๆ; (เลิก) ฐานประทุษร้ายตามกรรมสิทธิ์ในกฎหมายเก่า

จำเลย (กฎ) น. ผู้ถูกฟ้องความในศาล; ผู้ถูกฟ้องความ

(กลอน) ก. เดชย. คอบ

สัตยาบัน (กฎ) น. การยืนยัน, ความตกลง, การรับรอง

โน้ตกรรม; (กลอน) การอ้างความสัตย์

ประกันชีวิต (กฎ) น. สัญญาประกันภัยอย่างหนึ่ง แต่การ

ใช้จำนวนเงินยอมเอาภัยความทรงชีพ หรือมรณะของ

บุคคลคนหนึ่ง จำนวนที่จะใช้ให้มันอาจเป็นเงินจำนวน

เดียว หรือเป็นเงินรายปีก็ได้

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

2) คำศัพท์ที่ใช้เฉพาะในสาขาวิทยาศาสตร์ (วิทยา) อัน "เป็นวิชา ที่ให้ความรู้ได้โดยการสังเกตและค้นคว้าจากการประจักษ์ทางธรรมชาติ แล้วจัดเข้าเป็นระเบียบ, วิชาที่ค้นคว้าได้หลักฐานและเหตุผล แล้วจัดเข้าเป็นระเบียบ" (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525 : 743) วิทยาศาสตร์ประกอบด้วย วิทยาศาสตร์กายภาพ วิทยาศาสตร์ชีวภาพ และวิทยาศาสตร์ประยุกต์ ซึ่งในแต่ละประเภทยังสามารถแยกย่อยได้อีก ดังจะเสนอต่อไปนี้

(1) วิทยาศาสตร์กายภาพ คือวิทยาศาสตร์ที่ว่าด้วยที่มาด้วยเรื่องราวต่าง ๆ ของสิ่งที่ไม่มีชีวิต เช่น เคมี ฟิสิกส์ คณิตศาสตร์ ดาราศาสตร์ ในแต่ละประเภท พจนานุกรมรวบรวมไว้ด้วยจำนวนที่แตกต่างกันคือ

ศัพท์ทางเคมี (เคมี) เป็นศัพท์ที่ใช้กล่าวถึงเรื่องราว และสมบัติของสารต่าง ๆ ว่าประกอบขึ้นเป็นสารนั้น ๆ ได้อย่างไร และเมื่อสารนั้น ๆ แปรเปลี่ยนไป เป็นสารอื่นใดปฏิกิริยาที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ ได้อย่างไร ทั้งกล่าวถึง การที่สังเคราะห์สารนั้น ๆ ได้อย่างไรด้วย (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525 : 745) พจนานุกรมรวบรวมไว้ 16 คำ คือ แววนลอย ไบชาว สมการเคมี สังเคราะห์ เกลือ เบสิก เกลือกรด เกลือปรกติ วาเลนซี ซีดกซ์ัน กรด เทรีย์ยม เมส ปฏิกริยา สารละลาย สารประกอบ และควมแน่น โดยเฉพาะค่าควมแน่น สามารถใช้ในวิชาเฉพาะทางเคมี และความร้อนอีก 1 คำ

ศัพท์ทางฟิสิกส์ (ฟิสิกส์) ศัพท์ที่กล่าวถึงสมบัติทาง กายภาพของสารต่าง ๆ และพลังงาน มีเพียง 17 คำ รวมศัพท์ที่ใช้เฉพาะฟิสิกส์และสถิติ อีก 1 คำ เป็น 18 คำ คือ คำสั่งเทียบ สเปกตรัม แอดฟา เอิร์ดซ์ แกมมา เดเบอร์ บีคา ตัวนำ ไวเกิล ปฏิกริยา พลาสมา ความเฉื่อย ความเค้น ความเครียด แรงสู่ศูนย์กลาง แรงหนีศูนย์กลาง แรงดึงดูด และความถี่ เช่น ความถี่ (ฟิสิกส์) น. จำนวนไวเกิล, การแกว่งกวัก, การสั่นสะเทือน หรือคลื่นใน 1 วินาที.....(สถิติ) จำนวนคะแนนในกลุ่มของข้อมูลที่มีสมบัติ เหมือนกัน

ศัพท์ที่ใช้ในวิชาคณิตศาสตร์ (คณิต) มี 51 คำ เช่น

เส้นผ่าศูนย์กลาง เส้นสัมผัส เส้นรัศมี เส้นรอบวง อสมการ สัมประสิทธิ์ สมาชิก หน้าจั่ว
เอกโกณมิติ เส้นขนาน เส้นขนาน 2 ลอการิทึม เลขชี้กำลัง วงกลม วงรี กรณที่ 2 ตำแหน่งที่ตั้ง
ตำแหน่ง ตัวประกอบ ตัวแปร เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีคำศัพท์ที่ให้ความหมายต่างไปในแต่ละ
สาขา ซึ่งมี 2 คำ ดังจะเสนอตัวอย่างต่อไปนี้ และในที่นี้จะรวมคำศัพท์ที่ใช้ในเรขาคณิต สถิติศาสตร์
และการบัญชี ไว้อีกอย่างละ 1 คำด้วย คือ

กำลัง (คณิต) น. เลขชี้กำลังที่เขียนลงบนจำนวนจริง

เช่น 5^2 อ่านว่า 5 ยกกำลัง 2 $7\frac{3}{4}$ อ่านว่า

7 ยกกำลัง $\frac{3}{4}$ (พีชคณิต) กำลังของสิ่งใด

สิ่งหนึ่ง หมายถึงจำนวน งานที่สิ่งนั้นกระทำได้โดย

สมมติเสมอในหนึ่งหน่วยเวลา เขียนเป็นความสัมพันธ์

ได้ว่า กำลัง = $\frac{\text{งาน}}{\text{เวลา}}$

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

ศัพท์ที่ใช้ในดาราศาสตร์ (ดาราศาสตร์) คือวิชาที่เกี่ยวกับ

ดวงดาว การโคจร พจนานุกรมรวบรวมไว้ 6 คำ คือ เหมายัน วิษุวัต เทห์ฟากฟ้า คัมภีร์
วันวิษุวัต และ คารา

2) วิทยาศาสตร์ชีวภาพ (ชีว) คือศึกษาเกี่ยวกับสิ่งมีชีวิต มีเพียง

1 คำ แต่มีความหมายทั้งในเรื่องชีว และความหมายในทางไฟฟ้า คือ

เซลล์ น. (ชีว) หน่วยชีวิตที่เล็กที่สุด; (ไฟฟ้า) เครื่อง

สำเร็จที่มีส่วนประกอบที่เหมาะสมซึ่งใช้ปฏิกิริยาเคมี

เป็นแหล่งกำเนิดพลังงาน เป็นผลให้เกิดมีกระแส

ไฟฟ้าขึ้นได้ (อ. cell)

ในสาขาวิชานี้ยังประกอบด้วย ศาสตร์ และพฤกษศาสตร์

พจนานุกรมรวบรวมไว้เฉพาะพฤกษศาสตร์เพียง 1 คำ คือ

แคลปฐ... (พฤษ) ลักษณะของผลที่เมื่อแก่ เปลือกหุ้ม

ผลจะแห้ง แล้วแตกแยกออกจากกัน เป็นหลายซีกหรือ

หลายรู....

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

คำแคลปฐนี้ พจนานุกรมจะเสนอความหมายทั่วไปก่อน แล้วจึงเสนอ
ความหมายเฉพาะในวิชาพฤกษศาสตร์

๑) วิทยาศาสตร์ประยุกต์ คือวิทยาศาสตร์ที่ว่าด้วยสิ่งของราวต่าง ๆ
ที่มุ่งประโยชน์ในทางปฏิบัติยิ่งกว่าทางทฤษฎี เช่น แพทยศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ เกษตรศาสตร์
พจนานุกรมรวบรวมไว้เฉพาะแพทยศาสตร์ และ เกษตรศาสตร์เท่านั้น ดังจะเสนอละเอียดต่อไป

ศัพท์ที่ใช้เฉพาะในทางการแพทย์ (แพทย์) มีเพียง 1 คำ ปัจจุบัน
มีพจนานุกรมเฉพาะสาขาวิชาหลายฉบับ เช่น ศัพท์ทางช่าง ศัพท์ทางศิลปะ และศัพท์ทางการแพทย์
ดังนั้น การที่พจนานุกรมรวบรวมศัพท์แพทย์ไว้เพียง 1 คำ ดูน้อยเกินไป เพราะในชีวิตประจำวัน
ประชาชนต้องเกี่ยวข้องกับศัพท์เกี่ยวกับการแพทย์อยู่เสมอ ศัพท์แพทย์ที่พจนานุกรมรวบรวมไว้มีคำว่า

ปรสิตวิทยา (แพทย์) น. วิชาที่ว่าด้วย พยาธิ และอีก

1 คำ เป็นคำที่ใช้ทั้งการแพทย์และการเกษตร คือ

ปรสิต, ปรสิต- (แพทย์) น. พยาธิ; (เกษตร)

ตัวเบียน เช่น กาฝาก (อ. parasite)

ศัพท์ที่ใช้ในการแพทย์ พจนานุกรมจะเสนอไว้อีกลักษณะ คือ ระบุ
(แพทย์) ไว้ท้ายความหมาย ซึ่งหมายถึงว่าทั้งคำศัพท์และความหมายนั้นเก็บหรือรวบรวมมาจาก
หนังสือแพทย์ คือ หนังสือแพทย์คำยของ พระยาแพทย์พงศาวสุทธาธิบติ (ขุน สุมนะเวร)
พ.ศ. 2478 (ราชบัณฑิตยสถาน 2525 คำนำ, ๑) คำศัพท์ที่รวบรวมไว้จะเป็นชื่อโรคตาม
คำรับไทย มิใช่ชื่อโรคในวงการแพทย์ปัจจุบัน เช่น

กราย [กราย] น. โรคทางจรรยาผิดหนึ่ง มีอาการตัวร้อน

องราก กระตายน้ำ (แพทย์)

กุมภัพย์กัม น. อย่างหนึ่ง มีอาการคล้ายบาดทะยัก

ผู้ที่เป็นลมนี้ตาจะขึ้นสูง หน้าเขียว มีอกำ เห่าง

กัศพัน (แพทย์)

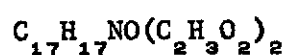
ในพจนานุกรมยังมีศัพท์ที่กล่าวถึงชื่อโรคต่าง ๆ อีกหลายคำ แต่มีระบุ
ว่าแพทย์ ทั้ง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของแพทย์ การไม่ระบุเช่นนี้ อาจมีสาเหตุจากคำศัพท์คำนี้ใช้
จนแพร่หลาย เช่น เกานต์ รากสาด ทรพิษ ปอดบวม ไซซ้อ ไซกาพหลังแอน ไซจับสัน
ไซเลื้อดออก เป็นต้น

พจนานุกรมรวบรวมคำศัพท์วิทยาศาสตร์ที่ไม่ระบุภาษาไหน โดยย่อ
ว่า "วิทยา" ซึ่งรวบรวมไว้ 23 คำ คือ ความชื้น ครัน กรวม กลไก กระจกเงา กระเปาะ
ตะกั่ว ตัวกลาง ธาตุต่าง ยึดหยุ่น พลังงาน อังทรา ย อังน้ำ เกลือ ก้ามะสัน หลอมละลาย,
หลอมเหลว ของเหลว ของแข็ง ของไหล ระเหิด โลหะ ชูโครส

ข้อนำสังเกต คือ พจนานุกรมรวบรวมคำศัพท์ธาตุต่าง ๆ ไว้ พร้อมกับ
เสนอความหมายในเชิงวิชาการคือ นอกลำดับธาตุ สัญลักษณ์ คุณสมบัติ และบางธาตุยังระบุสูตรไว้
ด้วย เช่น

แอฟเนียม น. ธาตุอันดับที่ 72 มีสัญลักษณ์ HP เป็นโลหะ ลักษณะเป็น
ของแข็ง สีเทา หลอมละลายที่ 2150 °ซ ให้ประโยชน์ใน
อุตสาหกรรม ทำไส้ทั้งสแตนด์สำหรับหลอดไฟฟ้า (อ. hafnium)
แมงกานีส น. ธาตุลำดับที่ 25 สัญลักษณ์ Mn เป็นโลหะ ลักษณะเป็น
ของแข็ง สีน้ำเงิน แข็ง แต่เปราะ หลอมละลายที่ 1245 °ซ
ใช้ประโยชน์นำไปผสมกับโลหะอื่นให้เป็นโลหะเจือ
(อ. manganese)

เฮโรอิน น. สารประกอบอินทรีย์ประเภทอนุพันธ์ของมอร์ฟีน มีสูตร

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

คำศัพท์ดังกล่าว พจนานุกรมไม่ระบุลงไปที่เด่นชัดว่า เป็นศัพท์
วิทยาศาสตร์ (วิทยา) ทั้งนี้คงเนื่องด้วยเหตุผล 2 ประการ คือ ประการแรก ผู้จัดทำพจนานุกรม
คงเห็นว่า คำเหล่านี้ เมื่ออ่านหรือพบ ก็รู้ได้ทันทีว่าเป็นคำศัพท์สาขาใด ทั้งความหมายยังช่วย
อธิบายให้เข้าใจยิ่งขึ้น ดังเช่น ศัพท์ทางศาสนา หลายคำที่พจนานุกรมมิได้ระบุลงไปว่าเป็นศัพท์
สาขาใด เช่น อริยสัจ สามีจิกรรม สัพพัญญู และมหาตมาชระย เป็นต้น ประการที่สอง คำศัพท์
เหล่านี้คงเป็นคำศัพท์ที่ใช้กันแพร่หลาย ใช้จนเป็นปกติในชีวิตประจำวัน ฉะนั้นจึงมิได้ระบุไว้
คำอื่น ๆ เช่น ออกซิเจน ออกไซด์ ออกซิเคชั่น ไครโมโซม ไครเมียม ไคบอลต์ แกดเลียม
แกรไฟต์ แกรมา เป็นต้น

มีคำศัพท์วิทยาศาสตร์ (วิทยา) บางคำที่สามารถใช้สื่อความหมาย
ได้ 2 ทาง คือ ความหมาย ตรงตามที่ใช้ทั่วไปกับความหมายทางวิชาการ ดังนี้ คำที่
พจนานุกรมระบุลงไปว่าเป็น "วิทยา" จะช่วยแยกความหมายให้เห็นได้อย่างเด่นชัดว่าเป็น
ความหมายทั่วไปหรือความหมายเฉพาะ ดังคำ

กำมะถัน น. ธาตุสีเหลือง ติดไฟง่าย กลิ่นเหม็นฉุน ใช้

ทำยา ทำดินปืน ฯลฯ (วิทยา) ธาตุลำดับที่ 27

สัญลักษณ์ เป็นอโลหะ ลักษณะเป็นของแข็ง มีอีจรูป

หลายแบบ ใช้ประโยชน์ได้มากมาย เช่น ในอุตสาหกรรม

ทำกรดซัลฟูริก อุตสาหกรรมยาง ทำหัวไม้ขีดไฟ ดินปืน

ดอกไม้เพลิง และยารักษาโรค, ยาประเภทอัลฟา และ

ประเภทเพนิซิลลิน ก็มีธาตุกำมะถันเป็นองค์ประกอบ

ด้วย (อ. sulphur)

กระเจกเงา น. กระเจกที่มีประจอกเคลือบด้านหลัง ใช้สำหรับ

ส่องหน้า เป็นต้น, มักเรียกสั้น ๆ ว่ากระเจก, ลักษณะตาม

ว่ามาน, ราชบัณฑิตว่าพระฉาย, (วิทยา) วัตถุที่ผิวมัน

สามารถส่งภาพหรือแสงสะท้อนกลับได้

กระเปาะ น. รูปนูนกลม, เขียวลิ่งที่มีฐานคล้ายคลึง

เช่นนี้ว่า กระเปาะ เช่น กระเปาะไข่ กระเปาะดอกไม้;

...; (วิทยา) ส่วนของหลอดแก้วที่พองออกจะกลมหรือขี้นตาม

ยัดหยุ่น (วิทยา) ว. ลักษณะที่วัตถุสามารถกลับคืนสู่รูปทรง

เดิมได้หลังจากแรงที่มากระทำต่อวัตถุนั้นหยุดกระทำ,

โดยปริยายหมายความว่า วัตถุผ่อนสั้นผ่อนยาว ไม่ตายตัว

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๒๕)

คำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับวิทยาศาสตร์ยังมีอยู่อีก ๒ - ๓ ประเภท คือ
คำศัพท์ แสง ไฟฟ้า และความร้อน โดยจะเสนอไว้ ณ ที่นี้ด้วย ศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องแสงมี ๔ คำ
คำศัพท์คำเดียวสามารถใช้ในเชิงแสงและภูมิศาสตร์ ๒ คำ และคำแสงกับคณิตศาสตร์อีก ๑ คำ
คือ ตรรกนิพจน์ เกา ความคลาด ภาพจริง (แสง) เงามืด เงามัว (แสง) (ภูมิ) และไฟกัศ
(แสง) (คณิต) ดังตัวอย่าง

เงา....(แสง) อาณาเขตหลังวัตถุที่แสงเคลื่อนที่ไปกระทบ

วัตถุนั้นแล้วแสงเคลื่อนที่ไปไม่ถึงทั้งหมด หรือไปถึงได้บ้าง

เงามัว (แสง) น. อาณาเขตหลังวัตถุที่แสงเคลื่อนที่ไปกระทบ

วัตถุนั้นแล้ว แสงเคลื่อนที่ไปถึงได้บ้าง; (ภูมิ) ส่วนที่เห็น

เป็นเงาหลัว ๆ รอบบริเวณที่มีมิติของดวงจันทร์ หรือดวง

อาทิตย์เวลามีคราส

ไฟกัศ (แสง) น. จุดที่แนวแสงพุ่งเข้าทั้งหมดไปตัดกัน หรือจุด

ที่แนวแสงพุ่งออกทั้งหมดถอยหลังไปตัดกัน กรณีแรกเรียกว่า

ไฟกัศจริง กรณีหลังเรียกว่า ไฟกัศเหมือน (คณิต) จุดที่จริง

อยู่กับที่ซึ่งดูกับเส้นโคจรของวัตถุ ใช้กำหนดบังคับเขตของ

จุดจุดหนึ่งให้เรียงกันเป็นเส้นโค้ง ในระบบภาคตัดกรวย

(อ. focus)

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๒๕)

คำศัพท์ที่เกี่ยวข้องเรื่องความร้อนมี 2 คำ คือ การพา และการแผ่รังสี คำศัพท์ทางไฟฟ้าอีก ๖ คำ คือ ทอมเดนเซอร์ เครื่องความแน่น ศักย์ ศักยะ...ลัดวงจร โอห์ม วงจรเปิด วงจรไฟฟ้า วงจรเปิด ไฟฟ้า และคำศัพท์ที่ใช้ต่างโอกาสความหมายที่ต่างคือ คำ "การนำ" ถ้าใช้ในเรื่องไฟฟ้าจะมีความหมายหนึ่ง และ ใช้ในเรื่องความร้อนจะมีอีกความหมาย ดังตัวอย่าง

การพา (ความร้อน) น. การส่งถ่ายความร้อนผ่านของเหลว หรือแก๊สเคลื่อนที่ไป

การแผ่รังสี (ความร้อน) น. การส่งถ่ายพลังงานความร้อน ในลักษณะ เป็นคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้า ซึ่งเคลื่อนที่ด้วยความเร็ว เท่ากับความเร็วของแสง เมื่อ เทพวัตตดูโดยกลศาสตร์คลื่นแม่เหล็ก ไฟฟ้านั้นไว้ได้ คลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าก็จะแปรสภาพ เป็นพลังงาน ความร้อน เป็นผลให้เทพวัตตนั้นมีอุณหภูมิสูงขึ้นกว่าเดิม

การนำ (ไฟฟ้า) น. การเคลื่อนที่ของกระแสไฟฟ้าผ่านตัวนำหรือ ฉนวน; (ความร้อน) การส่งถ่ายพลังงานความร้อนผ่าน เทพวัตตดูโดยวิธีการซึ่งโมเลกุลของเทพวัตตนั้นกระทบ กระแทกกัน เนื่องจากโมเลกุลสั่นสะเทือนอย่างรวดเร็วมาก

๔) ศัพท์ที่ใช้ในสรีรวิทยา (สรีร) ลงนามุกรมระบุไว้เพียง ๓ คำ

คือ ไต ปอด และต่อม การให้ความหมายจะเป็นการแนะนำอธิบายลักษณะ เช่น

ไต (สรีร) น. อวัยวะคู่หนึ่งของคนและสัตว์ อยู่ในช่วงท้องใกล้ กระดูกสันหลัง ทำหน้าที่ขับของเสียออกมากับน้ำปัสสาวะ ; เนื้อซึ่งเป็นก้อนแข็งอยู่ใบเนื้อ

ปอด (สรีร) น. อวัยวะทำหน้าที่เกี่ยวกับการหายใจ อยู่ภายใน ร่างกายของคนหรือสัตว์ที่มีกระดูกสันหลังเป็นส่วนมาก , ...

ต่อมา น. เมื่อตุ่มที่ขึ้นตามตัว; ฟองหลุดจากน้ำ เรียกว่าต่อมน้ำ
(सरिर) อวัยวะของคนและสัตว์ ทำหน้าที่สร้างและหลั่งสาร
ที่มีประโยชน์ และมีโทษต่อร่างกาย มี 2 ชนิด คือต่อมไร้ท่อ
และต่อมมีท่อ

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

การเก็บคำของพจนานุกรมเกี่ยวกับอวัยวะของร่างกาย มิใช่ว่าจะ
เก็บเพียงเท่านี้ ยังมีคำว่า กระเพาะ หัวใจ กระบังลม สิ้นปี มดลูก ดับ ดับอ่อน เป็นต้น
แต่พจนานุกรมไม่ระบุว่า เป็นคำศัพท์ที่ใช้ในसरिरวิทยา

3) ศัพท์ทางสังคม และภูมิศาสตร์ คือ

(1) ศัพท์ที่ใช้ในสังคมศาสตร์ 1 คำ และคำศัพท์ที่ใช้ต่างโอกาส ต่าง
สถานการณ์ ความหมายก็ต่างไปถึง 4 สาขา คือ ศาสนา อภิปรัชญา จริย และสังคม
1 คำ เช่น

สถาบัน (สังคม) น. สิ่งซึ่งคนในส่วนรวมคือสังคมจัดตั้งให้มีขึ้น

เพราะเห็นประโยชน์ว่า มีความต้องการและจำเป็นแก่วิถีชีวิต
ของตน เช่น...

สุญนิยม (ศาสนา) น. ลัทธิที่ถือว่า คนและสัตว์เกิดหนเดียวตายแล้ว
หรือสูญ บุญบาป พระเป็นเจ้า นรก สวรรค์ ไม่มี (อภิปรัชญา)
ลัทธิที่ถือว่าไม่มีอะไรต้องอยู่อย่างเที่ยงแท้ ถาวร; (จริย) ลัทธิ
ที่ถือว่า คุณค่าทางศีลธรรมจรรยาไม่มี; (สังคม) ลัทธิที่ถือว่า
ความเจริญก้าวหน้าจะเกิดขึ้นได้ก็โดยวิธีทำลายองค์การทาง
สังคมที่มีอยู่เดิมให้หมดไป

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

(2) ศัพท์ทางการเมืองมี 4 คำ เช่น ฝ่ายขวา ฝ่ายซ้าย ขวา ซ้าย
จากคำที่ยกมาทำให้เห็นว่า พจนานุกรมเก็บคำซ้ำซ้อน

(3) ศัพท์ที่ใช้ในการทูต 1 คำ คือ

พหุภาคี (การทูต) น. หลายฝ่าย; น. เชิงสนธิสัญญา

ที่มีสัญญา หมายความว่า สนธิสัญญาพหุภาคี

(อ. multilateral) (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

(4) ศัพท์ที่ใช้ในเรื่องภูมิศาสตร์ (ภูมิ) พจนานุกรมรวบรวมไว้

12 คำ คือ ตะกอน ดินน้ำ ภูมิภาค เส้นวันที่ หนึ่ง น้ำวน ทิศนวิสัย น้ำใต้ดิน ชายฝั่ง ชายทะเล
มวลอากาศ และยอดน้ำ เช่น

ยอดน้ำ (ภูมิ) น. แหล่งที่เกิดของลำน้ำ, ดินน้ำ ก็เรียก

มวลอากาศ (ภูมิ) น. อากาศในบริเวณกว้างที่มีสมบัติ

คล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะอุณหภูมิ และความชื้น

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

(5) ศัพท์ที่ใช้ในเรื่องอุตุนิยมวิทยา (อุตุ) มี 2 คำ คือ มิลลิบาร์

เมฆมาก รวมทั้งคำศัพท์ที่มีรูปคำเดียวกัน แต่ใช้ในโอกาสต่างความหมายก็ต่างอีก 1 คำ คือ
บาร์ ซึ่งใช้ในเรื่องของอุตุนิยมวิทยา และธรณีวิทยา เช่น

เมฆคลุม, เมฆมาก (อุตุ) น. ปริมาณเมฆมากกว่า 7 ใน 8

ในท้องฟ้าซึ่งสามารถเห็นได้ด้วยตาเปล่า ใช้ในการ

พยากรณ์อากาศ

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

(6) ศัพท์ที่ใช้ในเรื่องเศรษฐศาสตร์ (เศรษฐ) มี 3 คำ คือ เงินฝืด

เงินเฟ้อ และเงินได้กำบัง ดังตัวอย่าง

เงินฝืด (เศรษฐ) ภาวะทางเศรษฐกิจที่ปริมาณเงินหมุนเวียน

ในประเทศมีน้อยไป การใช้จ่ายลดน้อยลง ทำให้ราคา

สินค้าตก

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

4) ศัพท์ที่ใช้ในเชิงโหราศาสตร์ (โหร) ซึ่งเป็นศัพท์ที่ใช้ในทางพยากรณ์ โดยอาศัยดาราศาสตร์ สถิติ การรวบรวม และการสังเกต พจนานุกรมรวบรวมไว้ 21 คำ คือ เบียน ศูนย์ท่าห์ เข้าเชือน กาลโยค สมพงศ์ สมมุติ ราชาฤกษ์ ราชาโชค วันครูห์ วันแข็ง วันจุม วันฟู, ฤกษ์, พินาท นิสาท ทัมดักน์ ทัมหลังดักน์ มหาจุจ เกระราช ฤกษ์ศัทร ฤกษ์มิตร ฤกษ์ดวง

5) ศัพท์ที่ใช้ในไวยากรณ์ (ไวยา) คือศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการอธิบายกฎเกณฑ์ของภาษา ซึ่งเป็นหลักภาษาตามแนวเดิม มี 31 คำ เช่น นุ่งสักดิงค์ ธนิต บุรุษ นริบพ ดลิ่งค์ อลิ่งค์ สรรพนาม สดริลิ่งค์, สดริลิ่งค์ สกรรมกริยา สัมพันธ- ดั่งโยค สันธาน อิตธิลิ่งค์ วิเศษณ์ วลี กรรมวาจก กรรมวาจา จัก ได้ ประโยค คุณศัพท์ คุณนาม คุณ ปฤจฉาคุณศัพท์ ปฤจฉาสรรพนาม ปุ่งลิ่งค์ ดาสุช ฐานกรณ์

มีคำศัพท์อีกหลายคำที่เป็นคำไวยากรณ์แต่พจนานุกรมมิได้ระบุไว้ เช่น คำว่า "ลิลิต" หน้า ๘๐๘ "กัณฐะ" หน้า ๘๐ "อุทาน" หน้า ๙๑๓ "บุรุษประโยค" หน้า ๘๓๖ และ มุกธิษะ หน้า ๘๓๗ เป็นต้น

6) ศัพท์ทางปรัชญา พจนานุกรมรวบรวมและระบุไว้ 4 คำ คือ ปรมัตถัน ศักยภาพ สาธะ และอันติมะ

7) ศัพท์ที่ใช้ในการกีฬา การศึกษา ศิลป และอันตลักษณ์ อย่างละ 1 คำ คือ สุนทริยภาพ (ศิลปะ) วัตผล (การศึกษา) เสิร์ฟ (กีฬา) และคำสุภาพ ดังตัวอย่าง
เสิร์ฟ...; (กีฬา) เชื้อมดีลูกส่งให้ฝ่ายตรงข้าม
(๘. serve)

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

ในจำนวนคำที่พจนานุกรมระบุถึงลักษณะของคำที่ใช้เฉพาะแห่งไว้ทั้งหมด 4๐4๘ คำ จากคำทั้งหมด 31,๐2๐ คำ ประมาณ 1๓.๐๔% ปรากฏว่าพจนานุกรมรวบรวมคำที่ใช้เฉพาะในหนังสือมีถึง 7๐๘ คำ คำที่เป็นสำนวน ๘4๖ คำ คำที่ใช้ในบทร้อยกรอง 595 คำ คำโบราณ 526 คำ คำที่เป็นภาษาเฉพาะถิ่น 42๖ คำเฉพาะวิชา 37๘ คำ คำที่ใช้ในราชาศัพท์ 110 คำ

ตารางแสดงการรวมรวมคำใน พจนานุกรม โดยพิจารณาจากการใช้คำ

การใช้คำ	จำนวนคำ	การใช้คำ	จำนวนคำ
1. คำโบราณ	526	ถิ่น-ใต้	96
ใบ; กลอน	66	ถิ่น-กลาง	1
ใบ; เล็ก	4	ถิ่น	64
ใบ; ปาก	3	ถิ่น; กลอน; ใบ	1
ใบ; กฏ	2	ถิ่น; พายัพ; อีสาน; ใต้	5
ใบ; ถิ่น	1	ถิ่น; ไทยเดิม	1
2. คำที่เลิกใช้	23	ถิ่น; กลอน	2
3. คำที่ใช้เฉพาะในหนังสือ	780*	7. คำที่ใช้ในราชาศัพท์	110
แบบ; กลอน	23	8. คำที่ใช้ในหรือทรง	595***
แบบ; เล็ก	1	9. คำเฉพาะวิชา	
แบบ; การศึกษา	1	กฎหมาย	135
4. คำที่เป็นสำนวน	646**	กฏ; ใบ	11
สำ; ปาก	1	กฏ; เล็ก	5
5. คำที่เป็นภาษาปาก	423	(กฏ) (กลอน)	2
ปาก; กลอน	1	(กฏ) (ปาก)	1
ปาก; ถิ่น	1	วิทยาศาสตร์	
6. คำที่เป็นภาษาเฉพาะถิ่น	420	-กายภาพ	
แยกแต่ละถิ่นดังนี้		เคมี	16
(สำนวนนี้เป็นภาษาถิ่น)		ฟิสิกส์	17
ถิ่น-เหนือ	132	(ฟิสิกส์) (สถิติ)	1
ถิ่น-อีสาน	105	คณิตศาสตร์	51
ถิ่น-ตะวันตก	1		

ตารางแสดงการรวบรวมค่า (ต่อ)

การใช้ค่า	จำนวนค่า	การใช้ค่า	จำนวนค่า
วิทยาศาสตร์ (ต่อ)			
(คณิต) (คณิศร)	2	ศัพท์การ เมือง	5
เรขาคณิต	1	การพูด	1
บัญชี	1	ศัพท์ที่ใช้ในภูมิศาสตร์	12
สถิติ	1	ศัพท์ที่ใช้ในอุดมศึกษา	2
ดาราศาสตร์	6	(จุด) (ตรง)	1
(ชีว) (ไฟฟ้า)	1	เศรษฐ	3
วิทยาศาสตร์ประยุกต์		ศัพท์ที่ใช้ใน วิทยาศาสตร์	21
แพทย์	1	ศัพท์ที่ใช้ใน ไวยากรณ์	31
(แพทย์) เกษตร	1	ศัพท์ปรัชญา	4
วิทยาศาสตร์ทั่วไป	23	ศัพท์ที่ใช้ใน กิทยา	1
แสง	4	ศัพท์การศึกษา	1
(แสง) (ภูมิ)	2	ศัพท์ศิลปะ	1
(แสง) (คณิต)	1	ศัพท์ดนตรี	1
ไฟฟ้า	6	ศัพท์ที่ใช้ในศิลปะวรรณคดี	
(ไฟฟ้า) (ความร้อน)	1	และปรัชญา	1
ความร้อน	2		
สาร	3	* หมายถึงมีมากที่สุด	
ศัพท์ที่ใช้ในสังคมศาสตร์	1	** หมายถึงมีรองลงมา เป็นที่ 2	
(ศาสนา) (อภิปรัชญา)		*** หมายถึงมีมากที่สุด เป็นอันดับที่ 3	
(จริย) (สังคม)	1		

1.1.1.2: พิจารณาจากที่มาของคำ

ลักษณะคำไทยเดิม เป็นคำพยางค์เดี่ยว คนไทยมีการติดต่อสัมพันธ์ ในด้านต่าง ๆ เช่น การค้าขาย การศึกษา การศาสนา กับชาวต่างประเทศ ภาษาไทยก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไป ทั้งรูปคำและวงศัพท์ (vocabulary) กล่าวคือ มีคำพยางค์ และ มีวงศัพท์ กว้างมากขึ้น

คำที่มาจากภาษาต่างประเทศ ในพจนานุกรมปรากฏว่ามีทั้งที่มาจาก ภาษาของประเทศทางตะวันตก และทางตะวันออก ซึ่งจะแจกแจงต่อไปนี้

1.1.2.1 ภาษาบาลี และสันสกฤต พจนานุกรมรวบรวมไว้ 3,358 คำ ที่กล่าวว่าทั้งภาษาบาลี และสันสกฤต เพราะว่า คำที่ไทยนำมาใช้ทั้งสองภาษา โดยการดัดแปลง เพื่อให้เหมาะกับชาวไทย นอกจากนั้นพจนานุกรมยังเก็บคำที่นำมาจากภาษาบาลีไว้ 1,703 คำ และจากภาษาสันสกฤต 1,300 คำ เมื่อพิจารณาโดยรวมแล้ว จะมีคำจาก 2 ภาษา ถึง 6,527 คำ คำภาษาบาลี สันสกฤตที่พจนานุกรมรวบรวมไว้ จะเป็นศัพท์ทางศาสนา วรรณคดี ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมต่าง ๆ เช่น ปิณฑบาท เทพนา ดูเบกขา เกียรดิษฐ์ คนธรรพ์ คำพินิ เป็นต้น ระดับของคำบาลีสันสกฤตจะใช้ในภาษาเขียน และเป็นคำที่ใช้กับบุคคล ระดับสูง หรือระดับที่มีการศึกษา เช่น คำที่ใช้ในการเขียนบทหรือการรอง คำที่ใช้ในหนังสือ เป็นต้น นอกจากนั้น ผู้ทรงคุณวุฒิต่าง ๆ ยังใช้คำบาลี สันสกฤต สำหรับบัญญัติศัพท์ที่นำมาจาก ภาษาอื่น ๆ เช่น จุลทรรศน์ จาก microscope ชาติพันธุ์ จาก ethnoscชาติพันธุ์วรรณา จาก ethnography ชีวเคมี จาก biochemistry เซลล์ปฐมภูมิ จาก primary cell ทุนิชม จาก pessimism ดรรชนี จาก index number เป็นต้น

1.1.2.2 ภาษาอังกฤษ การรวบรวมคำภาษาอังกฤษที่ใช้ในภาษา เริ่มตั้งแต่รัชกาลที่ 3 จนถึงปัจจุบัน และมีจำนวนคำที่เพิ่มขึ้นอยู่เสมอ เช่น ในสมัยรัชกาลที่ 3 มี 72 คำ รัชกาลที่ 4 มี 207 คำ รัชกาลที่ 5 มี 1,090 คำ (วัฒนา อุตมวงศ์ 2524 : 25) โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการรวบรวมไว้ในอนันตวิภาค และอักขรวิธานศัพท์ เช่น

ดอกทองอนไก่ . . . อังกฤษ เรียกดอกสะโอมัน

เตียนสอจ . . . เช่น เรือนมออะ เมริกกร

อังกฤษ, ชื่อทองอังกฤษ, เมืองอังกฤษ, แต่งตัวเป็นอังกฤษนั้น

(อักษราภิธานศรับท์)

พจนานุกรมฉบับนี้ รวบรวมคำอังกฤษ โดยเฉพาะที่ระบุที่มาไว้ 723 คำ ซึ่งในจำนวนนี้มีทั้งการทับศัพท์และศัพท์บัญญัติ (ศัพท์บัญญัติบางคำก็เกิดจากการทับศัพท์ เช่น เคเบิล (cable) แคปซูล (capsule) แพลต (flat) เทอร์ปเปอร์ (termpaper) รังสีวิทยา (radiology) ศัพท์มูลวิทยา (etymology) สัทศาสตร์ (phonetics) ปฐพีวิทยา (pedology) กีฏวิทยา (entomology) อัครสมณทูต (internuncio) จากการแจกแจงคำภาษาอังกฤษเฉพาะที่พจนานุกรมรวบรวมไว้ ปรากฏว่า มีศัพท์บัญญัติ 270 คำ และทับศัพท์ 453 คำ จะเห็นได้ว่า คำศัพท์ประเภททับศัพท์จะมีมากกว่าศัพท์บัญญัติ ซึ่งศัพท์เหล่านี้นิยมใช้ในสังคมน้อยมาก คือ เมื่อผู้ทรงคุณวุฒิสร้างศัพท์ขึ้น ก็จะเสนอไว้ ส่วนศัพท์เหล่านั้น จะเป็นที่ยอมรับหรือไม่อยู่ที่การใช้ของมวลชน ตามหลักของการจัดทำพจนานุกรม ควรเก็บคำที่ใช้ในสังคมเท่านั้น เมื่อรวบรวมคำที่สังคมมีให้ , จะทำให้พจนานุกรมบกพร่องได้

คำศัพท์ทั้ง 723 คำ จะเป็นคำที่ใช้ในทางวิชาการมากที่สุด โดยเฉพาะทางวิทยาศาสตร์ เช่น ชื่อธาตุ รังสี ขบวนการทางธรรมชาติ เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ หินต่าง ๆ อุปกรณ์ทางวิทยาศาสตร์ ดังคำ เรดาร์ เทเซอร์ แล็กโทส เลนส์ สรีรวิทยา สัตววิทยา สารประกอบ สมุทรศาสตร์ เออร์เบียม โอห์มมิเตอร์ ไอออน ไอโอดีน นอกจากนั้นก็เป็นชื่อเครื่องดนตรี เช่น อีเล็กโทรน ไวโอลิน ชื่อประเทศต่าง ๆ เช่น ฮอลแลนด์ ฮอลันดา อเมริกา อินเดีย เป็นต้น ชื่อโรคต่าง ๆ เช่น อีสุกษีเยีย เกาต์ ชื่อมาตราต่าง ๆ เช่น เฮกตาร์ เฮกโตกรัม เฮกโตลิตร เฮิร์ตซ์ กิโลกรัม เป็นต้น ชื่อกีฬาต่าง ๆ เช่น แชนด์บอล วอลเลย์บอล ฟุตบอล เป็นต้น และสาขาอื่น ๆ

คำภาษาอังกฤษในภาษาไทย จะมีประเภทใดบ้างนั้น มีผู้ศึกษาไว้มาก อาทิเช่น ประสิทธิ์ กาพย์กลอน เสนอไว้ 12 รายการ ดิกะสัน และนิยมัทสนา (Dickason and Niyomdasna) เสนอไว้ 24 รายการ คำศัพท์ที่นำมาจากภาษาอังกฤษ 723 คำ ก็จะมีอยู่ในรายการเหล่านั้น จึงไม่แยกละเอียด แต่จะสรุปว่า คำที่มาจากภาษาอังกฤษในพจนานุกรมฉบับนี้

จะเป็นศัพท์ทางวิชาการมาก

1.1.12.3 ภาษาเขมร พจนานุกรมรวบรวมคำเขมรไว้ 324 คำ คำเหล่านี้มักใช้ในวรรณคดี ใช้ในการเขียนหนังสือ ใช้เป็นคำราชาศัพท์ หรือในพิธีการต่าง ๆ แต่ที่ใช้เป็นภาษาพูดก็มี เช่น ไยยม พนม จังกวด จังเก ระแนง ระมัด ลออ โผท ผสม ผสาน เสวง สรง รังคังคัม ประทม ไพรต กลด ขนง เป็นต้น

1.1.12.4 ภาษาชวา พจนานุกรมรวบรวมคำชวาไว้ 131 คำ ซึ่งจะใช้ในวรรณคดีมากกว่าในการสื่อสารประจำวัน แต่มีใช้จะไม่มี เช่น กระฉับยี่ อีทวา มะยมมะงาพลา ตุนาหงัน เป็นต้น เมื่อจัดหมวดคำชวา ที่ปรากฏในพจนานุกรมจะได้ดังนี้ คือ

คำเกี่ยวกับดอกไม้ ต้นไม้ ประมาณ 30-36 คำ เช่น มะลารอกัน (มะลิซ้อน) มายัง (ดอกหมาก) มิรันตี (ดอกดาวเรือง) บุตชีดระลุ่ม (ดอกนางแย้ม) มุขามินตรา (พุทธรักษา) ตลิ่ง (ต้นอัญชัน) เป็นต้น

คำเรียกบุคคลมีประมาณ 25-27 คำ เช่น อะนะ (บุตร) อาเคะ (น้อง) แอหัง (นาซี) ยาทยี่ (น้องรัก) ระเค้น (โอรส) ระดู (เจ้าเมือง) สังครดา (พ่อ) กระดัง (พี่) กิดาหยัน (มหาดเล็ก) เป็นต้น

คำบอกกริยา มีประมาณ 13-15 คำ เช่น มาระ (โกรธ) มาริ (มา) มินดา (ขอโทษ) มทุ (ต้องการ) พันดู (ต่อสู้) เป็นต้น

คำบอกเครื่องใช้และสถานที่ เช่น คำยังวิลิต (ตำหนักในสระ) ประเสนอากง (วังลูกหลวง) ซาโมะ (ผ้าห่ม) มอระกู (หม้อ) ยางสุทรี (สระน้ำ) สะคาหมัน (สวน) เป็นต้น

นอกจากนี้ก็มีประเภทย่อย ๆ ประมาณ 12-15 คำ เช่น คำศัพท์บอกเวลา เช่น อูสา (วันมะจีน) มุหลัน (เดือน) คำศัพท์บอกอวัยวะ เช่น เล็บและอื่น ๆ

พอสรุปได้ว่า คำชวา ที่ใช้ในภาษาเท่าที่พจนานุกรมรวบรวมไว้ จะเป็นประเภทชื่อต้นไม้ ดอกไม้ รองลงมาคือ เรียกบุคคล

1.1.2.5 ภาษาจีน พจนานุกรมรวบรวมไว้ 107 คำ เช่น เจิ้ง ดังไฉ่ จั๋งฉ่าย
ฮั้งยี่ หุ่น เขียน ฝุงกี เป็นต้น ในจำนวนนี้ ถ้าแยกตามความหมายจะได้ดังนี้ คือ

คำที่เรียกเครื่องใช้ สถานที่ เช่น ฮวงฝู่ ฝุงกี ฮั้งไฉ่

คำเรียกของบริโภค เช่น โจ๊ก เกาเหต๋า เกี่ยมฮี้ เต้าส่วน เกี้ยว

ชาล๋าเปา เจาก้วย มะหมี่

คำเรียกบุคคล เช่น คิวเพีย ตงฉิน กังฉิน กัก ฮั้งยี่ จินเต็ง

จินแซ จับกัง ง่วน

คำเรียกพิธีการต่าง ๆ เช่น กงเต็ก แซฮิด เจ เป็นต้น

1.1.2.6 ภาษามลายู พจนานุกรมรวบรวมไว้ 30 คำ เช่น ระกำ ศรี สุจยี่
วิสันดา เป็นต้น เท่าที่พจนานุกรมรวบรวมคำชวาไว้นั้น เป็นคำที่ใช้ในชีวิตประจำวัน และใน
การเขียน ซึ่งมีจำนวนน้อยกว่าประการแรก เช่น ก่ายาน ศรี วิสันดา ระกำ กะลาฮิ กะหรี
กลัมพก คูลิก้า อาสิน กลึง เป็นต้น

1.1.2.7 ภาษาทมิฬ พจนานุกรมรวบรวมไว้เพียง 9 คำ รวมกับภาษาทมิฬ-มลายู

1 คำ เช่น ไพรา กอมก สุริยน, สุริยัน ถวิล กะละออม กานพลู เครา จงกลณี จระนะ และ
กาสา (ผ้า) ศัพท์ที่นำมาจากภาษาทมิฬ จะใช้ทั่ว ๆ ไป เป็นคำสามัญ มิใช่คำราชาศัพท์
ดังภาษาเขมร เช่น กานพลู กะละออม เป็นต้น

คำศัพท์ 9 คำนี้ ระบุดังว่าเป็นภาษาทมิฬ และมีอีกจำนวนไม่น้อย
ที่พจนานุกรมนำภาษาทมิฬมาเทียบกับคำที่ลงสรุปไม่ได้ว่ามาจากภาษาใด เป็นการเสนอข้อสังเกต
หรือการสันนิษฐานว่า น่าจะมาจากภาษานี้ แต่ตัดสินไม่ได้ว่ามาจากภาษาทมิฬ

1.1.2.8 ภาษาอะหม พจนานุกรมรวบรวมไว้ 18 คำ และการที่พจนานุกรม
นำภาษาอะหมไปเทียบอีก 6 คำ เช่น เหยิง ๆ กระคาก กระพอก กระเทย ขาว คลอน
คลายคล้าย, คล้ายคล้าย ศัก ค่าย เคน จอน จำ เจ้า ทหาร คล้ายคล้อย

1.1.12.9: คำอื่น ๆ คือ ไทยสิบสองปันนา 1 คำ คือ กง ไทยเหนือ

5 คำ เช่น กระซอก กระตอง กระสาบ เป็นต้น ไทยเดิม 3 คำ ไทยใต้ 1 คำ ถิ่นพาส์-อุตร
1 คำ ถิ่นพาส์ 3 คำ ฮีสาน 2 คำ คือ เคี่ยม, แคม₂ ไทยขาว 1 คำ คือ คาม₉ คำเครื่อง
2 คำ เช่น ฟ้าม่อ และตะโก

โดยสรุป ภาษาถิ่นจะมีใช้ในภาษามาตรฐานน้อยมาก เมื่อเทียบกับ
ภาษามาตรฐานสกฤต ภาษาเขมร คำถิ่นที่พจนานุกรมรวบรวมไว้จะใช้เป็นคำสามัญทั่วไป

1.1.12.10 ภาษาตะเลง พจนานุกรมรวบรวมไว้ 13 คำ ในที่นี้จะรวมภาษา
ญวน 1 คำ เช่น ฝักหลาย อันโตก ขนอม อันคัก ซาตา ชู อง (ญวน)

1.1.12.11 ภาษาฝรั่งเศส พจนานุกรมรวบรวมไว้ 13 คำ เป็นภาษาที่ใช้ทั่วไป
ในชีวิตประจำวัน คำที่พจนานุกรมระบุว่าเป็นคำฝรั่งเศสจะเป็นการทับศัพท์เสียส่วนใหญ่
อาทิเช่น กาเฟอีน (ฝ. caffeine) ชิฟอง (ฝ. chiffon) คาสิโน (ฝ. casino)
กิโลกรัม (ฝ. kilogramme) กงสุล (ฝ. consul) กรัม (ฝ. gramme) กิโยติน
(ฝ. guillotine) คูปอง (ฝ. coupon) อาหิณี (ฝ. anise) ว่า เมล็ดผลไม้ชนิดหนึ่ง
มีกลิ่นหอมฉุน)

1.1.12.12 ภาษาเปอร์เซีย พจนานุกรมรวบรวมไว้ 6 คำ คือ ราชาวดี วิลาด
สร้าง ล้าน สุทร้าย บันพญา

1.1.12.13 ภาษาโปรตุเกส พจนานุกรมรวบรวมไว้ 4 คำ คือ เลหลัง สบู่₂
กัมประโค และบิง

1.1.12.14 ภาษาฮินดู-สตานี เป็นภาษาราชการของอินเดียปัจจุบัน พจนานุกรม
รวบรวมไว้ 3 คำ คือ สักหลาด อะโหล จาระบี และภาษาฮินดู คือภาษาที่มีคำเปอร์เซียปน
ภาษาปรากฤต แต่เปอร์เซียมีน้อยกว่า พจนานุกรมรวบรวมไว้ 1 คำ คือ ปาทาน

1.1.12.15 ภาษาเบงกอลี เป็นภาษาอาหรับสมัยใหม่ ภาษาเหล่านี้แม้จะเข้าใจ
กันว่าสืบมาจากภาษาปรากฤต แต่ลักษณะของภาษาต่างกันมาก เพราะมีภาษาตระกูลอื่นที่ไม่ได้สืบไป
จากภาษาของชาวอาหรับเข้าไปผสมปะปน มากบ้างน้อยบ้าง แล้วแต่เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์
พจนานุกรมรวบรวมไว้ 3 คำ คือ ศัทธนะ ศิการ และคิฬิ

1.1.2.1๘ ภาษาญี่ปุ่น พจนานุกรมรวบรวมไว้ 3 คำ คือ เกซุ, เกอิซา
คาราเต้ และเซน จะเห็นว่าเป็นศัพท์ทางศาสนา กีฬา และอาชีพ เป็นคำรุ่นใหม่ซึ่งไม่ต้อง
แปลกใจเพราะใช้ในสังคม ผิดกับเบงกอลี ที่ไม่อธิบายจะไม่ทราบว่า หมายความว่าอะไร

1.1.2.๔7 ภาษาพม่า พจนานุกรมรวบรวมไว้ 2 คำ คือ กะบิ และหม่อง

1.1.2.1๐ ภาษาอาหรับ พจนานุกรมรวบรวมไว้เพียง 1 คำ คือ หญาฝรั่ง
พร้อมกับระบุว่า มาจากภาษาอังกฤษ การเสนอเช่นนี้หมายถึงว่า ไม่กล้าลงมติว่าคำ ๆ นี้
มีที่มาจากแหล่งใดแน่ จึงเสนอไว้ทั้งสอง หรือไม่ก็คำนี้มีที่มาจากทั้ง 2 แหล่ง วิธีการที่
พจนานุกรมเสนอคือ .... (อาหรับ Za' flaran อ. Saffron)

1.1.2.1๑ ภาษามอญ พจนานุกรมรวบรวมไว้เพียง 1 คำ คือ

ว่า₂ น. เรียกลมที่พัดจากทิศเหนือไปทางทิศใต้ในต้น

ฤดูหนาวว่าลมว่าว (มอญว่าว = ทนาว)

คำที่มาจากภาษาต่างประเทศ เท่าที่พจนานุกรมรวบรวมและระบุไว้ปรากฏว่า
คำบาลี สันสกฤต มีมากที่สุด ต่อมาคือ คำภาษาอังกฤษ ภาษาเขมร ภาษาชวา ภาษาจีน ภาษา
มลายู นอกนั้นก็มีปะปนเพียงเล็กน้อย และคำที่ลงสรุปไม่ได้ว่ามาจากภาษาใด จึงใช้การ
เทียบ ซึ่งมีจำนวนถึง ๓๐๐ กว่าคำ โดยเทียบกับภาษาสันสกฤต ภาษาเขมร ภาษามลายู ภาษาถิ่น
ภาษาหมิ่น เป็นต้น รายละเอียดว่าเทียบอย่างไร เสนอวิธีใด จะเสนออย่างละเอียดในเรื่อง
การเสนอประวัติที่มาของคำ

เพื่อให้เห็นได้เด่นชัดว่า พจนานุกรมรวมคำโดยพิจารณาจากที่มาของคำมี
จำนวนเท่าใด ดังตาราง

ตารางรวบรวมคำในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525

โดยยึดที่มาของคำเป็นหลัก

ที่มาของคำ	จำนวนคำ	คิด เป็นร้อยละ
1. คำไทย (รวมถึงคำภาษาอื่นที่ใช้ในภาษามา เป็นเวลานานจนถือว่าเป็นคำไทย)	22,731	73.27
2. คำบาลี - สันสกฤต	3,358	10.01
3. คำบาลี	1,703	5.74
4. คำสันสกฤต	1,300	4.47
5. คำภาษาอังกฤษ	723	2.33
6. คำจีน มี จีนไทยเหนือ ไทยขาว ไทยใหญ่ สิบสองปันนา ภาษาไต ไทยอีสาน และเขียน ภาษาอื่นด้วย	386	1.24
7. คำเขมร	324	1.04
8. คำชวา	133	0.42
9. คำจีน	107	0.34
10. คำมลายู	50	0.09
11. คำตะเลง	13	0.04
12. คำฝรั่งเศส	13	0.04
13. คำหมีพ	0	0.025
14. คำเปอร์เซีย	7	0.022
15. คำโปรตุเกส	4	0.012
16. คำฮินดูสตานี	3	0.009

ที่มาของคำ	จำนวนคำ	คิดเป็นร้อยละ
๑๗. คำเบงคอดี, ชุ่ม (อย่างละ)	3	0.009
๑๘. คำหม่า	2	0.006
๑๙. คำฉวน มอญ อาหรับ (อย่างละ)	1	0.003

๑.๑.๑ พิจารณาจากจำนวนคำในแต่ละอักษรทั้ง ๔๔ ตัว พบว่า พจนานุกรมรวบรวมคำไว้ทั้งหมด ซึ่งรวมคำย่อยและคำดั้งไว้ ๓๑,๐๒๐ คำ เมื่อแจกแจงตามลำดับอักษรว่า คำดั้งและคำย่อยในแต่ละอักษร มีจำนวนเท่าใด โดยจะแยกพิจารณา ๒ ประเด็น คือ

๑) พิจารณาจำนวนคำในแต่ละอักษรเฉพาะคำดั้ง

๒) พิจารณาจำนวนคำในแต่ละอักษรเฉพาะคำย่อย

๑) พิจารณาจำนวนคำในแต่ละอักษรเฉพาะคำดั้ง ซึ่งมีทั้งสิ้น ๑๗,๓๗๗ คำ ซึ่งแจกแจงได้ดังนี้

อักษร	จำนวนคำ	อักษร	จำนวนคำ
ก	๒,๒๐๔	ด	๗๕๖
ข	๑,๔๔๐	ท	๗๓๐
ค	๑,๓๔๔	ศ	๖๐๓
ป	๑,๑๒๕	ว	๖๕๐
ม	๖๒๕	จ	๖๕๐
ห	๗๙๐	ร	๖๒๔

อักษร	จำนวนคำ	อักษร	จำนวนคำ
ท	602	ก	175
ด	566	ง	153
ป	541	ฟ	105
ย	503	ย	87
น	408	ธ	77
บ	403	ฝ	46
	300	ฤ	22
ค	351	ม	15
ผ	240	ษ	12
ฉ	213	ญ, ฐ (อย่างละ)	11
ช	207	ฤา	7
ศ	201	ณ, ท, ณ, (อย่างละ)	4
ถ	177	ฎ, ฏ (อย่างละ)	2
		ฎ	1

พ (ไม่มีคำใช้).

2. พิจารณาคำนวณค่าในแต่ละอักษรเฉพาะคำย่อที่มีถึง 13,643 คำ ซึ่งแจกแจง
ได้ดังนี้

อักษร	จำนวนคำ	อักษร	จำนวนคำ
ก	1117	ผ	203
ข	922	ย	201
ค	867	ช	230
ด	850	ส	211
ถ	759	ศ	123
ท	740	ง, ฝ	107
ด	714	ฟ	06
น	667	ณ	02
บ	610	ฐ	01
ป	601	ภ	143
ม	505	อ	185
ย	571	ฮ	10
ร	547	ศ	13
ล	529	ฐ	10
ว	490	ญ	6
จ	400	ณ	3
ช	302	ณ, ณ	2
ซ	301	*ตัว ฎ ฏ ท ษ ไม่มีคำย่อ	

จำนวนคำแต่ละอักษร มีคำตั้งและคำย่อย ต่างกัน คือ

1. คำตั้ง มีคำมาก คำย่อยมีคำน้อย

ก	คำตั้ง	2,204	คำ	พยางค์	1,117	คำ
ข	"	1,440	คำ	"	667	คำ
ค	"	1,125	คำ	"	748	คำ
ด	"	1,344	คำ	"	714	คำ
ด	"	683	คำ	"	801	คำ
ม	"	825	คำ	"	585	คำ
น	"	798	คำ	"	571	คำ
ท	"	602	คำ	"	529	คำ
จ	"	650	คำ	"	490	คำ
ช	"	351	คำ	"	302	คำ
ฉ	"	659	คำ	"	301	คำ
ซ	"	624	คำ	"	408	คำ
ญ	"	380	คำ	"	261	คำ
ฎ	"	503	คำ	"	238	คำ
ฏ	"	201	คำ	"	123	คำ
ฎ	"	153	คำ	"	107	คำ
ฬ	"	105	คำ	"	68	คำ
ณ	"	213	คำ	"	82	คำ
บ	"	207	คำ	"	81	คำ
ภ	"	175	คำ	"	143	คำ
ป	"	87	คำ	"	13	คำ

ฤ คำตั้ง	22	คำ คำย่อ	5	คำ
ฐ "	15	คำ "	10	คำ
ฎ "	11	คำ "	6	คำ
ฌ "	4	คำ "	3	คำ
ณ "	4	คำ "	2	คำ
ฤา "	7	คำ "	5	คำ
ษ "	12	คำ "	-	คำ
ฏ "	1	คำ "	-	คำ
ฐ "	2	คำ "	-	คำ
ฑ "	0	คำ "	-	คำ

12. คำตั้งมีค่าน้อย คำย่อมีค่ามาก คือ

ห คำตั้ง	730	คำ คำย่อ	922	คำ
ต "	756	คำ "	858	คำ
ช "	403	คำ "	759	คำ
ฌ "	406	คำ "	667	คำ
ถ "	566	คำ "	518	คำ
บ "	441	คำ "	541	คำ
ผ "	248	คำ "	283	คำ
ด "	177	คำ "	211	คำ
ธ "	77	คำ "	155	คำ
ฉ "	15	คำ "	16	คำ
ฬ "	48	คำ "	107	คำ

3. จำนวนค่าย่อยและค่าตั้งเท่ากัน คือตัว ๗ ค่าย่อย 2 ค่า

ค่าตั้ง 2 ค่า

ฉะนั้น ข้อสรุปที่ว่า ถ้าค่าตั้งมาก ค่าย่อยย่อมมากตามนั้น เป็นไปไม่ได้ ทั้งยังมีขึ้นอยู่กับจำนวนค่าที่ใช้ และความสามารถของผู้รวบรวมว่า จะเก็บละเอียดถี่ถ้วนประการใด เมื่อนำค่าตั้งและค่าย่อยมารวมกัน เพื่อพิจารณาว่า อัตราใดที่มีค่าใช้จ่ายในสังคมมากที่สุด ปรากฏดังมี คือ

1. อัตราที่มีค่ามากกว่า 3,000 ค่า คือ

ก 3,321 ค่า

2. อัตราที่มีค่ามากกว่า 2,000 ค่า คือ

ข 2,307 ค่า

ค 2,050 ค่า

3. อัตราที่มีค่ามากกว่า 1,000 ค่า คือ

ด 1,073 ค่า

ค 1,652 ค่า

ค 1,614 ค่า

ข 1,410 ค่า

พ 1,369 ค่า

ค 1,284 ค่า

ด 1,184 ค่า

ข 1,162 ค่า

จ 1,140 ค่า

ท 1,131 ค่า

ร 1,112 ค่า

ม 1,064 ค่า

น 1,073 ค่า

เมื่อนำจำนวนคำที่พจนานุกรมฉบับ 2493 รวบรวมไว้มาเทียบกับ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ 2525 จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ทุก ๆ อักษรจะมี จำนวนคำเพิ่มขึ้น ยกเว้นตัวอักษร ๓ และ ๘ ที่มีจำนวนเท่าเดิม รวมทั้งคำที่ใช้อักษร ๙, ๗ และ ๖ ที่ไม่มีใช้ในสังคม

การที่พจนานุกรมมีจำนวนคำแตกต่างกันไปก็เนื่องจากการเก็บรวบรวม คำบ่อยครั้งขึ้น คำก็ยิ่งมากขึ้น อาจจะช่วยเหตุผลดังนี้คือ

1. มีคำใช้ในภาษามากขึ้น เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการ การติดต่อสัมพันธ์กับชาติอื่นตลอดถึงการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม
2. แสดงถึงความสามารถของคณะจัดทำพจนานุกรม ที่พยายามรวบรวม คำให้ได้มากที่สุด เพื่อสะดวกแก่ผู้ค้นศัพท์ และสามารถบันทึกมรดกวัฒนธรรมทางภาษาว่า เคย มีคำใดใช้ในยุคสมัยเก่า ทั้งยังเข้าใจถึงวิวัฒนาการทางความหมายว่า ในสมัยหนึ่งใช้ความหมาย หนึ่ง ต่อมาความหมายเปลี่ยน หรือสมัยหนึ่งใช้กับบริบทหนึ่ง ครั้นเวลาผ่านไปกลับใช้อีกบริบทหนึ่ง เช่น ในอักษราภิธานศัมพ์ ให้ความหมายว่า

ระยาบ, คือ กระจัดกระจายไป, เหมือนคนเป็นข้าเจ้าบ่าว

ขุนนาง, ครั้นนายตายแล้วต่างคนต่างไปนั้น, ว่าระยาบไป

(อักษราภิธานศัมพ์)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ว่า

ระยาบ ๖. หลุดออกจากหมู่, กระจัดกระจาย, แพร่ไป

น. เรียกโรคติดต่อกันที่แพร่ไปโดยเร็วว่า โรคระยาบ

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

จะเห็นว่า ความหมายขยายออกไป ฉะนั้น ถ้าพจนานุกรมแต่ละยุค เก็บคำที่ใช้ไม่หมด การศึกษาความรู้เรื่องคำ เรื่องการเปลี่ยนความหมาย คงจะทำได้ไม่สมบูรณ์นัก

ปัญหาที่น่าพิจารณาอีกประการหนึ่งในเรื่องจำนวนคำคือ ถ้าเก็บคำ ได้มาก แต่คำเหล่านั้นไม่มีการใช้อย่างแพร่หลาย หมายความว่า ใช้เฉพาะกลุ่มเล็ก ๆ หรือใช้ เฉพาะบางโอกาสเท่านั้น ไม่เก็บคำที่นิยมว่ามีการใช้จริง ๆ จำนวนคำที่มากมายเหล่านั้น ก็ไม่

สามารถถอดประโยชนใด ๆ แก่ผู้ศึกษาพจนานุกรมได้โดย ข้าฯ จะทำให้พจนานุกรมค่อยๆ ทยอย
ไปด้วย

นอกจากนั้นพจนานุกรมยังจะ เก็บคำในลักษณะของการแยกคำและ
รวมคำ หมายถึง มีคำที่ใช้กันอยู่ เช่นคำว่า ไม้จมน้ำ ซึ่งเป็นที่รู้จักและเข้าใจทั่วไป ครั้น
พจนานุกรมจัด เสนอคำจะจัดไว้ที่ "จมน้ำ" และ "ไม้จมน้ำ" ทั้ง ๆ ที่มีความหมายเดียวกัน
เพื่อความเข้าใจ ขอยกตัวอย่างจากพจนานุกรมประกอบ คือ

กุ้งกิ้งก, กุ้งกิ้งกขนิ น. กุ้งตัวเล็ก (Crangon Spp.) ในวงศ์
Crangonidae แต่มีก้ามข้างหนึ่ง โคพอที่จะหักกระหมื่น
เป็นเพียงครึ่ง

กิ้งกขนิ น. .... ชื่อกุ้งชนิดหนึ่ง, กุ้งกิ้งก ก็เรียก (ดู ก₂)
ก₂ น. ชื่อกุ้งชนิดหนึ่ง (Crangon euprosyne) ในวงศ์
Crangonidae เป็นกุ้งขนาดเล็ก มีก้ามซึ่งหักได้ อาศัย
อยู่ในน้ำจืด. กุ้งกิ้งกขนิก็เรียก

ไม้ตายขาน น. ต้นไม้ที่ขึ้นต้นตายเป็นแถว ๆ

ตาย น. น. ขึ้นต้นตายเป็นแถว ๆ (ไม้แก่ต้นไม้) ในความ
หมายว่า ไม้ตายขาน

ขาน, ๒ ใช้ประกอบคำคำว่า "ตาย" ว่า ไม้ตายขาน หมายถึง
ความว่า ต้นไม้ที่ขึ้นต้นตายเป็นแถว ๆ

ทอง, ๒ น. วิธีห่มผ้าของภิกษุสามเณรอย่างหนึ่ง โดยบิดผ้าซ้าย
เปิดขวาวว เรียก ว่า ห่มทอง

ห่มทอง น. ชื่อวิธีห่มผ้าของพระภิกษุสามเณรอย่างหนึ่ง คือ
ห่มเดวียงบ่า ว่า ห่มทอง

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕)

อนันตมณี ธนสาร ธนัง ธนาคาร ธนาคารโลก ธนาณัติ ธเนศ, ธเนศวร ธโนศวรย์
 คำดังที่จัดเรียงต่อจาก "ธน" คือ ธนัง ธนาคม ธนาคาร ธนาคารโลก ธนาณัติ ซึ่งคำที่
 มีคตินัยคือคำย่อยของ ธน ความแตกต่างระหว่าง ธน และ ธนัง คือ สระ "ะ" และ
 คำ ธเนศ ธโนปจัย ธโนศวรย์ จะจัดเป็นคำดังต่อจาก ธนุ ดังนั้น ความแตกต่างระหว่าง
 ธนุ และ ธเนศ คือ สระ "เ" เป็นต้น หรือ คำว่า "พน," มีคำย่อยว่า "พนัณห์ พนโคจร
 พนจร, พนจรก พนชีวี พนธรา พนวลี พนสภ พนินทร, พนพนทร พนาค, พนาคอน
 พนาธวา พนาราม พนาธัย พนาธิ พนาวา พนาวาส พนาเวศ พนาศรม พนาศรัย พนาสนธ์,
 พนาสนธ์ พเนจร คำเหล่านี้จะไปปรากฏเป็นคำดังต่อจาก "พนาต" คือ พนาคร พนาธวา
 พนาย พนาวารม พนาธัย พนาธิ พนาวา พนาวาส พนาเวศ พนาศรม พนาศรัย พนาสนธ์
 ดังนั้นช่วงต่อคำดังระหว่าง พนาต กับ พนาตฺร คือ พณฺณนะ "ร" แต่จะมีบางคำที่พจนานุกรม
 ไม่นำมาจัดเรียง ดังคำย่อยอื่น ๆ ซึ่งอยู่ในกลุ่มเดียวกัน เช่น "ภักข" มีคำย่อย ภักขการ
 ภักขา ภักขาทาร คำที่ไม่นำมาจัดเรียงคือ "ภักขการ"

ฉะนั้น หลักในการจัดเรียงคำ จะเริ่มจากการจัดเรียงตามลำดับ
 พณฺณนะก่อน หลังจากนั้นจึงนำสระ และวรรณยุกต์ เข้ามาเป็นหลักในการจัดเรียงคำต่อไป

1.2.2 คำย่อย คือคำหรือสำนวนที่ประกอบขึ้นโดยมีคำดังอยู่หน้า

การพิจารณาคำย่อยนี้ จะเสนอเป็น 2 หัวข้อ คือ

1.2.2.1 การจัดคำย่อย

1.2.2.2 การจัดเรียงคำย่อย

1.2.2.1 การจัดคำย่อย พจนานุกรมมีวิธีการจัดคำไว้เพื่อจัด

ไว้เป็นคำย่อย ดังนี้คือ

1) ความหมายของคำย่อย มีคำความหมายของคำดัง เช่น

คำดังว่า "ถอด" แปลว่า "เอาออก, หลุดออก" คำย่อยคือ ถอดเขี้ยวถอดเล็บ ถอดความ
 ถอดถอน ถอดใจ ถอดรหัส ถอดรูป ถอดสี ถอดหัวโขน" คำย่อยทุกคำจะมีความหมายในทำนอง
 ว่า "เอาออก หลุดออก" เช่นกับคำดัง และคำอื่น ๆ อีก อาทิเช่น

แข็ง - แข็งกร้าว แข็งกล้า แข็งแกร่ง แข็งข้อ แข็งขัน

แข็งตัว แข็งมือ แข็งเมือง และแข็งแรง

เย็น - เย็นกระต่ายสามขา เย็นกราน เย็นคำหัว เย็นเครื่อง

เย็นชิงช้า เย็นคัน เย็นคืน เย็นยง เย็นยับ เย็นยาม

เย็นโรง เย็นหยึก

2) ความหมายของคำย่อไม่มีเค้าความหมายของคำตั้ง คือ แตกต่างไปจากความหมายของคำตั้ง แต่ที่จัดให้เป็นคำย่อคงเนื่องจากคำต้นของคำย่อ เป็น คำเดียวกับคำตั้ง การจัดด้วยวิธีนี้มีน้อย มักจะอยู่ในลักษณะผสมกับวิธีอื่น ๆ ดังจะกล่าวต่อไป เช่น คำว่า "ควาย" แปลว่า สัตว์สี่เท้าชนิดหนึ่ง คำย่อคือ "ควายพระอินทร์" ซึ่งหมายถึง หนอนกระชู้ หรือ ผัก น. ที่ใช้ใช้เป็นอาหาร.... "ผักต้มขมขม" หมายถึง ผสมแปดแปดอย่าง

แล้ว ก. ทำให้เหียน สะอาด หรือหมดสิ้นไป...

แล้ว หาน ก. รบกวาน

พิสมัย น. ความรัก... พิสมัยเสียงหมอน น. ชื่อวิธีรำ

ท่าหนึ่ง....

ฟุตบอล น. มาตราวัดของอังกฤษ คือ 12 นิ้ว เป็น 1 ฟุต...

ฟุตบอล น. การละเล่น....

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

3) ความหมายของคำย่อแต่ละคำ จะเป็นชนิดย่อยของคำตั้ง

เช่น คำว่า ขง" แปลว่า "เครื่องสวมศีรษะรูปคล้ายมงกุฎ...." คำย่อ คือ ขงกากลับ

ขงธาร ขงาเดินหน ขงาแปลง ขงาพอก ขงาพากฐิน คำเหล่านี้เป็นชนิดของขงา ต่าง ๆ

และกลุ่มคำอื่น ๆ เช่น

ขยับ น. ภาพยนตร์สำหรับเด็กหรือใต้น้ำ มีหลายชนิดคือ ขยับเชิง

ขยับคงหิน ขยับสาคร และขยับเทม

อง - องกระเป๋ย องจระเข้ องถาน องชัย องชัยเฉลิมพล-

ดง - ดงกระมีดข ดงจระเข้ ดงฉาน ดงชัย ดงชัยเฉลิมพล-
 ทหารบก ดงชัยเฉลิมพลทหารเรือ ดงชัยเฉลิมพลทหาร-
 อากาศ ดงชาติ ดงชาย ดงตะขาม ดงน้ำข้าว
 ดงประจำกองทัพบก ดงประจำกองทัพอากาศ ดงประจำ
 กองทัพอากาศ ดงพระครูพื้พื้ ดงพิทักษ์สันติราษฎร์
 ดงมหาธารน้อย ดงมหาธารใหญ่ ดงเขาวราชน้อย
 ดงเขาวราชใหญ่ ดงราชบุรี ดงราชินีน้อย ดงราชินีใหญ่
 ดงสามเหลี่ยม

ด - ดิษฐ์ ดิษฐ์ ดิษฐ์ ดิษฐ์

ด - ดมเชิงเกิด ดมทรงมหาดไทย, ดมมหาดไทย ดมศักดิ์
 ดมบ่อน ดมบึก ดมเบ้ ดมโป่ง ดมไฟ ดมม้า ดมหลักแจว

4) ความหมายของคำย่อแต่ละคำจะมีลักษณะผสม คือมีทั้ง
 อาศัยเค้าของความหมายของคำตั้ง ไม่อาศัยเค้าของความหมายของคำตั้ง และเป็นชนิดย่อย
 ของคำตั้ง ซึ่งจัดเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้คือ

(1) จัดคำย่อที่มีความหมายต่างและอาศัยเค้าของ
 ความหมายคำตั้ง คำย่อที่มีความต่างไปจากความหมายคำตั้งนี้ ควรจะจัดเป็นคำตั้งอีกคำได้
 เช่น

ด - ดงจระเข้ ดงใจ ดงนางเข้าห้อง ดงนางสีดา ดงมือ
 ดงมือเค้าความหมายของคำตั้งคือ ดงจระเข้ ดงใจ
 ดงมือ คำว่า "ดงนางเข้าห้อง" เป็นชื่อการละเล่น
 ชนิดหนึ่ง "ดงนางสีดา" เป็นชื่อท่าเรือ

ด - ดมกบ ดมกรวด ดมกบ ดมไก่ ดมเขียด ดมทราย
 ดมกบ ดมกรวด ดมไก่ ดมเขียด ดมทราย
 (คำที่ตั้งเดิมได้คือคำตั้ง)

เทา - เทาตาม เทาหน้า (เทา เป็นชื่อสัตว์ขนาดเล็ก...

เทาตาม เป็นชื่อปลาทะเล ส่วนเทาหน้า เป็นชื่อสัตว์

น้ำมีลักษณะคล้ายเทา)

(2) จัดคำย่อที่มีทั้งเค้าความหมายของคำตั้ง และชนิด

ของคำตั้ง ดังคำ "เปิด" เป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง... คำย่อของ "เปิด" คือ "เปิดก่า เปิดขมประชันไก่

เปิดกม เปิดเทศ เปิดน้ำ เปิดผี เปิดไฟแดง เปิดหงส์ คำว่า "เปิดเทศ" เปิดไฟแดง เปิดหงส์

เป็นชื่อเปิดชนิดหนึ่ง เปิดก่า เปิดน้ำ เป็นชื่อของนก และเปิดผีเป็นชื่อของแมลง และคำอื่น ๆ

เช่น

หมอน - หมอนหวาน หมอนข้าง หมอนทอง(ผลไม้)

1.2.3.2 การจัดเรียงคำย่อ ในบรรดาคำย่อด้วยกัน มีวิธีการจัด

เรียงคำเช่นเดียวกับคำตั้ง ที่ต่างไปบ้างก็เพียงเล็กน้อย พอแจกแจงได้ 2 วิธี คือ

1) จัดกลุ่มคำย่อตามการจัดเรียงคำอย่างสากลนิยม คือ

เรียงตามลำดับอักษร โดยการจัดลำดับคำต่อจากคำตั้ง เช่น คำตั้งว่า "ข้าว" ในรายการ

คำนี้จะประกอบด้วยคำศัพท์ที่ขึ้นต้นว่า "ข้าว" ทั้งหมด ตัวที่จะนำมาเป็นเกณฑ์ในการจัดเรียง

คือคำต่อมา ดังเช่น

ข้าว - ข้าวกรู ข้าวถ้อง ข้าวกล้า ข้าวเก็ย

ข้าวเก็ยมปากหม้อ ข้าวเก็ยมอ่อน ข้าวเก่า

ข้าวแกง ข้าวไถย ข้าวขวัญ ข้าวของ ข้าวข่า

ข้าวแซก ข้าวควย ข้าวแคย... ข้าวข้าง

คำที่มีค ำต้นคือคำที่นำมาจัดเรียงโดยใช้หลักเกณฑ์

เช่นเดียวกับที่กล่าวไว้ในคำตั้ง

2) จัดกลุ่มคำย่อตามเนื้อหาที่อธิบาย คือคณะผู้จัดทำจะอธิบาย

ความหมายของคำตั้ง ในขณะที่อธิบาย เมื่อพบคำศัพท์ที่จะนำมาเป็นคำย่อ โดย ค ำศัพท์คำไหน

เฉพาะคำศัพท์นั้น เช่น คำตั้งว่า "กรม" จะให้ความหมายว่า "หมู่เหล่า อันเป็นที่รวมกำลังไพร่

พลของแผ่นดิน ตามลักษณะการปกครองสมัยโบราณ เพื่อประโยชน์ในการเกิดศึกสงคราม จะได้

เรียกระดมคนได้ทันทั่วที่ บรรดาชายฉกรรจ์ต้องเข้าอยู่ในกรมหรือในหมู่เหล่าใดเหล่าหนึ่ง

เรียกว่า สังกัตร มีหัวหน้าควบคุม เป็นเจ้ากรรม ปลัดกรรม ตามลำดับ .....

"สังกัตร เจ้ากรรม ปลัดกรรม เป็นคำย่อของคำตั้ง "กรรม" โดยไม่จัดเรียงตามลำดับอักษร การเสนอคำย่อด้วยวิธีนี้ คำย่อไม่จำเป็นต้องมีคำต้นเป็นคำเดียวกับคำตั้ง แต่สิ่งสำคัญคือต้องมีเนื้อหาสอดคล้องเป็นเรื่องเดียวกัน

การจัดเรียงคำย่อตามเนื้อหา มีปรากฏในพจนานุกรมฉบับนี้ไม่มากนัก เมื่อเทียบกับวิธีแรก คือเรียงตามลำดับอักษร เมื่อพิจารณาตามที่ปรากฏ พบดังนี้ คือ

(1) เนื้อหาในรายการคำ หมด คือทั้งคำตั้งและคำย่อ เป็นเรื่องเดียวกันโดยตลอด การเสนอคำย่อเป็นระบบ คือ เรียงตามลำดับอักษร แต่ไม่ให้ความรู้เรื่องชนิดของคำ ตัวอย่าง ประวัติที่มา จะเสนอเฉพาะ ความหมายเท่านั้น ซึ่งอยู่ในลักษณะของการบรรยาย เช่น

เต่า₁ น. ชื่อสัตว์เลื้อย ลานจำพวกหนึ่ง (chelonina)
ในวงศ์ Testudinidae มีกระดูกเป็นกระดูกแข็งหุ้มตัว
ทั้งด้านหลังและด้านท้อง มีช่องว่างให้หัว หาง และขา
ทั้ง 4 โผล่ออกมาได้ มีหลายชนิด เช่น เต่ากระ
(อุกระ₁). เต่าดำ (Hieremys annandalei)
เป็นเต่าน้ำจืดขนาดใหญ่ กระดองแบนมากกว่าเต่า
ชนิดอื่น ๆ. เต่าตนุ (อุ ตนุ). เต่าน้ำ (Malayemis
subtriguga) เป็นเต่าน้ำจืดขนาดกลาง หัวค่อนข้าง
โตมาก ไม่สมตัว และมีลายขาว ๆ มักอยู่ตามท้องนา
และบึงหนองทั่วไป. เต่าปูลู (Platysternum
peguense) เป็นเต่าบก มีกระดูกหลังกับกระดูกท้อง
เป็นคนละชิ้นยึดติดกันด้วยพังผืด กระดองทั้ง 2 แบนเข้า
หากันมาก หัวโตมากจนไม่สามารถหดเข้าไปในกระดอง
ได้ ชอบอยู่ตามหัวน้ำไหล บนเขาสูง,

เต่าผ่า คือเต่าหิม, เต่ามะเฟือง (*Dermochilys coriacea*) เป็นเต่าทะเลมีกระดองอ่อนจากคอถึงก้น มีสันยาวตามตัวที่บวมหลัง 5 สัน ที่ข้างตัวมีข้างละเส้น ใต้ท้องมี 5 เส้น เป็นเต่าที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลก วางไข่บนหาดทรายครั้งละประมาณ 100 - 150 ฟอง, เต่าบก (*Testudo emys*) เป็นเต่าบก มีขนาดใหญ่ที่สุดในทวีปเอเชีย ชอบอยู่ในที่ลุ่มตามป่าเขาสูงที่ปกคลุมไปด้วยป่าดงดิบ หรือในโคลนตมตามริมห้วย ขาค้างแยกออกเป็นคู่ จึงถูกลำมี 6 ขา, เต่าหิม (*Cuora amboinensis*) เป็นเต่าน้ำจืดขนาดกลาง มีกระดองข้างพับปิดทั้งข้างหัวข้างหางได้ มักอยู่ตามสระบึง และหนองทั่วไป, เต่าฝัก เรียก.....

กลอง₂ [กลอง] น. ชื่อเพลงชนิดหนึ่งเป็นเพลงแขกใช้ปี่ชวาและกลองแขก ทำนองเล่นกระบี่กระบอง ที่เรียกว่าสระระหม่า, ทำตอนที่เล่นก็หาทำต่าง ๆ มีรำคาบรำจ้าว เป็นต้น เรียกว่า เพลงกลองแขกก็ได้, อีกอย่างหนึ่งเมื่อรำเป็นท่ามลายู จึงเรียกว่าสระระหม่าแขก ใช้เพลงเรียกว่า กลองมลายู เครื่องและทำนองอย่างเดียวกับเพลงกลองแขก แต่ในตอนรำรำกษิธถ้าทำในการยกกระบวนแห่ ใช้เพลงกลองโยน เป็นเพลงไทย (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถาน 2525)

(2) อธิบายเนื้อหาเช่นเดียวกับข้อ (1) แต่ไม่คำนึงถึงการจัดเรียงคำว่าคำใดควรมาก่อนหรือหลัง คือไม่จัดเรียงตามลำดับอักษร เช่น

กราว [กราว] น. ชื่อเพลงหน้าพาทย์ ใช้ในเวลายกทัพ หรือแสดงอาการร่าเริง, ครั้นมีเพลงกราวอื่น ๆ ด้วย เพลงนี้เรียกว่า กราวโน, คือนี้น่ามหึม, ถ้ามีการพากย์ เช่น พากย์รถก่อนยกทัพออก ทำเพลงกราวโนทุก หมายความว่าสุดเจรงแล้ว ใช้กราวโน หอหมุดป้องกัน แล้วจึงพากย์, สำหรับบทของมนุษย์เปลี่ยนเป็น กราวนอก ใช้เป็นเพลงประจำกัณฑ์มหาธาต ในเวลามีเทศน์มหาชาติ และเรียกว่ากราวนอก ก็ได้ เพราะเมื่อยกกองทัพ พวกเข่นออกก่อน, ถ้าเกี่ยวกับการร่าเริงเย้ยใช้เพลงกราวร่า, อาณาพิชัยภูมิตาไรงก็ใช้เพลงนี้, เมื่อประสมลูกฆ้องมอญเป็น กราวมอญ, นอกนี้ถ้าประสมลูกฆ้องใน 12 ภาษา ก็มีชื่อตามภาษานั้น ๆ คือ กราวกระแสร เจือไปบ้างเพลงถาว ๆ, กราวเขมร มีเนื้อเรื่องเป็นเพลงเขมร, กราวจีน ทำในเวลาเข้าเฝ้า หรือเดินเล่น หรือเล่นสนุกกันทำนองเป็นเพลงจีน 2 ชั้น

กะพูน [-พูน] น. สัตว์น้ำไม่มีกระดูกชนิดหนึ่ง ตัวมีขาวและใส คล้ายกุ้ง โดยมากอาศัยอยู่ในทะเล ในประเทศไทยพบ 3 ชนิด คือ กะพูนลาย ตัวขนาดใหญ่ กว้างประมาณ 45 เซนติเมตร เป็นชนิดไม่มีอันตราย กินได้, กะพูนถ้วย ตัวขนาดเล็ก คล้ายถ้วย กว้างประมาณ ๑-1๐ เซนติเมตร ชนิดที่มีจุดน้ำตาลแก่ทั่วไป เมื่อถูกแล้วจะรู้สึกปวดแสบปวดร้อน เรียกว่า กะพูนไฟ กะพูนจิ๋ว ตัวเล็กมาก กว้างประมาณ 1 เซนติเมตร ไม่มีพิษ

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

(๑) อธิบายไปตามเนื้อหา แต่จะต่างจากข้อ (๒) คือ จัดเนื้อหาเป็นกลุ่มอย่างกว้าง ๆ ก่อน เมื่อแต่ละกลุ่มอธิบายจบแล้ว ก็จะเริ่มอธิบายกลุ่มต่อไป การจัดเรียงคำในแต่ละกลุ่มเรียงตามลำดับอักษร เช่น

จันทร์ น. ชื่อพรรณไม้ บางชนิดมีเนื้อ ดอก หรือผลหอม ใช้

ทำยาไทย และปรุงเครื่องหอม, จำพวกเนื้อหอม คือ

จันทร์ชะมด (Aglaia pyramidata) ในวงศ์

Meliaceae และ จันทร์หอม (Mansonia gagei) ในวงศ์

Tiliaceae เป็นต้นไม้ขนาดเลื้อย มีตามป่าขึ้นบางแห่ง,

จันทร์แดง หรือ จันทร์ตา (Dracaena loureiri) ในวงศ์

Liliaceae เป็นไม้ต้นขนาดย่อม ชอบขึ้นตามยอดเขาหินปูน

ที่โล่ง ๆ..... จันทร์ขาว หรือ จันทร์ขาว.....; จำพวกที่ดอก

หอม คือ จันทร์กะพ้อ.....; จำพวกที่ผลหอม คือ จันทร์เทศ...

ต้น ๒. มาตราหน้าทึบและมาตราวัด มีหลายอัตราแล้วแต่วัตถุที่ใช้

คือ ๑ เมตร..... ๒ คัน..... เชือกคัน.....

เชือกคัน..... เชือกคัน..... ๓ คัน.....

มรรทุกอื่น ๆ.....

กรม [กรม] น. (ก)..... เรียกว่า สังกัดกรม..... เจ้ากรม

ปลัดกรม..... เรียกว่า ตั้งกรม..... ทรงกรม เป็นเจ้าต่างกรม.....

กรมหมื่น กรมขุน กรมหลวง กรมพระ และ กรมพระยา หรือ

กรมสมเด็จพระ..... เลื่อนกรม.....

(ข)..... กรมพระกลาไทม..... กรมมหาดไทย...

กรมเมือง หรือ กรมนครบาล..... กรมวัง..... พระคลังกรมท่า...

กรม.....

(4) ใช้ผสมหลาย ๆ วิธีเข้าด้วยกัน คือ

4.1. อธิบายเนื้อหาพร้อมกับเสนอคำย่อ โดยไม่จัดเรียงตามลำดับอักษร แต่ช่วงท้ายของรายการคำย่อ จะเริ่มจัดเรียงคำตามลำดับอักษร และมีการเสนอชนิดของคำ เสียงอ่าน และประวัติที่มา ความหมายของคำย่อ ทั้ง 2 ส่วน จะเป็นเรื่องเดียวกัน เช่น

กรฐิน..... กรฐิน... ผ้ากรฐิน...กรฐินกาถ... เทศากรฐิน
ฤฤกรฐิน หรือหน้ากรฐิน... จองกรฐิน ผู้ครองกรฐิน ผู้รกรกรฐิน
 หรือ องค์ครองกรฐิน... องค์กรฐิน... เครื่องกรฐิน.....
บวรารกรฐิน... แทกรฐิน... ฉดองกรฐิน... อนุโมทนากรฐิน...
กรานกรฐิน... อาณิสสรกรฐิน, ในทางวินัยสิทธิพิเศษ ๘
 ประการ ซึ่งมีแก่ภิกษุผู้ได้กรานกรฐินแล้ว ก็เรียกว่า อาณิสสรกรฐิน
 เช่นกับ กรฐินทาน
 [กะตินนะทาน] น. การทอดกรฐิน กรฐินัตถการกรรม น.
 การกรานกรฐิน (ป.กรฐิน+อตุตถาร+ส.กรรม)
 ขวัญ [ขวัญ] น..... ขวัญหาย ขวัญหนี ขวัญบิน เป็นต้น...
 ขวัญอ่อนหรือขวัญ,... เช่น ขวัญเมือง... เช่น ขวัญดี...
 เรียกว่า หมอขวัญ; การทำพิธีเชิญขวัญ หมายความว่า
 เชิญขวัญ... ทำขวัญ;... สุขขวัญ... รับขวัญ...
 น้าขวัญ... ของขวัญ... ข้าวขวัญ;... ไผ่ขวัญ;...
 ลูกขวัญ;... จอมขวัญ;... กำลังใจเสีย เรียกว่า เสียขวัญ
ขวัญเกียง ว. ขวัญร้าย เช่น... ขวัญข้าว น.....
ขวัญชวน ก... ขวัญใจ น... ขวัญตา น... ขวัญป่า ก...
ขวัญบิน, ขวัญหนี, ขวัญหนีดีฝ่อ, ขวัญหาย ก.....
ขวัญเมือง₁ น..... ขวัญอ่อน₁ .....

4.1 การจัดเรียงคำย่อคล้ายข้อ (1) คือเสนอคำย่อ

ตามลำดับตัวอักษร แต่ไม่ระบุชนิดของคำ ในช่วงท้ายของกลุ่มคำนั้น จะเริ่มจัดเรียงตามลำดับอักษรใหม่ พร้อมกับเสนอชนิดของคำ ความหมาย การจัดเรียงคำย่อในช่วงนี้ จะไม่ต่อเนื่องกับการจัดเรียงคำในช่วงต้น เช่น คำว่า แดง น. ชื่อพรรณไม้เลื้อย เถาอ่อน มีมือ มีขนขึ้นคลุมตามลำเถา ยอด ดอก และผล กินได้ มีหลายชนิด เช่น แดงกวา... แดงไทย..... แดงใบ... แดงบ้าน ... แดงหนู... แดงเถาตาย (สำ)... แดงร่มใบ... ตั้งแต่แดงกวา จนถึงแดงหนู จะจัดเรียงตามลำดับอักษร แต่ไม่ระบุชนิดของคำ และเริ่มจัดเรียงใหม่ คือ แดงเถาตาย และแดงร่มใบ อักษรที่นำมาใช้ในการจัดเรียงคือคำที่ยึดเส้นได้ไว้

2. การเสนออักษรวิธี

การเขียนคือการแสดงออกเพื่อการสื่อสารอย่างหนึ่งของมนุษย์ การเขียนจะเข้าใจกันได้ ต้องกำหนดตัวอักษรเป็นหลัก เพราะตัวอักษรเป็นเครื่องหมายใช้แทนคำพูด เป็นสื่อเพื่อการถ่ายทอดความรู้สึคนึกคิด และความเข้าใจทุกอย่างให้ผู้อื่นได้ทราบ การเขียนเป็นการใช้สื่อที่ถาวร สิ่งหนึ่งที่จะช่วยให้การเขียนมีประสิทธิภาพ คือการสะกดการันต์ที่ถูกต้อง การสะกดการันต์เป็นวิธีการใช้ตัวอักษร สระ และวรรณยุกต์ ประกอบขึ้นเป็นคำ โดยวางตำแหน่งที่แตกต่างไปในแต่ละคำ

การเขียนสะกดการันต์ให้ถูกต้องเป็นสิ่งพึงปรารถนา คือนอกจากจะทำให้การสื่อความหมายได้ตามความต้องการแล้ว ยังเป็นเครื่องส่งเสริมบุคลิกภาพของผู้เขียนด้วย การเขียนสะกดการันต์ผิด เป็นสิ่งที่น่าอับอายอดสู (ประทีป วาतिकวินกร 2514 : 30)

พจนานุกรมฉบับนี้ จะเก็บรวบรวมอักษรวิธี ทั้งที่ใช้ในปัจจุบัน และใช้ในสมัยโบราณ พจนานุกรมจะเสนอรูปคำที่เปลี่ยนแปลง จากคำโบราณมาใช้ในปัจจุบัน เช่น กำพู เป็น กัมพู กังง เป็น กัง กรฐดา เป็น กรฐา มณพิร, มณเพียร เป็น มณเฑียร กฤษ เป็น กริช ไกษ เป็น ไกศ สำริด เป็น สัมฤทธิ์ เป็นต้น

นอกจากนี้ คำที่ใช้ในปัจจุบันที่มีอักษรวิเศษมากกว่า 1 อย่าง เช่น นิคคิด - นฤคคิด
 ลิงค์ - ลิงค์ กฤตภณท์ - กฤตภณท์ กรณิการ - กรณิการ ปรกติ - ปกติ เป็นต้น โดย
 คำทั้ง 2 เป็นที่ยอมรับว่ามีการใช้จริง พจนานุกรมจะเสนอไว้หลายวิธี ดังจะกล่าวคือ

2.1 อักษรวิเศษแต่ละคำจะจัดเสนอไว้เป็นคำทั้งและคำย่อย โดยมีการอ้างอิงให้เห็น
 ว่า สามารถเขียนได้กี่รูปหนึ่ง ในตำแหน่งของการให้ความหมาย เช่น

กรรมชวาท [...]	ดูกรรมชวาทในกรรม
กรรมภิรมย์	ดู กรรมภิรมย์
เนวรัตน์	ดู เนวรัตน์ ที่ นว- 2
ประทุฐ, ประทุฐจิต	ดู ประทุฐ...
ปฺลลิ่งค์, ปฺลลิ่งค์	ดู ปฺลลิ่งค์, ปฺลลิ่งค์

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

2.2 เสนออักษรวิเศษอีกรูปหนึ่ง โดยการให้ความหมาย ซึ่งต่างจากข้อ 2.1 คือวิธีนี้
 พจนานุกรมจะบอกชนิดของคำ มิใช่อ้างอิงได้ไปอยู่ที่คำอื่น ดังคำ

กรสาปน...น.	กระสาปน...
กัศทาย [กัณ-]	ก. กระทาย...
กัมมชวาท...น.	กรรมชวาท, ตมเบ็ง...
โกสิย... น.	โกสิย
คัชนี น.	คัชนี
มไพธพ น.	มไพธพ
นิรมิตร น.	นิรมิต
มพัณณพ น.	มพัณณพ
มาโนชญ์ ว.	มโนชญ์
มารยาท น.	มารยาท

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

2.3 เสนออักษรวิธีทั้ง 2 รูปพร้อมกัน ในตำแหน่งคำตั้งและคำย่อย โดยใช้เครื่องหมาย

หมายจุลภาค (.) ดังนี้ เช่น

การญ, การญย

เกษมศานดี, เกษมสันต์

น้ำมันด์, น้ำมันคร

พระคาม, พระชาม

ช็อกโกเดต, ช็อกโกแลต

เย็นตาโฟ, เย็นเตาโฟ

สมประดี, สมปฤดี, สมปฤชาติ

สังหร, สังทรณ

อาถรรพ์, อาถรรพน, อาถรรพณะ

สุทรรณ, สุทณ

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

2.4 เสนออักษรวิธีอีกรูปด้วยการระบุอย่างชัดเจนว่า "เขียนเป็น...ก็มี, ก็ได้"

หลังการเสนอความหมาย ถ้ามีตัวอย่างประกอบ... การเสนออักษรวิธีอีกรูปก็จะจัดวางในตำแหน่งต่อไป และเพื่อแสดงว่าอักษรวิธีอีกรูปมีใช้จริง ๆ ก็เสนอตัวอย่างประกอบ แต่ไม่มีทุกคำ เพื่อความเข้าใจจึงสรุปเป็นแผนผัง พร้อมเสนอตัวอย่างประกอบ คือ

คำอธิบาย + ตัวอย่าง + เขียนเป็น ...ก็มี ; ก็ได้ + ตัวอย่าง + ประวัติที่มา

กเพวราก [กะเลาะราก] (กลอน) น. ชากศพ; เขียนว่ากเพวรากก็มี

เช่น เมากเพวรากผู้อนาถ

จันทะคราส, จันทรปราศ.....เขียนเป็นจันทรคราส ก็มี...

ศิรุ₂ คิคถ์ (แบบ) น. ทำน้ำ, เขียนเป็นคิมรค์ก็มี...

มโนราห์ น..... เขียนว่า มโนราห์ ก็มี

ยติกังค์ น..... เขียนเป็น ยติกังค์ ก็มี

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

2.5 เสนออักขรวิธีอีกรูปด้วยการอ้างอิงต่อการเสนอความหมายและตัวอย่าง

โดยมีคำว่า ก็ใช้ ก็เขียน ก็ว่า กำกับท้ายอักขรวิธีที่เสนอไว้ เช่น

กัมบน [ก่าบน] (แบบ) ก. หั่นไทว, ก่าบนก็ว่า

กาลจักร [กาละ-] น. ...., กาจักรก็ว่า

คาด ; น. ...., ใช้ว่าคาดก็มี

ฉมบ [ฉะมบ] น. ...., ฉมบหรือหมบก็ว่า

มริขารใจด [-ใจน] (แบบ) น. ...., มริขารใจก็ว่า

พฤณ, พฤณา [พฺรึด, พฺรึดทา] น. ...., พฤณก็ว่า

ราชฆาษ น. ...., ฆาษหรือราชฆาษก็ว่า

อรรณจันทร น. ...., อรรณจันทรก็ว่า

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

ในแต่ละคำของการเสนออักขรวิธีที่สามารถเขียนได้มากกว่า 1 อย่างนี้ จะเสนอด้วยวิธีที่ไม่เหมือนกัน คือ เมื่อถึงตำแหน่งของอักขรวิธีรูปหนึ่ง ก็จะใช้วิธีหนึ่ง คำเสนออักขรวิธีอีกรูปหนึ่ง ก็เสนออักขรวิธีหนึ่ง เช่น "การณิกการ" จะเสนอโดยการระบุว่า "เขียน เป็น กณิกการ หรือ การณิกการก็มี" ครั้นเมื่อเสนอคำ "การณิกการ" ก็เสนออักขรวิธีอีกรูปในตำแหน่งของความหมายคือ "น. การณิกการ" และคำว่า "ฉิก₂" จะเสนออักขรวิธีอีกรูปด้วยคำว่า "เขียนเป็นฉิกษ์ หรือ ฉิกษ์ก็มี" และ คำว่า "ฉิกษ์" จะเสนอด้วยการอ้างอิงว่า "....., ฉิก หรือ ฉิกษ์ก็ว่า"

ดังนั้น การเสนออักขรวิธีของคำที่เขียนได้มากกว่า 1 รูป นั้น มีหลายวิธี และแต่ละวิธีก็ไม่มีหลักเกณฑ์การเสนอที่แน่นอนว่า จะใช้สำหรับคำชนิดหรือประเภทใด

๖. การเสนอเสียงอ่าน

การอ่านในพจนานุกรม เป็นการอ่านระดับพื้นฐาน เป็นการแปลตัวอักษรบนหน้ากระดาษให้เป็นเสียง ตัวอักษรแต่ละตัวทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ของเสียงแต่ละเสียง ในขั้นแรกผู้อ่านจำต้องรู้เสียก่อนว่า สัญลักษณ์ใดใช้แทนเสียงใด และเมื่อประสมกันเป็นคำ แต่ละคำจะออกเสียงเช่นไร จึงจะถูกค้องตามความนิยม และส่งผลให้การสื่อ ความหมายนั้นมีประสิทธิภาพ (ลภฯ จินตนา 2521 : 1)

การเสนอเสียงอ่านในพจนานุกรมที่ปฏิบัติกันอย่างสม่ำเสมอในขณะนี้ และถือเป็นสิ่งสำคัญสำหรับงานพจนานุกรมที่จำเป็นต้องกระทำนั้น มีจุดเริ่มต้นเมื่อรับวิธีการจัดทำพจนานุกรมมาจากต่างชาติแล้ว การรวบรวมคำในสมัยนั้น มีจุดมุ่งหมายเพื่อการเขียนคำประพันธ์ ถึงกระนั้นผู้รวบรวมคำก็พยายามแทรกเสียงอ่านไว้บ้าง แต่เป็นลักษณะที่ไม่จริงจัง เช่น ในอักขราริธานศรียท์เสนอคำว่า "อังกฤษ" ต่างกัน และจากการพิจารณาหนังสือ 2 เล่ม ที่จัดเสนอในชุดเดียวกัน คือ อักขราริธานศรียท์ (2418) และสังโยคพิธาน (2414) พบว่า คำ ๆ เดียว แต่เขียนต่างกัน โดยคำหนึ่งเขียนเหมือนเป็นเสียงอ่าน และในอักขราริธานศรียท์ก็เช่นกัน การเสนอเสียงอ่านของคำจะใช้อักษรวิญญู ซึ่งมีความหมายเดียว ดังจะแสดงในตัวอย่าง

อะรุณ, แปลว่า แจ้งว่าสว่าง ; ว่าอะรุณมีสามอย่าง....

อะรุณ, แปลว่า ฟ้า ; เช่น....

(อักขราริธานศรียท์)

แสงอุรุณ แสงอาทิตย์ แรกขึ้น

ในอุรุณ ว่า ในฟ้า

(สังโยคพิธาน)

ธรรม, คืออักษรที่สอนอย่างนี้, ก็อ่านว่า ธรรม, คือ....

(อักขราริธานศรียท์)

ต่อมา เมื่อพหุอนุกรม 2470 เผยแพร่ ปรากฏว่า คณะจัดทำเริ่มเห็นความสำคัญของเรื่อง นี้ จึงจัดเสนอไว้ได้อย่างมีระบบ คือหลังจากเสนออักษรวิธี และอยู่ในเครื่องหมายวงเล็บเหลี่ยมพร้อม กันนั้น ก็นำเครื่องหมายอื่นมาประกอบการบอกเสียงอ่าน อาทิเช่น เครื่องหมายยัติภังค์ (&) ดังตัวอย่าง

บรรพการ [บรรพการ], บรรพการ
 ชล [ชล หรือชลลล] ส.ม.....
 (พหุอนุกรม)

ตำแหน่งและวิธีการเสนอเสียงอ่านในพหุอนุกรม กระทำต่อมาถึงแม้จะมีการเปลี่ยนแปลง ในบางประการ เช่น เปลี่ยนจากการใช้เครื่องหมายยัติภังค์ มาเป็นเครื่องหมายมหัพภาค เป็นต้น ในการวิจัยครั้งนี้จะศึกษาถึง ตำแหน่งและวิธีการเสนอเสียงอ่านในพหุอนุกรมฉบับปัจจุบันว่า มี ลักษณะอย่างไร หลังจากที่มีการเปลี่ยนแปลงมาจากพหุอนุกรม ดังนั้น จึงแยกพิจารณาเป็น 2 หัวข้อ คือ

3.1 วิธีการเสนอเสียงอ่าน พหุอนุกรมจะถ่ายทอดเสียงอ่านด้วยอักษรวิธีปกติ คือใช้ตัว อักษรในภาษาทั้งพยัญชนะและสระ แต่ไม่ใช้วรรณยุกต์มาถ่ายทอดเสียง โดยเสนอไว้ภายในวงเล็บ-เหลี่ยมหลังการเสนออักษรวิธี

ในการวิเคราะห์ครั้งนี้ จะแยกกล่าวถึงเรื่อง เพื่อความเข้าใจ คือ

3.1.1 พยางค์แรกของคำศัพท์ เป็นพยัญชนะเดี่ยว และพยัญชนะควบกล้ำ เมื่อถ่าย เสียงอ่านจะซ้ำพยัญชนะต้นตามรูปที่เขียน ยกเว้นบางตัว เช่น ฉ (ค) ฌ (ช) ญ (ย) ฎ (ด) ฏ (ต) ฐ (ถ) ฌ (น) ทร (ช) ฐ (ท) ฎ (ห) ฏ (ร) ฐ (ร) สำหรับพยัญชนะควบกล้ำที่จะใช้ตามรูปเขียน เช่นกัน แต่จะเพิ่ม เครื่องหมายมหัพภาคไว้ตัวอักษรตัวแรก ดังตัวอย่าง

ฉาดกภัย [ฉาดกะ-]	จตุรงค์ [จะตุรง]
วิภลิต [-วิทะลิต]	ไมรวิส [-โคระวิค]
ไมษณา [โคตสะนา]	ฉาน [ชาน]
ฉาปน [ชาปนนะ]	ญาติ [ยาด, ยาดิ]
ฐาตุร [ธาตุณ]	ฐาน [ถาน]
ทาทะ [ทาตะ]	ทาทก [ทาหก]
ทักษิณมุลล [-โนยะ-]	โตฏก [-ดก]
ทธร [ชอ]	ตช [ทะชะ]
ตตรฐ [ทะตะระด]	เกสัช [เกสัด]
อุรโลก [อุระโลก]	ฤษี [รี-]
ฤดี [รี-]	เพย้า [เพย้า]
คัลลึงโคลง [คูลึงโกลง]	

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

3.1.2 เมื่อพยางค์แรกของคำศัพท์ออกเสียงเหมือนมี "ท" รวมทั้งคำศัพท์ที่เมื่อเวลาเขียนและเวลาออกเสียง มี "ท" นำ ครั้นเวลากำยเสียงอ่านจะยังคงใช้พยัญชนะต้นเหมือนรูปเขียนและเพิ่ม "ท" นำหน้าคำศัพท์นั้น ๆ ถ้าคำศัพท์เมื่อเวลาเขียนมี "ท" นำอยู่ ก็ยังคงใช้ตามรูปเขียน สิ่งนี้เหมือนกันทั้ง 2 ประการคือ ได้เครื่องหมายภาคใต้อักษร "ท" เช่น

กนก [กะทูนก]	จรัส [จะตุรัส]
ขนบ [ชะทูนบ]	จรวัก [จะระตุวัค]
ขนม [ชะทูนม]	ฉมัง [ชะตุมัง]
ทนองแสง [ทูนอง-]	ฉลาด [ชะตุลาด]
ทรวก [ทูนวก]	ทงอก [ทูนอก]

๑.๑.๓ คำศัพท์ที่มีตัวสะกดไม่ว่าจะใช้พยัญชนะใดสะกด ครั้นเมื่อถ่ายเสียง จะใช้พยัญชนะตามเสียงที่ปรากฏนั้น ๆ ดังตัวอย่าง

[-ก]	จก [จก] จกร [จก] จข [จก] ปรีตยาจ [ปะรีตตะยาจ]
[-ง]	สงฆ์ [สง] ปลง [ปลง] เกรง [เกรง]
[-ด]	กมลาค [กะมะลาจ] คาราคา [ระคาจ]
[-น]	ปกณ์ [ปะกอน] กพ [กาน]
[-ม]	กรรม [กำ] สัมพันธ์ [สัพพันธ์]
[-ย]	เสวย [สะเทวย] เขนย [ชะเทนย] เคย [เคย]

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

๑.๒ ตำแหน่งของการเสนอเสียงอ่านคำศัพท์ในคำหนึ่ง พจนานุกรมอาจจะเสนอเสียงอ่านเพียงบางส่วน ซึ่งมีเกณฑ์ในการพิจารณาเลือกกว่า คำใดบอกเสียงอ่านเฉพาะส่วนหน้า กลาง หรือท้าย โดยดูจากการใช้เครื่องหมาย ยติภังค์ (-) ถ้าวางส่วนหน้าของเสียงอ่านที่เสนอไว้ ก็จะจัดอยู่กลุ่มที่เสนอเสียงอ่านส่วนท้าย ถ้าเครื่องหมายยติภังค์อยู่ทั้งข้างหน้าและท้าย ก็จะจัดอยู่ในกลุ่มที่บอกเสียงอ่านเฉพาะส่วนกลาง เป็นต้น ดังจะเสนอรายละเอียดที่ละเอียด คือ

๑.๒.๑ เสนอเสียงอ่านทั้งคำ ก็เสนอทุกพยางค์ที่ออกเสียง เช่น

กชกร [กชชะกอน]	ปัสจิม [ปัดจิม]
ขจอก [ชะจอก]	ปลิว [ปลิว]
ราชฏี [ราจยี่]	ปลีโหด [ปะลิโหด]
รัชกะ [รัชชะกะ]	ปลาสนากา [ปะลาตสะนากาน]
รบาญ [ระบาน]	มนทรี [มนชี]
ฉิฏฐะ, อีฐ [อิคทะ]	มนทลี [มนทะลี]

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

3.2.2 เสนอเสียงอ่านเพียงบางส่วน คือ เฉพาะส่วนที่เป็นปัญหาในความคิด
ของคณะกรรมการ คือ

3.2.2.1 เสนอเฉพาะส่วนหน้า หรือพยางค์แรกของคำศัพท์ เช่น

กตเวที [กะตะ-]	กรณนุเจ้า [กรัน-]
ขาทนียะ [ขาตะ-]	เอกสิทธิ์ [เอกกะ-]
ขีปนาวุธ [ขีปะ-]	เอกอัครราชทูต [เอกอักคุระ-]
ดาวดึงส์ [ดาววะ-]	อิฐที่ ₂ [อิตสะ-]
อุบัย [อะ]	อัญมณีสถาปัตยกรรม [อะนินยะ-]
กัลไทย [กัน-]	สัมปยุต [สำปะ-]
กัลลอม [กันละ-]	สัตตบริภัณฑ์ [สัตตะ-]
กษานดี [กะ-]	สังฆารธรรม [สังขาระ-]

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

3.2.2.2 เสนอเสียงอ่านเฉพาะส่วนกลางของคำศัพท์ เช่น

สังวัฏยาย [-วัตะ-]
สังสารวัฏ [-สภาวะ-]
ไฮโดรเจน [-ไฮดร-]
ไฮโดรมิเตอร์ [-ไฮดร-]
อันตราย [-ตะ-]
ดินาคราช [-นากะ-]

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

3.2.2.3 เสนอเสียงอ่านเฉพาะส่วนท้ายของคำศัพท์ เช่น

สังหารรบ [-หัต]	เสฐรวล [-สวน]
อันตรา [-ตะรา]	อิหร่า [-หุร่า]
อันตร [-ตอน]	ย่ำเหยอ [-เหยอ]
คำนว [-นวน]	มาปก [-ปะกะ]

คำแหง [-แหง]	จาดุทสี่ [-หะสี่]
คำแหงเข่ง [-หะเห่ง]	จามีกร [-กอน]
คำหนี [-หนี]	จามร [-มอน]
คปสี [-ปสี]	เดชไทรส [-ไทรต]
คูเหว่า [-เหว่า]	ลิชนะ [-ชนะ]
โรมัญจ [-จะ]	ราชสาสน์ [-สาต]

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

เมื่อพิจารณาการเสนอเสียงอ่านในรายการคำเดียวกัน คือคำตั้งและคำย่อ ย ถ้าพยางค์ต้นของแต่ละคำออกเสียงเหมือนกัน พจนานุกรมจะเสนอ 2 แบบ คือ เสนอเสียงอ่านทุกเสียงโดยไม่คำนึงว่าจะออกเสียงซ้ำกับคำตั้งที่เสนอไว้แล้ว และเสนอเสียงอ่านเพียงส่วนท้ายของคำศัพท์ โดยการตัดส่วนที่ออกเสียงซ้ำกับคำตั้ง ดังตัวอย่าง

กรวัด [กรวัด] - กรวัดแกว่ง [กรวัดแกว่ง] กรวัดไกว [กรวัดไกว]
 ขยุบ [ขยุบ] - ขยุบขยับ [-หะหยับ]
 ไครม [ไครม] - ไครมคราม [ไครมคราม]
 นรี [นรี] - นรีเวชวิทยา [-เวตริคทยา]
 สึง...สึงกร [-กอน] สึงกรณ [-กะระณี] ...สึงขต,
 สึงขตะ [-หะตะ]
 สึงขยา, [-หะหยา]... สึงขติก, สึงขลิกา [-หะติก, -หะลิกา]
 สึงขาร, สึงขาร- [-ขาน, -หาระ] ...
 สึงโขก [-โขบ] ... สึงคิต [-คิต] ... สึงวร [-วอน]
 สึงจระระ [-หัตตะระ] สึงวธยาย [-หัตตะ-]...
 สึงสการ [-สะกาน] ...

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

ในการสื่คำดังออกเสียงได้มากกว่า 1 เสียง การเสนอเสียงอ่านของคำย่อจะบอกเฉพาะเสียงที่ออกเหมือนคำใดคำหนึ่งของเสียงอ่านในคำดังที่เสนอไว้ ส่วนคำศัพท์ที่ไม่บอกเสียงอ่านหมายความว่า ต้องออกเสียงเหมือนเสียงของคำดังอีกเสียงหนึ่งที่เสนอไว้
 ดังเช่น

คุณ, คุณ- [คุณ, คุณนะ-] - คุณชาย คุณธรรม [คุณนะ-]
 คุณนาม [คุณนะ-] คุณบท [คุณนะ-] คุณพิเศษ, คุณวิเศษ
 [คุณนะ-] คุณภาพ [คุณนะ-] คุณลักษณะ [คุณนะ-]
 คุณวุฒิ [คุณนะวุฒิ] คุณศัพท์ [คุณนะ-]

การเสนอเสียงอ่านของกลุ่มคำดังที่มีพยางค์แรกออกเสียงซ้ำกัน พจนานุกรมจะเสนออีก เช่น

กระ; [กระ] กระ₂ [กระ] กระเม็น [กระ-] กระแลง
 [กระ-] กระแวง [กระ-] กระหน [กระ-]
 กระหวน [กระ-] กระหาย [กระ-] กระหิว [กระ-]
 กระไทย [กระ-]
 ขร- [ขระ-] ขรทึง [ขระ-] ขรไมล [ขระ-] ขรไม
 [ขระ-] ขรราง [ขระ-] ขรริน [ขระ-] ขรเรียด
 [ขระ-] ขรแรง [ขระ-] ขรโลง [ขระ-] ... ฯลฯ

ดังนั้น จึงพอสรุปได้ว่า การเสนอเสียงอ่านในพจนานุกรมฉบับนี้ ไม่มีกฎเกณฑ์แน่นอนว่า เมื่อใดถึงจะเสนอเสียงอ่านด้วยวิธีนี้ แต่ที่แน่นอนก็คือ พจนานุกรมจะเสนอเสียงอ่านเฉพาะส่วนที่เป็นปัญหา ไม่ว่าส่วนนั้นจะเป็นคำ หรือส่วนของคำก็ตาม และจะต้องเสนอไว้หลังจากการเสนออักษรวิธี โดยอยู่ภายในเครื่องหมายวงเล็บเหลี่ยม

4. การเสนอประวัติที่มาของคำ

พจนานุกรมบอกถึงที่มาของคำ เพื่อให้ผู้อ่านหรือผู้ศึกษาทราบถึงรากฐานความเป็นมาของคำนั้น ๆ ว่ามีกำเนิดการเปลี่ยนแปลง เป็นประการใด ทั้งยังมีส่วนช่วยทำให้เข้าใจศัพทในด้านของการเขียน ความหมาย และการใช้ บางครั้งพจนานุกรมบอกประวัติที่มา โดยสืบถึงความหมายเดิม รูปเขียนเดิม และสำเนียงการอ่านเดิม ทั้งยังแสดงถึงขบวนการเปลี่ยนแปลง เช่น การแผลง การตัด การสมาส และการสนธิ

พจนานุกรมทั่ว ๆ ไป ที่มีใช้ในปัจจุบัน จะเสนอประวัติของคำอย่างคร่าว ๆ คือ แหล่งที่มา รูปเดิม ความหมายเดิม ซึ่งจะต่างจากพจนานุกรมที่เน้นในเรื่องของการสืบที่มา เช่น พจนานุกรมประวัติ หรือ Oxford English Dictionary ของอังกฤษ แต่สำหรับภาษาไทยกำลังมีผู้รวบรวมคำในเชิงประวัติที่มา พร้อมทั้งเสนอผลงานในรูปแบบของบทความลงในนิตยสารศิลปวัฒนธรรม โดยให้ชื่อว่า "พจนานุกรมฉบับนิรุกติศาสตร์ ว่าด้วยความเป็นมาของคำ" ของ ภามิต จิตรภาษา

พจนานุกรมทั่ว ๆ ไป ไม่สามารถเสนอประวัติที่มาได้อย่างละเอียด คงเนื่องด้วยอุปสรรคต่าง ๆ คือ

1. อุปสรรคทางเวลาในการสืบค้น
2. อุปสรรคทางหน้ากระดาษที่มีน้อยเพราะต้องใช้สำหรับเสนอคำ และความรู้อื่น ๆ จนมีเนื้อที่น้อยลง

3. อุปสรรคทางการเงิน คือถ้าพิมพ์มาก ค่าใช้จ่ายก็มาก และการจัดทำพจนานุกรมเป็นงานที่ต้องการงบประมาณสูง และ

4. อุปสรรคทางผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญพอสมควร เพราะการศึกษาประวัติที่มาต้องกระทำเป็นคณะ และก็ต้องมีจำนวนผู้ทรงคุณวุฒิมากพอสมควร การทำเพียง 2-3 คนนั้น ได้รับความรู้จะอยู่ในวงแคบไป ผิดกับพจนานุกรมของต่างชาติ เช่น The American Heritage Desk Dictionary ของอเมริกา มีคณะจัดทำเฉพาะประวัติที่มาของคำเป็นร้อย ๆ คน แต่กระนั้น การเสนอประวัติที่มาของคำในพจนานุกรมทั่วไป ก็ยังพอมีประโยชน์อยู่บ้าง ดีกว่าที่ไม่บอกอะไรเลย

ประโยคที่ฟังจะได้รับจากประวัติที่มาของคำในพจนานุกรมนั้น ต้องมีอย่างแน่นอน มิฉะนั้น หนังสือที่รวบรวมคำในยุคนั้น ๆ คงจะไม่พยายามถอดแทรกประวัติที่มาไว้ถึงแม้จะไม่เป็นระเบียบก็ตาม ดังนั้น เราพอจะสรุปประโยคได้ดังต่อไปนี้ คือ

1. ทราบถึงความกว้างขวางในการติดต่อสัมพันธ์กับชาวต่างชาติ จนมีการหยิบยืมภาษาซึ่งกันและกัน
2. ทำให้เข้าใจคำได้ดียิ่งขึ้น
3. ทำให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงทางภาษา และมองเห็นอิทธิพลทางภาษาของภาษาไทย ที่ดัดแปลงภาษาต่าง ๆ ให้กลมกลืนกับลักษณะของภาษาไทย

การเสนอประวัติที่มาของคำในพจนานุกรม หรือในงานรวบรวม ซึ่งมีมานานพอควร แต่ปรากฏในลักษณะของการรวบรวมเฉพาะคำที่ใช้ในภาษาไทย โดยมีที่มาจากภาษาต่างชาติ เช่น มกศ สันสกฤต เขมร ลาว เป็นงานรวม ๆ ไม่แยกว่าแต่ละภาษามีคำใดบ้าง คือ "คำอุษฏี" โดยพิจารณาจากคำนำในคำอุษฏี เดชที่ 252 ฐี 113 หน้า 5/5 มีที่ 28 ว่า "หนังสือคำมกศ แปลงเป็นสันสกฤตและกัมมคตรง คำเขมร คำลาว คำสยามโบราณ เก็บมาเรียบเรียงไว้... ครั้นต่อมาพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) รวบรวมคำไทยที่นำมาจากภาษาอื่น โดยจัดรวมคำเป็นกลุ่มตามภาษาเดิม เช่น กัมพูชา ตะเถ มกศ สันสกฤต สิงหน พว และอังกฤ (อังกฤษ) และให้ชื่อหนังสือว่า "อนันตวิภาค" หรือแม้แต่ในสังเขปพิธาน ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นพจนานุกรมยุคเริ่มต้น ก็ถอดแทรกประวัติไว้บ้าง แต่จะต่างที่วิธีการกับการบรรยายในอนันตวิภาค เช่น

วิฉนิกะ แปลงว่า พุทธวิภัง แปลว่า แผลงปัด เป็นชื่อราช

การแทรกประวัติที่มาจะปรากฏในอักษรชาติธานศัพท์ ซึ่งจะบอกถึงว่าเป็นภาษาอะไร มีการแผลงอย่างไร เช่น

ภูต, คัต, กณฤสสัตว์ มีอ้วนดินด้านฤดาอะไวยะวะฉันโกฉันหนึ่ง

ชาติด้านไปว่าภูต, คำเหนือ

กันแสง, ร้อง, ทวาร้องไท้, เป็นภาษาเขมม

กาศร, คำเขมม, ไทยว่าควาย

ชนอม, คือหนึ่งเสียง, ภาษามอน, แต่ไทเอามาพูดบ้าง

เขียน, การที่คนทาสตัว, เอาเส้นข่วนตะกายเอา, เหมือนแมวตองเส้น

เป็นคำข้างเหนือพูด

แค, ความเพื่องนี้, คำนี้, เท่ากัน, เป็นคำเหนือ

ฐเงี้ยว, ฐว่าแล้ว, แต่เงิวนั้นเป็นคำสร้อย, เป็นโบราณ, เป็น

ภาษาเสื่อมเสียแล้ว

ข้างใจ, เป็นชื่อข้างชะไม้นั้น, ก็คำที่เขียนว่าใจนั้น, เพราะเป็น

มกธภาษา

บ่มี คำเป็นภาษาลาว, คือ ว่าภาษาไทว่าไม่มีเช่นของสิ่งใดที่หมดสิ้น

ไม่เหลือเลย, ว่าของบ่มี

ปาฏิหาร ๖, เป็นศัพท์มงคล, นำเสียซึ่งนำศึก แปลว่า สำแดงซึ่ง

อภิหารต่าง ๆ เป็นการทำความดีนั้น

สามก๊ก, สามเมือง, เป็นคำภาษาจีน, แปลเป็นภาษาไทย, ว่าสามพวก,

สามเหล่า, สามหมู่, สามกองนั้น

(อักษราริธานศัพท์)

การเสนอประวัติที่มาในอักษราริธานศัพท์ ยังไม่เป็นระเบียบ คือพอใจจะบอกจะเพิ่ม
ช่วงใดก็บอก ครั้นต่อมาได้มีการจัดทำแผนภูมิ การเสนอประวัติที่มาเริ่มเป็นระเบียบ ก็จะมี
เสนอไว้ส่วนหน้าของความหมาย เช่น

มตินทร [มอดิน] [ส.มัตติ + มินทร] ม. นามผู้เป็นใหญ่, พระเจ้า

แผ่นดิน,

มวิธ [มอวิธ] (ส.ป.ปวิธ) ม. หมู่, คนแวดล้อม, คนรวมกัน,

คนรวมกันเข้าหุ้นส่วนทำการค้าขาย ตรงกับภาษาอังกฤษว่า

Company

แฮม (อ. Ham) ขาหมูที่ใส่เกลือแล้วลบไขมัน

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 จะเสนอประวัติที่มาของคำไว้ส่วนท้ายของ
ความหมาย ซึ่งปรากฏเป็นวิธีที่กระทำต่อมาจนถึง ฉบับ 2525 คือ

กำลุง (แบบ) บ. ใน, ที่, เช่น ประดิษฐ์กำลุงใน (กลุ่มข้างของ
เก่า) (ข.กำลุง)

ชกดี น. แผ่นดิน เช่น แลเห็นหนองด้วยมนุษย์ชาติ เดียรดาชชกดี
(ม. คำทวง วณปเวสน์)

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

ความรู้เรื่องประวัติที่มาของคำที่พจนานุกรมเสนอไว้นั้น มีหลายอย่าง และแต่ละอย่างมีวิธี
เสนอความรู้ที่เหมือนและต่าง ดังจะเสนอเป็นลำดับ คือ

4.1 คำที่ทราบที่มาแน่นอน หมายถึงการเสนอประวัติที่มาอย่างแน่ใจ มั่นใจว่า คำ ๆ นั้น
มีที่มาจากภาษาและคำเดิมที่แน่นอน เช่น กงสี มาจากภาษาจีน ซีฟอง มาจากภาษาฝรั่งเศส
มรรยาท มาจากภาษาสันสกฤต เป็นต้น เมื่อทราบที่มาอย่างแน่นอนแล้ว พจนานุกรมจะให้รายละเอียด
อะไรบ้าง และด้วยวิธีใด เช่น อาจจะบอกเพียงเฉพาะภาษาเดิม หรืออาจจะเสนอความหมายเดิม
ซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้ คือ

4.1.1 บอกเฉพาะภาษาเดิมที่นำคำมาใช้ เช่น ภาษามลายู ชวา มคธ สันสกฤต
อังกฤษ ฝรั่งเศส เป็นต้น พจนานุกรมจะใช้ตัวย่อว่า จ. (จีน) ช. ชวา ข. (เขมร) เป็นต้น
ซึ่งจะรวบรวมไว้ในคำชี้แจงการใช้พจนานุกรม โดยจะเสนอไว้ในวงเล็บท้ายการเสนอความหมาย
และตัวอย่าง เช่น

คม. ก. กัม. คำนับ, ไหว (ข.)

กัมมิชวาท [กัมมิชชะวาท] (แบบ) น. กรรมชวาท, ลมแบ่ง (ป.)

ชราญ [ชรา-] (แบบ) น. ความรู้ (ธ.)

วิรงรอง น. พลับพลึง, วิรงรองที่ว่า (ข.)

ผลา [สุลา] น. จ้าว ว. กล้า, คม, น. ก้อนหิน (ธ.)

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

4.1.2 นอกจากจะบอกภาษาเดิมแล้ว ยังเพิ่มรูปคำเดิมก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้ผู้ศึกษาหรือผู้สนใจได้ศึกษาเปรียบเทียบว่า รูปคำที่ใช้ในภาษาไทย กับรูปคำเดิม เหมือนหรือต่างประการใด หรือไม่อาจจะนำมาใช้ในลักษณะของการทับศัพท์ และศัพท์บัญญัติก็นำความหมายมา และสร้างคำขึ้นใช้แทน ซึ่งส่วนมากจะเป็นคำที่มาจากภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศส เป็นต้น เช่น

กงสุล น. พนักงานผู้มีหน้าที่ดูแลผลประโยชน์และคนในบังคับ

ณ ต่างประเทศมี 3 ระดับคือ กงสุลใหญ่ กงสุล และรอง

กงสุล ว. เกี่ยวแก่หน้าที่อย่างนั้น เช่น พนักงานกงสุล

(พ.consul)

กบิล, [กะ-] (แบบ) น. สิง. (ศ.กบิล)

จระเข้ น. น้ำขึ้นขึ้นเหยี่ยวสำหรับหลอกล่อและกินความลึกหรือ

ของเครื่องจักร เป็นต้น, จระเข้ กั้ว (ช.จระเข้)

วิลาศ, วิลาศ ว. ของยุโรป (เป็นคำที่ชาวอินโดจีนในสมัยก่อน

เรียกชาวตะวันตกโดยเฉพาะชาวอังกฤษ) เช่น สาธูวิลาศ

เหล่าวิลาศ ม้าวิลาศ (เปอร์เซีย wilayat)

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

4.1.3 บอกภาษาเดิม และความหมายเดิมที่ใช้ การให้รายละเอียดด้านความหมายเดิมนี้ คงมีจุดประสงค์เพื่อเทียบเคียง ความหมายที่ใช้ในภาษาไทยกับความหมายเดิมนั้น มีการเปลี่ยนแปลงหรือคงเดิม ผู้ศึกษาสามารถสืบค้นด้านนิรุกติศาสตร์ว่า ความหมายขยาย ความหมายแคบเข้า หรือความหมายย้ายที่ ทั้งเป็นการประหยัดเวลาที่ไม่ต้องไปค้นคว้าที่อื่น ๆ พจนานุกรมจะเชื่อมโยงระหว่างบอกภาษาเดิมกับความหมายเดิมด้วยเครื่องหมายสมภาค (=) และใช้คำ "ว่า" เช่น

กงสี น. ของกลาง, กองกลางที่ใช้ร่วมกันสำหรับคนหมู่หนึ่ง ๆ.

ทุนส่วน, บริษัท, เช่น กงสีทำการคัมภีร์สุรา (จ. ว่า

บริษัททำการค้า, กิจการที่จัดเป็นสาธารณะ)

ศศิธร น. ดวงจันทร์ (ส.ว่า พระอิศวรผู้มีพระจันทร์เป็นนีน)

เศรษฐี [เสกตี] น. คนมั่งมี (ส.ว่า ประมุขพ่อค้า)

โศภา ว. งาม, ดี (ส.ว่า สวยงาม, ความงาม)

สมโพชน น. คำร้องเรียก, คำอาตมปะโนโวยาการณ์

(ส. = การร้องเรียก, การปราศรัย)

กาฬินี น. หญิง เช่น จงกามิณีปน รสร่วม กันนา (ถ. 407)

(ป.ว่า หญิงมีความใคร่)

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

4.1.4 นอกภาษาเดิม รูปคำเดิม พร้อมทั้งความหมายเดิม คือคล้ายข้อ 4.1.3

เพียงแต่เพิ่มการบอกรูปคำเดิมเท่านั้น นอกจากนั้นยังมีบางคำที่เพิ่มเสียงอ่านในภาษาเดิมไว้ด้วย แต่มีเพียงเล็กน้อย คือทั้งเล่มจะมีไม่ถึง 10 คำ ส่วนมากจะเป็นคำที่มาจากภาษาเขมร ซึ่งจะเสนอเป็นลำดับไป เช่น

จิ้ง น. เหล็กสำหรับไขรูอย่างหนึ่ง เช่น เกะกะกมไขไซ

เหล็กจิ้ง (ขุนช้างขุนแผน) (ดิกขัณนาสี) (จ.จิ้ง ว่า เจาะ)

ขมเลาะ (โม) ก. ทะเลาะ เช่น ความขมเลาะกันก็จแรง

(ม.คำหลวง วนปเวสน์) (ข.ทะเลาะ ว่า ทะเลาะ)

ถน่ำตึก น. น้ำยา (ข.ถน่ำ ว่า ยา)

ภาคทัณฑ์ [พากทัน] ก.ตำหนิโทษ ศาลโทษ, ลงโทษเพียงว่า

กล่าว (ส.วาทพฤษ = ลงโทษเพียงว่ากล่าว)

พรมแคน [พรม-] น. ยึดขึ้นเขตแดน, แคนต่อแดน

(ข. พรม ว่า แคน)

กรม, กรม [กรม, กรม] ก. ระดม, เจ็บอยู่ภายในเรื่อยไป, เช่น
กรมใจ; กัด เช่น กรมหนอง [ข.กรุ (กรม) = ลำบาก เช่น
กรุจิต = ลำบากใจ]

กรม₂ [กรม] (แบบ) น. ลำดับ เช่น จะเล่นโดยกรม (สมุทรโฆษ)
[ส. ; ข.กรุ (กรม) = หมวด, หมู่ กอง; ครอบครว เช่น
มวกรุ = ครอบครวหนึ่ง]

เรียม สรรพนามบุรุษที่ 1 สำหรับผู้ชายพูดกับหญิงที่รัก

[ข. (ราชา) ราม (เรียม) = พี่]

กรรเจียก [กัน-] น. ดอกไม้ทัด เช่น กรรเจียกซ้อนจอนแก้วแหวน
(สังข์ทอง) [ข.ตุรเจียก (ตุรอเจียก) = หู]

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

มีคำเพียงบางคำที่พจนานุกรมเสนอที่มา 2 แห่ง เช่น บาลี กับสันสกฤต อังกฤษ กับ
สันสกฤต เป็นต้น โดยเฉพาะคำบาลีและสันสกฤต อาจปรากฏในลักษณะ ป.; ส. ส.; ป.
ส..... ป..... หรือ ป..... ส..... ซึ่งลักษณะดังกล่าว คณะผู้จัดทำอธิบายไว้หน้าคำว่า

"...ในการบอกที่มา ได้ให้รูปตรงตามภาษาเดิม เช่น ธรรม ก็บอกว่า
(ส. ธรรม; ป.ธมม) เพื่อให้ นักศึกษาได้เทียบเคียงดูว่ารูปเดิมของคำ
เป็นอย่างไร และเราเอามาใช้อย่างไร หรือคำบางคำที่เรานำมาใช้
มีรูปไม่ต่างกับคำเดิมมากนัก ก็บอกแต่เพียงว่า เป็นภาษาอะไร เช่น
กฏ ก็บอกว่า (ป), คิขร ก็บอกแต่ว่า (ส.) ถ้าเป็นทั้งบาลีและสันสกฤต
ก็บอกทั้ง 2 อย่าง เช่น รจนา บอกว่า (ป.;ส.) ถ้าใช้เป็นรูปกึ่งบาลี
สันสกฤตก็ให้รูปทั้งที่เป็นบาลี และสันสกฤตไว้ในวงเล็บ เช่น ปราโมทย
บอกว่า (ส.ปราโมทย; ป. ปาโมชช) ถ้าเป็นรูปบาลีแต่มีรูปใกล้เคียงกับสันสกฤต

เช่น ทอย ก็บอกว่า (ป.; ส. ทูทอย) หรือถ้าเป็นรูปสันสกฤต แต่มี
รูปใกล้เคียงกับบาลี เช่น สติภ ก็บอกว่า (ส.; ป. อมฺภ)...."

(ราชบัณฑิตยสถาน 2525 : 7)

ในการนี้ก็จะเสนอขึ้นมาว่า ส.; ป. หรือ ป.; ส. นั้น ให้พิจารณารูปที่
ปรากฏ เป็นสำคัญ ว่าเป็นภาษาใด ภาษานั้นก็นำหน้าส่วนอีกภาษาหนึ่งที่เคยคลั่งก็จะเสนอ
เป็นลำดับต่อไป ถ้าเป็นภาษาอื่น ๆ เช่น มะเดหรี (ช.; ทมิฬ มาเดรี) มีสรู.....
(ช. มีสรู; ม.มีสรู) พญาฟั่น (อาหรับ Za'faran; อ. Saffron) กระหวง₂
(ช. กระหวง; ไทยเหนือ ส่วงว่า ข้าว, ฝ่าย, ขวงว่า สวมกอด, โอบอุ้ม) ขมิขมัน
(ช. ขมิ; ค. ขมัน) เป็นต้น

การให้ประวัติที่มาลักษณะนี้ จะไม่แน่ใจว่าเป็นภาษาใดแน่ การบอกที่มา
2 แห่ง ก็เพียงแต่ยกมาให้ดูว่า คำ ๆ นั้นในภาษาอื่น ๆ คล้ายคำใดบ้างเท่านั้น

4.2 คำที่สันนิษฐานที่มา หมายถึงว่า คำที่ไม่สามารถพิสูจน์ลงไปได้แน่ชัดว่า มีที่มา
จากถิ่นใด ภาษาใด ดังนั้นจึงใช้วิธีการเทียบเคียง หรือเปรียบเทียบเทียบกับภาษาอื่น ๆ ที่มี
ความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องทางวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน โดยเทียบเคียงทางด้านรูปคำ เสียง
ความหมาย ตลอดจนการใช้คำ ถ้ามีส่วนคล้ายคลึงกับภาษาอื่น ๆ มากกว่า 1 ภาษา ก็จะ
เสนอให้ทราบ สำหรับในพจนานุกรม จะใช้คำว่า "เทียบ" "สันนิษฐาน" หรือ "อาจมาจาก"
เช่น

กระโงก (กตอน) น. นกยูง, กุโงกก็ว่า (เทียบ ช. โงงก)

(1. ภาษา)

ฮัน น. เชือกขนชาติโบราณกลุ่มใหญ่ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในตอนกลาง
ทวีปเอเชีย (อ. Hun ; ส. ฮุน)

ยี่หร่า [-หุร่า] น. ชื่อพรรณไม้ชนิดหนึ่ง (Cuminum cyminum)

ในวงศ์ Umbelliferae เมล็ดมีกลิ่นหอมฉุน ขับเหงื่อในพวก
เครื่องเทศ ใ้ปลูกเป็นเครื่องแกง (เทียบ ส. ยีรอก; ทมิฬ
ยีรา; ฮินดูสตานี Zira)

แคน ๒ ก. แอน, ไปถึง เช่น ทั้งถึงหมื่นแสนแสนถึงล้าน (ม. คำหลวง

มหाराช) (เทียบ อะหม ต้น ว่าถึง) (เทียบภาษาจีน)

ทรงมัน ว. มีรูปทรงกลมทื่อเหลี่ยมซ้อนกันเป็นชั้น ๆ เชียวขึ้นไป

อย่างหัวเม็ดเสากษ (สันนิษฐานกันว่า คำว่า มัน น่าจะคัดมา

จากคำ มณฑป)

อาเทศ ก. เกิดเหตุขึ้นอย่างผิดปกติ ถือว่าเป็นกลาง (อาจมาจาก

ส. อาเทศ)

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

พจนานุกรมให้รายละเอียดไว้หลายอย่างในการเทียบเคียง เพื่อเป็นการสนับสนุน

กันว่ามีส่วนคล้ายคลึงกับภาษาอื่น ๆ ที่นำมาอ้างอิงไว้ คือ

1. บอกภาษาที่นำไปเทียบเคียงพร้อมทั้งให้เห็นรูปเดิมของภาษานั้น เพื่อให้
ผู้ศึกษาได้ใช้วิจารณ์เทียบเคียงว่าเป็นจริงประการใด เช่น

กรง [กรง] น. สิ่งที่ทำเป็นซี่ ๆ สำหรับขังนกเป็นคั้น ตั้งอยู่กับที่

หรือยกไปได้; ในบทกลอน ใช้หมายความว่า เปด ก็มี เช่น

ถนอมในพระกรงทอง (เท่กร่อม) (เทียบมลายู กรง; ม. กรง)

มาห์, มาห์ น. ฝ, ยักษ์, ผู้ไม่ไถ่บุญและดีชื่อนาน (เทียบญวน ทมา)

อันตะนิ น. ผ้ามีสลิมพิมพ์ดอก (เทียบฮินดูสตานิ jamdani)

สลัก ๒ [สะหลัก] ก. ทำให้เป็นลวดลายโดยวิธีใช้ส่วเจาะเป็นคั้น

หรือใช้สิ่งอื่นปักเขียน เป็นตัวหนังสือ (เทียบมลายู Selak)

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

2. บอกภาษาเดิม รูปคำเดิม และความหมายเดิม เพื่อให้เห็นว่ามีส่วนคล้าย

คลึงกันมาก เพียงแต่ยังหาหลักฐานมาสนับสนุนไม่ได้ว่า เป็นคำที่มาจากภาษานั้นจริง และบาง

คำยังยกตัวอย่างเข้ามาประกอบการสันนิษฐานอีกด้วย เช่น

กง_๑ น. ไม้รูปโค้งที่ตั้งเป็นโครงเชิง (เทียบมลายู กง, ตะเลงกง, ในความหมายเดียวกัน); ไม้สำหรับติดฝ้าย มีรูปเหมือนคันธนู เรียกว่า ไม้กงติดฝ้าย (เทียบอะหม ไม้กงติดฝ้าย และคันกระสุน ว่า กง; พายัพว่า ไก้ง ได้แก่คันกระสุน);.....

กบิล_๒ น. ระเบียบ, แขนง, ทาง, เช่น กบิลความ; วิธีการ เช่น กบิลความ; กระบวน, หมู่, เช่น กบิลไม้; บรรดา เช่น กบิลว่าน, คำนี้มักเขียนเป็น กะบิล กระบิล ระบิล (เทียบ อินดี กบิล = ชนิด, จำพวก, ตระกูล)

กรวฐ, กรฐา [กัน, กันลา] น. คอ เทียบ ข. กรฐ = คอ)

เกีย, น. เรียกไก่ตัวผู้มีรูปร่างคล้ายไก่ตัวเมียว่า ไก่เกีย (เทียบ ข. ฎี ว่า สัตว์ตัวเมีย)

วิพากย์ ก. ศึกษาตัดสิน (ส. วิวक्षा ; เทียบ วิวาก = ผู้พิพากษา)

คิรามพูช น. หัว (เทียบ ส. กิร = หัว + ฌพูช = บัว, รวมความ = หัวต่างดอกบัว)

สนทนา [สนทนา-] ก. คุยกัน, พูดจาหาข้อกัน (เทียบ ป. สันสนทนา = การเทียบเคียง, การเปรียบเทียบ)

สมนัง น. ผ้าลายหรือผ้าปูมสมัยเก่าสำหรับนุ่งนางเป็นต้น นุ่ง, ผ้าเกี้ยว ก็เรียก (เทียบ ข. สัพต = ผ้านุ่ง)

สลัด_๒ [สะลัด] น. โจรซึ่งปล้นเรือกลางทะเล (เทียบ มลายู Salat = ข่องแค้น)

สลาดัน [สะลดา-] น. เรียกลมที่พัดจากทิศตะวันตกเฉียงใต้ไปทาง ทิศตะวันออกเฉียงเหนือในปลายฤดูฝนว่า ลมสลาดัน, พายุใหญ่ (เทียบ มลายู Selatan = ลมใต้)

สะพัง น. แอ้ง, บ่อ, พนง, ตะพัง ตระพัง หรือ กระพัง กัว่า (เทียบ ข. ตูรพ่าง = บ่อที่เกิดเอง)

สังพร, สังพรณ์ [-ทอน] ก. รู้สึกคล้ายมีอะไรมาคดใจทำให้รู้ว่า

จะมีเหตุเกิดขึ้น (เทียบ ส. สังพร = ยึดไว้)

สาเก น. ชื่อไม้ต้นชนิดหนึ่ง (Artocarpus altilis) ในวงศ์

Moraceae ใบใหญ่เป็นแฉก ๆ ผลไม่มีเมล็ดและใช้เป็นอาหาร

(เทียบ ทมิฬ Sakki = ขนุน)

เสนา₂ ก. วิชา, ตรวจสอบที่มา, แสนากี่ว่า (เทียบ ข. แสร = นา)

อุทลป [อุทุลป] น. ระอุหญิง (สำหรับเจ้านายเรียกพระอุทลป)

(เทียบ ส. อุทุพ, อุตุ ว่า รกทุมหารก, ครรภ์)

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

4.3 อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงรูปคำ ภาษาเป็นวัฒนธรรมสาขาหนึ่ง ที่มีการเปลี่ยนแปลง และแตกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน การเปลี่ยนแปลงอาจจะเป็นเสียง วงศ์ศัพท์ และระบบไวยากรณ์ โดยเสียงและวงศัพท์จะเปลี่ยนได้ง่าย และเร็วกว่าระบบไวยากรณ์ แต่ไม่ได้หมายความว่า ระบบไวยากรณ์จะไม่มี การเปลี่ยนแปลง

การเปลี่ยนแปลงรูปคำจากภาษาเดิมมีหลายวิธี ซึ่งคำรากศัพท์ภาษาไทยต่าง ๆ จะเสนอกฎเกณฑ์ไว้อย่างละเอียดชัดเจนแล้ว ฉะนั้นในที่นี้จะไม่ ถึงอีก แต่จะเสนอเพียง การสรุปเพื่อเกริ่นความเท่านั้น ว่ามีวิธีใดบ้าง คือ การแผลง การตัดคำ การเติมคำ การย่อคำ และวิธีการสร้างคำ คือ วิธีการสมาส และวิธีสนธิ เป็นต้น ในการเสนอผลการวิเคราะห์จะแยกกล่าวเป็น 2 ประเด็น คือ ประเด็นที่หนึ่งอธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงรูปคำ และอีกประเด็นหนึ่ง คือการสร้างคำ ดังจะเสนอรายละเอียดต่อไปนี้

1. อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงรูปคำ พจนานุกรมมีรูปแบบของการเสนอที่เป็นแบบเดียวกันโดยตลอดคือ จะให้รายละเอียด 2 ประการ คือ ประการที่หนึ่ง คำเดิมหรือคำมูลเดิม ก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลง ประการที่สอง คือบอกถึงวิธีการเปลี่ยนแปลงว่าใช้วิธีใด ซึ่งพจนานุกรมจะเสนอไว้ถึง 6 วิธี คือ การแผลง การตัด การเลื่อน การเพี้ยน การกร่อน และการย่อ เช่น

เอารส (แปลมาจากไอศ).....

ผูกขาด..... (คัดมาจากผูกขาด)

พื้นฐาน..... (เลื่อนมาจากอธิษฐาน)

ฤทัย..... (เปลี่ยนมาจากหฤทัย)

โกญจน (กลอน) ย่อจากโกญจนาท เช่น.....

มะ₂ ..... กร่อนมาจากคำ "ตมก" ไบราณแปลว่า ลูกไม้
ผลไม้

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

การจัดเรียงรายละเอียดของการเปลี่ยนแปลงจะเริ่มด้วย

บอกถึงวิธีการเปลี่ยนแปลง + คำเดิมหรือคำมูลเดิม
ว่าใช้วิธีใด

เช่น

ลินลา.... (เปลี่ยนมาจาก ป.; ล. ลินลา)

สรูป.... (แปลมาจากสรูป)

เบอร์.... (คัดมาจาก number)

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

ส่วนตำแหน่งของการเสนอความรู้เรื่องการเปลี่ยนแปลงนั้น จะเพิ่มจากวิธีการ
ให้ความรู้เรื่องประวัติที่มาของคำดังกล่าวแล้วข้างต้น คือส่วนมากจะเสนอไว้ท้ายสุดของราย
การคำ หลังคำอธิบาย และการให้ตัวอย่าง แต่สำหรับการให้รายละเอียดเรื่องการเปลี่ยน
แปลงรูปคำนั้น จะมีทั้งที่วางไว้ตอนต้น และตอนท้าย หลังจากเสนออักษรวิธี (สะกด-การันต์)
เสนอเสียงอ่าน และบอกลักษณะเฉพาะของคำแล้ว (กลอน, แบบ, ไบราณ) พจนานุกรม
จึงเสนอรายละเอียดต่าง ๆ ไว้ การเสนอมี 2 ชนิด คือ ชนิดที่ฝังแน่นกำกับ และไม่
วางแนบกำกับ โดยมีข้อสังเกตที่ว่า ถ้าอยู่ภายในวงเล็บ ชนิดของคำ ความหมาย และตัวอย่าง

จะตามมาเป็นลำดับ ส่วนรายละเอียดที่ไม่มีวงเล็บกำกับ จะตามด้วยตัวอย่าง หรือมีฉะนั้นก็
ไม่มีรายละเอียดอื่น ๆ ตามมา เช่น

มีวงเล็บกำกับ

กเรนทร, กเรนทร์ (กลอน; แผลงมาจาก กรินทร์) น. ข้าง เช่น..

กฤษฎา, [กฤษสะดา] (โม; กลอน; แผลงมาจาก กฤษฎ) ว. ที่ทำแล้ว

เช่น.....

การรุ่ม, การรุ่ม [กัน-] (โม; แผลงมาจาก กระรุ่ม) น. มือที่ประนม

เช่น.....

การรัง [กัน-] (กลอน; แผลงมาจาก กระรัง) ก. จับ เช่น ...

การแสง [กัน-] (กลอน; แผลงมาจาก กระแสง) ก. ส่งเสียง

เช่น.....

ดักมัย (กลอน ; ตัดมาจาก ขีวิดักมัย) ก. การสิ้นชีวิต, ตาย

ดงววย (กลอน; แผลงมาจาก ดังววย) น. ของดววย

ไม่มีวงเล็บกำกับ

กมลเศ [กะมะเศด] (กลอน) แผลงมาจาก กมลสาณ เช่น.....

กรรม [กัรม] (โม) ยืมมาจากคำว่า กรรมธรรม เช่น.....

กระดุก [-หุดอก] (กลอน) แผลงมาจาก กอดอก เช่น.....

กระดัม [-หุดัม] (กลอน) แผลงมาจาก กดัม เช่น.....

กระเลียด [-เหฺลียด] (กลอน) แผลงมาจาก เกลียด เช่น.....

กระวัด [-หุวัด] (กลอน) แผลงมาจาก กวัด เช่น.....

กสิ [กัสี] (กลอน) ยืมมาจาก กสิธ เช่น.....

ประกาย (กลอน) แผลงมาจาก ปกาย

เปรมปรา [-ปฺรา] (กลอน) ยืมมาจาก เปรมปราโมทย์

โกญจน [โกนจะนะ] (กลอน) ยืมมาจาก โกญจนาท เช่น.....

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

นอกจากจะเสนอวิธีการเปลี่ยนแปลงรูปคำ และกล่าวถึงคำเดิมก่อนการเปลี่ยนแปลงแล้ว ยังให้รายละเอียดอื่น ๆ เพิ่มเติม คือความหมายเดิม พจนานุกรมรวบรวมไว้น้อย จึงไม่แยกข้อ เช่น

เขาวา [-วะพา] น. หญิงสาวสวย (แผลงมาจาก วา)
 ธาร [-ระ] เป็นคำประกอบหน้าคำ แปลว่าทั้งหมด, ทั้งสิ้น,
 ทุก, เช่น ธารทิศว่า ทุกทิศ, ธารทุกซ์ ว่าทุกซ์ทั้งหมด,
 ธารเลว ว่าเลวทั้งสิ้น, เลวที่สุด (เลื่อนมาจากสรใน
สันสกฤต เช่น สรวงค เป็น สารพงศ์ หรือ สรวงค)

เบญจา น. แท่นมีเพดานดาดและระบายผ้าขาว, แท่นชั้น ๕ ขึ้น
 ลดหลั่นกัน มักใช้ประดิษฐานบุษบก หรือพระโกศ (เพี้ยนมา
 จาก มัญจา คือ เตียง)

กรรติ . ก. ยกย่อง, สรรเสริญ, เช่น ยากนชัยเทพยผู้
 ไกรกรรติก็ดี (ยวนพ่าย) (เลื่อนมาจาก ป.กตติ = ยกย่อง,
สรรเสริญ)

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

2. อธิบายถึงการสร้างคำ วิธีการสร้างคำในภาษาไทยมีหลายวิธี เช่น คำซ้อน คำซ้ำ คำประสม นอกจากนั้น ยังมีวิธีสร้างคำที่ยืมมาจากต่างประเทศ โดยเฉพาะคำสันสกฤต คือ การสมาส การสนธิ ซึ่งเป็นวิธีที่พจนานุกรมให้รายละเอียดโดยอธิบายให้เห็นขบวนการว่า คำ ๆ นั้นสร้างด้วยวิธีใด และอย่างไร แต่จะไม่ระบุลงไปว่า ขบวนการสร้างคำใดเป็นสมาส หรือสนธิ ดังนั้น ผู้ศึกษาควรมีความรู้ด้านนี้ประกอบจึงจะเข้าใจ พจนานุกรมพยายามบรรจุ รายละเอียดอื่น ๆ ไว้มากมาย ดังจะแจกแจงต่อไป คือ

1) บอกภาษาเดิม คำเดิม และแสดงขบวนการสร้างคำ บางครั้งคำเดียว แต่แสดงวิธีสร้างคำสองอย่าง หมายถึงว่า ทั้ง 2 ขบวนการนั้นจะแตกต่างกันที่คำ ว่าเป็นภาษาบาลี หรือภาษาสันสกฤต ส่วนความหมายเหมือนกัน เช่น

สวามิภักดิ์.....(ป. สวามิ + ภักดิ์; ส. สวามินุ + ภักดิ์)

อดิศร, อดิศวร..... (ส. อดิ + ธีศร, อดิ + ธีศวร)

กรรมธรรม..... (ส. กรรม + ธรรม)

โคธัย.....(ป.; ส. โค + มย)

กนิษฐภค.....(ส. กนิษฐ + ป. ภค)

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

2) นอภภาษาเดิม คำเดิม แสดงขบวนการสร้างคำสมาส สนธิ และให้ความหมายของคำเดิมนั้น ๆ ข้อ 1 และ 2 คล้ายคลึงกัน จะต่างก็เพียงเพิ่มความหมายของคำเดิม ซึ่งอาจจะได้เสียว่าใดคำหนึ่งหรือให้ทุก ๆ คำที่นำมาสรุปรวมกัน และบางขณะอาจสรุปความหมายที่เกิดจากการสร้างคำนั้น ๆ ด้วย ดังเช่น

กรรมสภา..... (ส. กัม + สภา = โรง)

กถาบรรค..... (ส. กถา + มรค = ทาง)

เกษตรศาสตร์.....(ส. เกษตร + ศาสตร์ = วิชา)

(ให้ความหมายคำเพียงคำเดียว)

คันธาราชภูร.....(ป.; ส. คณฺธาร = ชื่อแคว้น + ส.

ราชภูร = ราช, แคว้น)

กบิลทร..... (ส. กบิ = ลึง + อินฺทร = ผู้เป็นใหญ่)

กิตติศัพท์..... (ป. กิตฺติ = สรรเสริญ, ยกย่อง + ส. ศัพท์ = เสียง)

(ให้ความหมายทั้งสองคำ)

กรกฎาคม.....(ส. กรกฎ = ปุ + อาคม = มา = เดือนที่

พระอาทิตย์มาสู่ราศีกรกฎ)

กรรกาย..... (ป. ก = สรีระ + ทร = ดุติ + กาย = กรรกาย
= กายอันเกิดด้วยดุติในสรีระ)

(ให้ความหมายทุกคำ พร้อมสรุปความหมายที่เกิดจากการสร้างคำ)

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

5. การเสนอตัวอย่างการใช้คำในพจนานุกรม

ตัวอย่างคือ "สิ่งที่นำมาอ้างเพื่อแสดงให้เห็นลักษณะที่เป็นส่วนรวมทั้งหมด.....
ว. ที่แสดงแบบอย่างหรือคุณภาพเป็นต้น แทนส่วนทั้งหมดของสิ่งนั้น ๆ ..... ที่ทำให้เห็นเป็น
แบบอย่างที่ดี" (ราชบัณฑิตยสถาน 2525 : 339) ฉะนั้น ตัวอย่างคือตัวจักรสำคัญที่จะช่วย
ย่นย่อระยะเวลาในการทำความเข้าใจเรื่องราว หรือเนื้อหาต่าง ๆ ให้เข้าใจได้เร็ว และ
แจ่มชัดขึ้น

ในการใช้ภาษา ตัวอย่างยังคงมีความสำคัญเช่นกัน โดยเฉพาะทางการเขียน ซึ่งเป็น
สื่อที่ต้องอาศัยเทคนิคความรอบคอบ และความละเอียดอย่างมาก ทั้งยังต้องพยายามอธิบาย
หรือเขียนเรื่องราวต่าง ๆ ให้ผู้อ่านเข้าใจ เพราะเมื่อสงสัย ผู้อ่านไม่สามารถซักถาม หรือ
วิสาสะกับผู้เขียนได้ เหมือนการสนทนา สาธกโวหารจะมีส่วนช่วยให้การเขียนนั้นมีประสิทธิภาพ
ขึ้น กล่าวคือ เป็นโวหารที่ยกเรื่องราวหรือตัวอย่างประกอบ เพื่อให้เรื่องเด่นชัดตลอดทั้งเข้าใจ
ได้ง่าย

พจนานุกรมคือคลังแห่งภาษาที่ใช้ในสังคม ดังนั้นเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจคำได้ดียิ่งขึ้น
พจนานุกรมจึงต้องเสนอตัวอย่างการใช้คำควบคู่ไปด้วย ซึ่งมีการกระทำต่อเนื่องมาโดยตลอด
ตั้งแต่หนังสือคำฤๅษี จนถึงพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ดังจะเสนอตามลำดับ
ตั้งแต่คำฤๅษี คือ

แผน กัว่าพรหม ดูคำว่า ขุนแผนแรก เอาคืนดูที่ แลกคำว่า
แผนผ่านฟ้า

อินท์ ว่าพระจันทร์ ดูคำว่า พระแจ่มพระเจ้าข้าแจ่มอินท์...

จาร กัว่าเขียน ดูคำว่า ตั้งฉากอันช่างจีนจาร...

ชร กัว่าน้ำ ดูคำว่า ชรเขาะเขา เราตั้งแดง...

แมน กัว่าเทวดา ดูคำว่า สระดินหม่แมนมา...

สัตรี กัญา สุดา วนิดา นารี พญ กานดา ว่าหญิง ศรี เขมร ว่าหญิง

ดูคำว่า แม่ลาลาด ให้หาศรี มาตุคาม ว่าเพนที่ไปมาแห่งบุษ

ดูบ้านมาลา

(คำฤๅษี)

อร ว่างาม. ดูคำว่า เอวอร

กันดาล ว่ากลาง ดูคำว่า กันดาล

สกนธ แลก็กันดาลพล

ยรรยง ว่างาม ดูคำว่าสองยงต่อยง ยรรยงในกลางเวลา

แหล่ ก็ว่ามาก ดูคำว่า เทลือแหล่ แหล่หลาย

รางฆาง ว่างาม ดูคำว่า พระอุทมาเนิรทงษ์ อันรางฆางข้างเอื้อง

ระน่านาง

(อนันตวิภาค)

กัญจก ว่าของสวม ดู กัญจกเจดีย์ว่าเพื่อก็ได้

(สังโยคพิธาน : มีตำแหน่งเดียว)

เพ็ญ, เป็นชื่อพ่อฉันเอง, เป็นภาษาเจ๊ก, เช่น เขาพูดกันว่า. ไปหา

เพ็ญ

ต่อผล. เป็นชื่อลูกไม้ที่เป้นต่อ ๆ ไปฉัน, เช่น คำว่าเขาพูดกันว่า.

ต้นไม้ออกข่อยต่อผล

ฟี่โชน, ตำแหน่งโชน, ด้ามลโชน เป็นคำตามกันว่า ฟี่โตฉัน เช่น

เขาตามกันว่า ทำงานอยู่ที่โชน

ทิมาย, คืออายุยาวไปฉัน, เช่นคนที่ข่งมีอายุยืนนานนั้น

มักมาก, คือ ความปราศรณามากนั้น, เช่น หญิงสาวมากขี้หลายผิว

(อักษรวิธานศรัณท์)

มรณ น. กำจัด, อำนาจ, พล (เช่น แรงเมือง = พลเมือง); ชื่อ.....

โคธ [ไกุล] น. เล่ห์กล, ใส่โคธ = ใส่ความด้วยเล่ห์กล

(ปทานุกรม)

จะเห็นว่า การเสนอตัวอย่างในหนังสือรวบรวมคำนี้ ปรากฏอย่างสม่ำเสมอและมีการเสนออย่างเป็นระบบ คือหลังจากการเสนอความหมาย จะต่างอยู่ที่ในบุคคลต่าง ๆ ตั้งแต่รับอิทธิพลตะวันตกมา จะเชื่อมตัวอย่างกับความหมายด้วยคำว่า "เช่น" แต่ในยุคก่อนจะเชื่อมด้วยคำว่า "ดูจ" "ดูจคำว่า" จำนวนของตัวอย่างอย่างน้อย 1 ตัวอย่าง อย่างมาก 2 - 3 ตัวอย่าง ต่อ 1 คำศัพท์ ตัวอย่างส่วนมากจะเป็นประเภทหรือกรอง

พจนานุกรมฉบับปัจจุบันมีการเสนอตัวอย่างการใช้คำเช่น เกี่ยวกับการใช้คำ ซึ่งพอจะกล่าวที่ละหัวข้อต่อไปคือ

๕.๑ จุดมุ่งหมายของการเสนอตัวอย่าง มีด้วยกัน ๒ ประการคือ

๕.๑.๑ เพื่อช่วยอธิบายความหมายให้เข้าใจยิ่งขึ้น การยกตัวอย่างเพื่อจุดประสงค์นี้ ไม่มีคำศัพท์ปรากฏอยู่ แต่สิ่งที่ผู้ศึกษาจะได้รับจากตัวอย่างก็คือ ความเข้าใจในความหมายของคำ เช่น

ลิลิต น. คำประพันธ์ชนิดหนึ่งซึ่งใช้โคลงและร้อยคำสัมผัสกัน

ก. สัมผัสคำระหว่างบทกับบท ตามแบบการแต่งลิลิตที่กำหนดไว้ในตำราฉันทลักษณ์ เรียกว่า เข้าลิลิตก็มี เช่นคำ "สนม" กับ "ประนม" ในตัวอย่างต่อไปนี้

พระผาดผายจุ้ท้อง ทาดนพวงน่อง

ท่นมหน้าพระสนม

ปวงประนมพนมเกด้า งามแสงยมเจียมเผ้า

อยู่ถ้ำทูลสนอง

(ตะเลงพ่าย ๗,๐)

และ..... กบเดินกลางสระบัว ตัวอย่าง หมายชิดมิตรเขื่อนไม่เหมือน

กบเดินค้อยหอย ตัวอย่าง คิดยิ่งแสบแค้นยิ่งสรเสียบทรวงหมอง

กบเดินสลักเพชร ตัวอย่างว่า เจ็บเรียมห่างจากรักได้ใจเรียม

หวาน; กบเดินสามดอน ตัวอย่างว่า เจ็บคำจำคิดจิตชวาม

สัมผัสสระ น. คำคล้องจองที่มีสระและมาตราสะกดอย่างเดียวกัน

เช่น อันความคิดวิทยาเหมือนอาวุธ. (เพลงยาวถวายโอวาท).

คนใจจิตซัดซื่อเหมือนชื่อบาง ควรดีห่างเหินกันจนวันตาย...

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

5.1.2 เพื่อช่วยสร้างความเข้าใจในการใช้คำ และยืนยันว่ามีการใช้จริง ๆ เพราะตัวอย่างบางตัวอย่าง จะระบุแหล่งที่นำมาอ้างอิงไว้ แต่ถ้าเป็นตัวอย่างที่สร้างขึ้น จะไม่ระบุแหล่งอ้างอิง ตัวอย่างเพื่อจุดประสงค์นี้จะมีคำศัพท์ประกอบด้วยเสมอ ซึ่งช่วยให้ผู้ศึกษาสามารถสังเกตการใช้คำในบริบท โอกาสและความหมายต่าง ๆ ที่คล้ายกันแต่อาจจะแทนกันไม่ได้ แสดงถึงความคลุมเครือหรือลักษณะเฉพาะในความหมายของแต่ละคำ รวมถึงคำบางคำเขียนได้มากกว่า 1 อย่าง พจนานุกรมจะเก็บการใช้แต่ละอย่างที่แตกต่างกันไปว่า ใช้กันอย่างใดบ้าง เช่น

ความหมายคล้ายกัน

โดย (แบบ ; กลอน) น. น้ำ เช่น แปรกรรหายหอบโดย

(ตะเลงพ่าย 300)...

เขียน ก. ดัด, กริบ หรือเฉือนให้ไปตามแนวหรือให้ได้รูปตามที่

ต้องการ เช่น เขียนหมาก เขียนพล เขียนใบตอง

ดัด ก. ทำให้ขาดด้วยมีดคม เช่น ดัดกระดาด ดัดผ้า

กริบ ก. ขริบ ดัดให้พ้นขาดด้วยการรูดโดยไม่มีเสียงหรือมีเสียง

เช่นนั้น เช่น กริบผม กริบชายผ้า, ดัดขาดโดยฉับไว และ

แนบเนียนด้วยความคม.....

การสะกดการันต์ต่างกัน

กระห่อง, ตระห่อง, กระหน่อง (ใบ ; กลอน) ก. จ้อง

คอยดู, เช่น ดาเรียมกระห่อง ด้นน ดาเรื่อ แม่ซา (ทวาทศมาส).

ราตรีตะห่อง เหงี้ย พ่งงาย (ทวาทศมาส). อันว่าพระมหาสัตว์

ดั่งดาแลดตะห่อง ซึ่งชั้นนช่องมรรคา. (ม.คำหลวงกุมาร)

ตากตากระหน่องเตรียม คอยแม่ มาฤา (นิ.ตรัง)

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

ข้อสังเกตเกี่ยวกับการเสนอตัวอย่าง ควรเป็นตัวอย่างที่มีคำศัพท์นั้น ๆ ปรากฏ
เพียงคำเดียว กล่าวคือ ถ้ามีคำศัพท์หลายคำในตัวอย่าง จะทำให้ผู้ศึกษาเข้าใจการใช้คำ และ
ความหมายคำศัพท์นั้น ๆ ได้ยาก เช่น คำว่า "โดย" จะมีคำศัพท์ที่ต้องอธิบาย 2 คำ คือ "กรรหาย"
และ "โดย" ถึงแม้จะทราบความหมายคำว่า "โดย" ก็ตาม แต่จะต้องหาความหมายคำว่า กรรหาย
ซึ่งจะอยู่หน้า 13 แปลว่า "อยากได้, หิวโหย" จึงจะเข้าใจความหมายของตัวอย่าง ซึ่งจะส่งผล
ต่อไปถึงเรื่องการใช้คำ

อีกประการหนึ่ง เราไม่สามารถจะขีดกัน หรือแบ่งเขตลงไปชัดเจนว่า ตัวอย่างนี้
เพื่อความเข้าใจ ตัวอย่างนั้นเพื่อการใช้ ทั้ง 2 ประเด็น อาจจะรวมอยู่ในตัวอย่างเพียงตัวอย่าง
เดียวก็เป็นได้ และบางตัวอย่างมีคำอธิบายเพิ่มเติมโดยใช้คำว่า "คือ" "ว่า" และเครื่องหมาย
" = " เชื่อม ตัวอย่างที่เสนอลักษณะนี้จะเป็นตัวอย่างที่มีคำศัพท์ประกอบด้วย คือ

ความหมาย + ตัวอย่าง } = คือ, ว่า } คำอธิบาย (แหล่งอ้างอิง,ถ้ามี)

เช่น

กรก [กะหฺรก] (แบบ) น. ลูกเห็บ เช่น กรกวรรษ = ฝนลูกเห็บ

กรณีย-, กรณีย กรณียะ [กะระ-] น. กิจ ว. อันควรทำ, อันพึงทำ

เช่น กรณียกิจ = หน้าที่อันพึงทำ

กรต₂ [กฺรต] ว. คมมีลักษณะดังกรต เช่น น้ำกรต = น้ำที่คม

คมกรต = คมที่คม

กรอง₉ (กลอน) น. กำไล, โดยมากใช้ประกอบกับคำอื่น ๆ เช่น

กรองเชิง = กำไลเท้า กรองโต = กำไลมือ กรองศอ =

กำไลศอ, สร้อยนวม...

กะเต้ (ถิ่น) ว. ประเดี้ยว เช่น รอกกะเต้ = รอกประเดี้ยว...

ไปกะเต้ = ไปเดี้ยวนี้...

ถด น. ชื่อผักชนิดหนึ่ง (Athurium esculentum) ในวงศ์
Parkeriaceae (ตีน-เทาฮัก) ว. พริก เช่น ผักถด
คือผัก ยอดใบพริก....

แม้ว ว. เบา ๆ เช่น เสียงแม้ว คือเสียงเบาเกือบไม่ได้ยิน
ทามใจแม้ว คือทามใจเบา ๆ จนเกือบไม่รู้สึกทามใจ
วาคแม้ว คือ วาคเบา ๆ ทอให้เต็ม ยัดแม้ว ๆ คือ ยัดเบา ๆ
ทอให้หมดในระยะเวลา

พียง น. ทำนบกั้นน้ำอย่างใหญ่; เครื่องกำบัง เช่น พียงที่นอน คือ
ผ้าที่เย็บปิดกั้นรอบข้างที่นอน พียงหมอน คือแผ่นผ้าที่เย็บปิดกั้น
รอบหมอน

ซุงริค [ซุงจะหุริค] น. ความประหลาดชอบ เช่น กายซุงริค คือความ
ประหลาดชอบทางกาย

พุดทย่อน ว. เว้นระยะ มักใช้ประโยคปฏิเสธ เช่น ทำงานไม่พุด
ทย่อน คือทำงานไม่เว้นระยะ

เพง (ใบ) ก. หุบ, เคาะ, เช่น เพงทวารว่า เคาะประจ
(ม.คำหลวงกุมาร)

ปาง... ว. แทน, จวน เช่น ปางคายน ว่าจวนคายน

ทู๋ (แบบ) สอง มักใช้หน้าหน้าศัพท์อื่น เช่น ทู๋อ ว่าอย่าง (ป.)

นากี๋ น. ชะมด เช่น นากีนากี๋ ว่าตัวชะมด

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

๕.๒ ประเภทคำอย่างที่น่าสนใจประกอบคำอธิบายคำในพจนานุกรม หรือเป็นการ

ยืนยันว่ามีการใช้จริง ๆ นั้น แบ่งออกได้ ๔ ประเภท คือ ร้อยกรอง และร้อยแก้ว

5.2.1 ร้อยกรอง คืองานเขียนที่ต้องคำนึงถึงแบบบังคับ คณะ จำนวนคำ การสัมผัส การเล่นคำ เป็นต้น ร้อยกรองแบ่งอย่างกว้าง ๆ จะได้ 5 ชนิด คือ

- โคลง
- ฉันท์
- กาพย์
- กลอน
- ร่าย

ในแต่ละชนิดยังแยกย่อยออกไปได้อีก เช่น ลิลิต กาพย์ห่อโคลง กาพย์เห่เรือ ฉันท์ชนิดต่าง ๆ เช่น ทศวิกรมพิตมาลา ไชยภัก ชาติภูมิธรรมา เป็นต้น กลอน เช่น กลอนสามตอน ธงนำเรือ สารอักษรธรรมา เป็นต้น พจนานุกรมจะเสนอตัวอย่างโดยการคัดเลือกเฉพาะส่วนที่มีคำศัพท์ปรากฏอยู่ ซึ่งอาจจะเป็นเพียง 1 บรรทัด 2 บรรทัด หรือเป็นบท เช่น

โคลง - ถ้าเลขการุญโกสิย ทยาดล้า (ทวาทธรรมา)

พญกิตชลกฤษี ลูกไม้ (โลกนิติ 158)

กลอน - จะชนะไม่เท่าก็งก้อย (สังข์ทอง)

แม้นดาวกามาไกลในมนุษย์ (อภัย)

ร่าย - กระหวายธวัชกลวงว คชินทรจ้วงจับลม (เพชรมงกุฎ)

ทำจริตกระบิตกระบวนสะบั้งสะบัด (ม. ร่ายยาวชูชก)

ฉันท์ - แขนบนิทรลวดแลบ ก็กระแทนบที่ทวนคเรา (ปณโณวาท)

ลูกทิมภริยามพ (สมุทรโฆษ)

ภาพย์ - เข้าแต่หอล่อกามา (มูลบท)

เอาไม้สามชิ้น ปักไว้เป็นกระยาง แขนงไคมตรงกลาง

สาदन้าเอาปลา (อุบิ)

กตบท - สงสารกายหุมายมิตระคิดสงสาร

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1 วรรค - ทุกกระบับมีเนื้อเย็น เปตงเอม (ม.คำหลวงกุมาร)

2 วรรค - พินมรรหดเลื่อมล้วนมณีผา กระลอกรุ่งพรายถึงเมฆา

(สมบัติธรรมรินทร์)

จึงองค์มีสารที่บันทึกยี้ ถึงตอบว่าข้าจะให้ไก่คัฟ ของเรา

เรามีไม้ตรีกออย่าร้อนใจ (อิเหนา)

3 วรรค -

ท่านก็ไม้ชักสนจนพราย มากมายตามพธูอยู่ไม้ตรีก แกร่รัก

จะรำพันให้คั่นศรีก (ขุนช้างขุนแผน)

อนึ่งนั้นอุเบกขาว่าทำเฉย คือมหลก-เลยสุขทุกข์อย่าสยท่วง

1 บท -

ไม่มีทุกไม้มีสุขสิ้นทั้งปวง สามกระทรวงนี้ เป็นเช่นเวทนา

(ปกรณัมพจนานารถ ๑๒)

คำที่ตัวอย่างประเภทร้อยกรองกำกับ มักเป็นคำที่ใช้ในตำราเก่า ๆ ใช้ในการแต่งโคลงกลอน เป็นต้น แต่มีใช้ว่าที่ใช้เฉพาะแห่ง เช่นนี้พจนานุกรมจะให้ตัวอย่างทุกคำไป ตัวอย่างคำที่เป็นร้อยกรองจะอ้างแหล่งที่คัดลอกเกือบทุกตัวอย่างที่เสนอ ซึ่งแหล่งอ้างอิงจะกล่าวละเอียดในลำดับต่อไป

5.2.2 ร้อยแก้ว คือความเรียงธรรมดา ซึ่งอาจจะอยู่ในลักษณะของการคัดลอก หรือสร้างขึ้นจากภาษาที่ใช้ในสังคมนั้น ๆ ผู้บอกภาษาที่เป็นเจ้าของภาษาย่อมสามารถสร้างตัวอย่างได้ แต่จะต้องสอดคล้องกับการใช้ และเป็นที่ยอมรับ ตัวอย่างทั้งที่คัดลอกและสร้างขึ้นจะเสนอปะปนกันไป คือ บางคำอาจจะยกตัวอย่างที่คัดลอกมา บางคำยกตัวอย่างที่สร้างขึ้น และบางคำ

อาจเสนอทั้ง 2 ประเภทในคำเดียวกัน แต่การเสนอตัวอย่างประเภทร้อยแก้วที่มีตัวอย่างทั้ง 2 ชนิด คือตัวอย่างที่คัดลอก และตัวอย่างที่สร้างขึ้นนั้นมีน้อย ส่วนมากจะเป็นประเภทสร้างขึ้น ตั้งตัวอย่าง

กฎ ... น. คำบังคับ เช่น จึงสมเด็จพระมหากษัตริราชเจ้าแผ่นดิน

ดังกัศตรัสให้ทำตามกฎหมายทุกประการ (พงศ 11๑๑);

ข้อบัญญัติ, เช่น กฎให้ไว้...

ขุนหลวง (เล็ก) น. พระเจ้าแผ่นดิน เช่น เป็นขุนหลวงเสวย

ราชย์ได้สองปี (พงศ ร.๒)

พยาน₄ ว. ค่อนข้าง, ออกจะ, แสดงหรือมีอาการค่อนข้าง, เช่น

พยานจะเป็นลม พยานจะตาย พยานจะโกรธ พยานจะไม่กินข้าว.

พี่ก็พยานชะราหูตามัว (สังข์ทอง)

เชื่อม₂ ก. ทำให้ติดเป็นเนื้อเดียวกัน เช่น เชื่อมเหล็ก, ทำให้

ประสานกัน เช่น เชื่อมลัทธิกันไมตรี

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๒๕)

การสร้างตัวอย่างประเภทร้อยแก้ว มีทั้งที่เป็นวลี และประโยค ลักษณะของวลี คือกลุ่มคำที่เรียงติดต่อกันเป็นระเบียบ และมีกระแสความที่รับรู้ได้ แต่ไม่ได้ความสมบูรณ์ คำที่นำมาเรียงเป็นวลีอย่างน้อยต้องมี ๒ คำ อย่างมากไม่จำกัด เช่นติดตามข่าว ราคาตั้ง ๕ บาทแน่ ถ่วงน้ำหนัก ถวายของ ถ่ายเลือด ทุ่มดอกไม้ คุ้มบ้านคุ้มเมือง ภัยคุกคาม ดูทำศึกศึก จากบ้านจากเรือน เขียวเนื้อเขียวตัว ดีใจหาย เหตุการณ์เฉพาะหน้า เป็นต้น ตัวอย่างที่เป็นประโยค จะเป็นประโยคธรรมดาง่าย ๆ ไม่สลับซับซ้อน ถึงแม้จะเป็นประโยคชนิดอเนกรรด-ประโยคก็ตาม ลักษณะประโยคจะเป็นประโยคบอกเล่ามากกว่าประโยคปฏิเสธ กล่าวคือ ประโยคปฏิเสธก็มี แต่มีจำนวนน้อยกว่าประโยคบอกเล่า ตั้งตัวอย่างคือ

ประโยคเดี่ยว (เอกรรณประโยค)ราคาสินค้าขึ้นตัวขึ้นมะม่วงปีนี้ดีมากฝนตกลงมามาก ๆ อย่างหน้ารถยนต์ค่อย ค่อยไปพระเคร่งวินัยฝนตั้งเค้านาย ก มีเค้าหน้าเหมือนนาย ขตะวันขึ้นเด็กคนนี้ ขึ้นไม่ไปพรรคการเมืองเคลื่อนไหวโลกกำเนิดมาจากดวงอาทิตย์ถูกพรกฏเป็นคอกไม้ประโยครวม (อเนกรรณประโยค)เราพูดด้วยดี ๆ เขากลับคำเอานายกเป็นผู้มีอำนาจและชอบด้วยเมตตาน้ำมันขึ้นราคา สินค้าอื่น ๆ ก็ขึ้นราคาเป็น
เงาตามตัวถึงเขาจะเป็นเด็ก เขาก็มีความคิดเขาดูออกทั้ง ๆ ที่หน้าที่การทำงานกำลัง
เจริญก้าวหน้าเขาออกจากบ้านไปทั้ง ๆ ที่ฝนกำลังตกยานี้จะทำให้ท้องผูก ถึงจะทำให้ใจสั้นด้วยน้ำขึ้นแต่ลงเรื่องนี้ความตอนต้นกับตอนปลายแย้งกันแทนที่จะเขียนอย่างนั้น เขากลับเขียนอย่างนี้

นอกจากนั้น บางตัวอย่างยังสร้างในรูปของการให้สถานการณ์ เพื่อให้ผู้อ่าน
เข้าใจยิ่งขึ้น เช่น

"คนหนึ่งพูดด้วยความแปลกใจว่า "ไม่นึกเลยว่าเขาจะเป็นคนเกะกะ"

อีกคนหนึ่งก็คล้ายตามว่า "ถึงว่านี้" "

และ

" ก พูดว่า หนังสือเล่มนี้ราคาถึง 10 บาทไหม"

ข ตอบว่า ที่ไหนได้ ถึง 50 บาทนะ "

การเสนอตัวอย่างคำศัพท์หนึ่งคำ อาจมีทั้งตัวอย่างประเภท ร้อยแก้ว และร้อยกรองคละกันไป การจัดวางตำแหน่งมักจะนำด้วยร้อยแก้ว และตามด้วยร้อยกรอง เช่น

ศรีบูร น. เมืองอันมีป้อมค่าย 3 ชั้น, 3 ชั้น เช่น เมืองสุโขทัย

นี้ศรีบูรได้สามพันสี่ร้อยวา (จารึกสยาม 1/2/7).

อยุธยาไพโรจน์ได้ศรีบูร (กำสรวล)

บังวาย ก. เสื่อมเสีย, เสียหาย, เช่น ท่ากลบึงวาย (ตราสามดวง).

บังวายสวาท (กฤษณา)

พาน ว. ค่อนข้าง, ออกจะ, แสดงหรือมีอาการค่อนข้าง, เช่น

พานจะเป็นลม, พานจะตาย พานจะโกรธ พานจะไม่กินข้าว,

พี่ก็พานชราไปตามัว (สังข์ทอง)

กว่า [กว่า] ว. เกิน เช่น กว่าบาท; เป็นคำใช้เปรียบเทียบ

ในการประมาณ เช่น มากกว่า น้อยกว่า ดีกว่า,

ย่อมพอกว่าพลแก้ว (ม.คำหลวงมหาธาตุ).....

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

จำนวนของตัวอย่างประเภทร้อยกรองและร้อยแก้วในพจนานุกรม ซึ่งพิจารณาเฉพาะที่พจนานุกรมคัดลอกมา ปรากฏว่า ตัวอย่างประเภทร้อยกรองจะมีมากกว่าที่เป็นร้อยแก้ว แต่ถ้าพิจารณาเฉพาะตัวอย่างที่สร้างขึ้นปรากฏว่า ร้อยแก้วจะมีมากกว่าร้อยกรอง เท่าที่ศึกษาจะไม่พบว่า พจนานุกรมแต่งตัวอย่างประเภทร้อยกรองขึ้นเลย และการเสนอตัวอย่างประเภทร้อยกรองในพจนานุกรมบางตัวอย่างพจนานุกรมจะไม่ระบุแหล่งที่คัดลอกมา เช่น

เข้าเฝ้านอญ่าคิพรี

ฝนท่าแก้วตกแล้วหันไป ฝนท่าใหญ่หลงเพลง

เอาพระจำเจิมเฉลิมเชิงเวียน

อย่าไฝสูงจนเกินศักดิ์ อย่าไฝสูงให้เกินศักดิ์

จำทวยชนในสนาม

นกตกจับแมงไม้

<u>จระก๊ลายว่า</u> เฒ่าร้ายหรือจะรู้กล	คนใจฉืดฉืด เชื้อ เหมือนชื่อบาง
และ <u>เข้าจระลุง</u>	ควรรู้ห่างเหินกันจนวันตาย
<u>เมื่อทอดพระเนตร</u> เห็นสอง <u>บั้งอร</u>	ศึกษาสำเร็จจุฬาลงกรณ์
อรรคปิโยรส	คุณแคชิงเข้าขึ้นเคียงคาง

การให้ตัวอย่างในพจนานุกรม จะมีวิธีการดังนี้คือ คำที่มีความหมายมากกว่า 1 ความหมาย และเป็นความหมายที่มีเค้าในทำนองเดียวกัน พจนานุกรมอาจจะมีทั้งที่เสนอตัวอย่างไว้ในแต่ละความหมาย หรืออาจจะเสนอตัวอย่างเฉพาะบางความหมายก็มี เช่น

ตัวอย่างทุกความหมาย

กงไก่ (ปาก) ว. ไก่ง ๑ ไก่ง ๑ เช่น ยีนกงไก่ง เกะกะไม้

เรียบร้อย เช่น กงไก่งกนก

ประทุษร้าย [-ทุตสะ-] ก. ทำให้บาดเจ็บ เช่น ประทุษร้าย

ว่างกาย, ทำให้เสียหาย เช่น ประทุษร้ายทรัพย์สิน

ประเทือง ก. ทำให้ดีขึ้น เช่น ประเทืองผิว, ทำให้รุ่งเรืองขึ้น

เช่น ประเทืองปัญญา

เมา ก. มีอาการหื่นเหือดเพราะฤทธิ์เหล้าฤทธิ์ยา เช่น เมาเหล้า

เมาฤทธิ์ยา, มีอาการคลื่นเหียน เช่น เมาคลื่น, มีอาการหลง

จนหมกมุ่น เช่น เมารัก

ตัวอย่างบางความหมาย

เม้ม ก. บิดริม, หับริม, (ปาก) ยักเอาไว้ เช่น เม้มสดางค์

เมล็ น. ถุงหนังสือที่ส่งทางไปรษณีย์,ซองที่ส่งทางไปรษณีย์,

ยานพาหนะประจำทาง เช่น รถเมลล์ เรือเมลล์ (อ. mail)

สกปรก [สกปรก] ว. เปราะหรือเปื้อนด้วยสิ่งที่ไม่ดีว่าน่า
เกลียด, ขุ่นมัว, ไม่สะอาดหมดจด, ลักษณะกิริยาวาจา
ซึ่งแสดงออกอย่างหยาบคาย เช่น พูดจาสกปรก
สกปรก [สกปรก] ก. เสรีเสียใจ เช่น สกปรกใจ หน้าสกปรก.
เฟื่อง (ใช้แก่สี); เฉว, เฟี้ยว, (ใช้.....)
(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

จำนวนตัวอย่างแต่ละคำในพจนานุกรมฉบับนี้ จะมีจำนวนไม่สม่ำเสมอ คือบางคำ
อาจจะไม่มีตัวอย่างประกอบ และบางคำอาจมีตัวอย่างเพียงตัวอย่างเดียว จนถึง 6 ตัวอย่าง
จำนวนที่นิยมใช้มากที่สุดคือ 1 - 3 ตัวอย่าง และ จำนวนที่นิยมใช้น้อยแต่มีจำนวนตัวอย่างต่อ
1 คำมากที่สุดคือ 6 ตัวอย่าง ดังเช่น

ตัวอย่างเพียง 1 ตัวอย่าง เช่น

ก่อน ว. เดิม, เริ่ม, ลำดับแรก, เช่น แต่ก่อน.....
โง้ง ว. โกงเข้าหากัน เช่น กวาดเขาโง้ง, โกงขึ้น เช่น
ทวนโง้ง
รำแญ น. ชื่อพืชชนิดหนึ่ง เช่น กระเทียมหอมรำแญก็มี
(ม.คำหลวงมหาสาร)

ตัวอย่าง 2 ตัวอย่าง เช่น

กฏ....; ตรา เช่น คัสถ์แก่นศรีภุมิพาให้กฏเป็นตำราไว้
(อัยการเบ็ดเสร็จ), "พระมหาธรรมราชก็คัสถ์ให้กฏ
ลงมาให้เอาพระยารามเป็นพระยาพิชัย" (พ.ศ.1136)
ตาย, ก..... เคลื่อนไหวไม่ได้ เช่น มือตาย ตีนตาย
บ่อน ก. กินพอนอยู่ข้างใน เช่น ทอนบ่อนไส้, ภายในบ่อนแมลงวัน
ทอนบ่อน (โลกนิติ)

ตัวอย่าง 3 ตัวอย่าง เช่น

เขียน ก. ตัด ขยับหรือเลื่อนออกให้ไปตามแนวหรือให้ได้รูปตามนี้

ต้องการ เช่น เขียนมาก เขียนหล เขียนในทอง

แปลลา [แปลลา] (ปาก) (กลอน) ก. ย่ำตัวตาย เช่น

เห็นเพลิงพลุ่งรุ่งโรจน์โชติฉา ก็แปลลาใจเข้าในลัศ

ฉายทั่วไถ่กริชของพี่ยา จะแปลลาชีวิตให้มรณ

น้อยจะแปลลาคราวนี้ ตายตามพระพี่ที่หายไป (อิเหนา)

ตริก₂ [ตริก] ก. หมกไป สั้นไป, เปลืองไป เช่น จึงองค์มีสาระอันพิ

จึงดอมว่าข้าจะไถ่กู้พี่ บอกรวมไม่ตริกอัยร้อนใจ (อิเหนา)

ท่านก็ไม่ขัดสนวนทราย มากมายตามพรอ้อมตริก แกร็ก-

จะรำพันให้ครั้นตริก (ขุนช้างขุนแผน), ฤาจะใคร่ไต่เบียด

สาว ๆ ขาว ๆ ที่ ๆ ไม่มีตริก (มลิศิษย์)

ตัวอย่าง 4 ตัวอย่าง เช่น

กลุ่ม [กลุ่ม] น. คน, สัตว์ หรือสิ่งต่าง ๆ ที่รวมกันเป็นหมู่ ๆ

เช่น กลุ่มคน กลุ่มมด กลุ่มดาว กลุ่มค่าย

จน₁ ว.... หมกทาง เช่น จนใจคือหมกทางที่จะทำได้ จนตรอก

คือไม่มีทางไป, จนแท้ คือไม่มีทางเดิน จนเม คือไม่มีทางหนี

ค้ำ น...., ต้น, ทาง, เช่น โดยค้ำอาภิสวณธ์ (ม.คำหลวงจุลพน)

ผู้เผด็จค้ำค้ำค้ำ (ม.คำหลวง จกษัตริย์), โดยค้ำอาภิ

ทศธรรม (ม.คำหลวง นครกัณฑ์), และราชคัมภีร์ในค้ำ

มารกธรรม (ม. คำหลวง นครกัณฑ์)

ตัวอย่าง 5 ตัวอย่าง เช่น

จาว₄ น. ดอก, ดอกไม้ เช่น ไฟกามระจวจาว หองเทศ

ตรงจาวนิภาคัพ (ทวารวดี), จาวจำแหงจำ

เขต (ม.คำหลวง จุลพน), จันทรจาวรส กลักรพรรณา

(คำน้ำน้อย), ทรงจาวเจ็ดแจ่มแก้ว จักรพรรดิ (น.นรินทร์)...

แครง_๑ [แครง] ว. งามพรายแพรว, ตกแต่ง, หมอจต.

ผ่องใส เช่น ๕ ก็ผลิตแครงเครื่องอันบริสุทธิ์

(ม.คำหลวง วปวส) ๕ ก็ทรงพลตราสแครง

ดูแสงสังข์ในสุท (ม.คำหลวง นครกัณฑ์), ถนนอกทำ

ด้วยไหม ประไพแครงเครื่องฟ้า (ม.คำหลวง นครกัณฑ์).

นางก็ทรงพิสดราภรณ์หาแครง (ม.คำหลวง นครกัณฑ์)

พ่ายคำจำรัสแครง ไส้ส่อง (ทวาทศมาส)

ตัวอย่าง ๑ ตัวอย่าง เช่น

ฝรั่ง [ฝรั่ง] น....; เป็นคำประกอบชื่อสิ่งของบางอย่างที่มาจาก

จากต่างประเทศ ซึ่งมีลักษณะคล้ายของไทย เช่น ขนมฝรั่ง

ละมุดฝรั่ง มันฝรั่ง ตะขุมฝรั่ง ผักบุ้งฝรั่ง แครงฝรั่ง ....

ตัวอย่างอ้างอิงที่นำมาจากหนังสืออื่น ๆ นั้น พจนานุกรมรวบรวมไว้ 3 ลักษณะ

โดยยึดหลักที่ว่า แหล่งอ้างอิงหนึ่งแหล่ง : ตัวอย่างหนึ่งตัวอย่าง จะได้ว่า

1) ความหมายเหมือน พจนานุกรมจะเก็บตัวอย่างจากแหล่งอ้างอิงแห่งเดียว

แต่จะเก็บหลายตัวอย่าง ซึ่งมีวิธีการเสนอ 2 ลักษณะ คือ เสนอตัวอย่างทั้งหมดก่อน และระบุแหล่งอ้างอิงช่วงท้าย กับเสนอควบคู่กันไป กล่าวคือ ตัวอย่างหนึ่งตัวอย่างกับแหล่งอ้างอิงแหล่งหนึ่ง คือ

ความหมาย เช่น ตัวอย่าง, ตัวอย่าง... + ระบุแหล่งอ้างอิง

กระดาก_๒ (กลอน) ก. กระเดาะ, กระดก เช่น สิ้นทั้งพันปากกระดากสิ้น,

สิบปากกระดากสิ้นเที่ยวหัน (รามเกียรติ์ ร.1)

อาม, อ่าม ว. ไม่ หนึ่งจงเลี้ยงม้ามอ่ามสาย;

เลี้ยงลาอามสาย

(ไตรภูมิ)

ก้าง₂ (กลอน) ท. ก้าง.- เช่น คุ่มกองก้างก้าง มล้างอุยวิทวทข, (สรรพสิทธิ์)
 กั้น, ขวาง จักก้าง กอโค

ความหมาย เช่น ตัวอย่าง ระบุแหล่งอ้างอิง + ตัวอย่าง + ระบุแห่งอ้างอิง

(แหล่งอ้างอิงแหล่งเดียวกัน)

เก็บ₂ (ใบ) ก. ก้าง.- เช่น เสวตสัตว์รัตนก้าง เก็บบน บรรจถรณ์ (สรรพสิทธิ์),
 ยัง เอกฉายกมฉาณฉัตรา เก็บก้องเกศา (สรรพสิทธิ์)

แครง₃ ..... เช่น ธ ก็ทรงพศตพารแครง ฤจนแสงไสสุทธ

(ม.คำทอง นกรกัณฑ์).

อนนธกทำด้วยไหม ประไพแครงเครื่องฟ้า

(ม.คำทอง นกรกัณฑ์)

นางก็ทรงพิศตรวภรณ์ พากแครง

(ม.คำทอง นกรกัณฑ์)

กามิต, กาเมศ เต็มไปด้วย- ขงครากามิกน่อง ยิงยั้งคิดแม่ (ทวาทศมาส).

กาม เช่น ไกวมิ่งไทมุท กาเมศ เรียมเอย (ทวาทศมาส)

2) ในความหมายหนึ่งความหมาย พจนานุกรมจะเก็บตัวอย่างเพียงตัวอย่างเดียว หรือสองตัวอย่าง แต่ระบุแหล่งอ้างอิงที่ต่างกัน ซึ่งมีจำนวนมากกว่าจำนวนของตัวอย่างดังแผนผัง

ความหมาย เช่น ตัวอย่าง + ระบุแหล่งอ้างอิงมากกว่าจำนวนตัวอย่างที่เสนอไว้

กระย่อน ก. ขย่อน คืออาการ พระยานั่งอยู่และกระหย่อนองค์ไคขึ้นทั้งนั้นก็ดี
 ขยับขึ้นขยับลง, กระหย่อนก็ใช้ เช่น ขึ้นสูงได้ 10 ศอก (ไตรภูมิ;สรรพสิทธิ์;
 พงศ. เทนิธ);.....

กรามพลู [กรามพลู] (ใบ) กานพลู เช่น หัวหมูพิชกรกรามพลูกี้มี (ม. คำหลวงมหาพน;
ไอศกพระนารายณ์)

จำบัง ก. รบ เช่น คชจำบังข้าศึก. (ตะเลงพ่าย 38, 247)

ฉันทา (กลอน) ก. ลำเอียงเพราะ รักใคร่ชอบใจไม่ฉันทา เช่น พระแก้ววันขึ้นชากว่าข้ามี-
 นีกว่าพี่น้องกัน (พระอภัยมณี; ม. ร่ายยาวทวนกัณฑ์)

ชอ... ก. ร้องเพลง, ขับร้อง เช่น ขับชอयरราชเหียร ทุกเมือง (ลอ 21, 35,
309, 372, 374)

โนเน ว. อ่อนแอ, แบบบาง, เช่น โนเนหนุ่มหน้าสคราย (เสือโค; สอน)...
 (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

อนึ่ง หนังสืออ้างอิงที่พจนานุกรมนำมาใช้นั้นมีถึง 206 เล่ม โดยนำมาอ้างอิง
 2 ลักษณะ คือ นำมาเฉพาะตัวอย่างเพื่อประกอบคำศัพท์ และนำมาทั้งคำและความหมาย แต่ไม่มี
 ตัวอย่าง เช่น

พก₁ ... เช่น ภายหลังมาถึงพราหมณ์ชุก พกมาทวงทอง
 (ม. คำหลวงชุก)

โลกโมโหสัน... เช่น อย่างหนึ่งทุจริตคิดร้ายชั่ว อีกอย่างชั่ว
 โลกโมโหสัน (ขุนช้างขุนแผน)

ชิปส์ไท [-ชิปะ-] (ราชา) ก. กระแอม (จินตามณี)...

จันทม น. หญ้าหัวหมู (Cyperus rotundus) ในวงศ์
 Cyperaceae (ไอศกพระนารายณ์)

โนน₂ (ใบ) ก. นอน (จารึกสยาม)

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

๑) พจนานุกรมเสนอความหมายสลับกับตัวอย่าง คือ ความหมาย :

ตัวอย่าง..... และ ความหมายที่อยู่ในทำนองเดียวกัน (โดยใช้เครื่องหมายจุดภาค (.) กำกับ) กับตัวอย่างเพียง 1 ตัวอย่าง (วิธีนี้จะแตกต่างจากวิธีที่ 1 คือแหล่งอ้างอิงจะต่างกัน แต่วิธีที่ 1 แหล่งอ้างอิงเดียวกัน) ซึ่งวิธีนี้มีใช้กันน้อย เช่น

ความหมาย เช่น ตัวอย่าง + แหล่งอ้างอิง ความหมาย ตัวอย่าง + แหล่งอ้างอิง...

ชา₄ ก.... แม่เงินแพนทงฆ่า (พระอัยการพานแพนทง), เด็กชา,
เชื้อชา, เช่น สรณุกนิเขียนเชื้อชา, (สมุทรโฆษ.)

สำหรับตัวอย่างที่สร้างขึ้น จะวางตำแหน่งของตัวอย่างเช่นกัน จะ
ต่างที่ไม่ระบุแหล่งอ้างอิงเท่านั้น บรรดาหนังสือที่พจนานุกรมนำมาอ้างอิงทั้งหมด จะระบุไว้
ในหน้าคำนำ เนื้อหา และประเภทของหนังสือแตกต่างกันไป ก็มีทั้งหนังสือทางประวัติศาสตร์
วรรณคดี คำรามแบบเขียน ตำนาน พงศาวดาร หนังสืออ้างอิงที่รวบรวมคำเช่นดิกชันนารี
พหุศัพท์ บัญชีได้ ติปิ และพจนานุกรมเล่ม 2493 เป็นต้น วารสารต่าง ๆ เช่น มิตรสยาม
นิเวศนิยม เป็นต้น และจากหลักต่าง ๆ เช่น จากวัดป่ามะม่วง จากสยาม วรรณคดีที่คัด-
ลอกตัวอย่างมาอ้างอิงมีจำนวนแตกต่างกันไป ในที่นี้จะพิจารณาเฉพาะตัวอย่างที่มีการอ้างอิง
พร้อมทั้งระบุแหล่งที่มาเท่านั้น ส่วนตัวอย่างที่ระบุแหล่งอ้างอิงมากกว่าจำนวนตัวอย่าง และ
การอ้างอิงว่านำคำมาจากที่ใด แต่ไม่ระบุตัวอย่าง จะไม่นำมาพิจารณา เพราะต้องการจะ
พิจารณาเฉพาะที่มีหลักฐานการอ้างอิงตัวอย่างเท่านั้น ซึ่งปรากฏดังนี้ คือ

1) ม.คำหลวง คือหนังสือมหาชาติคำหลวง ฉบับหอพระสมุทรวชิรญาณ
พ.ศ. 2459 ปรากฏว่ามีตัวอย่าง ซึ่งจะนำมาจากศัพท์ต่าง ๆ ถึง 327 ตัวอย่าง ดังนี้

ม.คำหลวง ทานกัณฑ์	๕7 ตัวอย่าง
กุมาร	๐ ตัวอย่าง
มหाराช	๑2 ตัวอย่าง
วนปเวสน์	๑0 ตัวอย่าง

ม.คำหลวง	บุษก	30	ตัวอย่าง
	มหาพน	30	ตัวอย่าง
	ทศพร	28	ตัวอย่าง
	นครกัมพ์	21	ตัวอย่าง
	จุลพน	20	ตัวอย่าง
	มีศรี	15	ตัวอย่าง
	ฉกษัตริย์	12	ตัวอย่าง
	สักขรพ	10	ตัวอย่าง
	หิมพานต์	3	ตัวอย่าง และ
มหาวิทยาลัยคำหลวง		1	ตัวอย่าง

2) สมุทรโฆษ ปรากฏตัวอย่าง 122 ตัวอย่าง

3) ม.ร้อยยาว คือมหาเวศสันดรชาดก (แบบเขียน) ปรากฏ 79 ตัวอย่าง

ซึ่งแจกแจงได้ดังนี้

ม.ร้อยยาว	บุษก	37	ตัวอย่าง
	กุมาร	10	ตัวอย่าง
	วนปเวสน์	7	ตัวอย่าง
	มหาพน	7	ตัวอย่าง
	ทานกัมพ์	6	ตัวอย่าง
	มหาราช	3	ตัวอย่าง
	สักขรพ	3	ตัวอย่าง
	จุลพน	3	ตัวอย่าง
	ฉกษัตริย์	1	ตัวอย่าง
	มีศรี	1	ตัวอย่าง

ม.ร้อยยาว 1 ตัวอย่าง (ไม่มอกว่ากัมพ์โทน)

- 4) พระถอ มี 46 ตัวอย่าง
- 5) อิเหนา มี 46 ตัวอย่าง
- 6) ตะเลงพ่าย มี 36 ตัวอย่าง
- 7) สรรพสิทธิ มี 34 ตัวอย่าง
- 8) ลิลิตยวนพ่าย และขุนช้างขุนแผน มีอย่างละ 27 ตัวอย่าง
- 9) ไคลยหาหศมาส มี 24 ตัวอย่าง
- 10) ไถกนิล มี 22 ตัวอย่าง
- 11) รามเกียรติ์ ร.1 มี 21 ตัวอย่าง
- 12) พระอภัยมณี และเสือโค มีอย่างละ 20 ตัวอย่าง
- 13) สังข์ทอง มี 10 ตัวอย่าง
- 14) มโนห์รา, นิกรราชาธิราช, มณีพิชัย และสุธน มีอย่างละ 11 ตัวอย่าง
- 15) สุบิน (กลอนยาว) อนิรุทธิ์ กฤษณา และคุณหญิงเวส มีอย่างละ 10 ตัวอย่าง
- 16) แฉ่งน้ำ 12 ตัวอย่าง
- 17) รามเกียรติ์ ร.2 และกำสรวล อย่างละ 9 ตัวอย่าง
- 18) ไกรทอง และนิราศนรินทร์ มีอย่างละ 8 ตัวอย่าง
- 19) จารึกสยาม จารึกวัดโพธิ์ และกกุฎราชกุมารี มีอย่างละ 7 ตัวอย่าง
- 20) คำราช้างคำโคลง คำพากย์ (คำพากย์รามเกียรติ์ ฉบับหอพระสมุดพระวชิรญาณ พ.ศ.2461) ลิลิตพยุหยาตรา พากย์ (ประชุมคำพากย์รามเกียรติ์ ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ) และ เฉลิมพระเกียรติพระนารายณ์ เล่มละ 6 ตัวอย่าง
- 21) ม.ภาพย์ คือ มหาวาติคำพากย์ สักกบรรพ ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ พ.ศ.2459 แจกแจกได้ดังนี้ ม.ภาพย์สักกบรรพ 2 ตัวอย่าง
กุมาร 3 ตัวอย่าง (บรรพ 2) วรปเวส 1 ตัวอย่าง

- 22) พระราชพิธีสิบสองเดือน บุญโผไท้ท้าวจันทร์ มาลัยคำหลวง
กฎหมายตราสามดวง อุเทนคำจันทร์ พงศ.ร.3 ไชยเชษฐ และ
ลิลิตเพชรมงกุฎ ม.คำจันทร์ เล่มละ 5 ตัวอย่าง ม.คำจันทร์ คือ
มหาชาติคำจันทร์ฉบับพระทองสมุทวชิรญาณ โดยเก็บตัวอย่างจาก
กัณฑ์มหาราช 3 ตัวอย่าง และมัทพน 2 ตัวอย่าง
- 23) นิราศเดือน นันทโศภนนิพนธ์ ไตรภูมิพระร่วง สุภาภิตสุนทรภู่
กฎหมายเก่า อัยการ เบ็ดเสร็จ รุมนุมนานานกลอน และกล่อมช้าง
ของเก่า นิราศเมืองเพชร เล่มละ 4 ตัวอย่าง
- 24) นิราศตอนดอน สุณู พาสอนน้อง พงศ.เลขา 2/2 (พระราช
พงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา) เท่เชื้อ พงศ.อยุธยา
(พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา) (แบบเขียน) และพงศ.เหนือ
(ลิลิต.พงศาวดารเหนือ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิร
ญาณวรางกูร ทรงพระนิพนธ์ ฉบับโรงพิมพ์ไท ร.ศ.127) เล่ม
ละ 3 ตัวอย่าง
- 25) สุตรธนู พงศ.โยนก (พงศาวดารโยนก ของพระยาปราชญ์จักรจักร)
(แซม มุนนาค) ฉบับโรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร พ.ศ.2478)
ประสาธธารทองแดง นิราศ.ตัง นิราศเกาะแก้ว พิเภกสอนบุตร
ลำน้ำน้อย ประสาธณอายุ ไคลงกรี พงศ.1136 (พระราชพงศาวดาร
ฉบับ จ.ศ.1136 ในประชุมพงศาวดาร ภาค 4) กฎหมายลัก.
คำราช้างคำจันทร์ ไหวพจน์พิจารณา กอบทวิวัฒนกิจขยา มุลมทรรพกิจ
ปรีดเล สุ.สอนเล็ก และดิกเซอร์นาซี เล่มละ 2 ตัวอย่าง
- 26) หนังสือที่เก็บตัวอย่างไว้เพียงเล่มละ 1 ตัวอย่างคือ
สุภาภิตท่านพญาจารย์โต ประกาศพระราชพิธีดึกดำบรรพ์
ฉันทวรรณพฤติ ศิริวิบูลย์กิติ นิ. เกาะแก้วกัธดาพากย์นางลอย

ภูมิธำมัญญ์ พิศาลพิลาป พระนลคำหลวง (อาชัมภท)เยตฺตุน
 นิ.ทวารวดี ไชย-โบราณ ท้าวแสนปม ปฐมมณฑา สังโยคศิธาน
 นิ.เมืองเทศ ราชธานีเมก ๖.๗ พระราชนิพนธ์พระร่วง (แบบเขียน)
 จารึกสยามหลัก ๒ ลักษณะ เบ็ดเตล็ด ประเพณีของชาวคริสต์
 อธิบายแผนที่อยุธยา ชตนทวารวดี ลัทธิ เรื่องพระบรมศพ ลักษณะ-
 ตัวเมีย คำราชานายสืบ กฎหมาย บรมราชธานีเมก ๖.๔
 พงศาวดารกรุงเก่า ภาพหล่อโคลง ลัทธิวิชา กฎหมายเล่ม ๒
 พระราชนิพนธ์ ๖.๘ พระอัยการยานแผนก ดัชนีลักษณะ เสาสุนทรภู่
 มิตรเสภา อธิษฐานคำฉันท์ กอบท กอบทผูกพันทาง ทวีคูณชัย
 ทวีคูณชัยคอนตัน ประถมกลา อธิษฐาน ๖.๕ ดิถีสงคราม ๖ อธิษฐาน
 เพ่งลอม น.ประถม ประชุมเชษฐาธิราช ลักษณะโจรราชบุษย์ นิลราช
 สุภาภิศอนทนต์ มีทนะ พระราชประวัติ คำราชช้าง นพมาศ
 ลัทธิของกุดชุม ทอสร้อยสวรรค์รุ่งกรุงเก่า ปาเลแก้ว
 เพลงยาวถวายโอวาท สมบัติอมรินทร์ นิ.สุรสีห์ กฐินพยุห ๖
 ปฏิสังขณวัคปโมกข์ เพลงยาวหม่อมพิมเสน กฎมณเฑียรบาล
 ประพาสจีนบุรี พระราชหัตถเลขาถึงสมเด็จพระมหาสมณเจ้า
 ม.๔ วณปเวสม์ (มหาวิทยาลัยของรัชกาลที่ ๔) พงศ.๓/๘
 พงศ.เลขา ๖.๕ ราชธานีราช ลักษณะประโยค ดัชนีกล่อมพญาช้าง
 ป.กัณณพจนารถ นิ.พดเสถียร สอนเด็ก กากี รามเกียรติ์ ๖.๘
 พระราชหัตถเลขาเก่า โคลงพระยาตรัง กล่อมเด็ก ลักษณะ-
 ธรรมบุญ ประชุมพงศาวดาร ไบราวชิรญาณ ม.ภาคอีสาน

ขิงนาง ร.๑ ปฐมสมโพธิกถา ยอพระเกียรติกรุงธน

ยอพระเกียรติ ร. ๒ พระราชที่ดลเจษฎา ร.๗ จารึกสยาม 1/1/2

รวมเกียรติพลเสพลย์ ประชุมหนังสือเก่าภาค ๒ ประวัติจุลจอม

หนังสือเจ้าพระยาพระเสด็จ กราบบังคมทูล ร. ๕

บวรราชนิพนธ์ ตำราไชยกลาง ม.ร.๔ (มหาชาติ ร.๔)

ม.อีสาน พุทธ (เวสสันดร ชาตกค้ำกลอน)

ตัวอย่างที่นำมาจากการคัดลอกบางตัวอย่าง จะเสนอซ้ำกัน ซึ่งมักจะซ้ำเพียงครึ่งเดียว โดยที่ในตัวอย่างนั้นมีคำศัพท์ที่เสนอเป็นคำตั้งและคำย่อหมายความว่า ๒ คำคือในตัวอย่างที่ว่า "กระพิกกระเพิงกระพังหุ" มีคำศัพท์ "กระพัง" และ "กระเพิง" ครั้นเมื่อเสนอคำศัพท์ "กระพัง" ก็ยกตัวอย่าง และจะยกซ้ำอีกเมื่อถึงคำ "กระเพิง" อีกลักษณะคือท้ายคำอธิบายความหมาย ให้นานุกรมจะบอกว่า คำศัพท์นั้น ๆ สามารถเขียนหรือใช้ตัวอื่นได้ พร้อมกับยกตัวอย่างประกอบ ครั้นเมื่อยกคำที่อ้างอิงมาเป็นคำศัพท์ ก็ยังคงยกตัวอย่างนั้นอีก เช่น คำว่า "ดาบส" ท้ายความหมายจะบอกว่า "บทกลอนจะใช้คำว่า ดาบสที่มี " เช่น "ไปแต่งองค์ทรงไม้เท้าของดาบส" (อภัย) ครั้นเมื่อถึงคำศัพท์ว่า "ดาบส" ก็จะยกตัวอย่างนี้อีก ตัวอย่างที่ซ้ำเช่น

กระเวนกระวนกาม กาวนอก ฝืนา (นิ.นสินทร์) (กระเวน, กระวน)

กัณถกัณถิงคณฺธ (ม.คำทวงจุดพน) (กัณถก กัณถิง)

น้ำเคียว ยู่กว่า เงี้ยว ยู่ตาม (โลกนิติฯ) (เคี้ยว เงี้ยว)

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๒๕)

จากการพิจารณาตัวอย่างในพจนานุกรมประเภทที่คัดลอกมานั้น ปรากฏว่า ส่วนมากมักจะประกอบคำศัพท์ประเภทคำโบราณ คำที่ใช้เฉพาะในหนังสือ และคำที่ใช้ในการแต่งหรือยกรอง เช่น อุมดม เณระ ฉันทูมิ ทองสื่อ เป็นต้น ตัวอย่างประเภทที่สร้างขึ้น มักจะประกอบคำสามัญทั่ว ๆ ไปที่พบเห็นในการสื่อสารประจำวัน ไม่ว่าจะเป็น การอ่าน การพูด การเขียน และการฟัง เช่น เขย่า รุก ดิตตลาค แหง แหรง ป่น ประกาศ ทะถึง ไทรม เที้ยว เป็นต้น

การเสนอตัวอย่างในพจนานุกรมฉบับนี้ พอล่าวได้ว่า มีการเสนออย่างมีระบบ คือหลังจากอธิบายความหมายแล้ว แต่มีใช้ว่าทุกคำในพจนานุกรมจะมีตัวอย่างเสมอไป ดังเช่น คำโบราณ พจนานุกรมรวบรวมไว้ 628 คำ แต่ปรากฏว่า มีตัวอย่างประกอบเพียง 213 คำ คำที่ใช้เฉพาะในหนังสือ 706 คำ มีตัวอย่างประกอบ 200 คำ คำที่ใช้ในบทร้อยกรอง 595 คำ มีตัวอย่างประกอบเพียง 202 คำ คำที่เป็นสำนวน 846 คำ มีตัวอย่างประกอบ 24 คำ คำที่เป็นภาษาปาก 423 คำ มีตัวอย่างประกอบ 63 คำ คำที่ใช้เฉพาะถิ่น 428 คำ มีตัวอย่างประกอบ 49 คำ คำที่ใช้ในกฎหมาย 135 คำ มีตัวอย่างประกอบ 4 คำ คำที่ใช้ในคณิตศาสตร์ 51 คำ มีตัวอย่าง 4 คำ คำที่ใช้ในไวยากรณ์ 31 คำ มีตัวอย่างประกอบ 2 คำ คำที่เลิกใช้ 23 คำ มีตัวอย่างประกอบ 2 คำ และคำที่ใช้ในเคมี 16 คำ มีตัวอย่าง 1 คำ ส่วนคำทั่วไปที่ไม่ระบุลักษณะการใช้เฉพาะแห่ง คำมีตัวอย่างประกอบ 3014 คำ จะเห็นได้ว่า คำเฉพาะวิชาที่พจนานุกรมรวบรวมไว้ เช่น เคมี ไวยากรณ์ คณิตศาสตร์ และสาขาอื่น ๆ จะมีตัวอย่างประกอบคำศัพท์น้อยมาก

๘. การเสนอคำเหมือนและคำตรงข้าม

พจนานุกรมเสนอคำเหมือน คำตรงข้ามไว้ในลักษณะต่าง ๆ ซึ่งจะอธิบายต่อไป แต่เพื่อความเข้าใจ ชี้แจง เสนอทีละหัวข้อ คือ

คำเหมือน คำที่ตรงความหมาย (synonym) หรือคำไวพจน์ หมายถึงคำที่มีรูปหรือเสียงต่างกันแต่คำที่มีความหมายคล้ายกัน หรือมีความหมายอย่างเดียวกัน มีผู้ให้ความหมายของคำเหมือนไว้มาก อาทิเช่น

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน กล่าวว่า "คำที่มีรูปต่างกัน แต่มีความหมายคล้ายคลึงกัน....." (ราชบัณฑิตยสถาน 2525 : 753)

โจเซฟิน ไมล์ส (ประสิทธิ์ กาพย์กลอน 2525 : 20 อ้างอิงมาจาก Josephine Miles. 1974 : 18) อธิบายว่า คำที่ตรงความหมาย เป็นคำที่มีความหมายเหมือนกัน หรือมีความหมายใกล้เคียงกับความหมายของคำอื่น

วิกตอเรีย ฟรอมกิน และโรเบิร์ต ไรดแมน (ประสิทธิ์ กาพย์กลอน 2525 : 20 อ้างอิงมาจาก Victoria Fromkin and Robert Rodmann. 1978 : 170-171)

ชาลส์ เอฟ. ฮ็อกเกตต์ (Charles F. Hockett. 1969 : 30) กล่าวว่า คำที่ตรงความหมาย เป็นคำที่มีรูปต่างกัน แต่มีความหมายอย่างเดียวกัน หรือคล้ายกันมาก

Webster's New World Dictionary (Webster's New World Dictionary. 1968 : 1479) ให้ความหมายว่า คำเหมือนเป็นคำในภาษาเดียวกัน ซึ่งมีความหมายเหมือนกัน หรือมีความหมายใกล้เคียงกับคำอื่นในหนึ่งความหมาย หรือมากกว่าหนึ่งความหมาย

สอ เสถบุตร (สอ เสถบุตร 1970 : 1455) กล่าวว่าในทำนองที่ว่า คำเหมือน เป็นคำที่มีความหมายเหมือนกันและจะอยู่ในภาษาเดียวกัน

โรนัลด์ วอร์ดฮาugh (ประสิทธิ์ กาพย์กลอน 2525 : 30 อ้างอิงมาจาก Ronald Wardhaugh. 1977 : 252) สรุปว่า คำเหมือนเป็นคำสองคำที่มีความหมายคล้ายคลึงกันมาก

จอห์น โลยอนส์ (John Lyons. 1977 : 405) เสนอความเห็นว่ คำเหมือน คือคำที่มีรูปต่างกันสองรูป หรือตั้งแต่สองรูปขึ้นไป แต่มีความหมายอย่างเดียวกัน

จากคำจำกัดความของนักวิชาการต่าง ๆ พอสรุปได้ว่า คำที่จะจัดเป็นคำเหมือนได้นั้น จะต้องประกอบด้วย

1. รูปและเสียงต่างกัน
2. ความหมายคล้ายคลึงกัน

ประสิทธิ์ กาพย์กลอน (ประสิทธิ์ กาพย์กลอน 2520 : 80) เสนอหลักเกณฑ์การพิจารณาคำเหมือน โดยใช้ รูป เสียง และความหมาย ดังตาราง

รากคำ	รูปคำ	ออกเสียง	ความหมาย	จัด เป็นคำชนิด
คนละราก	ต่างกัน	ต่างกัน	เหมือนกันหรือคล้ายกัน	คำพ้องความหมาย

คำที่จัดเป็นคำเหมือน อาจจะเหมือนโดยมีเงื่อนไขที่น่าพิจารณา คือ

1. กลุ่มคำเหมือนที่แต่ละคำจะใช้ต่างกันไป เช่น ต้นแสงใจ ชันทุสุ ว่า แสงใจ, อุบล ว่า แสงใจ หรือแสงเป้า, ไกรชาว่า กระชี่, ในพิกัดไตรภพออกเรียกว่า เป้ง,

2. กลุ่มคำเหมือนที่แต่ละคำจะใช้ในหน่วยงานของการเขียน ระดับของภาษา หรือทำเนียบภาษา (register) ที่ต่างกัน เช่น

เสวย ฉัน รับประทาน กิน แดก หม่ำ ยัด เสพ

บรรทม นอน จำวัด แค้ง

๓. กลุ่มคำเหมือนเฉพาะความหมายโดยอรรถ คือความหมายตามตัว แต่จะไม่คล้ายคลึงกัน สำหรับความหมายโดยนัย คือความหมายแฝง ความหมายทางความรู้สึก และความหมายทางประเมินค่า เช่น

- ควาย   น. สัตว์สี่เท้า (Bubalus bubalis) ในวงศ์
bovidae เท้าเป็นกีบคู่.....
- กระบือ   พ. ควาย
- หมู   น. ชื่อสัตว์สี่เท้าในจำพวกเท้ามีกีบในวงศ์ Suidae
เป็นสัตว์เลี้ยงก็มี อยู่ในป่าก็มี หาอาหารด้วยใช้จมูกดม
เนื้อใช้เป็นอาหาร ;
- สุกร   พ. หมู

4. กลุ่มคำเหมือนที่ต่างกันเมื่อเวลาใช้ คือจะใช้บริบทหรือสถานการณ์ที่ต่างกัน เช่น

- เกี่ยวข้อง - เพื่อเห็นแก่คนที่เกี่ยวข้อง ขอให้เลิกทำสิ่งที่ผิด
กฎหมายเสีย
- เกี่ยวพัน - เจ้าหน้าที่ตำรวจกำลังสืบสวนว่า การตายของเขามี
อะไรเกี่ยวพันอยู่กับการตายของคุณสาครบ้าง
- พัวพัน - ถ้าคุณไม่เข้าไปพัวพันกับท่อน ความเสียหายคงที่
มีอยู่ก็คงไม่เกิดขึ้น
- ผูกพัน - ความคิดของเขาจะผูกพันอยู่กับงานตลอดเวลา

๕. กลุ่มคำเหมือนที่จัดเพียงคร่าว ๆ ว่าจะมีความหมายคล้ายคลึงกันเพียงเท่านั้น ไม่ได้พิจารณาให้ลึกซึ้งลงไปถึงความหมายแฝง หรือการใช้ วิธีการนี้มักจัดทำพจนานุกรมมักใช้ในการจัดทำ

คำเหมือนในพจนานุกรมไทย จะจัดโดยพิจารณาถึงความหมายซึ่งเคยจัดและใช้กันมา คือมีความหมายเหมือนกัน ก็จะจัดไว้ในกลุ่มเดียวกัน ซึ่งเริ่มมาตั้งแต่การเสนอคำในคำฤๅษี และจินตามณี เช่น

๐ แทตย ทานพ อฐร มาร ภพ กำธร ว่ายัณห์... ภูต ปีสาง ม่าท
 ไชมค สว่าง ว่า ผี ๑ มนุษย์ มนุษ มัจ มานพ นร บุรุษ
 ว่ามนุษย์ ผู้ชาย ฤา สัตว์ กัญชา สุดา วนิดา นารี พธู กานดา
 ว่า หญิง ...

(คำอุษฐี)

๐ สูงศักดิ์ ไตรวัด ไตรโลกย สมภพ โอภาส รัศมี รวงศรี
 สมรรณ สมรรค สมัศร สมาน ตรีณี วรสุธา พสุนธรา มหิ
 ภูวตล ภูตะลา ว่า พื้น แผ่นดิน

(จินตตามณี)

ในหนังสืออนันตริภาคของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) มีการจัดคำเหมือน
 เช่นเดียวกับคำอุษฐี และจินตตามณี ที่ต่างก็มีดังจะแนบ

1. : เสนอคำเหมือนเป็นกลุ่ม โดยแต่ละคำก็ยังคงเสนอความหมายกำกับไว้ เช่น

เบิก ว่า เปิด	สนาม ว่า อาบ	ยง ว่า กล้า
ผาย ว่า เปิด	สนาม ว่า อาบ	อาจ ว่า กล้า
เผย ว่า เปิด	โสรัส ว่า อาบ	หาญ ว่า กล้า
ละเหย ว่า เปิด	สร่ง ว่า อาบ	

(อนันตริภาค)

2. : จัดเป็นกลุ่มคำเหมือน แต่จะต่างจากข้อ 1 ที่นำความหมายไว้เป็นหัวข้อ แล้วจึงจะ
 เสนอคำศัพท์ เช่น

11 คำนี้ว่าภูเขา	18 คำนี้ว่าแผ่นดิน (ต้นฉบับขาด 1 คำ)			
ปัททตะ	สิงขร	ปถพี	ปถวี	ปฐพี
บรรพต	ภูผา	ปถวย	ตรีณี	เมทนี
ไศล	ผา	พสุธา	พสุนธรา	ภูมิ
นกะ	คอย คำลาว	ภูว	กัณทิด	ฤ
สิสุษ	พนม เขมร	โค	ธมา	ไพท
ศิขา		มหิ	ธมา	

(อนันตริภาค)

ครั้นถึงเวลาจัดทำอักขรธาณศรัพท์ คำเหมือนก็ยังคงปรากฏเช่นเดิม โดยมีวิธีการจัดทำ ดังนี้

1. นำคำเหมือนมาเสนอรวมกัน เช่นเดียวกับการเสนอคำเหมือนในหนังสือรวบรวมคำเก่า ๆ เช่น

นัด, สัญญา, กำหนด, คือ เขากำหนดเวลากัน, คนสองฝ่ายจะทำการร่วมกัน
 ฤาจะเล่นด้วยกัน, ฤา...

เจ้า, แก่, ชรา, คำคร่ำ เปนชื่อความแก่ความชรา, ฤาเจ้าไฟขึ้น
 เช่นคนอายุแปดสิบ เก้าสิบ เป็นต้น

ภิกษุ, พระสงฆ์, สมณะ, เปนชื่อคนบวชในศาสนา, ตั้งแต่พระพุทธเจ้ายังมี
 พระชนม์อยู่นั้น....

(อักขรธาณศรัพท์)

2. ระบุดำเหมือนให้เด่นชัดด้วยใช้คำว่า "ความเหมือนกับ" หรือ "เหมือนกัน" ในตำแหน่งของคำหมาย บางครั้งก็ไม่ระบุว่าเหมือนคำอะไรเพียงแต่กล่าว "ความเหมือนกัน"
 เช่น

กะบวย, ความเหมือนกับกะปุกกะบวยนั้น

กุกกัก, ความคล้ายกับกีกักนั้น

กัมเกล้า, ความเหมือนกัน

ชะจิตพริตพราก, ความเหมือนกัน

(อักขรธาณศรัพท์)

การเสนอคำเหมือนยังคงกระทำต่อมาถึงการจัดทำพจนานุกรม พจนานุกรม พ.ศ. 2493 และฉบับปัจจุบัน โดยมีวิธีการเสนอเหมือนเดิม และวิธีใหม่ที่แตกต่างจากยุคเก่า ๆ ในที่นี้จะแยกเป็น 2 ประเด็น คือ

1. วิธีการเดิม แยกย่อยเป็น 2 ข้อ คือ

1.1: เสนอคำเหมือนรวมไว้เป็นกลุ่ม แต่จะต่างจากที่จัดไว้ในยุคเก่า คือจะนำคำเหมือนมาเสนอพร้อม ๆ กัน โดยไม่คำนึงว่าจะมีคำต้นเหมือนกันหรือไม่ แต่สำหรับพจนานุกรมฉบับปัจจุบัน จะเสนอคำเหมือนพร้อมกันเฉพาะคำที่มี เป็นต้นคำเดียวกัน เช่น ใหม่ถอดคำ ใหม่เยี่ยม จะเข้าคำว่า "ใหม่" เป็นต้น และตัวอย่างอื่น ๆ

เหลื้อถ้น, เหลื้อหลาย, เหลื้อแหล่ ว. มากมาย, พันความสามารถ
ลูกกะโล่, ลูกจ้อก, ลูกน้อง, ลูกแล่ง, ลูกสมุน (ปาก) น. ผู้ติดสอยห้อยตาม
คนบางคน ประเท...

นาคเกี่ยวกระหวัด, นาคบริพันธ์ [นาคกะบอริพันธ์] น. ชื่อกลบทชนิดหนึ่ง
(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.2: เสนอคำเหมือนในตำแหน่งของความหมาย แต่จะต่างจากอักขรานุธานสลับที่ที่ไม่ระบุว่าเป็น "ความหมายเหมือน..." เช่นคำว่า "ล่าเลาะ" ให้ความหมายว่า ลัด, เลียบ ซึ่งเป็นคำที่มีความหมายเหมือนคำ "ล่าเลาะ" และคำอื่น ๆ เช่น

มุเลื่อง [มะ-] ว. งาม, รุ่งเรือง, เปล่งปลั่ง, สุกใส...

แนบ ก. แอบอิง, แอบเคียง, เช่น...

โหล่ [โหล่] ก. ไขว้, เอี้ยว, หลบไป, หลีกไป

ระบิ, ระบิล น. เรื่อง, ความ, ฉบับ, อย่าง

ระบัด ก. ปลิว, ผลิ, แตกใบอ่อน, แตกขนอ่อน

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

2. วิธีที่ต่างไปจากหนังสือรวบรวมคำเดิมก่อน ๆ คือ นำคำเหมือนมาไว้ในลักษณะของการอ้างอิงหลังการเสนอความหมาย และตัวอย่างโดยมีคำว่า "ก็ใช่ ก็ว่า ก็เรียก" กำกับอยู่ เช่น

เต่าร้าง น. ชื่อไม้ต้นชนิดหนึ่ง (Caryota urens) ในวงศ์ Palmae ต้นคล้าย

ต้นหมาก ผลเป็นทะลวยเป็นพวง, เต่าร้าง หรือหมากกัน ก็เรียก

สันทม น. ชื่อไม้ต้นชนิดหนึ่ง (Plumeria acuminata) ในวงศ์ Apocynaceae

ดอกขาวหรือแดงเรื่อ ๆ มีกลิ่นหอม, จำปาหอมหรือจำปาลาว ก็เรียก

อวนลอย น. อวนชนิดที่ไม่มีเครื่องถ่วง ใช้ผูกมวนขอมบนของอวนกับเรือ อีกมุม

หนึ่งผูกกับท่อน ปลอ่ยให้อวนลอยไป, ก็ควางก็เรียก

อีก ว. กระบอง, ลำพอง, ก็กั กัว่า

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

ฉะนั้น พอสรุปวิธีการเสนอคำเหมือนในพจนานุกรมฉบับนี้ได้ 3 ประการ คือ

1. เสนอรวมเป็นกลุ่มในตำแหน่งที่เสนอคำศัพท์
2. เสนอ เป็นความหมายของคำศัพท์
3. เสนอด้วยการอ้างอิงท้ายคำอธิบาย

คำตรงข้าม (Antony) คำที่มีความหมายตรงข้ามกัน เช่น สูง กับ ต่ำ ดำ กับ ขาว
ยาว กับ สั้น เป็นต้น มีผู้ให้คำจำกัดความไว้หลายท่าน เช่น

โจเซฟิน ไมล์ (ประสิทธิ์ ภาพยนตร์กลอน 2526 : 104 อ้างอิงมาจาก Josephine
Miles. 1974 : 522) อธิบายว่า คำที่มีความหมายตรงข้าม คือ คำใด ๆ ที่มีความหมาย
ตรงข้ามกับคำอื่นอย่างแน่ชัด เช่น White ≠ black. good ≠ bad

โรนัลด์ วอร์ดฮาugh (Ronald Wardhaugh. 1977 : 2522) ให้นิยามว่า คำที่มี
ความหมายตรงข้าม คือคำที่มีความหมาย ๆ หนึ่งตรงข้ามกับคำอื่น

มาซิโอ เป (Mario Pei. 1966 : 146) อธิบายว่า คำที่มีความหมายตรงข้าม
คือคำที่มีลักษณะขัดแย้งกับคำอื่น ๆ

ประสิทธิ์ ภาพยนตร์กลอน (ประสิทธิ์ ภาพยนตร์กลอน 2526 : 88) สรุปวิธีการพิจารณา
คำตรงข้ามว่า

รากคำ	รูปคำ	ออกเสียง	ความหมาย	จัด เป็นคำชนิด
คนละราก	ต่างกัน	ต่างกัน	ต่างกันในทาง ตรงข้าม	คำที่มีความหมาย ตรงข้าม

พจนานุกรมให้ความสนใจกับคำตรงข้ามน้อยมาก โดยพิจารณาจากหนังสือรวบรวมคำในชุดต่าง ๆ จะไม่ปรากฏว่ามีการรวบรวมไว้ คือตั้งแต่จินตคามณี จนถึงอักขรार्คานศัมภ์ จะเริ่มปรากฏในพจนานุกรม จนถึงพจนานุกรมฉบับปัจจุบัน แต่จะอยู่ในลักษณะที่ไม่สม่ำเสมอและไม่ใช่ว่าสิ่งสำคัญที่จะละเลยไม่ได้ ถึงกระนั้นก็พอสรุปวิธีการเสนอคำตรงข้ามในพจนานุกรมฉบับนี้ได้ว่า

1. เสนอเป็นคำอธิบาย คืออธิบายคำศัพท์ด้วยการนำคำตรงข้ามมากล่าว โดยระบุไปว่า "ตรงข้ามกับ" และประกอบการให้ความหมาย กล่าวคือ คำศัพท์นั้นมีการเสนอความหมายด้วยวิธีการอื่น ๆ เช่น อาจจะเป็นคำเหมือนก่อนแล้วจึงนำคำตรงข้ามมาต่อท้าย ดังตัวอย่าง

ขวา [ขวา] ว. ตรงข้ามกับซ้าย

เข้า..... ว. ตรงข้ามกับออก เช่น ทางเข้า ขาเข้า.....

คว่ำ [คว่ำ] ก. ตรงข้ามกับหงาย..... เช่น.....

อู๋ ก. ตรงข้ามกับเหยียด. งอเข้า

ซ้าย ว. ตรงข้ามกับขวา. ถั่ว.....

ดำ..... ว. ตรงข้ามกับสูง.....

ใน ตรงข้ามกับนอก. ไม่ใช่นอก

กับ ว. มีขนาดไม่พอดีกัน ทำให้แน่นตึงหรือฝืด สวมหรือใส่ได้โดย

ยาก เช่น เลื้อยกับ หมวกกับ แหวนกับ, ตรงข้ามกับหลวม

ที่ ว. จำนวนที่หารด้วย 2 ไม่ลงตัว, เดี่ยว, ตรงข้ามกับคู่

ได้ ว. ที่อยู่ในที่หรือฐานะต่ำกว่าสิ่งอื่นซึ่งอยู่เหนือกว่า เช่น....

ตรงข้ามกับเหนือ เช่น...

บรรลพ ๒ [บัน-] (กลอน) ; (แปลมาจากปลาย) น. ยอด, ที่สุด.

ตรงข้ามกับต้น

เบา ว. ลักษณะของสิ่งที่มีน้ำหนักน้อยหรือที่ออกแรงน้อยในการแบก

ยก เป็นต้น ... ตรงข้ามกับหนัก;...

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

2. . เสนอคำตรงข้ามในรูปของการปฏิเสธ ซึ่งเมื่อตัดคำว่า "ไม่" จะได้คำตรงข้าม

เช่น

คม... ว. ไม่ทื่อ เช่น มีดคม...

ใจ ว. เวลา, ไม่ฉลาด, ไม่รู้

ใจเบา...; ไม่กระปรี้กระเปร่า เช่น ... ไม่กระเปรียว

เช่น ...

เบาใจ ว. ไม่หนักใจ, โล่งใจ

เล็ก ว. ไม่โต (หมายถึงขนาด)

การบอกคำตรงข้ามด้วยวิธีปฏิเสธนี้ อาจจะใช้วิธีเดียวตลอด หรือนำสิ่งอื่นเข้ามา

ประกอบ โดยจะวางตำแหน่งหน้า หรือหลังการปฏิเสธ ซึ่งผู้ศึกษาหรือผู้ใช้จะต้องใช้ความสังเกต

เลือกความหมายใดควรเป็นคำเหมือน และคำใดจึงจะเป็นคำตรงข้าม

ฉะนั้น วิธีการบอกคำตรงข้ามในพจนานุกรมนั้น จะเสนอ 2 วิธี คือ

1. บอกตรง ๆ ว่า เป็นคำตรงข้ามด้วยการใช้คำว่า "คำตรงข้าม" ซึ่งอาจจะเป็นคำอธิบายความหมาย หรือเป็นการขยายเพิ่มเติมความหมาย โดยจะจัดคำตรงข้ามไว้ช่วงท้ายหลังอธิบายความหมายแล้ว
2. บอกทางอ้อม ด้วยการเสนอในรูปของการปฏิเสธ

7. การใช้เครื่องหมายวรรคตอนในพจนานุกรม

เครื่องหมายวรรคตอนคือ เครื่องหมายต่าง ๆ ที่ใช้ในการเขียน เพื่อช่วยให้ผู้อ่านอ่านได้สะดวก และป้องกันความผิดพลาด นอกจากนั้นยังสามารถสื่ออารมณ์ และความรู้สึกได้ดีขึ้น การใช้ไม่ควรใช้พร่ำเพรื่อ จะต้องใช้ให้เหมาะแก่เนื้อหาและรูปแบบอย่างระมัดระวัง (ชำนาญ รอดเหตุภัย 2522 : 3)

สุกษม เกษมสันต์ กล่าวถึงความสำคัญองเครื่องหมายวรรคตอนว่า

"...การเขียนหนังสือเป็นการใช้ตัวอักษรแทนคำพูด; เพื่อที่จะถ่ายทอดการพูดออกมาให้ได้ใกล้เคียง. จำเป็นต้องแบ่งหนังสือออกเป็นวรรคเป็นตอน และมีวิธีที่จะแสดงให้เห็นระดับเสียง และการเน้นด้วย เพราะการแบ่งวรรคตอนผิดความหมายของเรื่อง ก็อาจกลาดเคลื่อนไปได้"

(สุกษม เกษมสันต์ 2515 : คำนำ)

น. นววรรณ ให้ความคิดว่า

"ผู้เขียนเสียหน้ากระดาษในการเว้นวรรคตอนผิดหน่อย และเสียน้ำหมึกเติมคำอีกไม่เท่าไร ผู้อ่านก็ไม่ต้องเสียสมองตีบปัญหาข้อความนั้น ความหมายอย่างไรแน่"

(น. นววรรณ 2518 : 161)

ประจักษ์ ประภาศพิทยากร (ประจักษ์ ประภาศพิทยากร 2518 : 41-60) เน้นในเรื่องนี้ว่า

"เครื่องหมายเหล่านี้ พจนานุกรมจำเป็นต้องใช้เป็นอย่างยิ่ง เพราะไม่ทำให้สิ้นเปลืองหน้ากระดาษในการอธิบายต่าง ๆ"

พจนานุกรมเป็นงานเขียนที่ต้องอาศัยเครื่องหมายวรรคตอน เพื่อช่วยการสื่อความ
ได้สะดวก ดังนั้นเรื่องนี้จึงเป็นเรื่องหนึ่งที่น่าสนใจ

การใช้เครื่องหมายวรรคตอนในหนังสือรวบรวมคำ ปรากฏตั้งแต่หนังสือคำฤๅณฐ์ซึ่งใช้
เครื่องหมายอยู่ 5 ชนิด คือ ๑ ๑ ๑ ๑ และ ๑ เครื่องหมายเหล่านี้
นิยมใช้ในการเขียนยุคหนึ่ง อักษรชาติธรรมเป็นหนังสือรวบรวมคำในยุคต่อมา ซึ่งชาวต่างชาติ
จัดทำขึ้น คือ หมอบรัดเลย์ โดยใช้เครื่องหมายวรรคตอน 5 ชนิด คือ , ๑ . [(จะ
เห็นได้ว่า เป็นเครื่องหมายวรรคตอนที่เปลี่ยนไปจากเครื่องหมายวรรคตอนในคำฤๅณฐ์ เครื่อง
หมายเหล่านี้ หมอบรัดเลย์จะใช้อย่างสับสน คือไม่มีหลักเกณฑ์แน่นอนในการใช้ ดังตัวอย่าง

กระตุก, อาการคนเล่นว่าเอามือกะทกป่านให้ว้าวขึ้นไป

[ฉาดฉานนั้น

กระฉาน, คือการที่ระลอกขี้ตมกะทบเรือทหาฝั่งดัง

(กำลังแรง

กระซาก, อาการที่คนจะชักชุดสิ่งใดเหยี่ยวกระซากมาด้วย

ฉลุขม, ๑ ว่านับเปนที่ทก เป็นคำสับสนนั้น

(อักษรชาติธรรม)

พจนานุกรมซึ่งเป็นหนังสือรวบรวมคำในสมัยต่อมา ก็มีการใช้เครื่องหมายวรรคตอน
เช่นกัน เครื่องหมายที่ใช้ทั้งหมด 7 ชนิด คือ ๑ ๑ [ ] - . = ๑ (ยาลักการ)
จะเห็นได้ว่า มีบางชนิดซ้ำกับที่ปรากฏในอักษรชาติธรรม คือ , . [(และที่ต่างคือ
- = ๑

เครื่องหมายวรรคตอนเหล่านี้ ส่วนมากยังคงใช้ต่อมาจนถึงพจนานุกรมฉบับปัจจุบัน คือ
๑ . ( ) [ ] - = แต่ที่เพิ่มเติม คือ ๑ ; " " + — ซึ่งใช้ใน
งานวิจัยครั้งนี้ จะพิจารณาทั้ง 12 ชนิดในเรื่องดังต่อไปนี้

1. การใช้เครื่องหมายวรรคตอน ในพจนานุกรมปรากฏดังนี้คือ

1.1. (มหัพภาค, จุด) ใช้ในการมีต่าง ๆ ดังนี้ คือ

1.1.1 จบประโยคและสิ้นเรื่องที่จะกล่าว หรือสิ้นรายละเอียดสำหรับคำศัพท์

1 คำ เช่น

ทีเด็ด น. ชื่นเชิงที่สามารถเอาชนะอีกฝ่ายหนึ่งได้อย่างเด็ดขาด •

เบี้ยแก่ น. เบี้ยตัวโต ๆ สำหรับขัดผ้า, อีแก่ก็เรียก.

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

ในการมีที่คำศัพท์บางคำมีชนิดของคำมากกว่า 1 ชนิด คือคำศัพท์คำเดียว
สามารถเป็นคำนามและคำวิเศษณ์ได้ เมื่อพจนานุกรมเสนอรายละเอียดแต่ละชนิดของคำแล้ว
ก็จะใช้เครื่องหมายมหัพภาค รวมถึงจะแสดงไว้หลังการเสนอประวัติที่มา และระหว่างตัวอย่าง
ที่คัดลอกมากับหนังสือที่นำมาอ้างอิง เช่น

ดอก₂ ก. แตก. น. เรียกข้าวเปลือกที่เจามาคว่ำให้แตกเป็นดอกบาน
ว่า ข้าวดอก

มีทยะ [มีตะยะ] น. น้ำเมา, เหล้า ว. ซึ่งทำให้เมา,

ซึ่งทำให้รื่นเริงยินดี (ส.).

ระเรื่อ ก. ว่องไว. ว. เร็ว ๆ.

สารท [สาร] ว. เกี่ยวกับ หรือเกิดในฤดูใบไม้ร่วง; เทศกาลทำบุญ

สิ้นเดือน 10 (ส. ; ป.สารท).

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.1.2 ใช้กับอักษรย่อ เช่นย่อชนิดของคำทางไวยากรณ์ ย่อแหล่งที่มาของคำ

ย่อชื่อหนังสือวรรณคดีที่นำตัวอย่างมาอ้างอิง เฉพาะบางเล่มที่มีชื่อยาว เกินกว่าที่จะเขียนได้หมด

เช่น

ต้องตา ก. ถูกตา. ว. น่าดู.

บวง ก. บุษบา เช่น บวงเทพทุกถิ่นทั้ง มณฑล ศรีปดเม.

(นิ. นรินทร์)...

พทุระ [พะ-] (แบบ) น. เขาสัตว์สำหรับเป่า. (ส.)

พะยุพยุง [-พะยุง] ก. ช่วยกัน เช่น พะยุพยุงจูงจับตัวปากคนละ

ข้าง. (ม. ร่ายยาวชูชก)

กรจร... น. ต้นสลิด เช่น กระตุ้มกรจรแก่ คชน้ำวากหลง

(พงศ. เหนือ) ก....

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.1.3 ใช้ในการถ่ายเสียง คือคำที่ออกเสียงควบกล้ำ ร ล ว จะใช้

(.) ที่พยัญชนะตัวแรกของคำควบกล้ำ และคำที่ออกเสียงโดยมี "ห" นำ จะใส่ไว้ที่ตัว "ห"

เช่น

ตลิ่ง [ตะตุลิ่ง]

แทงง [แทฺนง]

ตว์ก [ตะตุว์ก]

เส้งยม [สะเหฺงยม]

เสนง, เสน่ง [สะเหฺนง, สะเหฺน่ง]

1.2 . (จุลภาค, ลูกน้ำ) พจนานุกรมจะใช้เมื่อ

1.2.1. ค้นหาความหมายของคำศัพท์ที่มีหลายความหมาย โดยแต่ละความหมาย

มีความหมายหลักใกล้เคียงกัน ในทำนองความหมายเหมือน ซึ่งความข้างกรณีเป็นการอธิบาย เช่น

เจตนา [เจตตะนา] ก. ตั้งใจ, จงใจ, มุ่งหมาย...

ชรุก [ชฺรุก] (กลอน) ก. ชุก, แอบ, แทรก, เอาของไปแอบ

แฝงไว้....

ซึ่ง ว. คต. ไกง. เก. ฉิ่ง. เช่น...

ต้น ว. หยั่งลงไปใต้ไม้ไผ่ เช่น....เข้าไปไม้ไผ่

เช่น ... ผิวผิน, ไม่ลึกซึ้ง...

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.2.2 ค้นตัวอย่างที่คัดลอกมาซึ่งมีจำนวนมากกว่า 1 ตัวอย่าง รวมทั้งค้น

ตัวอย่างของคำศัพท์ประเภทคัดลอกและสร้างขึ้น เช่น

กฤตีกา, กฤตยฎีกา [กรี-; กฤตตะยะ] ... เช่น อันว่าความ

กฤตีกา แต่สองราแรก ทรงพรต. (ม.คำหลวงกุมาร),

ชำระกฤตยฎีกา. (ไวพจน์พิจรรย์)

กฤษฏา, กฤษฏาญ, กฤษฏาญชลิต, กฤษฏาญชลี, กฤษฏาญชวลิตว,

กฤษฏาญชวลิต, กฤษฏาญชวเลศ, กฤษฏาชี... เช่น

ถวายอภิวันท์กฤษฏาญ กฤษฏาการกราบเกล้า. (ม.คำหลวงมัทธี;

ฉกษัตริย์), กฤษฏาญชลิตโศว (มาลัยคำหลวง),

กฤษฏาญชลีเย่ม่งแล (ม.คำหลวงทศพร), อันว่ากฤษฏาญชวลิตว

(มาลัยคำหลวง), อันว่าเจ้าสากลกฤษฏาญ-ชวลิต ท่าน

ธ แล้ว, (ม.คำหลวงพานกัมภ์), ถวายกฤษฏาญชวเลศกุล

แอลงเหตุมนต์ (เพชรมงกุฎ), กฤษฏาญชุลิน้อม, (ฉันทลักษณ์),

กรำ [กรำ] ว. ดรำ, ฝ่ำ, หน่อปาก, เช่น กรำแดด กรำฝน,

เสียวเขี้ยวเย็นคำกรำไป, (พระราชนิพนธ์ ร.6)

พาน ว.... เช่น พานจะเป็นลม พานจะตาย พานจะโกรธ

พานจะไม่กินข้าว, ฝักพานชราพูดมัว (สังข์ทอง)

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.2.3 คำนวณค่าที่พจนานุกรมเสนอไว้ 1 รูป ทั้งในตำแหน่งคำตั้งและ

คำย่อ เช่น

พาหิระ, พาหิระะ.....

ห่าพิม, ห่า ๆ พิม ๆ

มนุสาร, มนุสาร, มโนสาร.....

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.2.4 คำนวณระหว่างคำอธิบายความหมาย กับอ้างอิงท้ายคำอธิบาย ถ้ามี

ตัวอย่างแรกที่คำนวณระหว่างตัวอย่างกับการอ้างอิง เช่น

ผำกราม....., กรามพระแก้ว.

พยับ เมฆ....., ผนวคเมวก็เรียก.

ผำคราม....., ผำทองแก้ว.

มณฑลจักร....., มณฑลผดก็เรียก.

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.3 ; (อัตรา) พจนานุกรมนำไปใช้ในเรื่องเหล่านี้

1.3.1 คำนวณความหมายของคำศัพท์ที่มีหลายความหมาย

โดยแต่ละความหมายจะมีความใกล้เคียงกันน้อย หรือไม่มีความใกล้เคียงกัน และความหมายนั้นต้องอยู่ในชนิดของคำเดียวกันคือ

ไมฆ, ไมฆะ ว. เปด้า, ว้าง; ไมฆะประโยชน์, ไมฆะผล (ป;ส.)

ยอก ก. รู้สึกเจ็บอย่างมีอะไรด้า; หิม, ด้า.

ยาญ, ยาญ น. ข้าวคัม; ขนมนชนิดหนึ่งทำด้วยข้าวอ่อน. (ป.)

เรียบ ว. ไม่วุขระ.....; (ปาก) หมค, ไม่วุเหลือ.....

อปก [ละปก] น. คนพูดมันเจ็ดต่าง ๆ ; คนพูดด้วยความ

อปกได้. (ป.)

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.3.2 ในการเสนอประวัติที่มาของคำศัพท์ที่มาจาก 2 แห่ง ระหว่าง 2 แหล่ง
จะใช้เครื่องหมายอัฒภาค เช่น

ขมิ้นชัน ... (ข.ขมิ้น ; ต.ขมิ้น)

มนตร, มนตราลัย [มนตระ] ... (ป. ; ส.)

มโนคติ ... (ส. มนส + คติ ; ทมิฬ มโนวิไล)

ใสจ ... (ข. ไสฺรจ ; ป. ไสจ ; ส. เสาจ)

จรด ... (ป. จร + ดล = ฝัน ; ข. ฏด = ถึง)

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.3.3 ใช้คำย่อที่บอกถึงที่ใช้เฉพาะ 2 แห่ง คือ ถ้าคำนั้นสามารถใช้เป็น
คำโบราณ และในขณะเดียวกันก็ใช้ในการเขียนบทร้อยกรองด้วย จะใช้ว่า ไบ กลอน และคำอื่น ๆ
เช่น

วิญญานภทฺธิ์ [...] (ไบ ; กฏ) น...

กรรหาย [กัน-] (ไบ ; กลอน) ...

กระกรับกระเกรียบ (ไบ ; กลอน) ...

ข้าว (กัน ; กลอน) ...

1.3.4 ใช้กันข้อหนังสือที่นำมาอ้างอิงถึงตั้งแต่ 2 เล่มขึ้นไป ซึ่งจะเสนอเพียง
ตัวอย่างเดียว เป็นตัวอย่างที่นำมาจากหนังสือเล่มเดียวกัน แต่คัดมาประกอบความหมายคนละตอน
ก็จะใช้เครื่องหมายจุลภาค (,) เช่น

กระหยับ ... เช่น มีดถือธนูกระหยับคัน (รวมเกียรติ ร.1 ; ไกรทอง ;
สารพินิต) .

กันเอา ร. ... เช่น สรวญเสียงกันเอา (อนิรุทธิ์ ; สมุทรโฆษ) .

ฉันทา ... เช่น พระแก้วคันชากว่าข้านี้ นึกว่าพี่น้องกันไมฉันทา
(อภัย ; ม. ร่ายยาวทวนกัณฑ์)

โนเน ... เช่น โนเนหนุ่ม หน้าสคราญ (เสือโค ; สุธน) ...

1.3.5 ใช้คันระหว่างคำที่บอกลักษณะการใช้เฉพาะแห่งกับการเสนอความเปลี่ยนแปลงของรูปคำ เช่น คำว่า "คำเล็ง" สามารถใช้ในการประพันธ์กับต้องการเสนอว่า แผลงมาจากคำอะไร ซึ่งจะเสนอไว้ส่วนหน้าของความหมาย ก็จะเขียนว่า คำเล็ง (กลอน... แผลงมาจากเล็ง)... ตัวอย่างอื่น ๆ เช่น

นุษ (กลอน ; ดัดมาจากอนุช)

คำนุ (กลอน ; แผลงมาจากอนุ)

กเรนทร, กเรทร์ (กลอน ; แผลงมาจาก กรินทร์)

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.4 นชลิขิต ( ) หรือวงเล็บ พจนานุกรมใช้ในการนี้ คือ

1.4.1 บอกรายละเอียดที่มาของคำและการเปลี่ยนแปลงรูปคำ ทั้งต้น และท้ายคำอธิบาย เช่น

จำ₄ (โบ) น. ชายผ้า เช่น เาพระเจ้าเจิมเฉลิมเชิงเรียน

(อะหม จำ ว่าชายผ้า).

ดั่งเก... (จ)

ดั่งว้าย (กลอน ; แผลงมาจากถว้าย) ก..... (ข.)

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.4.2 ให้รายละเอียดเกี่ยวกับการใช้คำว่า ใช้กับบุคคลระดับใด และจะใช้กับบริบทใด เช่น

ดัดกัน ก. ชัดกัน, ไม่กันกัน, ไม่กลมกลืนกัน, (ใช้แก่สี);...

ดั่งใจ ก. สอนอื่น (ใช้แก่เด็ก).

ถลากถล่ำ ว. พลิ้ง ๆ หยาด ๆ (ใช้แก่กริยาพูด)

ทื่อ ว. ไม่คม (ใช้แก่ของแบน ๆ ที่มีคมแต่ไม่คม) เช่น...

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.4.3 ให้รายละเอียดคำ , คือบอกลักษณะการใช้คำเฉพาะแห่งว่า ใช้
เป็นคำโบราณ คำที่เป็นภาษาถิ่น เป็นต้น เช่น

จางู (แบบ) ก....

ตะเข้ (ปาก) น.....

ตะเภาเดียวกัน (ลำ) น.

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.4.4 บอกชื่อหนังสือหรือวรรณคดีที่ได้ลอกคำอย่างมา เช่น

จางู น. น้ำ (๑) เช่น ฆราวาสที่เชื่อ จาวทั้งไถนา
(ทวาทมาส).

ตะแก, ตะแก น. ตัวแก เช่น ตะแกเสียจิตคิดตัวทวย
(สังทอง-พิณ)

ทลิก.... เช่น เจ้าทลิกยากยิ่งยาก. (ม. ร่ายยาวพูน).

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.4.5 ขยายข้อความเพิ่มเติมจากการอธิบายความหมาย เพื่อให้ผู้ศึกษา
เข้าใจความหมายได้ละเอียดถี่ถ้วน

จามจุรี_๒ [จาม~] น. ชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง (Albizia lebbek)

ในวงศ์ Leguminosae ดอก (เกสร) อ่อนมีสีเขียวและขาว
เมื่อออก (เกสร).....

น้ำเคย น. น้ำที่ได้จากเยื่อเคย (กะปิ) มีรสเค็ม ใช้ปรุงอาหาร

นิมมานรดี..... น. สวรรค์ชั้นที่ 5 มีท้าวสุณิมิตเป็นผู้นครอง

(มีพรรณนาว่า เทวดาชั้นนี้เป็นเจ้าพวกราชบุตร ปราธนาสิ่งใด

สิ่งหนึ่งก็นิมนิตได้เอง).....

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.4.6 ใช้ในรูปของการอ้างอิงท้ายการเสนอความหมาย ก็จะทำให้รายละเอียดทั่วไปดูเพิ่มเติมที่คำใด เช่น

นาง₄ น. ชื่อกุ้งชนิดหนึ่ง (Macrobrachium rosenbergi)

ในวงศ์ Palaemonidae เรียกว่ากุ้งนาง (ดูกุ้งก้ามกราม และ
กุ้งนาง ที่ กุ้ง ประกอบ)

กฤษฎา ... (ดูกระด้าพิก)

กัศลัก น. เครื่องมือจับสัตว์น้ำชนิดหนึ่ง (ดู อวนลาก)

กัณบง น. ว่านกำนัน (ดูกำบัง₂)

1.4.7 ให้รายละเอียดเกี่ยวกับประวัติที่มาของคำที่มาจาก 2 แห่ง ซึ่งโดยปกติจะใช้เครื่องหมายอัฒภาค (;) แต่ถ้า 2 แหล่งนั้นอยู่ในลักษณะที่คำศัพท์นั้นมีส่วนคล้ายกับคำในภาษาอื่น ๆ หลายภาษา โดยพจนานุกรมจะเสนอภาษาเดิม รูปคำเดิม และบางคำจะเสนอความหมายไว้ด้วย เช่น

ทฤษฎี... (ส. ; ป. ทฤษฎี). (อ. Theory).

บังกาโล... (จีนที่ว่า บงกดา). (อ. bungalow).

ทรताल... (ป. ; ส. ทรีताल). (อ. realgar).

อธิปไตย... (ป. อธิปไตย ว่าความเป็นใหญ่ยิ่ง)

(อ. Sovereignty).

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.4.8 ใส่เครื่องหมายหรือตัวอักษรในการอธิบายความหมายเพื่อแสดงลำดับของความหมายว่า ความหมายใดเป็นความหมายเก่า ความหมายใดเป็นความหมายปัจจุบัน เช่น

กรม₉ [กรม] น.

(ก)..... (ข)..... (ค).....

กระฎุมพี น. (1) คำนี้แปลว่า คนมั่งมี, ห่อเรือก [.....]

(2) ปัจจุบันมักนิยมใช้เข้าคู่กับไพร่ เป็นไพร่กระฎุมพี

หมายความว่า ชนชั้นต่ำ (.....)

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.5 เครื่องหมายวงเล็บเหลี่ยม (วงเล็บใหญ่) [ ] พจนานุกรมใช้

เครื่องหมายนี้อยู่ 2 กรณี คือ

1.5.1 ใช้บอกเสียงอ่านหลังการเสนออักขรวิธี เช่น

ฉันลักษณ์ [ฉันทะ-]	ทวาร [ทะวาน].....
เดว [ละเทว]	ทัฬหโย [ทัตสะโน]...
ชนวน [ชะ-]	เพชฌ [พะเชิน]

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.5.2 ใช้บอกที่มาของคำที่พจนานุกรมอธิบายอย่างละเอียดตั้งแต่ภาษาเดิม

รูปคำ เสียงอ่าน ตัวอย่าง และการอธิบายความหมาย เช่น

กรรม.....[ข.กฐ (กรรม) = ลำบาก เช่น กฐิจิต = ลำบากใจ]

กรรม.....[ส. ; ข. กฐ (กรรม) = หมวด, หมู, กอง;

ครอบครอง เช่น มวยกฐ = ครอบครองหนึ่ง]

กระชุมผี.....[ในอินเดียบางแห่งหมายความว่า ชนจำพวกสุทร

ที่ยังมีขึ้น (Hobso-Jobson ในคำ Kumbi), หมิว (ปาก)

ว่า กนจน]

กรรเจียก.....[ข.กรเจยก (กรรเจียก) = พู]

เรียม.....[ข.(ราชา) ราม (เรียม) = พี่]

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.6 เครื่องหมายอัฒกั - ปรากฏใช้ 4 ประการ คือ

1.6.1 ใช้ละเสียงอ่านที่ไม่ต้องการจะบอก คือถ้าบอกส่วนหน้า ส่วนหลัง

ถ้าใช้เครื่องหมายนี้ ถ้าบอกเสียงกลาง เครื่องหมายก็จะอยู่หน้าและหลัง รวมทั้งแยกเสียงอ่าน
ที่เมื่อถ่ายเสียงแล้วจะมีรูปเหมือนอักขรวิธีที่เสนอไว้ ดังนั้นจึงแยกเพื่อให้เห็นได้ชัดเจน เช่น

เนรนาถ [-นะระ-]... กาสน [-กา-มน]..

เนรมิต [-ระมิต]... ขากอม [-ชา-กอม]...

บทศรี [-บดพระ-]... ขาสก [-บา-สก]...

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.6.2 ใช้ในการเขียนทั่ว ๆ ไป คือ ไม่สามารถเขียนคำให้จบภายในบรรทัด จึงใช้เครื่องหมายนี้ ซึ่งจะไม่ขอยกตัวอย่างในที่นี้

1.6.3 ใช้ประกอบคำที่มีลักษณะคล้ายอุปสรรค บังคับ คือ พจนานุกรมจะบอกคำต้น และคำท้ายที่มีคำอื่นประกอบ คำประเภทนี้มักจะเป็นคำสันสกฤต เช่น การ₂กา, กาด-, กาลิก, กาศิก-, กาสาว-, กาสาวะ, กุมภันท-, กุมภันท์ เป็นต้น

1.6.4 ให้รายละเอียดสำหรับคำที่เป็นภาษาถิ่นว่า เป็นถิ่นเฉพาะอะไร เช่น ถิ่นเหนือ หรือถิ่นใต้ ถ้าพจนานุกรมระบุว่าคำนั้นเป็นคำที่เป็นภาษาถิ่นอย่างกว้าง ๆ ก็ไม่จำเป็นต้องใช้เครื่องหมายนี้ เช่น

แกระ... (ถิ่น-บักขี้ไต้)... ขมอ... (ถิ่น-อีสาน)...

ไก่น (ถิ่น-ทางเหนือ)... เล้า₂ (ถิ่น-พายัพ)

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.7 เครื่องหมายอัญประกาศ หรือ เครื่องหมายคู่ " " พจนานุกรมจะใช้เมื่อ

1.7.1 สำหรับอธิบายความหมายที่แปลตามรูปศัพท์ภาษาเดิมแต่ละคำ แต่เมื่อไทยนำมาใช้จะมีความหมายที่เปลี่ยนไปในลักษณะที่กะทัดรัดกว่าคำแปลตามรูปเดิม เช่น

กรกช... น. "ดอกบัวคือมือ" คือกระพุ่มมือ เช่น...

สุรยคราส น. "การคลื่นดวงอาทิตย์" คือเงาดวงจันทร์บัง

ดวงอาทิตย์...

อริยุ... น. "ผู้ตรัสธรรมอันประเสริฐ" คือ พระพุทธเจ้า

อันตก น. "ผู้ทำที่สุด" หมายถึง ความตาย...

อาศิรพิษ, อาศิรวิน, อาศิรพิษ, อาศิรวิน น. "ผู้มีพิษในเบียร์"

คือฐ, อศรพิษ

อุรศ.....น. "ผู้ที่เกิดแต่อก" คือ ลูก

อุรพี น. "ผู้กว้างใหญ่" คือแผ่นดิน, โลก

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.7.2 ใช้เพื่อต้องการจะเน้นคำให้เด่นกว่าคำข้างเคียง และเป็นที่สุด

คำแก่ผู้ศึกษา เช่น

กบเขื่อง น. เป็ดอกที่หุ้มจั้นหมาก จั้นมะพร้าว, ทางพุกก็เรียก

แต่ "กบเขื่อง" มักเรียกเมื่อยังสดอยู่ และ "ทางพุก"

มักเรียกเมื่อแห้งติดอยู่กับกิ่งไคร้.

ขาน₂ ใช้ประกอบคำ "ตาย" ว่าไม่ตายหน

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.7.3 ใช้แสดงว่าข้อความหรือประโยคนั้น เป็นคำพูด เช่น

อาลปะน, อาลปะนะ... เช่น "นายแดง" "แกจะไปไหน"

คำ "นายแดง" เป็นอาลปะนะ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.8 เครื่องหมายเสนอภาพหรือสัมผัส = ใช้เพียงตำแหน่งเดียว คือช่วย

อธิบายความหมายให้แจ้งชัดขึ้น ซึ่งจะเป็นความหมายของตัวอย่าง และความหมายของคำเดิม

ในการเสนอประวัติที่มา ถ้าพจนานุกรมไม่ใช้เครื่องหมายนี้ก็จะใช้คำว่า "คือ" "ว่า" ดัง

ตัวอย่าง

กามสมังคี... (ป.กาม + สมังคี = มีความพร้อมเพรียง)

เขมา₂... (ข.เขมา = ดำ)

ว่าว₂... (มอญ ว่า = พนาว)

สัมปทาน.... เช่น อุฏฐานสัมปทา = ความถึงพร้อมด้วย

ความเพียร

อนเอนาณ..... (ป.อนิจจ = ไม่เที่ยง + อนาณ = ไม่มีที่พึ่ง)

ฉาณ₂..... ชลาณ = ที่อยู่แห่งน้ำ หิมาณ = ที่อยู่แห่งหิมะ

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.9 เถียงหมายบวก + ใช้เมื่อต้องการจะบอกวิธีการสร้างคำว่าเกิดมาจาก

คำอะไร ซึ่งส่วนมากจะใช้กับคำที่สร้างจากคำบาลี และสันสกฤต เช่น

ภาษาพห..... (ป.;ส. กาย + อวยว).

พิทยาคม..... (ส. วิทยา + อากม)

มรรคนายก..... (ส.มรรค + นายก)

สิงหาคม..... (ส. สิง + อากม)

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.10 เครื่องหมายคำถาม ? พจนานุกรมใช้เมื่อไม่แน่ใจในสิ่งที่เสนอไว้ว่า

เช่นจะได้ไว้หลังความหมายและหลังตัวอย่างเช่น

ก่าบค ก. บัง (?) เช่น มีโลมก่าบคบังปลายเท้า สองแฉ
(ตำราไชคกลาง)

ชอม ว. เรียง (?) เช่น พลุเท้าชอม (สุบิน).

ร่าเง น. ชื่อชนมชนิดหนึ่ง เช่นชนมร่าเงเรอ่า (?)

(ม. ร่ายยาวชุก)

เดี้ยว, (กลอน) น. ลาว (?) เช่น ทุญกลยวหันที ที่หงส์

(ยวมพ่าย)

ทรมุก..... น. กะรัง (?) เช่น ทรมุกทรรคดวงจาวกัณ

(ม. คำหลวง มหาพน)

1.11 เครื่องหมายไม่ปลา ..... พจนานุกรมจะใช้เพื่อละข้อความที่ไม่ต้องการจะกล่าว และสำหรับคำบางคำเมื่อเวลาใช้จะแยกคำซึ่งช่วงระหว่างคำที่แยกนั้นสามารถเติมคำอื่นได้ เช่น

เขาแค่ ว. มุ่งเฉพาะ.....อย่างเดียวก่อนนั้น เช่น เขาแค่กิน

เขาแค่เล่น

ตอกสร้อย ๒ ... เช่นแมวเอ๋ยแมวเหมียว.....คอยดูอย่างไวใส่ใจเอ๋ย

โต...หนึ่ง ว. ใครก็ได้, อะไรก็ได้, เช่น คนโตคนหนึ่ง ซึ่งโต

สิ่งหนึ่ง.

ทั้ง...กับ, ทั้ง...และ สัน. รวมทั้ง 2 อย่าง

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.12 เครื่องหมายสัญลักษณ์ประกาศ — ในพจนานุกรมจะปรากฏเพียงแห่งเดียวคือช่วยอธิบายความหมายของคำให้เข้าใจยิ่งขึ้น เช่น

กริยาวิเศษณ์วลี (ไว) น. ท่อนความที่มีคำกริยาวิเศษณ์ที่ห่วงบุรพบท

เข้าขยายกริยา เช่น ม้าวิ่งไปข้างโน้น ความที่วิเศษณ์ประกาศ

เป็นกริยาวิเศษณ์วลี

2. เปรียบเทียบการใช้เครื่องหมายวรรคตอนในพจนานุกรม กับหลักเกณฑ์การใช้เครื่องหมายวรรคตอน

พจนานุกรมนำเครื่องหมายวรรคตอนมาใช้ในลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว ซึ่งวิธีการที่นำมาใช้จะใช้ตามหลักเกณฑ์ หรือประมุขที่ ครั้นเมื่อนำหลักเกณฑ์และการใช้มาพิจารณาพร้อมกัน จะเห็นได้ว่า ส่วนใหญ่จะใช้ตามหลักเกณฑ์เดิม ดังจะอธิบายละเอียดต่อไป

การใช้เครื่องหมายวรรคตอนในพจนานุกรมที่ยึดตามหลักเกณฑ์ หมายความว่า จะใช้หลักเกณฑ์เป็นหลักใหญ่ ที่จะต่างไปคือ วิธีการใช้ที่ละเอียดลงไป ซึ่งจะเป็นการประยุกต์ เช่น เครื่องหมายอัฒภาค มีหลักในการใช้ว่า สำหรับจบประโยค ใส่ท้ายตัวเลข และตัวอักษร ในการแจ้งรายการ ท้ายคำย่อ และแสดงจุดศุขนิยม ครั้นเมื่อนำมาใช้ในพจนานุกรมจะใช้เหมือนกันคือ ใช้เมื่อจบเนื้อความ ใช้กับอักษรย่อ ส่วนที่ปลุกย่อยคือใช้เมื่อจบรายละเอียด สำหรับชนิดของคำแต่ละชนิด หลังจากตัวอย่าง ประวัติที่มา เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่าหลักใหญ่เหมือนกันที่จะต่างคือ การนำไปใช้ในการฝึกย่อยลงไปดังกล่าว

ต่อไปนี้จะเสนอเครื่องหมายวรรคตอนในลักษณะของการเปรียบเทียบ คือ

เครื่องหมายวรรคตอนในพจนานุกรม	การใช้เครื่องหมายวรรคตอนในพจนานุกรม	
	เหมือน	ต่าง
เครื่องหมายพิพภาค (.)	1. ใช้จบประโยค 2. ใช้กับอักษรย่อ 3. ใช้เมื่อสิ้นกระแสความ	คันระหว่าง ตัวอย่าง กับแหล่งอ้างอิงของคำ อธิบายความรู้ต่าง ๆ กับแหล่งที่มา และ หนังสืออ้างอิงกับประวัติที่มา
เครื่องหมายจุลภาค (,)	ความหมายที่มีส่วนประกอบตั้งแต่สามส่วนขึ้นไปควรใส่จุลภาคกับ ส่วนประกอบนั้น เมื่อมีสันธาน เชื่อมระหว่างส่วนประกอบสองส่วนสุดท้ายก็ควรใส่จุลภาคข้างหน้า สันธานนั้นด้วย	-

เครื่องหมายวรรคตอน	การใช้เครื่องหมายวรรคตอนในพจนานุกรม	
	เหมือน	ต่าง
๓. เครื่องหมายอัฒภาค ;	ในการอ้างอิงเอกสารมากกว่าหนึ่งรายการ, การใช้อัฒภาคคั่นระหว่างรายการ ซึ่ง ๗ ที่นี้จะรวมถึงประวัติที่มาและคำบอกลักษณะการใช้เฉพาะแห่ง	กันความหมายของคำที่มีหลายความ โดยแต่ละความหมายจะต่างไป แต่จะต้องเป็นชนิดของคำชนิดเดียวกัน
๔. เครื่องหมายนบนิยิต ( )	ใช้ค้นข้อความที่ขยายหรืออธิบายคำหรือความข้าง หน้าให้ละเอียด ใช้กับตัวเลขหรือตัวอักษรในการแจงรายการ	ใช้กับหนังสือหน้าตัวอย่าง มาอ้างอิงเป็นการยืนยัน และสร้างความ เชื่อถือว่ามีจริงและใส่เพื่อชี้แจงถึงประวัติที่มาของคำ
๕. เครื่องหมายวงเล็บเหลี่ยม ( ) หรือวงเล็บใหญ่ [ ]	ค้นคำหรือข้อความที่เพิ่มเติมเข้าไปในข้อความที่คัดมาจากที่อื่น เพื่อแก้คำผิดหรืออธิบายเพื่อแก้คำผิดหรืออธิบายหรือทั้งข้อสังเกตของบรรณาธิการ)	ใช้บอกเสียงอ่านและใช้เมื่อต้องการจะอธิบายประวัติที่มาของคำอย่างละเอียด เหมือนกับที่รายละเอียดคำศัพท์
๖. เครื่องหมายยัติภังค์ (-)	ใช้ต่อคำที่จำเป็นต้องเขียนแยกบรรทัดกัน เนื่องจากคำนั้นยังมิได้อยู่ตรงสุดบรรทัด และไม่มีที่พอจะบรรจุคำเต็มได้ ใช้ต่อคำที่แสดงว่าต่อเนื่องกัน เช่น กั้น-พ่าย (คือพ่าย เป็นภาษาถิ่นด้วย	ใช้ต่อคำที่ไม่ต้องการจะกล่าวใน เรื่องของการบอกเสียงอ่าน

เครื่องหมายวรรคตอน	การใช้เครื่องหมายวรรคตอนในพจนานุกรม	
	เหมือน	ต่าง
7. เครื่องหมายอัฒภาค "	ยกข้อความมาโดยมิได้ดัดแปลง เช่น ยกคำพูดหรือแปลตามรูป ศัพท์	ต้องการจะเน้นคำให้เด่น ชัด และมีความสำคัญขึ้น
9. เครื่องหมายสมมูล =	ใช้ในระหว่างข้อความที่ทั้งสอง ฝ่ายเสมอกัน ในพจนานุกรม ข้อความหลังเครื่องหมายจะ เป็น คำแปลตามข้อความข้างหน้า ซึ่ง ก็ใช้เหมือนกัน	-
10. เครื่องหมายบวก +	แสดงถึงการรวมกัน ประสมกัน ของคำ 2 คำ	-
10. เครื่องหมายปรัศนี : ?	-	ใช้เมื่อเกิดความสงสัย ไม่แน่ใจ และยังเป็น ปัญหาอยู่ ซึ่งไม่จำเป็น ต้องใช้กับประโยคคำถาม
11. เครื่องหมายไข่ปลา	ตอนใดที่ไม่ต้องการเขียนจึงละ ไว้	- และจะใช้กับคำสันธาน เมื่อเวลาจะใช้จะต้อง แยกคำ ดังนั้น เมื่อเสนอ คำชนิดนี้จึงใช้จุดไข่ปลา

เครื่องหมายวรรคตอน	การใช้เครื่องหมายวรรคตอนในพจนานุกรม	
	เหมือน	ต่าง
๑๒. เครื่องหมายสื่อประกาศ ____	ใช้สำหรับข้อความตอนที่ผู้เขียนเห็นว่าสำคัญ เพื่อให้ผู้อ่านสังเกตเป็นพิเศษจึงขีดเส้นใต้ข้อความตอนนั้นไว้	-

เครื่องหมายไม้ปลาและสื่อประกาศในพจนานุกรมฉบับนี้มีใช้น้อยที่สุด โดยเฉพาะสื่อประกาศมีเพียงแห่งเดียว ส่วนที่ใช้มากคือเครื่องหมายมหัพภาค จุลภาค อัฒภาค วงเล็บ วงเล็บเหลี่ยม และอัฒภาค ซึ่งยังยึดหลักเกณฑ์การใช้เครื่องหมายวรรคตอนเป็นสำคัญ

๑๖. เบ็ดเตล็ด หมายถึงส่วนประกอบอื่น ๆ ที่ช่วยส่งเสริมให้พจนานุกรมมีคุณภาพยิ่งขึ้น ถึงแม้จะไม่ใช่ว่าสิ่งสำคัญ แต่ก็เป็นที่ขาดและบกพร่องมิได้ คือ ภาพ รูปเล่ม ตัวพิมพ์ โดยจะแจกแจงรายละเอียดดังนี้

๑๖.๑ รูปภาพ เป็นสิ่งสำคัญในการจัดทำพจนานุกรม เพราะภาพประกอบจะช่วยยืนยันความหมายของคำไว้มาก ทั้งยังช่วยให้เข้าใจความหมายของคำได้ง่ายขึ้น คือ ไขความหมายของคำที่ไม่เคยพบเห็นให้เข้าใจได้รวดเร็วยิ่งขึ้น ปราโมทย์ กิจจางค์พันธ์ ให้ข้อคิดที่ว่า "ภาพภาพเดียวมีความหมายเท่ากับคำพันคำ" (ปราโมทย์ กิจจางค์พันธ์ ๒๕๒๓ : ๔๔) พจนานุกรมที่มีชื่อเสียงหลายเล่ม อาทิเช่น Larousse ของฝรั่งเศส มีภาพประกอบคำศัพท์มากเล่มหนึ่ง มีทั้งภาพสี ขาวดำ และบางภาพยังแจกแจงส่วนประกอบต่าง ๆ เพื่อให้เข้าใจ และบางภาพแนะนำให้ทดลองทำ

การจัดวางภาพจะจัดวางไว้ข้าง ๆ คำศัพท์ คืออาจจะอยู่ใต้คำศัพท์หรือคนละหน้ากับคำศัพท์ แต่จะต้องสามารถเห็นได้ชัดและรวดเร็วโดยไม่ต้องพลิกกลับไปกลับมา เช่น คำศัพท์อยู่หน้า 374 ภาพอาจจะอยู่หน้า 375 เป็นต้น ขนาดของภาพต้องมีขนาดพอที่จะทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้ดี และควรจะมีคำอธิบายได้ภาพ

ลักษณะของภาพอาจจะ เป็นภาพลายเส้นหรือภาพวาด คือ ภาพซึ่งประกอบด้วยเส้นจุดหรือรูปร่างต่าง ๆ เป็นสีขาวและดำเท่านั้น ไม่มีน้ำหนักของสีต่าง ๆ อยู่เลย (กำธร สิริกุล 2515 : 155) และภาพอีกอย่างคือภาพถ่าย เพื่อให้เห็นวิธีการจัดภาพ จึงจะเสนอตัวอย่างการจัดจากพจนานุกรมต่างภาษา ซึ่งจะเสนอไว้ในภาคผนวก

การเสนอภาพประกอบในพจนานุกรม เริ่มปรากฏตั้งแต่ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 ซึ่งมีเพียง 30 ภาพ ลักษณะของภาพเป็นภาพลายเส้น โดยจัดไว้หน้าเดียวกับคำศัพท์ ซึ่งมีจำนวนภาพน้อยกว่า พจนานุกรมที่พิมพ์เผยแพร่ในเวลาใกล้เคียงกัน คือ พจนานุกรมฉบับแพรวพิตยา และ พจนานุกรม - สารานุกรม กล่าวคือ พจนานุกรมฉบับแพรวพิตยามีภาพประกอบทั้งสิ้น 127 ภาพ (ไม่รวมภาพที่ซ้ำกัน 14 ภาพ) การจัดภาพมีทั้งที่อยู่หน้าเดียวกันกับคำศัพท์ และภาพที่แยกไปเสนอไว้ที่ส่วนหน้าและท้ายเล่ม

พจนานุกรมฉบับนี้ มีการจัดวางภาพไว้ 2 แห่ง คือ ประกอบคำศัพท์ในแต่ละรายการ ดังเช่นที่เคยจัดมา และภาพประกอบท้ายเล่มซึ่งเริ่มจัดขึ้นในฉบับนี้ จะด้วยอิทธิพลจากพจนานุกรมของเอกชนทั้ง 2 เล่ม หรือไม่นั้น ยากที่จะสรุป ลักษณะของภาพมีทั้งภาพลายเส้นและภาพถ่าย แต่ภาพที่ประกอบคำศัพท์ในแต่ละรายการคำจะเป็นภาพลายเส้นทั้งหมด ๘๑ ภาพ ซึ่งปรับปรุงจากฉบับ 2493 ดังจะเสนอ คือ

ภาพประกอบ 2493

เบญจราชกกุธภัณฑ์ กรบ กรรชิง กรวยเชิง
กร้อ กระสัง กระजू กระเชอ กระเคื่อง
กระห่าย กระบอก กระโล่ กระวะ กระหุด กั้นชู่
ก้านขด ก้านต่อดอก ก้านแย่ง เก้ง แก้วชิงดวง

ภาพประกอบ 2525

เบญจราชกกุธภัณฑ์ กรรชิง กรวย กร้อ
ครอบหน้า กระตม กระเชอ กระตองพาย
กระดานตีบ กระเคื่อง กระเทย กระบอก
กระวีน กระโล่ กากะแย้ม ฤๅษแสงเสียง

แขวงสิงห์ คัดข้อน เครื่องเย็บ เครื่องสูง
 แคร่ จ้าว เบ็ญจราณ ค่อม่อ บั้งแหรอก และ
 บั้งสุรย์

โกธกรกราก ไกลน เครื่องสูง แคร่ครานทาม
 จับเจี้ยว จามร หมวกจีโบ ชงโอง ชฎา หนัก
 ขุนสาย เบ็ญจราณ ของพลู ฐาน ฐานเบ็ญจมาศ
 ฐานแขวงสิงห์ ค้าง ค่อม่อ ตะคัน ตะบัน
 ตะบันไฟ คาย คาลบัตรบั้งเพลิง คุ่มปี โถก
 ละ หวย ห้องอัสตงกต ทะนน หับทรวง
 ธงตะขาบ นาฬิกาทราย บั้งแหรอก บั้งสุรย์ ปิรุ
 บิดหล้า เบญจภาค ประเคาะ ฟัง พะเนียง พัดชัก
 พัดโบก โพล่ มังสี ละแะระ วงพาด สลักเอถียว
 เสาคะลุง พัดหางปลา หมวกภูกระต่าย
 ไม้ภูกระต่าย เข็มขม ขันโอ

ในจำนวนภาพทั้งหมดที่พจนานุกรมเสนอไว้ 24 ภาพ จะมีภาพหลายเส้นที่เสนอ
 ไว้ท้ายเล่มทั้งหมด 109 ภาพ คือภาพเรือต่าง ๆ จำนวน 19 ภาพ ภาพเครื่องดนตรีต่าง ๆ
 ทั้งดนตรีไทยและสากล แต่จะเน้นดนตรีไทยทั้งหมด ซึ่งมีทั้งหมด 44 ภาพ เครื่องมือจับสัตว์น้ำ
 8 ภาพ ภาพพรรณไม้ 15 ภาพ ภาพนก 16 ภาพ

ฉะนั้น ภาพในพจนานุกรมฉบับนี้จะอยู่ที่ท้ายเล่มมากกว่าที่จะแทรกไว้ในรายการ
 คำ และจะเป็นภาพลายเส้นมากกว่าภาพสี หรือภาพถ่าย

ขนาดของภาพเล็ก แต่มีความชัดเจนพอที่ผู้ศึกษาจะศึกษาประกอบคำอธิบาย
 ความหมายเพื่อสร้างความเข้าใจได้ จำนวนของภาพกับจำนวนคำไม่สมดุลกัน คือมีภาพ 241 ภาพ
 ในขณะที่มีคำศัพท์ 31,020 คำ ซึ่งมีเพียง 0.77% เท่านั้น

๘.๒ รูปเล่ม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 มีรูปเล่มขนาด ๐ หน้ายกปกแข็งพอประมาณ กษริเจริญทัศน์เป็นผู้พิมพ์โฆษณา พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2525 จำนวน 20,000 เล่ม พร้อมทั้งแจ้งว่าเป็นฉบับปรับปรุงจากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 โดยเพิ่มปรับปรุงตั้งแต่ 2520 จนถึง 2525 จึงแล้วเสร็จ คราวจัดพิมพ์นั้นพอดีกับเป็นเวลาที่มีการสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี ดังนั้น คณะราชบัณฑิตยจึงมอบหนังสือเล่มนี้ไว้ให้เป็นสมบัติแห่งชาติและเพื่อเกื้อกูลอุทิศทุนการศึกษาเล่าเรียนเป็นนิมิตอันดี

พจนานุกรมฉบับนี้มีความหนาเฉพาะคำศัพท์ 930 หน้า และจะมีภาพท้ายเล่ม 24 หน้า คำนำ 6 หน้า และนำ "คำนำ" พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 ทั้ง 3 ครั้ง มารวบรวมไว้ คือ เมื่อจัดพิมพ์ครั้งที่หนึ่งเมื่อ ๖ มีนาคม 2493 จัดพิมพ์ครั้งที่ 2 เมื่อ 28 มกราคม 249๖ และคำนำจัดพิมพ์ครั้งที่สาม เมื่อ 15 กรกฎาคม 2502 รวมทั้งสิ้น 10 หน้า และสิ่งที่ขาดไม่ได้คือ "คำชี้แจงหลักการเขียนและวิธีการใช้พจนานุกรม" ซึ่งมี ๑ หน้า หลังจากนั้นจึงเป็นการแนะนำอักษรย่อ คำย่อที่ใช้ในพจนานุกรม คือย่อภาษาเดิม ย่อชนิดของคำย่อลักษณะของคำที่ใช้เฉพาะแห่ง และย่อหนังสืออ้างอิงรวมทั้งสิ้น 24 หน้า และสารบัญอีก 1 หน้า ดังนั้นจึงมีความหนาพอประมาณ

ลักษณะของกระดาษต่างจากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 คือ ครั้งนี้ใช้กระดาษขาวบาง แต่มีความเหนียว การเข้าเล่มด้วยวิธีหากาว คือหาสันหนังสือแล้วไขปกหุ้ม การเข้าเล่มด้วยวิธีนี้จะคงทนขึ้นอยู่กับกาวที่ใช้ ถ้าเป็นกาวคุณภาพดีก็อยู่ได้ทน แต่จะสะดวกเวลาเปิดอ่าน คือไม่ติดขัดที่ปกหนาเป็นสัน เปิดลำบาก

๘.๓ การพิมพ์

ตัวพิมพ์ในพจนานุกรมมี 2 ขนาด คือ ขนาด 1๐.5 พอยต์ และขนาด 12 พอยต์ ขนาดแรกจะใช้พิมพ์คำตั้ง คำย่อ และคำแนะนำรายการคำ ซึ่งจะพิมพ์ด้วยตัวหนา กว่าตัวพิมพ์ขนาดอื่น ๆ และพิมพ์ด้วยสีเขียว เมื่อพิจารณาขนาดตัวอักษร 1๐.5 พอยต์นี้แล้ว จะเห็นว่า ขนาดที่พิมพ์คำย่อและคำตั้งเล็กกว่าคำแนะนำในการใช้ เพราะเมื่อเวลาพิมพ์จะลดขนาดคำตั้งและคำย่อลง 10% เพื่อประหยัดเนื้อที่ ส่วนตัวอักษร 12 พอยต์

จะพิมพ์รายละเอียดต่าง ๆ เช่น เสียงอ่าน ความหมาย ประวัติที่มา ตัวอย่าง เป็นต้น
การพิมพ์จะพิมพ์ด้วยเครื่อง I.B.M. (microcomputer) เพราะสะดวกกว่าการเรียงพิมพ์
ลักษณะ เส้นของตัวอักษรสม่ำเสมอ เส้นนอนด้านบนเป็นเส้นโค้ง

ความผิดพลาดในการพิมพ์ก็มีบ้างทั้งที่ได้จัดแก้ไขไว้ท้ายเล่ม และบางคำที่ไม่มี
การแก้ไข เช่น การใช้เครื่องหมายอัฒภาค ; บางครั้งจะพิมพ์เป็นเครื่องหมายจุลภาคไป
เช่น

อุบาย..... (ป., ส.อุบาย)

อุตร..... (ป., ส.อุตร)

ส่วนประกอบทั้ง ๑ ประการ คือ ภาพ รูปเล่ม และการพิมพ์ ต่างก็มีความ
สำคัญต่อการจัดทำพจนานุกรม ถ้าจัดกระทำทั้ง ๑ ประการไม่ดี ก็อาจมีส่วนส่งผลให้พจนานุกรม
ด้อยคุณภาพได้เช่นกัน

การให้ความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525

การศึกษาเรื่องความหมายเป็นเรื่องที่อยู่ในความสนใจของนักภาษาศาสตร์หลายท่าน โดยพยายามนำทฤษฎีต่าง ๆ มาศึกษาและวิเคราะห์ แต่ก็ยังไม่ก้าวหน้าเท่าการศึกษาเรื่องเสียง ความมุ่งหมายอันหนึ่งของความหมายมีนัยเป็นการ แม้กระทั่งจะให้คำจำกัดความยิ่งหาคำหรือข้อความมาอธิบายให้กระจ่างไม่ได้ ประสิทธิ์ ภาพยนตร์กลอน (ประสิทธิ์ ภาพยนตร์กลอน 2526 : 16-18) ได้ศึกษาเรื่องความหมาย และให้ข้อคิดเห็นว่า ความหมายคืออะไรนั้นน้อยคนที่จะอธิบายให้กระจ่างได้ แม้ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานยังไม่เก็บคำไว้ ดังนั้นท่านจึงให้ความรู้เน้นไปในด้านลักษณะของความหมาย ชนิดของความหมาย และประโยชน์การเขียนรู้เรื่องความหมาย แต่ถึงอย่างไรก็ตาม นักภาษาศาสตร์ เช่น เฟียงกีริ วงศ์วิธานนท์ (เฟียงกีริ วงศ์วิธานนท์ 2526 : 110) ก็ยังกล่าวถึงคำนิยามของความหมายไว้ 3 ประการ คือ

1. ความหมายคือคุณสมบัติประจำรูปต่าง ๆ ที่มีอยู่ในภาษา เป็นคุณสมบัติทางภาษาศาสตร์ (Semantics) เพื่อแยกออกจากคุณสมบัติทางเสียงและทางไวยากรณ์ คือคำจะมีความหมายกำหนดไว้เพื่อใช้สื่อสาร องค์ประกอบของคำคือเสียงและความหมาย เช่น รูปภาษาว่า คน หมายถึงมนุษย์ และหมายถึงอาการกิริยาอย่างหนึ่ง ดังนั้นคำที่ขีดเส้นใต้คือความหมายของรูปภาษาที่เขียนว่า "คน"
2. ความหมาย คือสารที่ผู้พูดเจตนา หรือตั้งใจสื่อไปสู่ผู้ฟัง (เจตนาของผู้ส่ง)
3. ความหมาย คือสารที่ผู้ฟังรับหรือตีความได้จากการฟังหรืออ่านสิ่งที่ผู้พูดส่งมา (ผู้รับตีความสาร)

ถึงแม้คำจำกัดความจะมีไม่มากนักก็ตาม แต่ที่นักวิชาการหลาย ๆ ท่านศึกษาและอธิบายไว้ คือชนิดของความหมาย โดยสรุปแล้วจะอยู่ใน 8 ประการดังกล่าวคือ

1. ความหมายตามรูปคำ (ความหมายโดยอรรถ) คือความหมายตามตัวอักษรที่คนส่วนใหญ่อ่านเข้าใจได้โดยไม่ต้องอาศัยประสบการณ์ อารมณ์ หรือโครงสร้างทางไวยากรณ์

2. ความหมายแฝง (ความหมายโดยนัย) คือความหมายที่ซ่อนเร้นอยู่ในคำ หรือที่เรียกว่าความหมายระหว่างบรรทัด บรรจบ พันธุเมธา (บรรจบ พันธุเมธา 2514 : 57) อธิบายว่า เป็นความหมายที่แฝงอยู่เพียงเงา ๆ ซ่อนเร้นไว้ ถ้าขาดการพิจารณา ประสมการณีย่อมจะได้รับความเข้าใจไม่ลึกซึ้งนัก ความหมายนี้ผันแปรไปตามบริบท

3. ความหมายตามบริบท คือความหมายของคำอยู่ที่ข้อความแวดล้อมคำนั้น ๆ ซึ่งอาจเปลี่ยนความหมายได้ ถ้าข้อความแวดล้อมนั้นเปลี่ยนแปลง

4. ความหมายที่ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ คำ ข้อความ หรือประโยคเดียวกัน แต่ถ้าพูดในสถานการณ์ต่างกัน ความหมายก็ต่างออกไป

5. ความหมายจิตประหวัด คือความหมายที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ ความรู้สึก ประสมการณียของแต่ละคนที่ได้ประสบมา ซึ่งอาจจะแตกต่างกันไป เช่น เสียงพูด แต่ละคนอาจจะหมายถึงเสียงเรือบรรทุกสินค้า สัญญาณบอกเวลา สัญญาณภัยทางอากาศ เป็นต้น

6. ความหมายแทนรูปธรรม คือความหมายของคำแทนสิ่งซึ่งเป็นรูปธรรมมองเห็นได้

7. ความหมายแทนนามธรรม คือความหมายของคำแทนสิ่งซึ่งเป็นนามธรรม มองเห็นไม่ได้

8. ความหมายทางไวยากรณ์ คือความหมายที่เกิดจากการเรียงคำเข้าประโยค ถ้าสลับที่คำก็จะมี ความหมายใหม่เกิดขึ้นได้

พจนานุกรมจะให้ความหมายของคำไว้เพียงความหมายประจำคำ และบางคำอาจจะให้ความหมายโดยนัยซึ่งมีน้อยมาก การที่พจนานุกรมไม่สามารถเก็บความหมายทุกประเภทได้นั้น เพราะแต่ละความหมายนอกเหนือจากความหมายประจำคำ เป็นความหมายที่ได้จากประสมการณียซึ่งยากที่จะเข้าใจ ฉะนั้นถ้ามีการรวบรวมไว้อย่างก่อให้เกิดปัญหา และเก็บได้ไม่ครบเท่าที่มีการใช้อีกประการหนึ่ง ความหมายประจำคำเป็นความหมายเบื้องต้นที่เข้าใจร่วมกัน ไม่ว่าจะมีประสมการณียมากหรือน้อยก็ตาม

เมื่อพจนานุกรมบันทึก เฉพาะความหมายประจำคำแล้วจะใช้วิธีใดในการเสนอความหมาย วลัยยา วิญญูตระกูล (วลัยยา วิญญูตระกูล 2515 : 35-39) ศึกษาการให้ความหมายในอักขรธานศรียต์ ซึ่งเป็นพจนานุกรมไทยยุคแรกกว่า มี 3 วิธี คือ

1. อธิบายความหมาย
2. อธิบายความหมายและตัวอย่าง
3. ไม่มีคำอธิบาย แต่ทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้โดยการยกตัวอย่างของการใช้คำนั้น ๆ

นอกจากนั้น ประสิทธิ์ กาพย์กลอน (ประสิทธิ์ กาพย์กลอน 2526 : 130) ยังศึกษาการให้ความหมายประจำคำในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 เฉพาะคำเหมือนคำหลายความหมาย คำตรงกันข้าม และอื่น ๆ โดยสรุปได้ว่า พจนานุกรมจะให้ความหมายหลายวิธี เช่น อาจจะอธิบายพร้อมกับให้คำเหมือน หรืออธิบายพร้อมบอกการใช้ และตัวอย่าง กรัณพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ออกเผยแพร่ ประสิทธิ์ กาพย์กลอน ก็ยังคงสรุปว่ามีวิธีการให้ความหมายคำต่าง ๆ ดังข้างต้นนั้นเหมือนเดิม ไม่มีการเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด

ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงสนใจการจัดความหมายของพจนานุกรมอีกลักษณะหนึ่ง คือการให้ความหมายของคำที่ใช้เฉพาะแห่ง เช่น คำโบราณ คำเด็กใช้ คำเฉพาะวิชาการ ว่าจะให้ความหมายด้วยวิธีใดบ้าง และคำแต่ละชนิดจะใช้วิธีเดียวโดยตลอดหรือไม่ ซึ่งจะแจกแจงต่อไป โดยจะเรียงจากที่ใช้มาก หรือน้อยนั้นจะศึกษาเปรียบเทียบการให้ความหมายของคำที่มีอ้างอิงว่า พจนานุกรมจะใช้วิธีใด ซึ่งจะแยกเป็น 2 ประเด็นใหญ่ คือ

1. การให้ความหมายของคำศัพท์ที่นอกลักษณะของคำที่ใช้เฉพาะ คือ

- 1.1 คำโบราณ พจนานุกรมให้ความหมายสำหรับคำที่ระบุว่า คำโบราณ ไว้

7 วิธี

- 1.1.1 ให้ความหมายโดยการใช้คำเหมือน (ไวพจน์) อาจจะทำให้เสียงคำเดียวหรือมากกว่าหนึ่งคำ เช่น

กลม [กลม] (ใบ) จ. ปวง, หมก, สีน, เช่น....

กระกำกระเกรียม (ใบ; กลอน) จ. กระด้าง, หยาบ, เช่น...

แง 2(ใบ) น. ตัว เช่น....

ตระหง่อง (ใบ; กลอน) ก. จ้อง, กอยดู, เช่น....

กระหม่า (ใบ) ก. ประหม่า, สะทกสะท้าน, พรั่นใจ, เช่น....

กระหน (ใบ) ก. ดันรน, เคียดร้อน, กระวนกระวาย

ปลาก [ปลาก] (ใบ) น. ที่, ฝ่าย, ข้าง .

คอบ (ใบ) ก. คอบ, วิชา, คอบงำ, คอบครอง

นางเมือง (ใบ) น. มเหสี, พระชายา .

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525)

1.1.2 ด้วยการอธิบายแจกแจงรายละเอียด เช่น

กระด้อ (ใบ) น. เครื่องขับไฟสานเป็นรูปกระด้อ หินดำ รูปน้ำ
มีด้ามยาวสำหรับขับและคลึงลูกไฟที่มาติดหังคา ผู้ขับนั่ง
บนอกไก่หังคา เช่น . . . . .

คำเผา (ใบ) น. คำธรรมนิยม ดูเงินโดยใช้วิธีเผาเงินตรา
เพื่อพิสูจน์ .

เจ้าสนาม : (ใบ) น. สำนักของเจ้าผู้ครองเมืองทางภาคพายัพ
และหลวงพระบาง ; ผู้ว่าราชการเมืองทางภาคพายัพ
ในสมัยก่อน .

สมทรงมหาดไทย, สมมหาดไทย (ใบ) น. ข้าราชการ
รอบศีรษะ แต่ไว้ยาวตรงกลางกระหม่อม หวีแดง
เชื่อนผมตามแต่จะเห็นงาม, ...

ตระลาการ (ใบ) น. ตำแหน่งพนักงานศาลผู้มีหน้าที่ชำระเอาความ
เท็จจริง, ผู้ตัดสินคดี

ลูกหมู่ (ใบ) น. ลูกหลานที่ต้องถูกเกณฑ์รับราชการตามสังกัดของ
บิดามารดาในครั้งโบราณ .

หลมฝาก (ใบ) น. ประเพณีที่ชายเข้าไปอาศัยใช้การงาน
ให้กับหญิง .

ทียี (ใบ) น. ผ้าพื้นขาวปักด้วยด้ายเป็นดอกดวงต่าง ๆ

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525)

1.1.3 โดยการยกคำที่ใช้เขียนในปัจจุบัน (เวลาที่เก็บรวบรวมคำ) ซึ่งแสดงถึงการพัฒนาด้านรูปคำว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ซึ่งยังประโยชน์ในการศึกษาทางนิรุกติศาสตร์ เช่น

กนณ [กัน] (ใบ) น. กัน
 กระชอก (ใบ; กอลอน) ก. กระฉอก เช่น.....
 ทรอ (ใบ) น. ชอ
 ชราม (ใบ) ก. ทราม
 ประมวญ (ใบ) ก. ประมวล
 ชมเลาะ (ใบ) ก. ทะเลาะ เช่น.....
 มณหิร, มณเฑียร (ใบ) น. มนเฑียร
 มฤตก (ใบ) น. มรดก
 ทาม (ใบ) น. ทาส
 ทนณเชอ... (ใบ) น. กระเชอ เช่น.....
 กังง... (ใบ) น. กัง
 ส่ำซัด (ใบ) น. สัมฤทธิ
 สับ (ใบ) ว. सरप

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525)

1.1.4 ให้ความหมายคล้ายข้อ 3 แต่เพิ่มคำเหมือนและคำอธิบายคือ แทนที่จะทราบรูปคำที่เขียนในปัจจุบันแล้ว ยังทราบความหมายในเวลาเดียวกัน เป็นการประหยัดเวลาโดยไม่ต้องไปค้นคำเพิ่มเติมก็เข้าใจความหมาย เช่น

กระลำพร (ใบ) น. กระดัมพร, โทะไหญ่, ความฉิบหาย....
 เขมียร... (ใบ) น. เกษียร, น้ำนม .
 กำมิต (ใบ) น. กระมิต, มีด .....
 จรด (ใบ; แขนง) ก. จด, ถึง, จ่อให้ถึง .
 ดิชฐ์ (ใบ) น. ดัดถ์, ทำน้ำ;.....

ชวดทรง (ใบ) น. ทรวดทรง, รูปร่าง, ด้งฐาน.

กำว (ใบ) ก. กร, รวมหมักกันเข้ามา, ประดงกันเข้ามา เช่น...

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.1.5 บอกถึงการใช้นำแทนการอธิบายความหมาย "การใช้" จะหมายถึง การนำคำไปใช้ในการสื่อสาร และคำที่บอกว่าโบราณใช้อย่างใด หมายถึงว่า พจนานุกรมเก็บคำที่ ใช้ในปัจจุบัน พร้อมบอกว่า โบราณใช้อย่างใดด้วย และมีคำย่อกำกับว่า "ใบ" เป็นการแนะนำ เช่น

เถ้า... (ใบ) ใช้น้ำก็มี

กัลปพฤกษ์... (ใบ) ใช้น้ำว่า กัลปพฤกษ์ก็มี เช่น...

สรุป, สรุป... (ใบ) ใช้น้ำสรุปก็มี.

หญ (ใบ) ใช้น้ำเสริมแทรกเพื่อให้หยางค์สละสลวย เช่น ...

กล่า... (ใบ ; กลอน) ใช้น้ำเข้าสู่กับ กระเลื้อก หมายถึงความว่า

กลอกไปกลอกมา เช่น...

กลางคำ (ใบ ; กลอน) ใช้น้ำเข้าสู่กับคำกลางคิน เป็นกลางคำกลางคิน

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.1.6 ด้วยการให้ความหมายด้วยวิธีผสม คือใน ๑ คำ จะให้ความหมาย ด้วยวิธีการใช้คำเหมือน และการอธิบาย ซึ่งอาจจะใช้วิธีใดก่อนหรือหลังก็ได้ทั้งสิ้น การบอกความหมายด้วยวิธีนี้ มีน้อยแต่พอสรุปได้ดังตัวอย่าง

คำนับ... (ใบ) น. คำที่ต้องนับถือ, หลักฐาน, เช่น...

ชโลง... (ใบ) ก. พญงไว้ไม่ให้เซ, จรรโลง, จง, เช่น...

ดิงทุเลา (ใบ) ก. ชัดข้อ, แอ้งขอให้ระงับไว้ก่อน.

จุม (ใบ) น. ของที่ป่น, ของที่ละเอียด, ผง.

ชำงือ (ใบ) ก. คิดเป็นทุกข์, วิดก, ป่วย, เป็นไข้, เป็นโรค.

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.1.7 มิได้บอกความหมายหรือรูปเดิม แต่อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงคำ
ว่ามาจากคำอะไร คำที่ใช้วิธีนี้ส่วนมากจะเป็นคำ "โบราณ ; กลอน" แต่ใช้ว่าจะเสนอทุกคำ
"โบราณ ; กลอน" ไป เช่น

กฤดาธิษฐ์ [...] (โบ;กลอน) แผลงมาจาก กฤดาธิษฐ์
เช่น...

กฤษณา , กฤษณากินิทา... (โบ ; กลอน) แผลงมาจาก
กฤษณากินิทา เช่น...

กรม... (โบ ; กลอน) ย่อมาจากคำว่า กรม เช่น...

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.2 คำที่เลิกใช้ พจนานุกรมให้ความหมายคำที่เลิกใช้ไว้ 2 วิธี

1.2.1 บอกความหมายด้วยการให้คำอธิบาย ซึ่งเป็นวิธีที่ใช้นาน เช่น

กุมภาพันธ์... (เลิก) ชื่อเดือนที่ 11 ตามสุริยคติ ซึ่งเริ่มด้วย
เดือนเมษายน.

นคราทร... (เลิก) น. ชื่อกรม มีหน้าที่ทำความสะอาดให้แก่
พระนคร.

นครบาลจังหวัด (เลิก) น. ผู้ว่าราชการจังหวัด อันเป็นเขต
แห่งนคร.

ตราจอง (เลิก) น. หนังสือซึ่งพนักงานเจ้าหน้าที่อนุญาตให้จับจอง
ที่ดินทำประโยชน์ภายใน 3 ปี...

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.2.2 ในตำแหน่งที่บอกความหมาย กลับเสนอรูปคำอีกรูปหนึ่งซึ่งไม่ช่วย
ให้ความหมายแต่ประการใด วิธีนี้เป็นวิธีที่ใช้น้อยสำหรับคำที่เลิกใช้ เช่น

กระชัย (เลิก) น. กระชัย

กระฎ (เลิก) น. กระฎ (อัยการเบ็ดเสร็จ)

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.3 คำที่ใช้เฉพาะในหนังสือ ไม่ใช้คำพูดทั่วไป (แบบ) พจนานุกรมจัดความ-
หมายสำหรับคำประเภทนี้ไว้ 3 วิธี

1.3.1 ให้ความหมายด้วยคำเหมือน ซึ่งอาจจะเสนอเพียงคำเดียวหรือ

หลายคำก็มี เช่น

จรัส... (แบบ) ว. แจ่มแจ้ง, รุ่งเรือง, สว่าง

ชมพู (แบบ) น. น้ำ เช่น...

ทันต์ (แบบ) ว. ซ้ำ, เชื่อง, เกียจคร้าน; หนัก; เวลา เช่น...

ตันติ (แบบ) น. แบบแผน; เชือก, เส้นด้าย, สายเชือก

ตม (แบบ) ก. ตัว, ตน, เสด. ฉันท, ข้าพเจ้า...

นิภา (แบบ) ก. เทียบ, เสมอ, เทียบ...

ภณ (แบบ) ก. กล่าว, พูด, บอก.

วจะ... (แบบ) น. คำพูด, ถ้อยคำ, คำกล่าว...

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.3.2 ให้ความหมายด้วยการอธิบาย การอธิบายในพจนานุกรมจะมี 2

ลักษณะ คืออธิบายชี้แจงอย่างละเอียดจนเข้าใจ และอธิบายเพียงพอทราบ เช่น ต้นไม้ชนิดหนึ่ง เป็นต้น

กตธิการ (แบบ) น. ถธิการ (บารมีอันยิ่ง) ที่ทำไว้, ว.มีธิการ
ที่ทำไว้, มีบารมีที่สั่งสมไว้...

กรีธ... (แบบ) น. มาตราวัดพื้นที่มีอัตราเท่ากับ 4 อัมพะระ หรือ
125 ศอก, กำหนดเนื้อที่ทำนาได้ข้าวประมาณ 44 ทะนาน
(ลปิ)...

กหาปณะ... (แบบ) น. เงินตราที่หนักเท่ากับ 20 มาสก หรือ
1 ตำลึง คือ 4 บาท...

กฎโต (แบบ) น. เลือชนิดหนึ่ง เช่น...

โคตรภู... (แบบ) น. บุคคลผู้ตั้งอยู่ในญาณซึ่งเป็นอันดับอริยมรรค,
พระสงฆ์ที่ไม่เคร่งครัดในศาสนามีขนบธรรมเนียมต่างจาก
ธรรมวินัย แต่ยังถือตนว่าเป็นภิกษุสงฆ์อยู่ เรียกว่าโคตรภูสงฆ์.

คำพอง, คำโพง (แบบ) น. ส่วนที่พูนเป็น ๒ แง่อยู่เหนือหน้าผากข้าง
เช่น.....

คักขะ... (แบบ) น. เครื่องตัดและกรางสิ่งของ มีมีด พร้า มั่ง
ตะไบ เป็นต้น;

ทวัดคิงสาการ (แบบ) น. อากาการของร่างกาย ๑๒ อย่าง มี ผม
ขน เล็บ ฟัน ท้อง เนื้อ ไช้ กระดูก เป็นต้น.

นาฬิกะ (แบบ) น. มะพร้าวชนิดหนึ่ง ผลเล็ก น้ำหอมหวาน

สรรเพชญ์... (แบบ) น. ความเป็นผู้รู้ทุกสิ่ง หมายถึงเอาความเป็น
พระพุทเจ้า....(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๒๕)

๑.๑.๑ ให้ความหมายด้วยการเสนอคำศัพท์ที่เขียนอีกรูปหนึ่ง ซึ่งเป็นรูปที่พบ

เห็นในปัจจุบัน พอเข้าใจและคุ้นตา แต่ไม่ช่วยไขความหมาย เมื่อต้องการจะทราบรายละเอียด
เพิ่มเติม.. ต้องค้นหาคำศัพท์ที่ยกมาเป็นความหมายอีกต่อไป แต่มิได้หมายความว่า การให้ความหมาย
ด้วยวิธีเช่นนี้จะเหมือนการนำคำเหมือนมาเป็นคำจำกัดความ เพราะรูปคำศัพท์ในคำจำกัดความ
มีส่วนคล้ายคลึงกัน ต่างเพียงคำตั้ง จะเป็นรูปคำซึ่งใกล้เคียงกับภาษาเดิมที่นำมา ส่วนมากจะ
มาจากภาษามาลี สันสกฤต ส่วนความหมายจะเป็นรูปที่ไทยเปลี่ยนแปลงและใช้จนเคยชิน เช่น

กษีณาศร... (แบบ) น. พระกษีณาศร เช่น.....

เกศ..... (แบบ) น. กิเกศ เช่น.....

ธนู, ธนุ..... (แบบ) น. ธนู .

เมาราช..... (แบบ) ว. โมราช .

ปริตยาศ..... (แบบ) ก. ขริจาศ.

ปริวัตร..... (แบบ) ก. ปริวรรต เช่น.....

ปารมี..... (แบบ) น. บารมี .

ราชัญ..... (แบบ) น. ราชนิ.

วฤณ..... (แบบ) น. พฤษภ .

สอุป..... (แบบ) น. สอุป, สอุป (คำที่ใช้เฉพาะในคำรา

คือสอุปและสอุป ส่วนที่ใช้ปัจจุบันคือสอุปซึ่งทราบโดยการที่

พจนานุกรมจะเก็บคำสอุปและสอุปพร้อมกับระบุว่า "แบบ"

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๒๕)

1.3.4 ให้ความหมายด้วยคำที่อยู่ในลักษณะคำเหมือน แต่เดิม "การ"

และ "ความ" ทำให้มีลักษณะ เป็นการอธิบาย แต่ก็มิให้รายละเอียดแต่ประการใด ดังนั้นจึงแยกไว้อีกวิธีหนึ่ง

ชุดิ (แบบ) น. ความโพล่ง, ความรุ่งเรือง, ความสว่างไสว...

เทวนะ...(แบบ) น. การเล่น, การเล่นสกา, การกรีธา.

ธรม...(แบบ) น. การถือไว้, การทรงไว้, การยึดไว้.

นาศ...(แบบ) น. ความเสื่อม, ความทำลาย, ความป่นปี้, เช่น...

นินาท, นินนาท (แบบ) น. ความกึกก้อง, การขับล้อ.

นิปริยาย (แบบ) น. ความไม่อ้อมค้อม, ความตรง ว...

ประดัลภ์ (แบบ) น. ความกล้า, ความสามารถ, ความคะนอง ว...

ปฎิยะ (แบบ) น. ความคับแค้น, ความกระทบกระทั่ง, ความขึงเคียด.

ปัทพาชนะ (แบบ) น. การขับไล่.

ภาณ, ภาณ- (แบบ) น. การบอก, การกล่าว, การสวด.

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.3.5 ให้ความหมายด้วยการประสมระหว่างคำเหมือนและคำอธิบาย คือ

มีทั้งคำเหมือนและคำอธิบายในคำศัพท์คำเดียว ส่วนตำแหน่งการจัดวางจะมี 2 วิธี คือ

1.3.5.1 คำศัพท์...(แบบ)... ชนิดของคำ, คำเหมือน +
คำอธิบาย

1.3.5.2 คำศัพท์...(แบบ)... ชนิดของคำ, คำอธิบาย +
คำเหมือน เช่น

โกวิท...(แบบ) ว. ชำนิชำนาญ, รอบรู้ในการอันโคอันหนึ่ง,
เช่น...

ฆาน, ฆาน (แบบ) น. จมูก, ประสาทที่รู้สึกกลิ่น.

ตำบล (แบบ) (ทศชิน) น. ตำบล, ถิ่น, หมู่บ้านแห่งหนึ่ง ๆ

คำเลิง (แบบ) (กลอน) ก. ขึ้น, ทำให้เลื่องลือ, เช่น...

นิษกรรม...(แบบ; กลอน) ก. เถย, ปราศจากกิริยา...

ฉะ....(แบบ) น. ร่างสัตว์หรือคนตายแล้ว, ซากศพ.

คณิศร, คณิศริ...(แบบ) น. ผู้ประพฤติกว้างเพียร, ฤๅญ...

ชนาคม (แบบ ; กอณ) น. การมาแห่งกำไร, กำไร.

นิยาม...(แบบ) น. การกำหนด, ทาง, อย่าง, วิธี.

นิเพท...(แบบ) ก. ให้รู้ชัด, บอก.

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525):

1.3.6 มีลักษณะคล้ายข้อ 1.3.3 แต่เพิ่มคำเหมือนและคำอธิบาย เพื่อให้
เข้าใจยิ่งขึ้น โดยมีวิธีการจัดเรียง ดังนี้

คำศัพท์ (แบบ) ชนิดของคำ+รูปคำที่มีส่วนคล้าย + คำเหมือน (มี 25 คำ) — จะไม่
คำศัพท์ คำอธิบาย (จะมีน้อยกว่า — ประปน
คำเหมือน มี
เพียง 5 คำ)

ฉัณษะ (แบบ) น. จรรยา, ทนังสัตว์.

ดุรงค์, ดุรงค์ (แบบ) น. ดุรงค์, ม้า, เข่น...

ปรีพนธ์...(แบบ) ก. ปรีพนธ์, ผูก, แดง, ร้อยกรอง.

เลชฏ...(แบบ) น. เลชฏ, ก้อนดิน.

ศีรณ...(แบบ) น. ศีตถ์, ศีตถ์, ทำน้ำ.

ปัจจุทระ (แบบ) น. ปัจจุทระ, อันตราย, ความขัดข้อง

ภพย์ (แบบ) ว. ภพ, ศี, งาม, เหมาะ, งาม.

วิศตร (แบบ) น. วิศตร, ผ้า, เลื้อยผ้า, เกษองุ่นงุ่ม.

เสต (แบบ) ว. เสต, สีขาว

สอุป (แบบ) น. สอุป, สิ่งก่อสร้างซึ่งก่อไว้สำหรับบรรจุของ

ความบูชา มีกระดุกแห่งมุกคดที่นับถือเป็นต้น

กัญ (แบบ) น. กัญ, ชื่อราศีหนึ่งใน 12 ราศี เช่น...

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525)

1.3.7 อธิบายความหมายคำศัพท์ก่อน แล้วสรุปเป็นความหมายที่ใช้ในการสื่อสาร ซึ่งต่างจากการให้คำอธิบาย เพราะวิธีนี้ถ้าพิจารณาจะอยู่ในลักษณะของการแปลตามตรงก่อน เป็นอันดับแรก แล้วจึงสรุปความหมาย ดังคำว่า "คือ" การให้ความหมายวิธีนี้มีเพียง 11 คำ เช่น

กมลลาสน์ ... (แบบ) น. ผู้มีบัว เป็นที่นั่ง คือพระพรหม

จิวรการสมัย (แบบ) น. คราวที่พระเจ้าจิวร คือตัดเย็บอยู่

จิวรภาพก (แบบ) น. ผู้แจกจิวร คือภิกษุที่สงฆ์สมมุติให้เป็น

เจ้าหน้าที่แจกจิวรที่สงฆ์ได้ให้แก่ภิกษุ

หริ (แบบ) น. นมสัณ ที่ขึ้นฝาแปดสภาพเป็นนมเปรี๊ยะ

อยู่ในจำพวกเบญจโคธ

ทิว, ทิว... (แบบ) น. ผู้เกิด 2 ครั้ง คือคนและพรหมณ์

รังสิมันต์ (แบบ) น. "ผู้มีแสงสว่าง" คือพระอาทิตย์, ...

1.3.8 เสนอความหมายในรูปของการปฏิเสธ อาจจะใช้ปฏิเสธทุกคำหรือเพียงบางคำที่ยกมาเป็นความหมาย เช่น

กำเลา (แบบ) ว. ใจ, ล่อน, ไม่รู้เท่าทัน, ไม่มีไหวพริบ

กัศล (แบบ) ว. นำเกลียด, ไม่งาม, อูจาด, เช่น....

มิไรช (แบบ) ว. ไม่มีรส, ไม่อร่อย, จืด

นิรามิข (แบบ) ว. ไม่มีเหยื่อ, ไม่มีเครื่องล่อใจ, ไม่รับสินบน;

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525)

1.4 คำที่เป็นส่วนวน พจนานุกรมจัดความหมายสำหรับคำที่เป็นส่วนวนไว้เพียง 4 วิธี คือ

1.4.1 อธิบายความหมายของคำที่เป็นส่วนวนให้ผู้อ่านหรือผู้ศึกษาเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง ด้วยวิธีอธิบายและบางคำที่เป็นส่วนวนยังแจกแจงถึงการให้

แกว่งดินหาเสี้ยน (คำ) ก. รนหาเรื่องเดือดร้อน, ...

คบคนให้ดูหน้า ซื้อผ้าให้ดูเนื้อ (สำ) ก. จะคบใครให้พิจารณา

เสียก่อน เช่นเดียวกับจะซื้อผ้าก็ต้องพิจารณาเนื้อผ้า.

ตลาดหน้าคู (สำ) ว. แห่ง น. เรียกตลาดที่ถือโอกาสขายไก่

ราคาแพงกว่าปรกติ และผู้ซื้อจำเป็นต้องซื้อว่า ตลาดหน้าคู.

ต่อหน้ามะพลับ ลับหลังตะโก (สำ) ต่อหน้าพูดหรือทำอย่างหนึ่ง

ลับหลังพูดหรือทำอีกอย่างหนึ่ง...

ตัดญาติขาดมิตร (สำ) ก. ตัดขาดจากกัน

นกรู้ (สำ) น. ผู้ที่มีไหวพริบรู้เท่าทันเหตุการณ์ หรือภัยที่จะมาถึงตน

รู้ยาวรู้สั้น (สำ) ก. รู้จักผ่อนสั้นผ่อนยาว

สูงเท่านกเขาเหิน (สำ) ว. สูงแค่ระดับนกเขาบินถึง

เสือซ่อนเล็บ (สำ) น. ผู้ที่มีความเก่งกล้าสามารถ แต่ไม่ยอม

แสดงออกมาให้ปรากฏ, ผู้มีเล่ห์อยู่ในใจ. ผู้เก็บความรู้ไว้

ได้ดี...

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.4.2 ให้ความหมายโดยใช้คำเหมือน ซึ่งบางส่วนอาจจะเสนอคำเหมือน

มากกว่า 1 คำ เช่น

กินบนเรือนขึ้นหลังคา (สำ) ก. เนรคุณ.

ข้าวแดงแกงร้อน (สำ) น. บุญคุณ.

ดีหลายหน้า (สำ) ก. ตลบตะแดง, กลับกลอก.

ทำนั่นทำนี่ (สำ) ว. อย่างนั้นอย่างนี้, โยกโย้, เช่น...

ปรบมือให้ (สำ) ก. ยกย่อง, สรรเสริญ.

ปอกกล้วยเข้าปาก (สำ) ว. ง่าย, สะดวก.

แผ่นดินกลบหน้า (สำ) ก. ตาย.

เมื่อเอ๋ยเมื่อนั้น (สำ) ว. ซักช้า, อืดอาด, ยืดยาด.

ยาหม้อใหญ่ (สำ) ว. น้ำเปื้อน, น้ำเชื้อมระอา.

ยุ่งเหมือนยุ่งตีน (สำ) ว. ยุ่งเหยิง, สับสนปนเปกัน.

- 1.4.3 ให้ความหมายด้วยการประสมระหว่างคำเหมือนกับคำอธิบาย เช่น
- กระซิงหน้าใหญ่ (สำ) ว. สดจ้าน, ออกหน้ารับเสียเอง, เช่น...
- เข้าค่ายเข้าเขม (สำ) ว. กับขึ้น, สำคัญ, หมายถึงเวลาสำคัญ
- ถ้าทำผิดพลาดหรือมีอะไรมาขัดจังหวะแม้เพียงเล็กน้อย ก็
- เสียการ
- คอเป็นเอ็น (สำ) ว. ขึ้นเสียงเถียงได้อย่างไม่ยอมลดละ,
- เถียงเก่ง, เช่น...
- เด็ดดอกไม้วีชีวิต (สำ) ก. ดัดขาด, ดัดญาติขาดมิตรกันเด็ดขาด
- มักใช้เข้าคู่กับเด็ดบัวไม่วีโย...
- ตกหลุม, ตกหลุมพราง (สำ) ก. ถูกวางด้วยเล่ห์กลหรืออุบาย
- เสียรู้, หลงกล.
- พลัดที่นาคาที่อยู่ (สำ) ก. พลัดพรากจากถิ่นฐานเดิม, ระหกระเหิน,
- พญาปากคอก (สำ) ว. คำนึงจนมองข้ามไป, ง่าย,

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

- 1.4.4 เสนอความหมายในรูปของการปฏิเสธ ซึ่งอาจจะปฏิเสธทุกความ
- หมาย หรือเพียงบางความหมายเท่านั้น ไม่มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอน การปฏิเสธมีทั้งปฏิเสธเป็นคำและ
- เป็นข้อความ ส่วนความหมายที่อยู่ในรูปของบอกเล่ามีทั้งคำเหมือนและคำอธิบาย เช่น

- ใต้ดิน (สำ) ว. ไม่เปิดเผย, ไม่ถูกกฎหมาย.
- ทองไม่รื้อร้อน (สำ) ว. เดยเมย, ไม่กระตือรือร้น, ไม่สะดุ้งสะเทือน.
- ผินหลังให้ (สำ) ก. ไม่สนใจ, ไม่แยแส, ไม่ใยดี, เลิกคบกัน
- ไม่เออออห่อหมก (สำ) ว. ไม่ตกลงด้วย, ไม่ยินยอม.
- สิ้นประตุ (สำ) ว. ไม่มีทาง.

หัวมึงทุท้ายมึงกร (คำ) ว. ไม่เข้ากัน, ไม่กลมกลืนกัน,

มีหลายแบบหลายอย่างปนเปกันจนหมดงาม.

ไก่อ่อน (คำ) ว. อ่อนหัด, ยังไม่ชำนาญ.

พระอิฐพระปูน (คำ) ว. ยิงเฉย, วางเฉย, ไม่เดือดร้อน

ไม่รู้สึกยินก็ยินร้าย.

หรั่งจตปากไม่ออก (คำ) ว. ยิง, ไม่ค่อยพูด, ไม่ช่างพูด....

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525) .

1.5 คำที่เป็นภาษาปาก (ปาก) พจนานุกรมให้ความหมายไว้ด้วยกัน ๑ วิธี

ดังจะแจกแจงคือ

1.5.1 โดยการอธิบายความหมายคำที่เป็นภาษาปากให้เข้าใจว่าหมายถึง

อะไร แสดงอาการ เรียกสิ่งของ หรือการกระทำอย่างนั้นอย่างนี้ว่าอะไร เช่น

ท้าว (ปาก) ว. อาการที่ทำท่าว่าเก่ง เช่น.....

ขยายซีเห่อ (ปาก) ก. แสดงอะไรที่ไม่ค่อยคาย, แสดงให้เห็น

ความใจเขลา

ทะร่ทะระ (ปาก) ก. เข้าไปเกี่ยวข้องทั้ง ๆ ที่ไม่มีหน้าที่....

โน้ใน (ปาก) ว. เรียกลูกที่เกิดจากตนว่า ลูกโน้ใน.

แมไต (ปาก) ว. ดีแม่หรือเปิดเผยความลับหรือความในใจออกมา

พูด, (ปาก) ก. พูดหรือเผยความลับเพราะทนเก็บไว้ไม่ได้.

เป็น (ปาก) ว. แสดงกิริยาอาการหรือกระทำการใด ๆ ผิดแปลก

ไปจากปกติที่เป็นอยู่ในหมู่พวก

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525) :

1.5.2 ให้ความหมายด้วยคำเหมือน ซึ่งบางครั้งระบุการใช้คำไว้เพื่อสะดวก

ในการใช้ให้เหมาะสมกับบริบทและบุคคล เช่น

กึ่ง (ปาก) ก. ซ้ำ (ใช้แก่เห่า).....

กระจ่อหวอ (ปาก) ก. เปิด, ใจแจ้ง

โก้นา... (ปาก) ว. ใจ, เซ่อ.

เมี่ยม (ปาก) ว. ประหยัด, กระหมัดกระหม่อม.

จักแฮ่น... (ปาก) ว. จวนเจียน, เกือบ, หวาดหวิด. เช่น...

ชวย (ปาก) ว. เคารพรัย, อับโชค.

เต็มซึก (ปาก) ว. เต็มที่, เต็มแรง, อย่างจัง.

เหน้ำเทहां (ปาก) ว. คล่อง, รวดเร็ว, มักใช้ประกอบคำ

ชายเป็น ชายคืออย่างเหน้ำเทहां

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2526)

1.5.3 ให้ความหมายคำที่เป็นภาษาปากด้วยการอธิบายถึงการใช่ว่าใช้อย่างไร ใช้กับใคร แทนการให้ความหมายว่าคำที่เป็นภาษาปากนั้น มีความหมายอะไร ส่วนในเรื่องชนิดของคำที่ต้องระมัดระวังก่อนให้ความหมายนั้นบางครั้งไม่เสนอเพราะคำบางคำมีชนิดของคำชนิดเดียวกัน แต่ใช้ได้ทั้งความหมายทั่วไปและใช้ในภาษาปาก ดังนั้นการขัดเรียงความหมายจะเริ่มด้วยความหมายทั่วไป และตามด้วยความหมายในภาษาปาก เช่น

กรำ... (ปาก) ว. ใช้ประกอบกับเมาเหล้าว่า เมากรำ หมายถึง

ความเมา เมาเสียไป

เค้ง (ปาก) ก. เป็นคำบอกเด็กให้นอน เช่น....

อุณหึง... (ปาก) คำที่ใช้เรียกราชนิกุลหญิงขึ้นท่อมราชวงศ์.

ฉะ... (ปาก) เป็นคำใช้แทนกริยาได้หลายอย่าง แล้วแต่คำ

ห้อยต้อม เช่น....

ไค้สติ..... (ปาก) ใช้ในความปฏิเสธหมายความว่าไม่ดี

ใช้การไม่ได้ในคำว่าไม่ได้สติ

สิงว่า (ปาก) เป็นคำกล่าวแสดงความคล้อยตาม เช่น....

ในหลวง (ปาก) สรรพนามบุรุษที่ 3 หมายถึงพระมหากษัตริย์

ฮัก₂ (ปาก) ว. เป็นคำประกอบกริยาในประโยคปฏิเสธแสดง

ความผิดหวัง เช่น....

สันดาน...(ปาก) มักใช้ไปในทางไม่ดีจะดี:.....

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

พอจะสังเกตได้ว่า ถึงแม้จะบอกถึงการใช้คำนั้น แต่ก็ยังแสดงความหมายไว้ด้วย เพื่อให้ผู้ใช้พจนานุกรมได้รับความกระจ่างในความหมายยิ่งขึ้น

1.5.4 ให้ความหมายโดยเสนอคำมาตรฐาน ด้วยเหตุที่ว่า พจนานุกรมรวบรวมคำที่เป็นภาษาปาก (ภาษาพูด) ที่ออกเสียงเขียนไปจากคำมาตรฐานไว้ ถ้าต้องการทราบความหมายจำเป็นต้องเปิดค้นคำตามที่เราไว้ในตำแหน่งความหมายของคำที่เป็นภาษาปากนั้น ๆ จึงจะได้รับความกระจ่าง เช่น

กระหัด (ปาก) น. กระหัด.

กระเดี้ยว (ปาก) ว. ประเดี้ยว.

กลวง...(ปาก) น. กลวง เช่น.....

กะปุก (ปาก) น. ตะปุก.

คหัง...(ปาก) น. คหัง.

ตมุก (ปาก) น. จมุก

ซีไตรง (ปาก ; หิน) น. ซีไตรง

ตะม่อ (ปาก) น. ต่อม่อ

ชะนั๊ก (ปาก) น. เซนชัก

คะโก้ (ปาก) น. สะโก้

เชื่องบิน (ปาก) น. เคื่องบิน

ตะเข้ (ปาก) น. จระเข้

ยีเก (ปาก) น. ลีเก

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.5.5 ให้ความหมายโดยเสนอเป็นคำปฏิเสธ คำเหมือน และคำอธิบาย หมายถึงว่า ในคำศัพท์หนึ่งคำ พจนานุกรมจะใช้วิธีประสม โดยจะเสนอวิธีใด จัดวางตำแหน่งไหน ไม่นั่นเอง แล้วแต่คณะจัดทำจะเห็นสมควร ท้ายบางคำศัพท์จะให้ความหมายในรูปของการปฏิเสธทั้งหมด เช่น

โคมลอย... (ปาก) ว. ไม่มีมูล, เทลวโหล.

โกโรโกโส (ปาก) ว. โกรงเกรง, ไม่มั่นคง, ขวนเข.

จ๋อง (ปาก) ว. หงอยเหงา, เบื่อง, ไม่กล้า, ไม่กึกกัก.

ข้างปะไร (ปาก) ว. ปล่อยให้ตามเรื่องตามราว, ไม่เอาธุระ.

งมโข่ง (ปาก) ว. งุ่มง่าม, ไม่ทันเหตุการณ์.

ตะปึดะปึด (ปาก) ว. ขี้ ๆ ซาก ๆ, ไม่รู้จักจบจักสิ้น.

ไม่เปลี่ยนแปลง.....

ตุ๊กตุ้ม (ปาก) ไม่สำคัญอะไร.

ทึม (ปาก) ว. ทื่อ, ไม่เฉียบแหลม, ใจ

ม้อง, ม้อง ๆ (ปาก) ว. ไม่เต็มเต็ง, น້า ๆ ขอ ๆ.

ผิดเส้น (ปาก) ว. ไม่ถูกกัน

ผิดหู (ปาก) ว. ผิดหู, ไม่ถูกหู.

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. 2525)

1.5.6 ให้ความหมายโดยวิธีประสมระหว่างคำอธิบายและคำเหมือน ส่วน

การจัดเรียงจะเสนอคำเหมือนหรือคำอธิบายก่อนนั้นไม่มีหลักเกณฑ์แน่นอน

กุมเหง... (ปาก) ก. ข่มเหง, รังแก, ใช้กำลังหรืออำนาจทำให้
เดือดร้อน.

ใจ (ปาก) ก. ใจ, ใจไปข้าง ๆ, ใจข้าง.

ใจ (ปาก) น. กตเมต, ที่เด็ด, ความลับ, เจตนาแท้จริง
ซึ่งซ่อนเร้นไว้;.....

บวช 2 (ปาก) ก. หลอก, ล้อลวง, ทำอุบายให้หลงเชื่อ, เช่น..

ราพนาสูร 2 (ปาก) ว. สูญราบ, สูญเสียจนหมดเกลี้ยง.

ลูกน้อง (ปาก) น. ลูกกะโหล่, ผู้อยู่ในปกครอง หรือได้บังคับบัญชา,
ผู้ใกล้ชิด เป็นกำลังสำคัญในการทำงาน.

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.5.7 ในกรณีที่คำศัพท์บางคำใช้ได้หลายระดับ และระดับหนึ่งถือเป็นภาษาปาก ซึ่งมีความหมายที่แตกต่างไปจากความหมายประจำคำ คือ เป็นความหมายโดยนัย จะใช้วิธีการอธิบายที่ต่างจากข้อ 1.5.1 คือ มักจะขึ้นต้นการอธิบายว่า "โดยปริยาย" หมายถึง อย่าง, ทาง หนทาง; การกล่าวอ้อมค้อม, นัยทางอ้อม, ความหมายโดยนัย เช่น

ควาย...; (ปาก) โดยปริยาย มักหมายความว่า คนโง่ คนเข่อ หรือคนตัวใหญ่แต่ไม่ฉลาด.

ดุ่น... (ปาก) โดยปริยาย หมายความว่าคนโง่ คนเข่อ, มักใช้ว่า โง่เง่าเท่าดุ่น.

ดุ่น...; (ปาก) โดยปริยาย หมายความว่า หลอกหลวงเอาไปเหยียบหมดตัว, ผู้ถูกหลอกหลวงเอาไปเหยียบหมดตัว เรียกว่า ผู้ถูกดุ่น

ถลุง...; (ปาก) โดยปริยาย ใช้ในความหมายต่างกัน แล้วแต่ข้อความแวดล้อม เช่น...

ถ่อ...; (ปาก) โดยปริยาย หมายความว่า ไปหรือมาด้วยความลำบาก เช่น...

เนรเทศ...; (ปาก) โดยปริยาย หมายถึงการออกจากประเทศหรือถิ่นที่อยู่เดิมด้วยตามสมัครใจ เช่น...

เประ...; (ปาก) โดยปริยาย หมายความว่า สับสน, ยุ่งเหยิง, เช่น...

แยกเขี้ยว... (ปาก) โดยปริยาย หมายถึง พุดด้วยความโกรธหรือขู่

เลีย... (ปาก) โดยปริยาย เรียกก็เรียกระจบประแจงด้วยอาการลูประหนึ่งว่าเป็นอย่างสุนัขเลียแข้งเลียขา เพื่อให้นายรักว่าเลีย

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

จากการเสนอความหมายด้วยวิธีนี้ ทำให้มองเห็นว่า การเก็บความ
หมายในพจนานุกรม จะเก็บความหมายที่มีใช้เป็นความหมายตามส่วเท่านั้น ยังเก็บความหมาย
เฉพาะอีก ส่วนการจัดเรียงจะเสนอความหมาย ทั่วไป ๑ ไปก่อน แล้วตามด้วยความหมายเฉพาะ
ดังแผนภูมิ คือ

ความหมายเฉพาะแห่ง
ความหมายทั่วไป +
หรือความหมายลึกซึ้ง

มีใช้เฉพาะภาษาปากเท่านั้น ภาษาอื่นและอื่น ๆ ก็จัดเรียงเช่นกัน
เช่น

จำนำ ก. ประจำ เช่น เจ้าจำนำ, (กฏ) ทำสัญญาส่งมอบ
สิ่งทรัพย์สินให้แก่เจ้าหนี้เพื่อเป็นประกันการ
ชำระหนี้.....

เจ็ด น. จำนวนหกบวกหนึ่ง, ชื่อเดือนจันทร์คติ เรียกว่า
เดือน 7 ตกในราวเดือนมิถุนายน; (โม) เรียก
ลูกชายคนที่ 7 ว่าลูกเจ็ด.....

มันท้าย น. ตอนท้าย, ส่วนท้าย; (ปาก) ตะโพก, ก้น....

เมื่อ น. สัตว์ป่าในพวกกวาง เช่น...., สัตว์ในนินาย
เล่ากันว่า มีรูปร่างคล้ายคน แต่ไม่มีศีรษะเข้า
ชุดไม่ได้, โดยปริยาย เรียกผู้ที่นั่งเฉยไม่พูดไม่จา
เหมือนตัวเมื่อว่า เป็นเมื่อ.....

(ถิ่น-อีสาน) ฝี่เสื้อ (ถิ่น-พายัพ) ว. มีแสงเลื่อม
พราย, โดยปริยาย หมายถึง กระเจิงเงา เช่น...

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.5.8 เสนอความหมายด้วยการปฏิเสธทุกความหมาย ซึ่งมีเพียง

2 คำ คือ

เกรเกรตุง (ปาก) ว. ไม่เอางานเอากา, ไม่เอาเรื่อง
เอาราว

เกรเกรเส (ปาก) ว. ไม่ตรงไปตรงมา

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.5.9 เสนอความหมายด้วยคำเหมือน หรือทั้งอธิบายถึงการใช้คำ

นั้น ๆ ต่อท้าย วิธีนี้มีใช้เพียง 2 คำ คือ

กะหราน (ปาก) ว. ครอบ ไขว้ ประกอบกับแดงหรือเหลือง

เหอะน่า (ปาก) เอะนะ, เป็นคำประกอบท้ายกริยา

แสดงความหมายเป็นเชิงประชดประชันหรือวิงวอน เป็นต้น

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.6 คำที่เป็นภาษาเฉพาะถิ่น (ถิ่น) พจนานุกรมให้ความหมายไว้ 5 วิธี คือ

1.6.1 โดยการใช้คำเหมือน ซึ่งใช้มากที่สุดสำหรับคำที่เป็นภาษา

เฉพาะถิ่น โดยมีวิธีการจัดทำคือ เก็บคำที่เป็นภาษาเฉพาะถิ่น และเสนอเป็นคำศัพท์แล้วจึง

ให้ความหมายที่คนทั่ว ๆ ไปเข้าใจ หรือถ้าจะสรุปว่าเป็นภาษามาตรฐาน ก็คงไม่ผิดนัก เช่น

กะต๋อย (ถิ่น-บักขไ้) ว. เล็ก, ลีบ, เช่น....

กับแก₂ (ถิ่น-อีสาน) น. ตุ๊กแก .

ขล... (ถิ่น-บักขไ้) ก. ผล

ขล... (ถิ่น-บักขไ้) น. ขน

ท้อ₃ (ถิ่น-อีสาน) ว. เท้า, เขมอ .

เสียว (ถิ่น-อีสาน) น. เพื่อน, เกล .

ออนซอน, อ่อนซอน (ถิ่น) ว. เพราะหรั่ง, ฝาย, งาม,

น่ารัก (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.6.2 ให้ความหมายด้วยการอธิบาย การอธิบายคือการไขความ การชี้แจง

การขยายความให้เข้าใจ สำหรับการอธิบายในพจนานุกรมนี้ จะมี 2 ลักษณะคือ อธิบายอย่าง

1.6.2 ให้ความหมายด้วยการอธิบาย การอธิบายคือการไขความ การชี้แจง การขยายความให้เข้าใจ สำหรับการอธิบายในพจนานุกรมนี้ จะมี 2 ลักษณะคือ อธิบายอย่างละเอียดจนเข้าใจโดยตลอด กับการอธิบายอย่างสั้น ๆ เพียงเข้าใจว่าคืออะไร อย่างไร ดังตัวอย่าง

กะกร่อม (ถิ่น-ปักไม้ไผ่) น. เครื่องมือจับปูทะเลเป็นของชาวประมง ตั้งแต่จังหวัดชุมพรถึงสุราษฎร์ธานี, บางทีเรียกว่า กร่อมหรือ ตะกร่อม, ใช้ไม้ไผ่อันเดียวผ่าตอนปลายออกเป็น 4 ซี่ และซี่เหล่านั้นเหลาให้อ่อน จะเป็นรูปกลมหรือแบนก็ได้ เอาวงแหวน ทำด้วยไม้ไผ่หรือหวายหรือลวดใส่ในหว่างซี่เหล่านั้น เพื่อบังคับ ให้อ่างออก .

กะบุด (ถิ่น) น. เครื่องมือจับสัตว์น้ำชนิดหนึ่ง ใช้ในท้องที่จังหวัด จันทบุรี รูปร่างคล้ายกรวย ทำด้วยไม้ไผ่ .

เกียะ (ถิ่น) น. ชื่อต้นสนเขาในวงศ์ Coniferae มี 2 ชนิด คือ เกียะเปลือกบาง (Pinus kesiya) ได้แก่สนสมใบ และ เกียะเปลือกหนา (Pinus merkusii) ได้แก่สนสองใบ....

เก็ด (ถิ่น-พายัพ) น. ชื่อไม้บางชนิด (Dalbergia Spp.) ในวงศ์ Leguminsae ชนิดไม้สีน้ำตาล เรียกว่าเก็ดดำ และชนิดไม้สีแดง เรียกว่าเก็ดแดง เนื้อไม้แข็งและสวยงาม ทำนองไม้พะยูงและชิงชัน

ข้าวสี₁ (ถิ่น) น. ข้าวเหนียวขึ้นเป็นก้อน ข้างในใส่น้ำอ้อยเอาไข่ทา แล้วบึ่งไฟ .

จ่อ₂ (ถิ่น-อีสาน) น. ภาชนะสานด้วยไม้ไผ่ รูปร่างอย่างกระดัง มี เป็นท้อง ๆ ใช้เลี้ยงตัวไหม .

เถียง (ถิ่น-อีสาน) น. เรือนพักชั่วคราวในทุ่งนาสำหรับอยู่เฝ้าข้าว

มอมข่าง (ถิ่น-อีสาน) น. กิ้งก่าชนิดหนึ่ง (Colotes Critatellus)

ในวงศ์ Agamidae มีขนาดใหญ่ คอแดง.....

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.6.3 ให้ความหมายโดยการนำคำที่ใช้ทั่ว ๆ ไป หรือภาษามาตรฐานมาเสนอ เพราะพจนานุกรมรวบรวมคำศัพท์ขึ้นพร้อมกับเสนอ เป็นคำศัพท์ไว้ ดังนั้นจึงเชื่อมโยงให้เห็นว่า ถ้าเป็น คำมาตรฐานจะใช้รูปใด ซึ่งถือว่าเป็นคำเหมือนลักษณะหนึ่ง แต่ต่างจากข้อ 1.6.1 ที่คำที่เป็นภาษา มาตรฐานและคำที่เป็นภาษาเฉพาะถิ่น จะมีเสียงบางเสียงเหมือนกัน เช่น

กะล่ำพอ (ถิ่น) น. ต้นตาลชุมพอ หรือหลุมพอ เช่น.....

กะลัมขื่น (ถิ่น) น. ต้นลัมขื่น .

ขะแตก (ถิ่น) ก. กระแตก, กระทบโดยแรง, กระทุ้ง เช่น.....

ต้อง 2 (ถิ่น) น. มะต้อง, สะท้อน

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.6.4 ให้ความหมายโดยการใช้คำเหมือน และคำอธิบายความคู่กันไป วิธีนี้จะ ใช้น้อยมาก เช่น

กะไ้₂ (ถิ่น-อุดร) น. เครื่องวิดน้ำรูปร่างคล้ายเรือครึ่งท่อน, ไชงโลง .

กะเบี่ยน (ถิ่น-อุดร) น. ถาดไม้ไ้เป็นสำรับ, กระบะ .

ตะหลุก (ถิ่น) น. ปลักควาย, แอ่งน้ำตามลำห้วยที่ขาดเป็นช่วง ๆ

ในหน้าแล้ง . (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.6.5 ให้ความหมายโดยการใช้คำเหมือนเช่นเดียวกับ 1.6.1 แต่จะเพิ่ม การอธิบายถึงวิธีใช้คำนั้น ๆ ว่าใช้อย่างไร คู่กับอะไร วิธีนี้มีใช้น้อย เช่น

กวย 2 (ถิ่น-พายัพ) น. หมัด, กำปั้น, มักใช้เข้าคู่กับคำลูกว่า ลูกกวย เช่น.....

อีหลี่ (ถิ่น-อีสาน) ว. จริง ๆ, บางทีใช้ว่า ดีหลี่

1.7 คำที่ใช้ในราชาศัพท์ (ราชา) พจนานุกรมเสนอความหมายคำชนิดนี้ไว้

2 วิธี คือ

1.7.1 เสนอโดยการใช้คำเหมือน คือคำศัพท์ที่เป็นคำราชาศัพท์จะให้ความ- หมายด้วยคำที่ใช้ทั่ว ๆ ไป ซึ่งจะพบเห็นในการสื่อสารเป็นประจำ เช่น

กระษะ... (ราชา) ก. ไอ.....

กริ้ว..... (ราชา) ก. โกรธ, เคือง.....

จิตรจุล... (ราชา) น. เต่า.

ดริศ (ราชา) ก. ชูต.

หราบฝ่าพระบาท (ราชา) ว. ฐิ.

พระทัย (ราชา) . ใจ.

พระนม (ราชา) น. แม่นม.

ลายพระหัตถ์ (ราชา) น. จดหมาย.

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

นอกจากจะให้ความหมายด้วยคำเหมือนแล้ว ยังระบุวิธีใช้ เพื่อเป็นแนวทาง
สำหรับผู้ศึกษาพจนานุกรมสามารถใช้ได้เหมาะสมตามที่นิยมใช้กัน เช่น

กาสะ (ราชา) น. การไอ, ใช้ว่าพระกาสะ.

กันแสง (ราชา) ก. ร้องไห้, ใช้ว่าทรงกันแสง.

สิ้นพระชนม์ (ราชา) ก. ตาย (ใช้แก่พระองค์เจ้า)

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.7.2 แสดงความหมายด้วยการอธิบายแจ่มแจ้งให้เข้าใจความหมายของ

คำศัพท์พ้องเสียง เช่น

แท่น..... (ราชา) เรียกที่ประทับ หรือที่บรรทมของพระเจ้าแผ่นดิน

ว่าพระแท่น เช่น พระแท่นมหาเศวตฉัตร พระแท่นราชบรรจถรณ์,

เรียกได้สำหรับกราบพระหน้าโต๊ะหมู่บูชาว่า พระแท่นทรงกราบ

ประพาสต้น (ราชา) ก. เที่ยวไป เป็นการสวนพระองค์, เที่ยวไป

อย่างไม่เป็นทางการ, ใช้ว่าเสด็จประพาสต้น

พระกรน้อย (ราชา) น. ชื่อเสื้อขึ้นในที่แขนต่อแถบคู่กับฉลองพระองค์

ทรงประพาส.....

คงพระบึงคน (ราชา) ก. ถ่ายอุจจาระหรือปัสสาวะ, ถ้าถ่ายปัสสาวะ

เรียกว่าคงพระบึงคนเฒ่า, ถ่ายอุจจาระ เรียกว่าคงพระบึงคนหนั.

ลูกเธอ .(ราชา) น. คำนำน้านามพระราชโอรส พระราชธิดา
ในสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3, ถ้าปัจจุบันเรียกเต็มว่า
สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ . . . . .

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.8 คำที่ใช้ในบทร้อยกรอง (กลอน) พจนานุกรมให้ความหมายคำศัพท์ที่ใช้ใน
การแต่งคำประพันธ์ทั้ง โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน และอื่น ๆ มีใช้เฉพาะในการแต่งกลอนเท่านั้น
มี 8 วิธี

1.8.1 ให้ความหมายด้วยการใช้คำเหมือน ซึ่งเป็นวิธีใช้มากที่สุดสำหรับ
คำที่ใช้ในบทร้อยกรอง เช่น

กระฉิด (กลอน) ว. ฉิดไสย...

กษณะ... (กลอน) น. ครัว, ครัว, ครัว...

ชระเตียดชระดัด (กลอน) ว. เกลื่อนกล่น, ตายตื่น...

ชระบอบ (กลอน) ก. บอบซ้ำ, เมื่อยล้า,

เซว... (กลอน) ก. รุ่งเรือง, เลื่องลือ,

ดระดก... (กลอน) ก. หวาด, ผวา, สะดุ้ง, ตกใจ,

ทุรน (กลอน) ก. เตือดร้อน, คื่นรน, เช่น...

เนรนาค... (กลอน) ก. เกลื่อนกล่น, เกลื่อนกลาด, เช่น...

มลาวเมลา (กลอน) ว. งดงาม, สวย,

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.8.2 เสนอความหมายโดยการนำคำศัพท์ที่มีการเขียนคล้ายกับคำที่ใช้
ในบทร้อยกรอง (กลอน) ที่ยกมาเป็นคำตั้ง แต่เป็นคำที่ใช้ในการสนทนาทั่ว ๆ ไป ไม่ว่าจะเป็นใน
ภาษาเขียนหรือภาษาพูดก็ตามที่กล่าวว่า "คล้าย" หมายความว่ามีความแตกต่างเพียงเสียงพยัญชนะ
หรือแทรกเสียง "ร" เช่น

กระคาย - ระคาย, กระกลับกลอก - กลับกลอก, ชระมต - ชะมต

กระเบิก - ทะเบิก, มลัน - ลัน, ชระแสง - ชะแสง พจนานุกรมนำคำเหล่านี้มาเป็น

ความหมาย เช่น

กระกรุ่น (กลอน) ว. กรุ่น ๆ เช่น.....

จระจิ่ง ,จระจิ่ง (กลอน) ก. จะจิ่ง เช่น.....

ขรอนน (กลอน) ก. ขอน เช่น.....

ห้ง (กลอน) น. ห้ง

ทระนง...(กลอน) ก. ทะนง

ระเรื่อง (กลอน) ก. เรื่อง

สรออด...(กลอน) น. สออด

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.๑.๑ แสดงความหมายโดยการอธิบายขยายเนื้อหาที่จะช่วยให้ผู้ศึกษา

เข้าใจความหมายได้ดีขึ้น เช่น

กระกรี่ด (กลอน) ว. เสียงกรี่ด ๆ ดังเสียงหญิงร้องด้วยความ

ตกใจ เช่น.....

จระกู่...(กลอน) ก. เพี้ยวหลอยเกลื่อนกลาดอยู่ เช่น.....

ฉวยฉาบ (กลอน) ก. ฉีกหรือหยิบแล้วป็นหรือหาไป เช่น.....

ไชยงการ...(กลอน; กัดจากราชโยงการ) น. พระราชดำริของ

พระเจ้าแผ่นดิน เช่น.....

ชะชกชะแซ (กลอน) ว. เสียงร้องให้มีละอัม

เมตตา (กลอน) น. สัตว์เกิดในอบายภูมิพวกหนึ่ง; ผู้ตายไปแล้ว;

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.๑.๔ แสดงความหมายเช่นเดียวกับข้อ 1.๑.๒ คือนำคำที่มีรูปการเขียน

คล้ายกับคำศัพท์ดังกล่าวแล้ว แต่เพิ่มการอธิบายและคำเหมือนร่วมด้วย โดยคำอธิบายจะอยู่ช่วง

ท้ายหลังเสนอรูปคำที่ใช้ในปัจจุบันแล้ว หรือถ้ามีคำเหมือน คำเหมือนก็จะอยู่ ช่วงท้ายเช่นกัน

และมีบางคำที่มีทั้ง ๒ วิธีรวมอยู่คือ รูปปัจจุบัน คำอธิบาย และคำเหมือน ซึ่งการจัดเรียง

คำอธิบายจะอยู่ตำแหน่งหลังสุด ดังตัวอย่าง คือ คำศัพท์ (กลอน) + ชนิดของคำ + รูปเขียน-

ปัจจุบัน + คำเหมือน

ชวณัม .. (กลอน) ว. ชณัม, มีคณัม, มีคณัม

ชระลอ .. (กลอน) ก. ชระลอ, พยงไว้, พยงไป, ประกองไว้

ทณัม .. (กลอน) ว. ทณัม, มีค, มีคณัม

มะมี .. (กลอน) ก. มี, เอ็กเกรก, แะ, อิกเกรก

มำเลื่อง (กลอน) ว. เมเลื่อง, งาม, รุ่งเรือง, เปล่งปลั่ง,

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

คำศัพท์ + ชนิดของคำ + รูปคล้ายคำศัพท์ + อธิบาย

กระเกรอก .. (กลอน) ว. กระเกรก, เสียงดังอีกรีก, เช่น...

จำนัม .. (กลอน) ก. จัน, อากาที่ใช้มีดและต้องสังเค็ดหนึ่ง

ดอดจนกว่าไว้ ยึดไว้ , ...

ฉะฉี (กลอน) ว. ฉี, ของที่ทอดน้ำมันแล้วเกิดเสียงเช่นนั้น

ฉะฉาด (กลอน) ว. ฉาด, เสียงอย่างเสียงของแข็งกระทบกัน

ชระง่อน .. (กลอน) น. ชะง่อน, หินที่เป็นไม่แข็งแน่นออกมาจากเขา

คำศัพท์ + ชนิดของคำ + รูปคล้ายคำศัพท์ + คำเหมือน + อธิบาย

ชระฉาม .. (กลอน) ก. ฉาม, ชะโลม, ทา, ทำให้มีสีขาว

ชรุก ... (กลอน) ก. ชุก, แอม, แทรก, เอาของไปแอมแผลงไว้,
เช่น.....

ชรดอด .. (กลอน) น. ดอด, ลั่น, หัว, แต่มันจนปลาย

ชวลาย .. (กลอน) ก. สลาย, แดก, กระจาย, กระจาย, ,

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.8.5 ให้ความหมายโดยการชี้แจงการใช้ว่าใช้อย่างใด ให้ความหมายคำว่าอะไร

และมีการเปลี่ยนแปลงมาจากคำใด ซึ่งจะเป็นการย่อ การแผลง การเลื่อน หรือการตัด และอีกวิธีที่ใช้น้อยมากคือ รวมคำศัพท์ไว้โดยระบุว่า เป็นคำกลอน แล้วอธิบายว่า "ใช้เป็น" (คำศัพท์) ที่มี ซึ่งหมายความว่า คำศัพท์คำนี้ ถ้าใช้ในการแต่งคำประพันธ์จะนิยมใช้คำที่พจนานุกรมเสนอไว้ พร้อมกับบอกการใช้คำ วิธีที่ใช้น้อยมากคือการบอกถึงการเปลี่ยนแปลงรูปคำ เช่น

กรี...(กลอน) ย่อมาจากกรีธา เช่น...

กมลเศ...(กลอน) เลื่อนมาจากกมลสัน เช่น...

ประลาย (กลอน) แผลงมาจากปลาย

(การเปลี่ยนรูปคำ)

ใจร...(กลอน) ใช้แทนไกรหรือไตร เช่น...

อัปราชัย...(กลอน) บางทีก็ใช้หมายความว่าแพ้ เช่น...

กระลอก (กลอน) แผลงมาจากกลอก เช่น... และใช้เข้าคู่กับ

คำกระลาย เป็นกระลายกระลอก (บอกการใช้)

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.8.6 ให้ความหมายโดยการให้คำอธิบายและใช้คำเหมือนประสมกัน เช่น

จรบน, จรบัน...(กลอน) ก.เที่ยว ไป เบื้องบน, หึ่งไป, บินไป, เช่น...

ใจ ๑, จะใจ (กลอน) เมือง ๑, บ่อย ๑, เป็นอยู่อย่างนั้น

ชมไซ (กลอน) ก. ชื่นชมยินดี, รื่นเริง, เช่น...

ชรมล...(กลอน) น. ทโมน, ลิงตัวผู้ขนาดใหญ่, เช่น...

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

การให้ความหมายวิธีนี้ จะต่างจากวิธีที่ข้อ 1.8.4 คือ ไม่มีรูปคำที่ใช้ทั่ว ๆ

ไปหน้าหน้า โดยปกติคำที่ใช้ในคำประพันธ์ มักจะมีการเปลี่ยนแปลงรูปคำเพื่อให้สละสลวย ถูกต้องตามฉันทลักษณ์ ดังนั้นเมื่อพจนานุกรมรวบรวมคำที่ใช้ในบทหรือกรอง จึงรวบรวมรูปคำที่ใช้ในการเขียนทั่ว ๆ ไป ครั้นให้ความหมายจึงเสนอคำเดิมก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลง ซึ่งถือว่าเป็นวิธีการให้ความหมายวิธีหนึ่ง

1.8.7 การให้ความหมายด้วยการแปลความหมายของคำแต่ละคำแล้วสรุป

เป็นความหมายที่นิยมใช้ เช่น

กชกร...(กลอน) น. "ดอกบัว คือมือ" คือกระพุ่มมือ เช่น...

กรกช...(กลอน) น. "ดอกบัว คือมือ" คือกระพุ่มมือ เช่น...

กระโหย (กลอน) ก. โหย คือร้องไห้, คร่ำครวญ

พจนานุกรมจะใช้วิธีนี้น้อยมาก ปรากฏเพียง 4 - 5 คำเท่านั้น

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.8.8 การให้ความหมายโดยการใช้คำเหมือน คำปฏิเสธ ในคำเดียวกัน
พจนานุกรมจะใช้วิธีนี้น้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับข้อ 1.8.1 และข้อ 1.8.2 แล้ว มีเพียง
4 คำ คือ

ล่ง (กลอน) ว. โล่ง, ว้าง, เปล่า, ไม่มีเครื่องกำบัง
สรส่าย (กลอน) ว. ไม่นุ่ม, ราบ.

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.9 คำที่ใช้เฉพาะวิชาการ เช่น วิทยาศาสตร์ ชีววิทยา คณิตศาสตร์ ปรัชญา
และกฎหมาย จะกล่าวพร้อมกัน ณ ที่นี้ ซึ่งพจนานุกรมจะใช้เพียง 2 วิธี คือ

1.9.1 ให้ความหมายโดยการอธิบาย ซึ่งเป็นวิธีที่ใช้มากสำหรับคำเฉพาะ
วิชา และการอธิบายจะมุ่งด้านวิชาการเป็นสำคัญ เช่น

คอนเดนเซอร์ (ไฟฟ้า) น. เครื่องอุปกรณ์ไฟฟ้า ใช้สำหรับเก็บ
ประจุไฟฟ้าไว้ได้เป็นปริมาณมากกว่าแผ่นตัวนำธรรมดาที่มีขนาด
เดียวกัน

ครั้น... (วิทยา) แก๊สที่มีอนุภาคละเอียดของของแข็ง แขนงลอยอยู่
ขึ้นสองสถาน (กฎ) ก. กะประเด้นขอน้ำสิบในคดว่า จะให้โจทก์
หรือจำเลยนำสืบก่อน

ล้มละลาย.... (กฎ) มีหนี้สินล้นพ้นตัว และศาลได้มีคำพิพากษา
ให้ล้มละลาย

เวนคืน (กฎ) น. การที่รัฐบาลบังคับเวนกรรมสิทธิ์ที่ดิน หรือ
สิ่งหาริมทรัพย์อย่างอื่นของเอกชนคืนมาเป็นของรัฐตามเงื่อนไข
ที่กฎหมายบัญญัติ

สถาบัน (สังคม) น. สิ่งซึ่งคนในส่วนรวมคือสังคมจัดตั้งให้มีขึ้น
เพราะเห็นประโยชน์ว่ามีความต้องการ และจำเป็นแก่วิถีชีวิต
ของตน เช่น...

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

เหมายัน... (ดาราร) น. พระอาทิตย์โคจรไปถึงจุดหยุด คือ

จุดสุดทางใต้ ในราววันที่ 22 ธันวาคม เรียกว่า เหมายัน

(winter solstice), เป็นจุดในหน้าหนาว มีกลางวันสั้น

กว่ากลางวัน, ตรงข้ามกับครีษมายัน

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.9.2 ให้ความหมายโดยการใช้คำเหมือนและรูปคำปฏิเสธ สำหรับคำที่

ใช้เฉพาะวิชาการนี้เพียง 5 คำ แต่มีใช้ว่าจะเป็นคำเหมือนและปฏิเสธทั้งหมด จากการพิจารณา
จะใช้คำเหมือน 4 คำ อีก 1 คำ จะเป็นคำปฏิเสธเข้ามาร่วมด้วย คำวิชาการที่เสนอความหมาย
เช่นนี้ จะเป็นคำที่ใช้ในทางกฎหมายเท่านั้น เช่น

กลบ, กลบกลบ (กฎ) ก. ใช้เมื่อ, ทดแทน, เช่น...

ถือ..., (กฎ) เข้า เช่น...

แบ่งรับแบ่งสู้...; (กฎ) ภาคเสธ

ขัด...; (กฎ) แย้งกัน, ไม่ลงรอยกัน

พจนานุกรมจะเสนอความหมายคำที่บอกลักษณะเฉพาะการใช้คำไว้ซ้ำ ๆ กัน คือ

วิธีการอธิบายคำเหมือน และคำปฏิเสธ เพื่อให้เห็นเด่นชัดว่า คำที่ใช้เฉพาะแห่งแต่ละคำว่า

จะให้ความหมายด้วยวิธีใดบ้าง พร้อมกับลงสรุปว่า คำที่ใช้เฉพาะแห่งทั้งหมด วิธีใดใช้มากและ

น้อย ดังเสนอตารางเปรียบเทียบ คือ

ตารางแสดงการให้ความหมายของคำที่ระบุถึงลักษณะของคำที่ใช้เฉพาะแห่ง

วิธีการให้ความหมาย ลักษณะคำ ที่ใช้เฉพาะ	วิธีให้ความหมาย												
	1. คำอธิบาย	2. คำเหมือน	3. เป็นคำที่เขียนและใช้ทั่ว ๆ ไปในปัจจุบัน	4. 3+คำเหมือน+คำอธิบาย	5. อธิบายการใช้คำ	6. เสนอการเปลี่ยนแปลงคำ	7. คำเหมือนและคำอธิบาย	8. คล้ายคำเหมือนแต่เดิม "การ" "ความ"	9. เสนอรูปปฏิเสธ	10. ปฏิเสธ+คำอธิบาย+คำเหมือน	11. แปลความแล้วสรุปทั่วๆ ไป	12. ความหมายโดยนัยด้วยการใช้คำว่า "โดยปริยาย"	13. คำเหมือน+การใช้
1. คำโบราณ (ใบ)	2	1	3	4	5	7	8	1	1	1	1	1	7
2. คำที่เลิกใช้ (เลิก)	1	-	2	-	-	-	-	1	1	1	1	1	2
3. คำใช้เฉพาะในหนังสือ (แบบ)	2	1	3	6	-	-	5	4	0	-	7	-	8
4. คำที่เป็นสำนวน (สำ)	1	2	-	-	-	-	3	-	0	-	-	-	4
5. คำที่เป็นภาษาปาก (ปาก)	1	2	4	-	3	-	6	-	0	5	-	7	9
6. คำที่เป็นภาษาเฉพาะถิ่น (ถิ่น)	2	1	3	-	-	-	4	1	1	1	-	-	5
7. คำที่ใช้ในราชาศัพท์ (ราชา)	2	1	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	2
8. คำที่ใช้ในบทร้อยกรอง (กลอน)	3	1	2	4	5	-	6	-	-	8	7	-	8
9. คำเฉพาะวิชาการ	1	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	2
	9	7	6	3	3	1	6	1	3	3	2	1	2

จากตารางจะเห็นว่า พจนานุกรมให้คำอธิบายคำที่เป็นภาษาปากไว้ถึง ๑ วิธี รองลงมาคือคำที่ใช้เฉพาะในหนังสือ ๘ วิธี เท่า ๆ กับคำที่ใช้ในบทร้อยกรอง ๘ วิธี ต่อมาคือ คำโบราณ 7 วิธี คำที่เป็นภาษาเฉพาะถิ่น ๕ วิธี คำที่เป็นสำนวน 4 วิธี คำที่เลิกใช้, คำที่เป็นราชาศัพท์ และคำเฉพาะวิชาการ 2 วิธี แต่ละวิธีจะใช้นาน้อยต่างกัน พอสรุปได้ว่า

1. คำอธิบาย ใช้ทุกคำ
2. คำเหมือน ใช้ทุกคำ ยกเว้นคำที่เลิกใช้และคำเฉพาะวิชาการ
3. คำเหมือนและอธิบายความหมายใช้ทุกคำ ยกเว้นคำที่เลิกใช้ คำที่ใช้ในราชาศัพท์ และคำเฉพาะวิชาการ และวิธีการเสนอรูปเขียนที่ใช้ในการใช้ทั่ว ๆ ไป คำที่ใช้วิธีนี้คือ คำโบราณ คำเลิกใช้ คำที่ใช้เฉพาะในหนังสือ คำที่เป็นภาษาเฉพาะถิ่น คำที่ใช้ในบทร้อยกรอง และคำที่เป็นภาษาปาก ซึ่งล้วนเป็นคำที่ต้องเสนอด้วยวิธีนี้ เพื่อให้เข้าใจว่า คำมีการเปลี่ยนแปลงรูปคำ และเสนอรูปคำที่ใช้เป็นปกติทั่ว ๆ ไป ในการสนทนา

4. คำที่เสนอรูปเขียนในปัจจุบันพร้อมกับคำเหมือนและความหมาย อธิบายการใช้คำ เสนอวิธีปฏิบัติ และวิธีสุดท้ายในลำดับนี้ คือการอธิบายคำเหมือน พร้อมกับเสนอรูปปฏิบัติ โดยแต่ละวิธีจะใช้กับคำที่ต่างกัน คือวิธีแรกเฉพาะในกลุ่มนี้ จะใช้อธิบายความหมายของคำโบราณ คือคำที่ใช้เฉพาะในหนังสือ คำที่ใช้ในบทร้อยกรอง วิธีที่ 2 ใช้อธิบายคำโบราณ คำที่เป็นภาษาปาก และคำที่ใช้เฉพาะในบทร้อยกรอง วิธีที่ ๑ ใช้กับคำที่ใช้เฉพาะในหนังสือ คำที่เป็นสำนวน และคำที่เป็นภาษาปาก วิธีที่ 4 ใช้อธิบายคำที่เป็นภาษาปาก คำที่ใช้เฉพาะในบทร้อยกรอง และคำเฉพาะวิชาการ

5. เสนอความหมายด้วยวิธีแปลงรูปคำ และสรุปช่วงท้าย กับ คำเหมือนและอธิบายการใช้ คำที่ใช้วิธีแรกคือ คำที่ใช้เฉพาะในหนังสือ และคำที่ใช้ในบทร้อยกรอง วิธีสุดท้าย คือคำที่เป็นภาษาปาก และคำที่เป็นภาษาเฉพาะถิ่น

๖. ให้ความหมายด้วยการเติม "การ" และ "ความ" ความหมายโดยนัยด้วยการใช้คำว่า "โดยปริยาย" และเสนอการเปลี่ยนแปลงรูปคำ ซึ่งวิธีเหล่านี้พจนานุกรมใช้เพียงวิธีละครั้งเท่านั้น คือวิธีแรก กับคำที่ใช้เฉพาะในหนังสือ วิธีที่สองใช้กับคำที่เป็นภาษาปาก และ

วิธีสุดท้ายคือใช้กับคำโบราณ โดยเฉพาะวิธีนี้ จะรวมคำที่ใช้ในบทร้อยกรองไว้ด้วยเพียงบางคำ ซึ่งผู้ศึกษารวมไว้กับอธิบายการใช้ เหตุที่รวมไว้ด้วยกันเพราะมีน้อย จึงจัดรวมกัน

พจนานุกรมมีวิธีการให้ความหมายทั้งหมด 13 วิธี แต่ละวิธีจะใช้นาน้อยต่างกันไม่ หมายถึงว่า ในจำนวนคำที่บอกลักษณะการใช้เฉพาะแห่งทั้ง 8 คำนั้น แต่ละคำจะใช้วิธีการให้ความหมายมากน้อยไม่เท่ากัน เช่น คำโบราณใช้วิธีเสนอด้วยคำเหมือนมากเป็นอันดับแรก แต่สำหรับวิธีนี้กับคำที่เป็นสำนวน จะใช้นานเป็นอันดับที่ 2 เพื่อความเข้าใจแต่ละวิธีว่า คำชนิดใดใช้เป็นอันดับที่เท่าใด และวิธีใดนิยมมากที่สุดเป็นอันดับแรกในการให้ความหมาย จึงพอสรุปได้ดังนี้ คือ

1. ให้ความหมายด้วยคำอธิบาย ที่ใช้

อันดับแรกมี 3 คำ คือ คำที่เป็นสำนวน คำที่เป็นภาษาปาก และคำเฉพาะวิชาการ

อันดับสองมี 4 คำ คือ คำโบราณ คำที่ใช้เฉพาะในหนังสือ คำที่เป็นภาษา

เฉพาะถิ่น และคำที่ใช้ในราชาศัพท์

อันดับสามมี 1 คำ คือ คำที่ใช้ในบทร้อยกรอง

2. ให้ความหมายโดยใช้คำเหมือน

อันดับแรกมี 5 คำ คือ คำโบราณ คำที่ใช้เฉพาะในหนังสือ คำที่เป็นภาษา

เฉพาะถิ่น คำที่ใช้ในราชาศัพท์ และคำที่ใช้เฉพาะ

ในบทร้อยกรอง

อันดับสองมี 2 คำ คือ คำที่เป็นสำนวน และคำที่เป็นภาษาปาก

3. ให้ความหมายโดยเสนอรูปคำที่ใช้ในปัจจุบัน

อันดับสองมี 2 คำ คือ คำที่เลิกใช้ และคำที่ใช้เฉพาะในบทร้อยกรอง

อันดับสามมี 3 คำ คือ คำโบราณ คำที่ใช้เฉพาะในหนังสือ และคำที่เป็นภาษา

เฉพาะถิ่น

อันดับสี่ มี 1 คำ คือ คำที่ใช้ในภาษาปาก

4. ให้ความหมายโดยเสนอรูปคำที่ใช้ในปัจจุบัน คำเหมือน และคำอธิบาย

อันดับสี่ มี 2 คำ คือ คำที่ใช้เฉพาะในบทร้อยกรอง และคำอธิบาย

อันดับหก มี 1 คำ คือ คำที่ใช้เฉพาะในหนังสือ

5. ให้ความหมายโดยอธิบายการใช้คำ
  - อันดับสามมี 1 คำ คือ คำที่เป็นภาษาปาก
  - อันดับห้า มี 2 คำ คือ คำโบราณ และคำที่ใช้เฉพาะในบทร้อยกรอง
6. ให้ความหมายโดยเสนอวิธีการเปลี่ยนแปลงคำ
  - อันดับเจ็ดมี 1 คำ คือ คำโบราณ
7. ให้ความหมายโดยใช้คำเหมือน และคำอธิบาย
  - อันดับสามมี 1 คำ คือ คำที่เป็นสำนวน
  - อันดับสี่ มี 1 คำ คือ คำที่เป็นภาษาเฉพาะถิ่น
  - อันดับห้า มี 1 คำ คือ คำที่ใช้เฉพาะในหนังสือ
  - อันดับหกมี 3 คำ คือ คำโบราณ คำที่เป็นภาษาปาก และคำที่ใช้เฉพาะในบทร้อยกรอง
8. ให้ความหมายด้วยวิธีคล้ายคำเหมือน แต่เติม "การ" และ "ความ" แสดงความหมายทางไวยากรณ์
  - อันดับสี่ มี 1 คำ คือ คำที่ใช้เฉพาะในหนังสือ
9. ให้ความหมายด้วยการปฏิเสธ
  - อันดับสี่ มี 1 คำ คือ คำที่เป็นสำนวน
  - อันดับแปดมี 2 คำ คือ คำที่ใช้เฉพาะในหนังสือ คำที่เป็นภาษาปาก
10. ให้ความหมายด้วยการปฏิเสธ คำอธิบาย และคำเหมือน
  - อันดับสองมี 1 คำ คือ คำเฉพาะวิชาการ
  - อันดับหก มี 1 คำ คือ คำที่เป็นภาษาปาก
  - อันดับแปดมี 1 คำ คือ คำที่ใช้ในบทร้อยกรอง
11. ให้ความหมายโดยการแปลตามรูปคำแล้วสรุปข้างท้าย
  - อันดับเจ็ดมี 2 คำ คือ คำที่ใช้เฉพาะในหนังสือ และคำที่ใช้เฉพาะในบทร้อยกรอง

12. ให้ความหมายโดยนัย ด้วยคำว่า "โดยปริยาย"

อันดับเจ็ดมี 1 คำ คือ คำที่เป็นภาษาปาก

13. ให้ความหมายโดยใช้คำเหมือน และการใช้คำ

อันดับห้ามี 1 คำ คือ คำที่เป็นภาษาเฉพาะถิ่น

อันดับเก้ามี 1 คำ คือ คำที่เป็นภาษาปาก

ดังนั้นพอสรุปได้ว่า วิธีการให้ความหมายทั้ง 13 วิธี ที่พจนานุกรมใช้อธิบายคำที่บอก
ลักษณะการใช้เฉพาะแห่งนี้ ที่ใช้มากในแต่ละชนิดคือ

อันดับแรก คือคำอธิบาย และคำเหมือน โดย คำเหมือนจะใช้นามากกว่าถึง 5 ครั้ง
ส่วนคำอธิบายเพียง 4 ครั้ง

อันดับสอง คือ คำอธิบาย 4 ครั้ง คำเหมือน 2 ครั้ง เสนอรูปคำที่ใช้ปัจจุบัน
2 ครั้ง และคำที่ให้ความหมายด้วยการปฏิเสธ คำอธิบายและคำเหมือน 1 ครั้ง

อันดับสาม คือ การเสนอรูปคำที่ใช้ในปัจจุบัน 3 ครั้ง คำอธิบายการใช้คำ
2 ครั้ง คำเหมือนและคำอธิบาย 1 ครั้ง

อันดับสี่ คือ วิธีการเสนอรูปคำที่ใช้ในปัจจุบัน คำเหมือนและคำอธิบาย 2 ครั้ง
นอกนั้นวิธีละ 1 ครั้ง คือ การเสนอรูปที่ใช้ในปัจจุบัน การให้คำเหมือนและคำอธิบาย คล้าย
คำเหมือน แต่มี "การ" และ "ความ" การเสนอรูปปฏิเสธ

อันดับห้า คือ การอธิบายการใช้คำ 2 ครั้ง นอกนั้นอย่างละ 1 ครั้ง คือ
คำเหมือน และคำอธิบาย และคำเหมือนพร้อมการใช้

อันดับหก คือ ใช้คำเหมือนและคำอธิบาย 3 ครั้ง เสนอรูปคำที่ใช้ในปัจจุบัน
คำเหมือน และคำอธิบาย 1 ครั้ง การปฏิเสธ คำอธิบาย และคำเหมือน 1 ครั้ง

อันดับเจ็ด คือ การแปลตามรูปคำแล้วสรุปช่วงท้าย 2 ครั้ง วิธีการเปลี่ยน
แปลงคำ 1 ครั้ง และให้ความหมายโดยนัยด้วยคำว่า "โดยปริยาย" 1 ครั้ง

อันดับแปด คือ การปฏิเสธ 2 ครั้ง และการปฏิเสธคำอธิบายและคำเหมือน
1 ครั้ง

อันดับเก้า คือ การใช้คำเหมือนและการใช้คำ 1 ครั้ง

การเสนอความหมายที่ใช้มากที่สุด คือวิธีการอธิบาย และวิธีที่ใช้น้อยที่สุด . ที่ใช้เพียงครั้งเดียว ดังตาราง ส่วนการจัดอันดับนี้หมายถึงว่า คำที่ให้ความหมายโดยใช้คำเหมือนเป็นอันดับแรก กล่าวคือ ใช้มากที่สุดในการให้ความหมายคำที่บอกลักษณะการใช้เฉพาะแห่ง คือ คำโบราณ คำที่ใช้เฉพาะในหนังสือ คำที่เป็นภาษาเฉพาะถิ่น คำที่เป็นราชาศัพท์ และคำที่ใช้เฉพาะในบทร้อยกรอง และคำที่เสนอเป็นอันดับแรกนอกจากคำเหมือนคือคำอธิบาย คำที่ใช้มากเป็นอันดับที่สอง คือคำอธิบาย คำเหมือน คำที่เสนอรูปคำที่ใช้ในปัจจุบัน เป็นต้น และในแต่ละอันดับ ได้เสนอลักษณะคำที่ใช้เฉพาะไว้ด้วยเพื่อจะได้ทราบว่า คำชนิดอื่น ๆ เสนอความหมายด้วยวิธีดังกล่าวเป็นลำดับเท่าใด

2. เปรียบเทียบการให้ความหมายคำที่มีการอ้างอิง

การอ้างอิงในพจนานุกรมจะใช้อ้างอิง ประวัติคำ การสะกดคำสันต์ และคำเหมือน ในที่นี้จะไม่แยกพิจารณาทีละชนิด จะกล่าวโดยรวม ซึ่งมีหลักการพิจารณา คือ นำคำศัพท์ที่มีการอ้างอิงมา เปรียบเทียบด้วยการยึดคำแรกที่มาในการอ้างอิงเป็นหลัก แล้วจึงพิจารณาว่า คำที่มีความสัมพันธ์กันเช่นนี้ พจนานุกรมมีวิธีการในการเสนอประการใด

อนึ่ง คำบางคำมีหลายความหมาย และมีบางความหมายเท่านั้นที่มีความสัมพันธ์อ้างอิงถึงกัน ฉะนั้น จะพิจารณาเปรียบเทียบเฉพาะที่มีความสัมพันธ์กันเพียงประการเดียว ซึ่งเท่าที่ปรากฏ อาจจะแยกแยะได้ว่า

2.1 การซ้ำ หมายถึงคำศัพท์ที่มีการอ้างอิงถึงกันนั้น พจนานุกรมให้ความหมายจะด้วยวิธีใดก็ตามแต่มีเนื้อหาซ้ำกันทุกประการ จะต่างก็เพียงตัวอย่าง และการอ้างอิงช่วงท้ายคำอธิบายที่จะต้องเปลี่ยนแปลงแสดงถึงความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน การซ้ำแบ่งอย่างกว้าง ๆ ได้ 4 ประการ คือ

2.1.1 ซ้ำเนื้อความ หมายถึง รายละเอียดของเนื้อหาที่มีความเหมือนกัน แต่จะต่างในด้านการใช้ภาษา ในการอธิบายต่างกัน เช่น

พริบไหว น. ความรู้เท่าในกิจการ, ความรู้ทันทั่วทั้ง

ไหวพริบ น. ปัญญาไวรู้เท่าทัน, เขวามิไว

ปีพาทย์ น. เครื่องประโคมปีเป็นหลัก ต่อไปมีกลองใหญ่ ตะโพน
ระนาด ข้องวง ฯลฯ

พิศพาทย์ น. เครื่องประโคมวงหนึ่งมีกำหนดตั้งแต่ 5 ขึ้นขึ้นไป
คือ ตะโพน ปี ข้องวง ระนาด กลอง,

ขุดคุ้ย ก. ขุดเอาเรื่องเก่า ๆ ขึ้นมาพูด มาเขียน, คุ้ยเขี่ย

ก. ค้นเอาเรื่องเก่าขึ้นมาเปิดเผย เช่น...

ตะกาง น. หลักมีเงียง 2 ข้าง สำหรับเกี่ยวเพือ, ลอยในน้ำ
เพื่อล่องระเข้, เครื่องล่องใจ,...

ตะกาง น. เครื่องดักจระเข้ อย่างหนึ่ง มีเงียง 2 ข้าง สำหรับ
ผูกเพือล่องน้ำ, เครื่องล่องใจ,

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

2.2.2 ซ้ำทั้งเพื่อความและการใช้ภาษา หมายถึง ให้ความหมายเหมือนกันทุกประการ ซึ่งมีอยู่มากสำหรับการจัดทำพจนานุกรม เช่น

กระพอง น. ส่วนที่นูนเป็นปุ่ม 2 ข้างศีรษะข้าง, กระพอง,

ตะพอง หรือกระพอง

ตะพอง น. ส่วนที่นูนเป็นปุ่ม 2 ข้างศีรษะข้าง...

ตะพอง น. ส่วนที่นูนเป็นปุ่ม ๓ ข้างศีรษะข้าง...

กระพอง (พจนานุกรมไม่เก็บคำนี้)

ขง (ถิ่น-นิกได้) ว. สง, ชะงัก, ประหม่า

กระแคะ ก. ดัดจริต, แคะก็ว่า

แคะ ก. ดัดจริต, กระแคะก็ว่า

กระแคะกระแแต่ ก. ดัดจริตดัดดี้น, แคะแแต่ก็ว่า

แคะแแต่ ก. ดัดจริตดัดดี้น, กระแคะกระแแต่ก็ว่า

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

2.1.3 โดยการให้คำศัพท์ หมายถึงว่าจะมีคำใดหรือนามุกรมให้ความหมายด้วยการอธิบายหรือคำเหมือน - ดังนั้นถึงคำที่มีการอ้างอิงถึงกันจะใช้คำศัพท์นั้น ๆ เป็นความหมายโดยไม่จำเป็นต้องระเอยความกล่าว คำศัพท์ที่นำมาเป็นความหมายนั้น จะต้องเป็นคำศัพท์ที่มีการให้ความหมายด้วยการอธิบายรายละเอียดต่าง ๆ จนจบแน่นแล้ว การอ้างอิงลักษณะนี้ผู้ศึกษาต้องพิจารณาความหมายเพิ่มเติมจากคำศัพท์ให้อธิบายไว้อย่างละเอียด เช่น

กระเบง ก. เบ่ง, กระเบญ ก. กระเบง

กลิ้งค น. เขี่ยกราวบ้นเค็ดได้พวกหนึ่งที่มีผลดำวว่า แยกกลิ้งค,...

กลิ้งค น. แยกกลิ้งค,.....

กะเล้ง น. แยกกลิ้งค

วนทก น. คนขอทานโดยร้องเพลงหรือดัดเป่าทำนอง,.....

วนัทก น. วนัทก

วันัทก น. วนัทก

ก้อแห้ง น. ต้นเลียงนางแอ, เขียงพรา เขียงพระนางอี หรือ

สันพรานางแอก็เรียก

เขียงพระนางอี, เขียงพรา น. ต้นเลียงพรานางแอ,.....

ต้นพรานางแอ น. ต้นเลียงพรานางแอ,.....

เลียงพรานางแอ น. ชื่อไม้พุ่มชนิดหนึ่ง (Carallia brachiata)

ในวงศ์ Phiy-ophoraceae ขนาดกลาง พุ่มงาม มีอายุ

ใบดำเค็ดองเรื้อน ไม้เท้า เป็นต้น....

คว้าว น. ต้นคว้าว, ขวาว หรือคว้าวก็ว่า ขวาว น. ต้นคว้าว

คว้าว น. ชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง (Achina cordifolia) ในวงศ์

Rubiaceae,.....

ขว้าว [ขว้าว] น. ชื่อไม้ต้นชนิดหนึ่ง (Adina cordifolia)

ในวงศ์ Rubiaceae ลำต้นสูงใหญ่ ใบมนรูปหัวใจ ปลาย
แหลม ดอกเหลืองท่อนองดอกกระช่ม แต่ใหญ่กว่า เติบโต
ศูนย์กลางประมาณ 2 - 2.5 เซนติเมตร เกิดในป่าดิบเขา
ทั่วไป เนื้อไม้สีเหลืองละเอียด ใช้ทำฝ้ายเชือก ไม้
ไม้บรทัด และเครื่องกลึงแกะสลัก

2.1.4 มีลักษณะคล้ายข้อ 2.1.3 แต่ต่างตรงที่นอกจากจะเสนอคำศัพท์แล้ว

ยังคัดลอกความหมายมาไว้ด้วยหลังจากเสนอคำศัพท์ ซึ่งสะดวกสำหรับผู้ใช้ ก็ไม่จำเป็นต้องพลิก
กลับไปดูคำศัพท์ตามที่ระบุไว้ในความหมาย เช่น

กัมมณ ก. หวันไหว, กัมมณกัว่า กัมมณ ก. กัมมณ, หวันไหว
กลัณเกลือก ว. กลอกขึ้นกลอกลง,... กระดึบกระเดือก ว. กลัณเกลือก,
กลอกขึ้นกลอกลง.....

เกาทัณฑ์ น. ธนู,... ฤทธิ น. เกาทัณฑ์, ธนู

จตุโลกบาล [.....] น. ผู้รักษาโลกใน 4 ทิศ คือ 1. ท้าวธตรฐ-
จอมภูต (หรือจอมคนธรรพ์) อยู่ทิศตะวันออก 2. ท้าววิรูปักษ์
จอมเทวดา (หรือจอมกัมภีร) อยู่ทิศใต้ 3. ท้าววิรูปักษ์
จอมนาค อยู่ทิศตะวันตก 4. ท้าววรุณ จอมยักษ์ อยู่ทิศเหนือ..
จตุโลกบาล น. จตุโลกบาล, ผู้....."....." (ความเหมือนกัน)
ขมับ ว. หายใจแผ่ว ๆ แสดงว่าจวนจะหมดกำลัง,...
กระหมับ ว. ขมับ เช่น..... หายใจแผ่ว ๆ แสดงว่าจวนจะหมด

กำลัง (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

2.2 การเปลี่ยนแปลง หมายถึง การให้ความหมายคำศัพท์ที่มีการอ้างอิง โดยมี

หลักว่า คำหลังแตกต่างจากคำแรกที่น่ามาเสนอไว้ ซึ่งอาจจะเพิ่มเติม สัด หรือแตกต่างไปจาก
คำแรก แต่มีไว้ว่าจะไม่มีคำความหมายของคำแรก การให้ความหมายในคำหลัง อาจจะเข้าไปใน
ส่วนต้น กลาง หรือท้าย ของคำจำกัดความ ดังจะแยกประเด็นให้เห็นชัด ๆ คือ

2.2.1 การเพิ่ม คือความหมายของคำอ้างอิงคำหลัง ๆ จะขยายรายละเอียดจากความหมายของคำอ้างอิงคำแรกที่เสนอไว้แล้ว เช่น

กุลา น. ชื่อว่าวชนิดหนึ่งรูปเป็น 5 แฉก...

จุฬา น. ชื่อว่าวชนิดหนึ่งรูปเป็น 5 แฉก ตัวแหลมเป็นรูปกรวย,

คล้ายว่าวปักเป้า...

ดуб ๆ ว. เต็นดуб ๆ...

กระดуб ๆ ว. เต็นดуб ๆ อย่างเนื้อเต็น

โก₂ น. ชื่อพืชชนิดหนึ่ง เรียกว่า ผักโก...

เทา₂ น. ชื่อพืชชนิดหนึ่ง (*Spirogyra* Sp.) ในวงศ์

Zygnemaceae เป็นสาหร่ายสีเขียวลอยอยู่ในน้ำ บาง

อย่างใช้เป็นอาหารได้....

กอย น. คนป่าเผ่าหนึ่ง ตัวดำ ผมหก อยู่ในแหลมมลายู...

เงาะ น. คนป่าพวกหนึ่ง รูปร่างดำเตี้ย ตัวดำ ผมหก ในตระกูล

เนกริโต (Negrito) อยู่ในแหลมมลายู เรียกตัวเองว่ากอย

ได้แก่พวกเขมิง และชาโก หรือเซนอย, โดยปริยาย เรียกคน

ที่มีรูปร่างเช่นนั้น

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

การอ้างอิงวิธีนี้ ผู้ศึกษาพอจะเข้าใจความหมายอยู่บ้าง ถ้าจะให้ละเอียดยิ่งขึ้นต้องพิจารณาคำที่อ้างอิงถึงกันประกอบ ข้อแตกต่างของการอ้างอิงระหว่างการซ้ำวิธีที่ 3 และแบบเพิ่มอยู่ที่ว่า แบบที่ 3 จะให้ความหมายคำที่อ้างอิงถึงกัน โดยการนำคำศัพท์ที่อธิบายความหมายไว้แล้วมาเสนอ ส่วนแบบนี้จะมีการซ้ำเหมือนกัน แต่เป็นการซ้ำความหมายเพียงบางส่วน มีการนำคำศัพท์มาเกี่ยวข้องแต่ประการใด คำที่เพิ่มขึ้นมานั้นจะช่วยเพิ่มเติมรายละเอียดเรื่องเดียวกับเนื้อความเดิมที่กล่าวไว้ครั้งแรก

2.2.2 การวัด คือความหมายของคำที่มีการอ้างอิงที่หนึ่ง

กว่าคำแรก) ซึ่งเกิดจากการคิด...วิธีการทางจิตจะคิดเพื่อความสับสนโดยของความหมายของคำแรกก็ได้ ไม่มัวติด เกณฑ์แน่นอน เมื่อศึกษา ความหมายคำแรกก็ให้ความชัดเจนแล้ว แต่มีปัญหายุ่งยากถ้าผู้ศึกษาค้นกัห้คำหลังเขาจะทราบเพียงความหมายโดยสรุป ๆ เท่านั้น ดังนั้นจึงจำเป็นต้องพิจารณาคำที่มีการอ้างอิงถึงกันไว้ด้วยเสมอ เพราะผู้ศึกษาจะไม่สามารถทราบได้ว่า เขากำลังอ่านหรือศึกษาความหมายอย่างย่อหรืออย่างละเอียด การอ้างอิงวิธีนี้พอจะยกตัวอย่างให้เห็นได้ คือ

การชิง [กัม-] น. เครื่องเข้ากระบวนแต่ในการพระราชพิธีอย่าง

เช่น รับจ้างเหินบก หรือแรกนาขวัญ เป็นต้น รูปเป็นขึ้นของจักร

มีต้นตอคล้ายร่ม, ใบรวมไว้เป็นร่มเครื่องยศ คู่กันกับการทนาย

ตามบรรทัดนี้ มีทั้งตามหัวขั้วและหาง หรือทั้งฝ่ายขาว เรียกว่า

พืชน้ำจืด, ถ้ามีริ้วขาวและน้ำเงินสลับกันที่ระยาง เรียกว่า

การชิงเด้ง, กระชังหรือกระชังก็เรียก เช่น...

กระเบื้อง น. เครื่องเข้ากระบวนแก้ของหลวงชนิดหนึ่ง (ดู กระซิง)

กระซิง น. เครื่องเข้ากระบวนแห่ของหลวงขนิษฐา (ดู กระซิง)

คัดเค้า น. ชื่อไม้ดอกชนิดหนึ่ง (*Randia panciflora*) ในวงศ์

Rubaceae เป็นไม้พุ่ม หรือไม้เลื้อย มีหนามโค้ง แผลอม ดอก

สีขาว ๆ เหลือง ๆ กลิ่นหอม, โยธะกาวก็เรียก

ใบระกา, น. ชื่อไม้ดอกชนิดหนึ่ง (Kandia pasciflora) ใบวงศ์

Rubiaceae, ต้นก๊อตเก๋ากี้เรียก

จาว ๔ น. ดอก, ดอกไม้ เช่น...

จรรยา น. ดอกไม้ เช่น...

เจ๊ว็ด น. รูปเทวาศักดิ์ที่ประดับฐานไว้ในศาลพระภูมิหรือศาลเจ้า

มักทำเป็นรูปเทวดา คือพราหมณ์, โดยปริยายหมายความว่า

ผู้ที่ได้รับยกย่องให้เป็นประธานหรือเป็นใหญ่ แต่ไม่มีอำนาจ

เช่น..... ตระเว็จ กั๊ว เดว็ด กั๊ว

ตระเว็ด น. รูปเทพารักษ์ที่ประดิษฐานไว้ในศาลพระภูมิหรือศาลเจ้า
ไว้ว่า.....

เตเว็ด น. รูปเทพารักษ์ที่ประดิษฐานไว้ในศาลพระภูมิหรือศาลเจ้า....

ทุบดิบ ก. พุดกันเบา ๆ ไม่ต้องการให้คนอื่นได้ยิน.....

กระทุบกระดิบ ก. พุดกันเบา ๆ

ประคด น. เครื่องผูกคาดเอวหรืออกของพระภิกษุ สามเณร ถ้าเป็น

สายถัก เป็นแผ่นสำหรับคาดเอว เรียกประคดเอว ถ้าเป็นผืนผ้า

สำหรับคาดอก เรียกว่าประคดอก, ชุดประคดก็เรียก

ชุดประคด น. ผ้าคาดเอว หรืออกของบรรพชิต... ประคด ก็ว่า

2.2.3 การสับ หมายถึงการให้ความหมายคำที่มีการอ้างอิงถึงกัน เหมือนกัน
ทุกประการ แต่ต่างที่ตำแหน่ง คือจะสับเปลี่ยนตำแหน่งในการให้รายละเอียด ซึ่งต่างไปจากที่จัด
เรียงไว้ในความหมายของคำแรก เช่น

ตึกแถว น. อาคารที่ก่อด้วยอิฐ หรือคอนกรีตเป็นห้อง ๆ เรียงติดกันไป
เป็นแถว, ห้องแถวก็เรียก

ห้องแถว น. อาคารที่สร้างเป็นห้อง ๆ เรียงติดกันเป็นแถว ๆ.

ถ้าก่อด้วยอิฐหรือคอนกรีตเป็นห้อง ๆ เรียงต่อกันไป เรียกว่า
ตึกแถว

ลิคาล น. ทมาซึ่งจอก, ทมาป่า, ลิคาลก็ว่า

ลิคาล น. ทมาป่า, ทมาซึ่งจอก ลิคาลก็ว่า

อุยจ น. ความพุ่งชน ; ความประหม่า, ความขวยเขิน, อุยจก็ว่า

อุยจ น. ความประหม่า, ความขวยเขิน; ความพุ่งชน.....

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

2.2.4 ความต่าง หมายถึงคำที่มีการอ้างอิงถึงกัน จะมีรายละเอียดของ

ความหมายต่างไป แต่จะมีเค้าของความหมายอยู่ในเรื่องเดียวกัน ผู้ศึกษาต้องนำความหมายทั้งหมด
ที่มีการอ้างอิงมาประมวลรวมกัน จึงจะได้รายละเอียดสมบูรณ์เท่าที่พจนานุกรมเสนอไว้ เช่น

กรณี 1 [กรณี] น. ภาชนะมีฝาปิด, ภาชนะน้ำ เช่น.....

กรณี ทชื่อกรณทก ก็มี

กรณี-: กรณี [.....] (แบบ) น. ดับ, ฝึบ, หม้อ, เช่น...

กระจุก (กณณ) ว. ระจุ, ร้อนระงม, เช่น... ใ้ว่าประจุก็มี

ประจุ (กณณ) ก. จุก, อาจ, กัด, เช่น... ใ้ว่ากระจุกก็มี

ชื่อ, ชื่อ ๆ .....; ึ่งเคยอยู่ไม่กระจุกกระดิกเหมือนสิ่งไม่มีชีวิต

เช่น..... ชื่อที่ว่า

ชื่อ.....: อาการที่กระดิกได้ด้วยความยากลำบาก เช่น.....

ชื่อที่ว่า

คำว่า ว. อาการที่ตื่นอย่างตื่นแต่ ๑ ถิ่นยืน ๑, เต้าหรือเต้า ๑ ที่ว่า

เต้า, เต้า ๆ ว. ทรม ๑, เจ้า ๑ (ใช้แก่กษิยาตัม)... คำที่ว่า

แพรว น. มะพร้าวชนิดหนึ่งทรงชะลูดตรงขึ้นข้างบน ลูกเป็นเหลี่ยม

ไม่มีเนื้อและน้ำ, มะพร้าวที่ว่า

มะพร้าว น. ชื่อมะพร้าวชนิดหนึ่ง (cocos nucifera) ในวงศ์

Palmae มีผลขนาดเล็กเป็นเหลี่ยม ๆ, แพรวที่ว่า

ฝนชะช่อมะม่วง น. ฝนที่ตกเล็กน้อยประปรายในเดือนมกราคมถึง

เดือนมีนาคม ซึ่งเป็นระยะที่มะม่วงออกช่อพอดี, ฝนชะลั่นก็เรียก

ฝนชะลั่น น. ฝนช่อมะม่วง ชวาณาเรียกว่าฝนชะลั่น เพราะมันตกใน

ระยะ เวลาที่ยังหนาวไม่เสร็จ

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

การอ้างอิงวิธีนี้แตกต่างจากการชี้ การเพิ่ม คือ มีบางส่วนที่ซ้ำกันแต่มีทั้งหมด

ส่วนในด้านรายละเอียดของความหมาย จะใช้อำนวยเพื่อความสมบูรณ์ขึ้น มิใช่มีเนื้อความเหมือน

เดิม และที่ต่างจากการเพิ่มคือ มีความหมายบางช่วงที่คำแรกมี คำหลังไม่มี ด้วยเหตุนี้จึงจัดในพวก

การเพิ่มมิได้ ถือว่าไม่อยู่ในลักษณะที่จะขยายต่อจากคำแรก ส่วนที่ไม่จัดไว้ในกลุ่มการตัด ซึ่งความ

จริง มีบางช่วงซ้ำ ตัด และขยาย เพิ่มเติมรายละเอียด เพราะการตัดก็ต้องตัดทิ้งไปเลย แต่ความ

ต่างนี้จะมีการเพิ่มขึ้นมาด้วย กล่าวโดยสรุปคือ มีทุก ๆ วิธีผสมผสานในคำที่มีการอ้างอิงนั้น

เพียงคำเดียวคือคำหลังที่มีการอ้างอิง ดังจะเห็นให้ เห็นเพื่อความเข้าใจ

การเข้า	การเพิ่ม	การตัด	ความต่าง
ชุดถ้วย ก. ชุดเอาเรื่อง เก่า ๆ ขึ้นมาชุดมา เขียน ถ้วยเขียน ก. คั่นเอาเรื่อง เก่าขึ้นมาเปิดเผย กระโงก (กลอน) น. นกยูง กุโงก น. นกยูง,...	ดุม ๆ ว. เต็มดุม ๆ... กระดุม ๆ ว. เต็มดุม ๆ อย่างเนื้อเต็น จุนเสียว ว. ไกรธง่าย, ไกรธเร็ว, จุนเสียว ก. จุนจัด, ไกรธ ง่าย, ไกรธเร็ว,...	ชุปฉิบ ก. ชุบกันเบา ๆ ไม่ต้องการให้คนอื่น ได้ยิน, ... กระชุกกระชิบ ก. ชุบกัน เบา ๆ จาว น. ดอก, ดอกไม้ เช่น... จาว น. ดอกไม้ เช่น.....	ตำว ว. อาการที่ตื่นอย่างตื่น แต่ ๆ ตื่นยัน ๆ.... เต่า, เต่า ๆ ว. หรม ๆ, เร็ว ๆ (.....) ฉิก น. ชื่อชาวอินเดียนพวก หนึ่งที่นับถือศาสนาสิกข์ ส่วนมากอยู่ในแคว้น ปัญจาบ ประเทศอินเดีย ฉิก น. ชื่อศาสนาหนึ่ง ใน อินเดีย มีศาสนาชื่อ กูรูนานัก, ...

พอจะเห็นได้ว่า คำอ้างอิงที่จัดอยู่ในความต่าง จะประกอบด้วย 2 ลักษณะ

คือ

- 1) ความหมายจะต่อเนื่องกัน มิใช่เหมือนกัน เช่นการเข้า
- 2) ในคำอ้างอิงเพียงคำศัพท์คำเดียวอาจจะมีการเข้า การเพิ่ม และการตัด
เพียงบางส่วน บางตอนเท่านั้น มิใช่จะจงเฉพาะแบบใดแบบหนึ่ง หรือใช้แบบใดแบบหนึ่งโดยตลอด
(การเข้า จะเป็นเข้าความ ซึ่งเมื่อเวลาเสนอจะเป็นเพียงการสรุปเท่านั้น) ในการอ้างอิงยังมีวิธีอื่น ๆ
อีก แต่ปรากฏเพียงครั้งสองครั้ง จึงไม่นำมาเสนอไว้ ณ ที่นี้

2.2.5 การผสม กล่าวคือ พจนานุกรมมิใช่จะมีการอ้างอิงเฉพาะเพียง

2 - 3 คำศัพท์เท่านั้น ยังมีการอ้างอิงที่เป็นกลุ่มอีก คือตั้งแต่ 3 คำขึ้นไป ดังนั้นในการให้ความหมายของคำอ้างอิงในกลุ่มนั้น ๆ จึงมักจะใช้หลาย ๆ วิธี เช่น การซ้ำ การตัด หรือการเพิ่ม ซึ่งแตกต่างจากความต่างที่ว่า ความต่างจะใช้ผสมแต่ละวิธีเพียงเล็กน้อย เฉพาะในคำใดคำหนึ่งที่มีการอ้างอิง ส่วนการผสมจะใช้แต่ละวิธีในแต่ละคำศัพท์ ซึ่งจะไม่ผสมปนเปกันไปในคำศัพท์คำเดียว เช่น

โกรก....น. ช่องลึกของเขา, โกรกที่ว่า

โตรก, โตรกโตร น. ช่องลึกของเขา, โกรก, โกรกโกรกที่ว่า

โกรกโกร น. โตรกโตร, โกรกหรือโตรกที่ว่า

เถรวาท น. ลัทธิที่ถือตามคติซึ่งพระเถระพุทธสาวกได้ทำสังคายนา

ไว้, ศินยาน หรือทักษิณิกายที่ว่า

ศินยาน น. ชื่อนิกายพระพุทธศาสนาฝ่ายใต้ ที่ถือกันในสาขาพม่า

และไทย เป็นต้น, ศินยาน หรือเถรวาทที่ว่า

ศินยาน น. ศินยาน, เถรวาทที่ว่า

ทักษิณิกาย น. เถรวาท, ศินยาน

แก๊, น. ชื่อเบียดัวใด ๆ สำหรับขัดผ้า เรียกสีแก๊หรือเบียดัว

เบียดัว น. เบียดัวใด ๆ สำหรับขัดผ้า, สีแก๊ก็เรียก

ซินกั น. ชื่อเบียดัวชนิดหนึ่ง (Cypraea caputserpentis)

ในวงศ์ Cypraeidae ตัวใด ใช้ขัดผ้า....

กุ่มฝอย น. ขยะ, เศษของที่ทิ้งแล้ว, กุ่มฝอยหรือมูลฝอย

กุ่มฝอย น. มูลฝอย, กุ่มฝอยที่ว่า

มูลฝอย น. เศษสิ่งของที่ทิ้งแล้ว, ขยะ, กุ่มฝอยหรือมูลฝอย

ขยะ กุ่มฝอย น. เศษสิ่งของที่ทิ้งแล้ว, มูลฝอย

คิขร น. ยอด, ยอดเขา, ภูเขา, ใช้ว่าคิขร หรือคิขรก็มี

คิขร น. คิขร, ภูเขา

คิขร น. คิขร

คิขริน, คิขรี น. ภูเขา

คิขริน น. คิขริน , ภูเขา

คิขรี (ไม่มี)

คิขริน, คิขรี [....] น. ภูเขา ว. มียอด,

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

ดังนั้น พอสรุปได้ว่า การให้ความหมายคำที่มีการอ้างอิงโดยวิธี เปียบบเทียบปรากฏว่า
จะใช้หลาย ๆ วิธี ตั้งแต่การซ้ำ การเพิ่ม การตัด การต่าง และการผสม โดยเฉพาะการซ้ำ
ยังแยกย่อยเป็นการซ้ำเนื้อความ คือซ้ำทั้งเนื้อความและการใช้คำ ซ้ำโดยใช้คำศัพท์และการ
อ้างอิงที่มีการซ้ำคำศัพท์ และความหมายด้วยในเวลาเดียวกัน แต่ละวิธีไม่มีหลักเกณฑ์ว่าจะใช้
อย่างไร เมื่อใด หรือกับคำใด และในขณะเดียวกันบางคำที่มีการอ้างอิง พจนานุกรมจะไม่เสนอ
ไว้ก็มี คือ พจนานุกรมอ้างอิงไว้ แต่เมื่อถึงลำดับคำเหล่านั้นมิจัดเสนอไว้

ประ เณินคำพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525

เมื่อทราบว่าพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 มีวิธีจัดทำอย่างใดบ้างแล้ว ในบทที่สองและบทที่สาม ในบทนี้จะประ เณินคำพจนานุกรมว่ามีข้อดี ข้อบกพร่อง และข้อที่ควรจะ เสนอแนะประการใดบ้าง โดยใช้หลัก เกณฑ์ที่ประมวลมาจากตำราว่าด้วย เรื่องการจัดทำพจนานุกรม จากพจนานุกรมต่างประเทศที่ได้รับการยกย่อง และจากความคิดของผู้วิจัยในฐานะที่เป็น เจ้าของ ภาษาผู้หนึ่ง

การเสนอผลวิเคราะห์จะแยกเป็น 2 ประการ คือ ข้อดี และข้อบกพร่องของพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่ง คือข้อ เสนอแนะสำหรับพจนานุกรมฉบับ ราชบัณฑิตยสถาน ดังจะแจกแจงรายละเอียดต่อไป

ข้อดีและข้อบกพร่องของพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525

1. การรวบรวมคำ จะแยกพิจารณาเป็น 2 ข้อ คือ

1.1 การเก็บคำ จะแยกกล่าวที่ละเรื่องคือ

1.1.1 พจนานุกรมฉบับนี้ มีข้อดีในเรื่องการเก็บคำที่นำกล่าวชมเชย คือ

1.1.1.1 พจนานุกรมเก็บคำเฉพาะวิชา และคำที่ใช้เป็นภาษาปาก

เช่น เรเดียม การนำ มุขประโยชน์ เอี่ยมเพี่ยม เตนตาย เือกกะโหลก เป็นต้น คำเหล่านี้ คณะผู้จัดทำเก็บไว้มาก ยังเป็นงานในระยะริ เริ่ม ฉะนั้น ลักษณะของพจนานุกรมฉบับนี้จึงเริ่มที่จะ ก้าวไปสู่การเก็บคำที่เป็นปัจจุบัน คือคำในขณะที่มีการจัดทำพจนานุกรม

1.1.1.2 พจนานุกรมฉบับนี้มีใช้จะมีหน้าที่เพียงเก็บคำเท่านั้น ยัง

เสนอความรู้เรื่องการใช้คำว่าควรใช้กับบุคคลใด ใช้อย่างไร เพื่อผู้ศึกษาจะได้เข้าใจการใช้คำ นั้น ๆ และใช้ได้เหมาะสมกับบริบทต่าง ๆ อาทิ

ระดูต ก. พัดอ่อน ๆ, พัดเรื่อย ๆ, (ใช้แก่ลม).

ชอก ก. ช้ำ, ไข่ชุดเข้าคู่กับคำช้ำ ชอกช้ำ..

ระดูต_๑ ก. ลงท้อง, ท้องเดิน, (ใช้แก่ข้าง).

ตัวมเตี้ยม ว. อาการที่ค่อย ๆ เคลื่อนไหวอย่างช้า ๆ

(ใช้แก่รียาเดิน หรือคลาน).....

บรรพชา น. การบวช เช่น... ถ้าใช้ควบกับคำอุปสรรค

บรรพชาหมายความว่า การบวชเป็นสามเณร อุปสมบท

หมายความว่า การบวชเป็นพระภิกษุ.....

ระอา...., มักใช้เข้าคู่กับระอิด เป็น ระอิดระอา

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.1.1.3 พจนานุกรมฉบับนี้มีการรวบรวมลักษณะนาม โดย

จัดเสนอต่อจากความหมายและใช้เครื่องหมายจุลภาค (.) คั่น คำลักษณะนามนี้ มักจะเป็นปัญหา
ที่ได้สังเกตเห็นว่า คำนั้นควรใช้ลักษณะนาม ว่าอย่างไร เหมาะสมตามสังคมใช้หรือไม่ และมักจะ
หาผู้ตัดสินมิได้ เมื่อพจนานุกรมรวบรวมไว้ตามที่มีใช้กันจริง ๆ ก็ยังประโยชน์สำหรับผู้ที่มี
ปัญหาได้ ดังคำ

จิต....ลักษณะนามว่า ดวง.

ไต่ระ....(ความหมาย). ลักษณะนามว่า ตัว ถ้าเป็นไต่ระ

อาหารจีนเป็นชุด ลักษณะนามว่า ไต่ระ.

นักสิทธิ....ลักษณะนามว่า คน.

นักพรต....ลักษณะนามว่า รูป.

ปี.....ลักษณะนามว่า เลา.

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.1.1.4 พจนานุกรมให้ความรู้เชิงศัพท์ โดยเฉพาะ

ศัพท์สำหรับพระราชาคือ พจนานุกรมจะเสนอคำสามัญทั่วไป ครั้นเสนอความหมายแล้ว พจนานุกรมจะกล่าวว่า คำนี้ถ้าใช้เป็นราชาศัพท์ จะใช้ว่าอะไร สิ่งนี้เป็นประโยชน์สำหรับผู้ศึกษาที่ไม่ต้องไปค้นต่อ วิธีการเสนอความรู้นี้จะเสนอต่อจากความหมายโดยมีเครื่องหมายจุลภาคขึ้น หรือมีจะขึ้นก็เสนอไว้ภายในวงเล็บ ดังคำ

ฝีมือ น. การช่างทำด้วยมือ, การช่าง, ความเชี่ยวชาญ

ในการใช้มือ, ราชาศัพท์ว่า ฝีมือหัตถ์

เพล่า..... ราชาศัพท์ว่าพระเพล่า

ยอด..... ผี (ใช้ในราชาศัพท์ว่า พระยอด)

1.1.1.5 พจนานุกรมฉบับนี้ยังพยายาม เสนอความรู้เรื่อง

ความเชื่อไว้ โดยจะเสนอหลังจากอธิบายความหมาย พจนานุกรมบันทึกไว้ในลักษณะของการเล่าเรื่องว่าเขาเชื่อกันอย่างไร มีมีการยืนยันว่า ความเชื่อที่เสนอไว้ั้นจริงหรือเท็จประการใด พจนานุกรมเป็นผลงานที่เกิดจากมนุษย์ ฉะนั้นย่อมมีการถ่ายทอดความรู้ทัศนคติของคณะผู้จัดทำลงไว้บ้าง อาจด้วยความจงใจหรือเหตุบังเอิญก็ตาม แต่การบันทึกเรื่องความเชื่อในพจนานุกรม มีทำความเสียหายให้แก่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือประชาชนทั่วไป ดังนั้นสิ่งเหล่านี้จึงเป็นเครื่องช่วยเสริมให้พจนานุกรมมีความน่าอ่าน คือได้ความรู้ทางสาขาอื่น ๆ นอกจากภาษา ส่วนผู้ศึกษาจะเชื่อหรือไม่นั้น เป็นเรื่องส่วนตัวของแต่ละบุคคล ความเชื่อที่พจนานุกรมบันทึกไว้มีเรื่องต่าง ๆ อาทิ

การศึกษาโรคภัยไข้เจ็บ

กระจายหายดง น..... เชื่อกันว่าว่านชนิดนี้ใช้เมล็ดดำ

ละลายกับเหล้าแก้พิษเสือ พิษจระเข้ และพิษสุนัขบ้า.

กระบูนเลือด น..... เชื่อกันว่า ผสมกับน้ำปูนใสหรือต้ม

เสียก่อนก็ได้ กินแก้ตานเลือด ตานลม และกระษัย

มดลูกให้แห้งสนิท

คำตง น..... เชื่อกันว่า ใบสดใช้พอกปิดฝี แก้กษัย แก้ก

อักเสบ และถอนพิษได้.....

เครื่องรางของขลัง, การทำนายบอกเหตุ, ฤกษ์

กระหัง น. ชื่อมีชนิดหนึ่ง ถือกันว่าเป็นผู้ช่วย เรียนวิชา
อาคมแก่กล้าเข้าก็มีปีกมีหาง จะไปไหนก็ใช้กระดิ่ง
ต่างปี สากดำขาวต่างขา สากกะเบียดต่างหาง ชอบ
กินของโสโครก

กลาบาต....ถือกันว่าเป็นนางบอกเหตุร้าย....
กัลปพฤกษ์....ต้นไม้ที่เชื่อกันว่าให้ผลสำเร็จตามความ
ปรารถนา....

แก้วสารพัดนึก น. แก้วที่เชื่อกันว่า ถ้าผู้ใดมีอยู่แล้ว นึก
อะไรได้อย่างใจ

แม่น....ตามคติโบราณถือเป็นนิมิตบอกเหตุร้าย ดีได้;..

คต.....นับถือกันว่าเป็นเครื่องราง;.....

ต้อง....ซึ่งถือกันว่าถูกผีกระเทาะว่า ข้าวต้อง.

ธาตุ, ธาตุ.....โดยทั่ว ๆ ไปเชื่อว่ามี 4 ธาตุ ได้แก่

ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม.....

นางกวัก.....โดยเชื่อว่าจะเรียกเอาโชคลาภมาให้;.....

นางด้ม.....ถือว่าป้องกันขโมยได้

น้ำมันทราย...เชื่อว่าดีใส่ผู้หญิง ทำให้ผู้หญิงหลงรัก

เบิกพระเนตร....เป็นคำใช้สำหรับพิธีฝัง หรือเขียนพระ

เนตรพระพุทธรูป ซึ่งถือว่าเมื่อได้เบิกพระเนตรแล้ว

จึงเป็นองค์พระโดยสมบูรณ์.....

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.1.2 ข้อบกพร่องในเรื่องการเก็บค่าในพจนานุกรมฉบับนี้คือ

1.1.2.1 พจนานุกรมเก็บค่าไว้น้อย ถึงแม้จะรวบรวมไว้ถึง

31,020 คำ ก็ตาม ผู้วิจัยพยายามค้นค่านอกพจนานุกรมจากหนังสือพิมพ์พิมพ์เผยแพร่และเป็น

ที่รู้จักของชนทั่วไป โดยหนังสือนั้นจะต้องอยู่ในระยะเวลาเดียวกับที่มีการจัดทำพจนานุกรม ปรากฏว่า มีคำจำนวนไม่น้อยที่พจนานุกรมไม่เก็บไว้ ทั้ง ๆ ที่คำเหล่านี้มีใช้ทั่วไป มิใช่ จะปรากฏเพียงในหนังสือพิมพ์ที่กล่าวข้างต้นเท่านั้น ถ้ามีการขยายเวลาหรือขยายสิ่งพิมพ์ใน การเก็บคำให้กว้างออกไป คงจะต้องมีจำนวนคำนอกพจนานุกรมนอกเหนือจากที่เสนอ เป็น ตัวอย่างต่อไปนี้อีกมาก ตัวอย่างของคำนอกพจนานุกรมที่ค้นพบ เช่น กุมารทอง ชันตอน ข้าว- ลือ คลุกเคล้า คดลัมน์ เกราะหักกรรม เตะเขิน คาคโทษ กรอบคลุม แ่งมุม เตี้ยและ ชายหาด ดินแดน ชั่วครู ชันดำ ชินตา โชเฟอร์ ต่อรอง เคาบ ถนนหลวง เนื้อสวรรค์ บัตรประชาชน ประสานงา ผู้ลี้ภัย มวลชน มลภาวะ ม่านเหล็ก มุมอับ ยากเข็ญ ร่ำลือ โลภ- หัสน์ ลมกรด ร่ายยาว วิทยาการ วิทูรประสงค์ เรือนว้าย เสราโศก ศาลเจ้า ศาลากลาง สถานสงเคราะห์ เสืออากาศ สอดสาย พวดวิตก แผลมทอง เหม็นอับ เหม็นหิน อ่อนระอา เป็นต้น

คำที่พจนานุกรมรวบรวมไว้นี้ จะเอื้อประโยชน์แก่ผู้ศึกษาเฉพาะกลุ่ม มิใช่เพื่อ สาธารณชน เพราะคำที่รวบรวมไว้จะเน้นเพื่อนำไปใช้ในการศึกษา ตามความจริงการเก็บคำ ไว้สำหรับให้ศึกษาค้นคว้าว่าเคยมีคำใดใช้ในภาษามาแล้วนั้นเป็นสิ่งดี แต่พจนานุกรมควรเพิ่ม จำนวนคำในปัจจุบันให้มาก และเก็บให้หมดมิให้ตกหล่นแม้แต่คำเดียว จะทำให้พจนานุกรมนั้น สมบูรณ์ได้

1.1.2.2 พจนานุกรมไม่ควรเก็บคำประเภทที่เป็นส่วน หนึ่งของคำไว้ ดูเป็นการเสียเนื้อที่สำหรับคำอื่น ๆ และเป็นการเปล่าประโยชน์ เพราะคำ เหล่านี้จะไม่ให้ความหมายหรือความกระจ่างแก่ประการใด จะได้ทราบเพียงการใช้ว่าใช้ กับคำใดเท่านั้น พจนานุกรมจะเก็บคำเต็ม ๆ ที่มีส่วนของคำนั้นประกอบแล้วจึงเป็นการทำ งานที่เข้าซ้อน เช่น

- กระชวย ใช้เข้าคู่กับคำกระชิก เป็น กระชิกกระชวย
- กระชี่ ใช้เข้าคู่กับคำกระชิก และกระเช้า เป็น

กระชิกกระชี่ และ กระเช้ากระชี่

- กระแท้ม ใช้เข้าคู่กับคำกระท้อม เป็น กระท้อมกระแท้ม

กระซิกกระซี้ ก. ฝึกซ้อม

กระซิกกระซาย ก. ก่อกระแสะเข้าไป เช่น ก. ก. ก.

กระเข้ากระซี้ ก. พูดยบเร้าว่าไรเพื่อให้ได้ตามที่ต้องการ..

กระท่อมกระแทม ว. เล็ก ๆ น้อย ๆ, ไม่ใหญ่โต

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.1.2.3 พจนานุกรม เสนอรายการเกี่ยวกับการบอก

ลักษณะของคำที่ใช้เฉพาะแห่งในหน้า "คำแนะนำการใช้พจนานุกรม" ไม่ครบตามที่รวบรวมไว้จริง ๆ ในฉบับคือ พจนานุกรมจะเสนอไว้เพียง 29 แห่ง แต่ความจริงพจนานุกรมเก็บคำสาขาอื่น ๆ เอาไว้ถึง 9 แห่ง คือ (ไฟฟ้า) (ฟิลิกส์) (การเมือง) (ปรัชญา) (ศิลปะ) (ดนตรี) (กีฬา) และ (การพูด) การที่คณะผู้จัดทำพจนานุกรมให้เสนอไว้ คงจะคิดว่าคำเหล่านี้มิใช่คำที่ย่อยดั่งคำโบราณ (ใบ), คำที่ใช้ในชีวิตประจำวัน (ชีวะ) คำที่ใช้ในธรรมวินัย (ธรรม)

1.1.2.4 พจนานุกรมไม่มีความสม่ำเสมอในการจัดคำ

กล่าวคือคำที่จัดอยู่ในประเภทเดียวกัน บางคำพจนานุกรมจะระบุว่าคำนี้มีลักษณะของคำที่ใช้เฉพาะแห่งอย่างไร และบางคำพจนานุกรมก็ไม่ระบุไว้ เช่น คำว่า ขมทราย ผักฐานอน พจนานุกรมระบุว่าเป็นคำที่ใช้ในราชาศัพท์ คำว่า "วิหาร เอื้อเคย" ซึ่งตามหนังสือหลักภาษาไทยก็ยังระบุว่าเป็นคำสุภาพ เป็นหมวดหนึ่งของคำราชาศัพท์ และเป็นหมวดเดียวกับคำขมทราย ผักฐานอน พจนานุกรมไม่ระบุ กล่าวเพียงว่า วิหาร น. แมว เอื้อเคย น. กุ้งเคย, กะปิ, กะปิที่ทำจากกุ้งเคย

นอกจากคำที่ใช้ในราชาศัพท์แล้ว ยังมีคำอีกหลายประเภท อาทิ คำที่ใช้ในวิทยาศาสตร์ คำที่ใช้ในชีวิตประจำวัน และคำที่ใช้ในไวยากรณ์ โดยเฉพาะประเภทหลัง คำว่า อนิจ วลี ธรรมกริยา ลิลิต อุทาน มุขประโยชน์ เป็นคำศัพท์ที่ใช้ในไวยากรณ์ไทย ผู้ศึกษาภาษาไทยทั้งหลายย่อมทราบดี แต่พจนานุกรมจะระบุว่า คำที่ใช้ในไวยากรณ์ (ไว) ไว้เพียง 3 คำแรกเท่านั้น ดังจะยกตัวอย่างประกอบ

อนิจ (ไว) น. ชื่อพยัญชนะในภาษาบาลี และสันสกฤตที่มีเสียงหนัก

ได้แก่ ข ฃ ฉ ฌ ฐ ฑ ฒ ณ ญ และ พ.,

วลี... (๒) คำหลายคำที่เรียบเรียงขึ้น เป็นหมู่ซึ่งยังไม่ได้กระแสดความ
เต็ม คือยังไม่เป็นประโยค

สกรรมกริยา... (๒) น. กริยาที่ต้องมีกรรมหรือผู้ถูกกระทำมารับ
สรรพนาม (๒) น. คำแทนชื่อ

मुख्यप्रयोग न. ชื่อประโยคในตำราไวยากรณ์ ได้แก่ประโยคที่มีประ- :
โยคอื่นแฝงอยู่ด้วย

อุทาน... ในไวยากรณ์เรียกคำหรือเสียงที่เปล่งออกมา เช่นนั้นว่า

คำอุทาน

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

1.1.2.5 พจนานุกรมมีลักษณะขัดแย้งระหว่างการปฏิบัติ

และหลักการที่ตั้งไว้ คือ การรวบรวมคำที่เป็นภาษาเฉพาะถิ่น เท่าที่พิจารณาพบว่า คำที่
พจนานุกรมกล่าวว่าเป็นคำถิ่นไม่ว่าถิ่นใดก็ตาม มิใช่ในภาษามาตรฐานน้อยมาก หรือไม่มิใช่
เช่น กระชวย กระตุม กระปอม ข้าวุ่น ใจ ชาง ตู เอีย หยั่ง กรวน

ทั้ง ๆ ที่พจนานุกรมระบุไว้ในหน้าคำนำว่า "...คณะกรรมการก็ได้
พยายามที่จะให้พจนานุกรมบรรจุคำที่ยุติแล้ว ซึ่งมีใช้ในภาษาไทยมากที่สุดเท่าที่จะทำได้"
(ราชบัณฑิตยสถาน 2525 : คำนำ ๖) และคำที่พจนานุกรมระบุเพียงคำว่า "ถิ่น" หมายถึง
คำที่ใช้ในถิ่นทั่วไป ไม่เจาะจง หรือเป็นคำถิ่นที่พจนานุกรมสรุปไม่ได้ว่าเป็นถิ่นใด ซึ่งคณะ
จัดทำพจนานุกรมควรชี้แจงให้กระจ่าง

1.2 การจัดคำ พจนานุกรมจัดเรียงคำตามลำดับอักษรซึ่งเป็นวิธีการเสนอคำ
ที่ดีในขณะนี้ ส่วนข้อบกพร่องในเรื่องของการจัดคำก็มีอยู่บ้าง ดังเสนอคือ

1.2.1 ความไม่รอบคอบของคณะผู้จัดทำพจนานุกรม คือ

คำว่า "สวยมฺ" หน้า 781 พจนานุกรมเสนอเป็นคำย่อของ
คำว่า "สวยม" ด้วยการพิมพ์ตัวคำหนา ดังที่พจนานุกรมกระทำมาโดยตลอด แต่คำนี้มีข้อบก- :
พร่องที่มีคำศัพท์ แต่ไม่ปรากฏมีการเสนอความหมาย ตัวอย่าง "สวยม [สวะสุหยม] ว. ด้วย
ตัวเอง (พ.) : สวยมพร น. สยมพร, สยมพร หรือ สยัมพร ก็ว่า สวยมฺ"

1.2.2 พจนานุกรม มีความซ้ำซ้อนและขัดแย้งกับหลักการที่เสนอไว้

สิริกา หน้า ๘11 น. สิริกา, วอ. เสลียง, คานทาม และปรากฏอีก

หน้า ๘1๐ สิริกา, สิริกา น. วอ, เสลียง, คานทาม

ไย้ไย้ หน้า ๘๘4 เป็นคำย่อของ "ไย้" ให้ความหมายว่า ว.รอนเซ

มีอาการจะหลุดหรือหล่นลง เช่นพันไย้ไย้, เรือนไย้ไย้, ไม่ตรง

รูป เช่น เขียนหนังสือไย้ไย้ และเสนออีกหน้า ๘๘๕ ไย้ไย้ ก.เซไป

ชวนเซ

โดยเฉพาะคำว่า "ไย้ไย้" มีการเสนอเช่นเดียวกับที่กล่าวมา แต่ที่ผิด

พลาดก็คือ คำ ๆ เดียวกัน เขียนอย่างเดียวกัน มีชนิดของคำที่ต่างไป

ในการมีนี้ รวมถึงคำย่อที่นำมาจัด เสนอเป็นคำดังบางคำก็เสนอบางคำ

ก็ไม่เสนอ ซึ่งหากกฎเกณฑ์แน่นอนไม่ได้ว่า เมื่อใดซ้ำ และเมื่อใดจึงจะไม่ซ้ำคำย่อ

๒. การเสนออักษรวิธี ข้อดีที่น่าจะกล่าวถึงคือ พจนานุกรมรวบรวมอักษรวิธีได้

ละเอียด ทั้งในแนวลึกและแนวกว้าง แนวลึกในที่นี้คือ รวบรวมคำโบราณที่เคยเขียนกันมาครั้ง

โบราณ ซึ่งปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงรูปคำไปแล้ว เช่น ทรอ (ขอ) ถน (กัน) ถนล (ถน)

เป็นต้น ในแนวกว้างคือ คำบางคำในปัจจุบันเขียนได้มากกว่า 1 อย่าง พจนานุกรมก็รวบรวม

ไว้ แม้บางคำจะต่างกันเพียงอักษรตัวเดียวก็เสนอไว้ เช่น จตุร - จุตร, จักรวาล จักรวาท,

จตุสดมภ์ จตุสดมภ์ เจตีย์ เจตีย, ดักขก ดักขก, ตีระจาดน เตระจาดน เตียรจาดน,

ผลกณิ ผลกณ ผลกณ ผลกณ ผลกณิ ผลกณิ และผลกณิ, เพชรรายุส เพชรรายุส เป็นต้น

ข้อบกพร่องในเรื่องการเสนออักษรวิธี คือการเสนอคำว่า "ประ เสดร์นอากง"

พจนานุกรมจัดคำนี้ไม่รวมในกลุ่มของคำที่ขึ้นต้นว่า "ปะ" โดยจัดเรียงคำดังนี้ ปะวะหล่า

ปะวะหลิม ประเสดร์นอากง ประหับ, ประหับ ๆ ประทั้น เมื่อพิจารณาตรวจสอบว่า คำนี้จะ

เขียนผิดหรือเปล่า ก็ไม่พบในใบแก้คำผิด แต่กลับไปสอบถามกับพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน

พ.ศ. ๒๔๘๓ จะเขียนว่า ประเสดร์นอากง (หน้า ๕๐๕) และพจนานุกรมฉบับมานิต มานิตเจริญ

จะระบุว่า "ประเสดร์นอากง" (หน้า ๐๒๘) ดังนั้น คำนี้ถ้าไม่มีการสืบค้นก็จะดูเป็นชื่อของการ

จัดเรียงคำผิดที่ แต่ความจริงเป็นการผิดพลาดในเรื่องของการสะกดการันต์

๓. การเสนอเสียงอ่าน

๓.๑ ข้อดีของการเสนอเสียงอ่านในพจนานุกรมคือ

๓.๑.๑ พจนานุกรมเสนอเสียงอ่านของคำบางคำมากกว่า 1 อย่าง ซึ่ง

แสดงถึงความกว้างขวางในการรวบรวม ถ้าพจนานุกรมเสนอลักษณะนี้อย่างสม่ำเสมอ จะก่อประโยชน์ให้แก่ผู้ศึกษาได้มาก ดังคำ สรรเสริญ [สันเสิน, สันระเสิน] ศีลธรรม [สินท่า, สีละท่า] เป็นต้น

2.1.2 พจนานุกรมเสนอเสียงอ่านในตำแหน่งที่แน่นอน คือหลังเสนออักษรวิธีและอยู่ภายในวงเล็บเหลี่ยม เช่น ดัชนี [ดัชเชนิ] ปกมัย [ปะทะมัย] เป็นต้น

3.2 ข้อบกพร่องเรื่องการเสนออักษรวิธี ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานคือ

3.2.1 พจนานุกรมนั้นทักเสียงอ่านไว้ไม่หมดทุกคำ และทุกพยางค์ที่ออกเสียง โดยคณะจัดทำให้เหตุผลว่า เลือกเฉพาะคำที่เป็นปัญหาทำให้เกิดความสงสัยว่าเป็นปัญหาสำหรับใคร การที่พจนานุกรมบอกเสียงอ่านด้วยอักษรวิธีปกติ มิใช่ตัวสัทอักษร และจะอ้างว่าถ้าจะเขียนบอกก็จะซ้ำกันกับคำดังที่เขียนไว้แล้ว ก็ดูจะลำบาก เพราะมีหลายคำในพจนานุกรมที่เมื่ออ่านออกเสียงอ่านจะเขียนต่างจากอักษรวิธี พจนานุกรมก็ไม่เสนอไว้ เช่น "กรม" เสนอเสียงอ่านว่า [กรม] แต่ "กรวย" ไม่เสนอเสียงอ่าน ทั้ง ๆ ที่มีวิธีการถ่ายเสียงเช่นเดียวกับ "กรม" และคำว่า "ชวน" เสนอเสียงอ่าน [ชวน] แต่คำว่า "ชวน" ไม่เสนอ เป็นต้น

3.2.2 วิธีการเสนอเสียงอ่านในพจนานุกรมด้วยอักษรวิธีปกติ ซึ่งเมื่อเสนอเสียงอ่านแล้วก็ไม่ต่างไปจากอักษรวิธี จะมีการเพิ่มเครื่องหมายมหัพภาค (.) เท่านั้น ถ้าผู้อ่านอ่านตัวเขียนไม่ออก เมื่อมาดูเสียงอ่านในพจนานุกรม ก็ยังคงอ่านไม่ออกเช่นเดิมคือ การเสนอเสียงอ่านด้วยวิธีนี้ช่วยไขความได้น้อย จะใช้ได้เฉพาะผู้ที่อ่านได้แล้วเท่านั้น ซึ่งผู้ที่อ่านได้แล้วก็คงไม่ใส่ใจเรื่องการเสนอเสียงอ่าน ทำให้เกิดความคิดว่า สิ่งที่เสนอไว้จะใช้ประโยชน์ได้ไม่คุ้มค่า และการเสนอเสียงอ่านบางคำยังออกเสียงตามได้ยากกว่าอ่านจากอักษรวิธีโดยตรง เช่น อย่า [หุ่ย่า] ฮีโลกโหลกเขลก [-โหลกโหลกเขลก] ขยุกขยิก [ยะหยุกยะหุยิก] ขลม [ขลม] เป็นต้น

4. การเสนอประวัติที่มาของคำศัพท์

4.1 ข้อดีของการเสนอประวัติที่มาของคำในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานคือ

4.1.1 มีความสม่ำเสมอในการเสนอประวัติที่มาของคำ คือจะเสนอหลังจากให้ความหมายโดยจัดไว้ในวงเล็บ ส่วนการเสนอการเปลี่ยนแปลงรูปคำ จะเสนอไว้

2 แห่ง คือ หน้าและหลัง การเสนอความหมายถ้าเป็นขบวนการสร้างคำ จะเสนอตำแหน่งเดียว คือหลังการเสนอความหมาย

4.1.2 พจนานุกรมเสนอความรู้เรื่องประวัติที่มาของคำได้ดี ก็ควรจะเสนอถึงภาษาเดิม รูปคำเดิม ความหมายเดิม ถ้าคำใดไม่แน่ใจก็ใช้การสันนิษฐาน การเทียบเคียงกับภาษาอื่น ๆ ที่เห็นว่ามีส่วนคล้ายคลึงกัน

4.2 ข้อบกพร่องในเรื่องการเสนอประวัติที่มาของคำ

4.2.1 จำนวนของคำที่เสนอประวัติที่มากับจำนวนคำทั้งหมดในพจนานุกรม เมื่อเทียบกันแล้วปรากฏว่า เสนอประวัติที่มาของคำไว้เพียง 22% จากคำศัพท์ทั้งหมด 91,020 คำ

4.2.2 พจนานุกรมเสนอประวัติที่มาของคำอย่างซ้ำซ้อน The American Heritage Dictionary (Morris, 1969 : คำนำ) ให้ความคิดว่า ในการนิยามศัพท์จะเสนอประวัติคำที่ไม่เคยกล่าวมาก่อน ถ้าคำใดคำหนึ่งเคยเสนอประวัติที่มาของคำไว้แล้วก็จะไม่กล่าวซ้ำ แต่สำหรับพจนานุกรมฉบับนี้ ไม่คำนึงว่า คำใดเคยเสนอประวัติที่มาไว้แล้วหรือยัง ถ้าคณะผู้จัดทำเห็นว่าน่าจะเสนอก็เสนอได้ เช่น คำว่า บาปเคราะห์ จะระบุประวัติที่มาว่า (ส.ป.ป.ค.ร.ท.) ทั้ง ๆ ที่เคยเสนอไว้แล้วในคำว่า บาป (ป.ส. ป.ป) และคำว่าเคราะห์ (ป.ค.ท; กร.ท.ว. . .) หรือ คำจำอวดภาพ (ส.ล.ย.ภ.ว.) เคยเสนอไว้ที่คำว่า ลม (ส. : ป.ล.ย.) และภาพ (ป; ภ.ว.) เป็นต้น และคำที่มีมาจากแหล่งเดียวกัน ครั้นเมื่อนำมาใช้รูปคำจะเปลี่ยนแปลงไป พจนานุกรมก็ยังคงเสนอประวัติที่มาไว้ทั้ง 2 คำ ซึ่งน่าจะนำการอ้างอิงมาใช้ เช่น คำว่า ขรรค์ (ป.ข.ค.ค.ล.ล. ส.ข.ค.ค.) และ ชัด (ป.ข.ค.ค.; ส.ข.ค.ค.) เป็นต้น

4.2.3 คำศัพท์บางคำพจนานุกรมเสนอประวัติที่มา ทั้ง ๆ ที่พอจะทราบว่ามาจากแหล่งใด ภาษาใด เช่น คำว่า บริโภคเจดีย์ บวรโตฏก คำว่า บริโภค พจนานุกรมระบุว่า เป็นคำบาลี เจดีย์ เป็นคำบาลีและสันสกฤต คำว่า โตฏก เป็นคำภาษาบาลี พจนานุกรมควรจะเสนอโดยวิธีการอ้างอิงจากการเสนอข้อประเด้นนี้ทำให้เห็นข้อบกพร่องของพจนานุกรมอีกประการหนึ่งคือ ไม่มีความสม่ำเสมอ คำลักษณะ เช่นในทั้ง 2 ข้อข้างต้นเป็นคำที่นำคำภาษาบาลีและสันสกฤตมารวมกัน แต่ปรากฏว่า คำหนึ่งพจนานุกรมจะเสนอประวัติที่มา แต่อีกคำไม่เสนอใด ๆ ทั้งสิ้น

๕. การเสนอตัวอย่างในการใช้คำ ตัวอย่างถือเป็นสิ่งสำคัญส่วนหนึ่งในการเสนอ ความรู้ต่าง ๆ ในพจนานุกรม ตัวอย่างจะให้อะไรหลาย ๆ อย่างแก่ผู้ศึกษา

๑. เป็นประโยชน์ต่อการใช้คำว่าใช้กับใคร ที่ไหน ใช้อย่างไร เช่น ใช้กับ เด็ก ใช้เวลาโกรธ หรือใช้ในรูปของการปฏิเสธ เป็นต้น ซึ่งยังช่วยให้เข้าใจความหมายได้ ตียิ่งขึ้น

๒. เป็นเครื่องยืนยันว่ามีการใช้จริง ๆ ทำให้พจนานุกรมเป็นวิทยาศาสตร์ สามารถพิสูจน์ได้ว่า เป็นจริงโดยสืบค้นจากรายชื่อหนังสือท้ายตัวอย่างที่ระบุไว้

๓. เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ "นิรุกติศาสตร์" ธรรมชาติของภาษาย่อม มีการเกิด แก่ เจ็บ และตาย ประวัติที่มาของคำที่พจนานุกรมบันทึกไว้ จะเป็นแหล่งบันทึกที่ ผู้สนใจสามารถสืบค้นได้ว่า คำศัพท์คำนั้นมาจากหนังสืออะไร ยุคไหน เคยใช้อย่างใด มีความหมายประการใด และในปัจจุบัน คำนี้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างใดบ้าง

การประเมินค่าการ เสนอตัวอย่างในพจนานุกรมฉบับนี้ พอลจะเสนอได้ดังนี้

๕.๑ ข้อดีของการเสนอตัวอย่างการใช้คำ

๕.๑.๑ มีความสอดคล้องระหว่างคำ กับประเภทของตัวอย่างคือ ถ้า คำศัพท์มีที่ใช้เฉพาะในแบบเรียน คำโบราณ คำที่ใช้ในบทหรือกรอง ตัวอย่างยกมาสนับสนุนก็ เป็นตัวอย่างประเภทคัดลอกมา ถ้าคำศัพท์เป็นคำสามัญทั่ว ๆ ไป พจนานุกรมก็จะยกตัวอย่าง ด้วยการสร้างตัวอย่างขึ้น และถ้าคำศัพท์คำนั้นเคยมีใช้ดังปรากฏในหนังสือเก่า ๆ และปัจจุบัน ก็ยังคงใช้อยู่ พจนานุกรมก็จะเสนอไว้ทั้งประเภทที่คัดลอก และที่สร้างขึ้น โดยจัดเสนอตัว - อย่างประเภทสร้างขึ้น ไว้ก่อนตัวอย่างที่คัดลอก

๕.๑.๒ พจนานุกรมเสนอตัวอย่างการใช้คำในตำแหน่งที่สม่ำเสมอ คือ หลังการเสนอความหมาย และถ้าตัวอย่างนั้นนำมาจาก การคัดลอก พจนานุกรมก็จะระบุแหล่ง อ้างอิงไว้ภายในวงเล็บหลังตัวอย่าง เช่น

ทิศ (แบบ) ว. ๑๐ เช่น ทิศนัย (ศ.) ; ครบ, ถ้วน,

เช่น นามมี ๓๐ ทิศ

นาน ว. ยาว, ช้า, (ใช้แก่เวลา) เช่น กินเวลานาน

ขัดเขมร...ทะเลาะกัน กำหมัดขัดเขมร (ติดคำบรรพ์)

ชมชาย.....เลี้ยงไก่เอาชัยชมชาย (สมุทรโฆษ)

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน)

5.1.3 พจนานุกรมจะเสนอความหมายของตัวอย่างที่เสนอไว้เพื่อให้
ผู้ศึกษาเข้าใจตัวอย่างที่มีคำศัพท์ปรากฏนั้น เช่น

ทันธ (แบบ) ว. ช้า ๆ เจื่อง, เกียจคร้าน; ทนิก, เวลา

เช่น ทันธ คือ ทันธ เวลา

มาถึง ๒. ชมมต เช่น มฤคณก ว่า ตัวชมมต

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๒๕)

5.1.4 พจนานุกรมนำตัวอย่างจากแหล่งอ้างอิงต่าง ๆ ซึ่งนำมาจาก
หนังสือหลายประเภท คือ หนังสือวรรณคดี (เรื่องมยุ) กฎหมาย ศิลปจารึก และจากวารสาร
เช่น ลัทธิวิทยา เป็นต้น แต่ถ้าพจนานุกรมขยายแหล่งอ้างอิงตัวอย่าง จะทำให้งานพจนานุกรม
มีคุณค่า

ตัวอย่างในพจนานุกรมฉบับนี้ มีความหลากหลายคือมีทั้งตัวอย่างประเภท
สร้างขึ้น ประเภทคัดลอก ทั้งชนิดร้อยแก้ว และร้อยกรอง

5.2 ข้อบกพร่องในการเสนอตัวอย่างการใช้คำในพจนานุกรม คือ

5.2.1 เมื่อเทียบจำนวนตัวอย่างในพจนานุกรม กับจำนวนคำที่พจนานุกรมรวบรวมไว้ ๑๑,๐๕๐ คำ ปรากฏว่ามีตัวอย่างประกอบคำศัพท์เพียง ๑๒.๑๗% เท่านั้น
ควรจะมีตัวอย่างมากกว่านี้ เพราะตัวอย่างที่พจนานุกรมรวบรวมจะก่อประโยชน์ทั้งปัจจุบันและ
อนาคต ประโยชน์ปัจจุบันคือ การใช้ในการใช้คำ และยังประโยชน์ต่อผู้ศึกษา ประโยชน์ใน
อนาคต คือ ประโยชน์สำหรับวงการงานนิรุกติศาสตร์

5.2.2 พจนานุกรมเสนอตัวอย่างซ้ำ คือตัวอย่างเพียงตัวอย่างเดียว
แต่พจนานุกรมนำตัวอย่างนั้นไปเสนอมากกว่า ๑ ครั้ง ลักษณะตัวอย่างที่ดีจะต้องมีความหลากหลาย
หลายโดยการนำมาจากแหล่งอ้างอิงหลาย ๆ แหล่งและหลาย ๆ ประเภท รวมถึงควรนำมา
จากผู้เขียนหลาย ๆ ท่าน มิใช่ผูกขาดเฉพาะบุคคล ลักษณะเช่นนี้จึงจะเป็นการได้ตัวอย่างที่
เป็นตัวแทนของภาษาที่ดี ตัวอย่างในพจนานุกรมที่ซ้ำกันนี้ บางตัวอย่างซ้ำโดยวิธีการที่มีคำ

ศัพท์มากกว่า ๑ ตัว ในตัวอย่าง และบางตัวอย่างพจนานุกรมจะใช้วิธีเปลี่ยนคำศัพท์ในตัวอย่าง
เดิมขึ้น เช่นคำว่า "ทยา"... ก็จะให้ขนมแข่งของทยา กินอร่อยนักหนาประสาจน (สังข์ทอง
ตอนเลือกคู่). ทายาก็ใช้ ครั้นถึงคำว่า "ทายา" ก็จะเสนอตัวอย่างว่า "จะให้ขนมของทายา

ศัพท์มากกว่า 1 ตัว ในตัวอย่าง และบางตัวอย่างพจนานุกรมจะใช้วิธีเปลี่ยนคำศัพท์ในตัวอย่าง เดิมนั้น เช่นคำว่า "ทยา..." ก็จะให้ขณมแข่งของทยา ก็นอรรอยนักหนาประสาจน (สังข์ทอง ตอนเล็ดอกคู่), ทายาก็ใช้ ครั้นถึงคำว่า "ทยา" ก็จะเสนอตัวอย่างว่า "จะให้ขณมของทยา ก็นอรรอยนักหนาประสาจน (สังข์ทอง), ทายาก็ใช้ จะเห็นว่า เป็นตัวอย่างเดิม เพียงแต่เปลี่ยน แปลงคำเท่านั้น ตัวอย่างที่ซ้ำกัน เช่น

ดาร์ (แบบ) ฝ่ายคนผู้เข้าไคคำรวจดาร์ทาน (ม.คำหลวง ทานกับห)

คำรวจ...ฝ่ายคนผู้เข้าไคคำรวจดาร์ทาน (ม.คำหลวง ทานกับห)

นวนย.....คิดคืคำนวนนวนย คือธนอันก่งยง (สมุทรโฆษ)

คำนวน.....คิดคืคำนวนนวนย คือธนอันก่งยง (สมุทรโฆษ)

อปราชัย....คบบคนดีเป็นศรีแก่ตัว คบบคนชั่วอปราชัย (อปราชัยกัว่า)

อปราชัย....คบบคนดีเป็นศรีแก่ตัว คบบคนชั่วอปราชัย,อปราชัยกัว่า

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

นอกจากจะซ้ำตัวอย่างแล้ว พจนานุกรมฉบับนี้ยังซ้ำแหล่งอ้างอิงก็มีคำบางคำ ที่พจนานุกรมเสนอตัวอย่างมากกว่า 1 ตัวอย่าง ตัวอย่างเหล่านั้น นำมาจากแหล่งอ้างอิง แหล่งเดียวกัน ซึ่งเป็นการไม่หลากหลายในการเสนอตัวอย่าง ดังหลักการที่เสนอไว้ข้างต้น เช่น

กล้า... มีโทษอันหนึ่งไซ้ กลบกกล้าพันคุณ (โลกนิติ 31)

คือตั้งปากเว้นกล้า แกล่เกลี้ยงหมากพลู (โลกนิติ 343)

เจียร... เจียรไกร (สมุทรโฆษ)

เท่าว่าไฟ ประจำเจียร

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

5.2.3 พจนานุกรมไม่รอบคอบ ในการเสนอตัวอย่าง คือ อักษรวิธีใน

ตัวอย่างกับอักษรวิธีในคำศัพท์เขียนต่างกัน บางคำพจนานุกรมจะชี้แจงไว้ว่า คำศัพท์คำนั้น สามารถเขียนได้อีกรูปหนึ่ง แล้วจึงยกตัวอย่างแต่บางคำพจนานุกรมไม่ชี้แจงประการใด เลย เมื่อเสนอความหมายแล้วจึงยกตัวอย่างประกอบ จึงมีผลทำให้คำใน 2 แห่ง ไม่ตรงกัน เช่น

เป็นข้อบกพร่องที่ควรแก้ไข เช่น

قرر, قرر... แม้قررจากน้อยหาย (ม.คำหลวง ทานกัณฑ์)

กระบอกหัว... อีกกระบอกหวามึงจะผ่า (ม.คำหลวง ชุชก)

กระเอก... พลเกรอกกระเอกอิง (สรรพสิทธิ์)

กฤตยาภิเษม... ความชอบกปรกฤตยาภิเษม (ม.คำหลวง ทานกัณฑ์)

เป็ย... เป็ยปีแก้วเคนพสาร (ม.คำหลวง มหาราช)

เล็ย... อุลลเล็ยคีนที ฟี่งค์ (ยวนพ่าย)

เม้า... เขียนเป็นเม้าก็มี เช่น มีโลหะทนโทอคเม้า

(จารึกสยาม)

เวไนย... ใช้เวไนยก็มี เช่น จะให้เวไนยชาติตั้งปวงได้ (นันท)

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

๑. การเสนอคำเหมือนและคำตรงข้าม

ข้อนี้สำหรับเรื่องนี้คือ พจนานุกรมเสนอคำเหมือนและคำตรงข้ามไว้บ้าง แต่ไม่สม่ำเสมอ ข้อบกพร่องที่ควรนำไปปรับปรุงคือ ไม่มีหลักเกณฑ์ในการเสนอที่แน่นอน เช่น คำเหมือนอาจจะแทรกในความหมาย หลังการเสนอความหมาย ส่วนคำตรงข้าม จะเสนอเป็นความหมายและเสนอในรูปแบบปฏิเสธ ฉะนั้นผู้ศึกษาต้องพิจารณาด้วยตนเอง จะมีเพียงบางคำที่พจนานุกรมระบุอย่างชัดเจนว่า เป็นคำตรงข้ามหรือคำเหมือน โดยใช้คำว่า "คำตรงข้าม.." และ "...ก็ว่า, ก็ใช้ ก็เรียก" กำกับไว้เสมอ พจนานุกรมเห็นความสำคัญในการเสนอคำเหล่านี้ แต่การปฏิบัติยังไม่สม่ำเสมอ พจนานุกรมที่แพร่หลายบางฉบับเช่น The World Book Dictionary รวบรวมคำเหมือนไว้ด้วยกัน เช่น เกี่ยวกับการจัดทำในยุคคำฤๅษี สังโยคพิธาน และอักษรธานศรียะห์ จะต่างกันเพียงเติมคำข้างหน้ากลุ่มคำที่รวบรวมไว้นั้นว่า "คำเหมือน" เท่านั้น ลักษณะเช่นนี้จะไม่ปรากฏในพจนานุกรมฉบับปัจจุบัน ยกเว้นคำขึ้นต้นคำเหมือนกลุ่มนั้น มีคำต้นเหมือนกันก็นำมารวมไว้ คำเหมือนและคำตรงข้ามอีกหลายคำที่พจนานุกรมละเลยมิกล่าวถึง

17. การใช้เครื่องหมายวรรคตอนในพจนานุกรม

7.1 ข้อที่นำชมเชยและถือปฏิบัติกันต่อไปคือ

7.1.1 พจนานุกรมพยายามใช้เครื่องหมายวรรคตอนหลาย ๆ ชนิด
ในพจนานุกรมซึ่งปรากฏว่ามีถึง 12 ชนิด

7.1.2 พจนานุกรมนำเครื่องหมายวรรคตอนทั้ง 12 ชนิดมาใช้ตาม
ลักษณะที่ผู้ทรงคุณวุฒิต่าง ๆ ได้เสนอไว้ อาทิเช่น พระยาอุปกิตศิลปสาร ม.ร.ว.สุขุม
เกษมสันต์ บุญ อินทรวรักษ์ จะมีประยุกต์ไปบ้างก็มี แต่ไม่ถึงกับทำให้เกิดความกำกวมแก่
ผู้ศึกษา

7.1.3 เมื่อพจนานุกรมนำเครื่องหมายวรรคตอนมาใช้ ทำให้การจัด
ทำจัดความรู้ต่าง ๆ ง่ายที่จะทำความเข้าใจ ซึ่งเป็นผลดีสำหรับนักศึกษา คือจะได้ใช้อย่าง
สะดวก และรวดเร็วคือ ถ้าพบเครื่องหมายอัฒภาค (:) หมายความว่า คำศัพท์นั้น มีอีก
ความหมายหนึ่ง ซึ่งต่างไปจากความหมายอื่น ๆ แต่มีส่วนคล้ายกัน ซึ่งไม่ถึงกับเป็นความหมาย
เหมือน หรือเครื่องหมายจุลภาค (,) ใช้กันระหว่างความหมาย หมายถึงว่า คำนั้นพจนานุกรม
เสนอไว้หลายความหมาย ซึ่งแต่ละความหมายสามารถจัดเป็นคำเหมือนได้ ดังตัวอย่าง

ต้องการ ก. อยากได้, ใครได้, ประสงค์

ขอ ๒. กล่าวคำเพื่อเชิดชูหรือเพื่อให้ชอบใจ..... ยก
เช่น..... ยกเพื่อกระทำความดี เช่น.....; บอกให้หยุด,
ให้หยุด, หยุด, เช่น.....

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2526)

7.2 ข้อบกพร่องสำหรับการเสนอเครื่องหมายวรรคตอนในพจนานุกรม คือ

พจนานุกรมใช้เครื่องหมายวรรคตอนบางชนิดพลาดไป กล่าวคือ ใช้ไม่
สม่ำเสมอ เช่น เครื่องหมายจุลภาค (,) จะปรากฏก่อนเสนอตัวอย่างหลังคำว่า "เช่น"
ในกรณีที่มีการแจกแจงความหมายมาตลอดโดยไม่มีตัวอย่างขึ้น แต่มีบางครั้งที่พจนานุกรมไม่
เสนอไว้

ตัวอย่าง

อัง ก. คงอยู่. มี. กระทำให้. เช่น ยังชีวิตให้เป็นไป...

จำระรือ ว. อาการหนักจนจะตาย, เกือบจะสิ้น, เกือบ

จะหมด, หงุดหงิด, รือระ. เช่น

ถ้อมก่อ ว. ถ่อม, เตี้ย. เช่น.....

ชิง ว. ร้อน, ระอุ. เช่น.....

เต็มที ว. เต็มกำลัง, เต็มขนาด. เช่น โคเต็มที

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

นอกจากนั้น เครื่องหมายอัฒภาค (;) ในพจนานุกรมฉบับนี้จะใช้หลายประการแต่ที่จะกล่าวถึงในขณะนี้คือจะค้นประวัติที่มาของคำที่พจนานุกรมเสนอว่ามีที่มามากกว่า 1 แหล่ง พจนานุกรมใช้มาตลอด จะมีบางคำที่พจนานุกรมบกพร่องคือ ไม่เสนอไว้ อาจจะ เป็นระบบการพิมพ์ หรือคณะผู้จัดทำผิดพลาด ซึ่งยากจะตัดสินใจ และเครื่องหมายปรัศนี (?) พจนานุกรมใช้กำกับคำและความหมายที่ยังไม่ชัดเจน แต่ถ้าพิจารณาให้ลึกซึ้งจึงมีข้อสงสัยว่า คำที่ปรากฏ (?) หมายถึงสิ่งใดแน่ อาจหมายถึงคำนี้มีใช้จริงหรือ ความหมายนี้ถูกหรือไม่ ตัวอย่างที่ยกมาประกอบ แม้ใจหรือว่าถูกต้อง ผู้ศึกษาจะไม่ได้ความรู้จากคำที่มีเครื่องหมาย ปรัศนี จะทราบเพียงว่า พจนานุกรมเก็บคำนี้ไว้เท่านั้น

8. รูปภาพ การจัดรูปเล่ม และการพิมพ์

ภาพ ในพจนานุกรมมีส่วนช่วยให้เข้าใจความหมายของคำมาก ภาพเป็นคำจำกัดความที่ดี พจนานุกรมเสนอภาพไว้ได้ดีคือ

1. ภาพมีความชัดเจน ขนาดไม่เล็กเกินไป และมีคำศัพท์กำกับไว้ได้ภาพ

2. ภาพประกอบที่ชัดเจนเสนอไว้ใกล้คำศัพท์นั้น พจนานุกรมกระทำไว้ในตำแหน่ง

ที่ดีคือ เมื่ออ่านคำศัพท์พร้อมดูภาพประกอบ ก็จะช่วยให้อ่านคำมากขึ้น ส่วนมากพจนานุกรม จะจัดภาพไว้ใกล้ ๆ คำ ภาพที่เสนอท้ายเล่มนั้นผู้วิจัยคิดว่าไม่เหมาะสม ควรเสนอใกล้คำศัพท์จะ ดีกว่า หรือถ้าไม่มีที่พอจะเสนอไว้ในรายการคำ ก็ควรจะมีการอ้างอิง

๓. ภาพในพจนานุกรมมีทั้งภาพถ่าย เสนอ และภาพสี โดยเฉพาะภาพสีเป็นภาพถ่ายดูสมจริง น่าดู น่าศึกษา สิ่งที่พจนานุกรมจะปรับปรุงในเรื่องการเสนอภาพประกอบ คือ จำนวนภาพน้อยเกินไป มีเพียง ๐.๗๗% เมื่อพิจารณาจากพจนานุกรมต่างประเทศ เช่น The Heritage Illustrate Dictionary of English Language มีภาพถึง ๓๒๐๐ ภาพ และพจนานุกรมของไทย เช่น ของ เป็ดทอง ณ นคร และมานิต มานิตเจริญ ก็มีภาพประกอบมากเช่นกัน

การจัดรูปเล่มและการพิมพ์ มีข้อดีที่นักศึกษาไว้คือ

๑. ตัวพิมพ์ในพจนานุกรมชัดเจน ถึงแม้ตัวอักษรจะเล็กขนาด 12 พอยต์ก็ตาม แต่ก็มีความชัดเจน เส้นคม และไม่เลือน
๒. กระดาษที่ใช้พิมพ์พจนานุกรมมีสีขาว น่าหยิบน่าศึกษา แม้จะบางแต่ก็มีความเหนียว
๓. มีการใช้สีเมื่อพิมพ์คำตั้งและคำแนะนำการใช้ที่เสนอไว้ด้านบนกระดาษ ทั้งซ้ายและขวา ส่วนคำย่อก็พิมพ์ด้วยตัวหนา การนำสีเข้ามาใช้ในพจนานุกรมนี้ เป็นความคิดริเริ่มที่ดี มีประโยชน์สำหรับผู้ศึกษาในการค้นคว้า

๔. การเสนอความหมายของคำที่บอกลักษณะของคำที่ใช้เฉพาะแห่ง

๔.๑ ข้อดีของการเสนอความหมายคือ

๔.๑.๑ เสนอความหมายด้วยวิธีที่จะเหมาะสมกับลักษณะของคำที่ใช้เฉพาะ คือคำที่ใช้ในบริบทกรอง คำที่ใช้ในแบบเขียน คำโบราณ พจนานุกรมจะพยายามเสนอรูปคำที่เป็นปัจจุบัน เพื่อให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของภาษา ดังตัวอย่าง กนนเข้า - กันเข้า ชะอุ่ม - ชุ่ม หรือ - ขอ เป็นต้น

๔.๑.๒ พจนานุกรมมีวิธีการเสนอความหมายของคำที่บอกลักษณะที่ใช้เฉพาะถึง 1๑ วิธี คำแต่ละชนิดจะมีวิธีเสนอความหมายตั้งแต่ ๒ - ๑ วิธี ถึงแม้บางวิธีจะนำคำเหมือน คำปฏิเสธ มาเสนอ ก็ไม่เป็นปัญหาสำหรับผู้ศึกษา เพราะตามหลักการให้ความหมายที่ดีนั้น ไม่ควรใช้คำเหล่านี้ แต่ถ้าคำเหมือนและคำปฏิเสธ เป็นที่รู้จักก็สามารถใช้ได้

๑.๑.๓ พจนานุกรมมีวิธีการเสนอความหมายที่มีการอ้างอิงถึงกันหลายวิธี คือการซ้ำ การตัด การสืบ การเพิ่ม และแบบผสมหลายวิธี จะช่วยให้ผู้ศึกษาเข้าใจความหมายได้ชัดเจน ถ้าผู้ศึกษา ศึกษาคำอ้างอิงที่ระบุไว้ประกอบด้วย อีกทั้งเป็นการขยายวงศัพท์ให้กับตัวผู้ศึกษด้วย

๑.๒ ข้อบกพร่องที่ควรพิจารณา

๑.๒.๑ พจนานุกรมมีการอ้างอิงถึงคำอื่น ๆ ที่มีความหมายเหมือนกัน หรือมีความหมายเกี่ยวเนื่องในด้านต่าง ๆ ครั้นไปค้นคำที่พจนานุกรมระบุว่าการอ้างอิงถึงกันนั้นก็ไม่พบ ดังคำว่า "ขวานฟ้า" อ้างอิงว่า "ขวานหินก็เรียก" แต่เมื่อไปค้นที่คำ "ขวานหิน" ก็ปรากฏว่าคำนี้พจนานุกรมมิเก็บไว้

๑.๒.๒ พจนานุกรมเสนอคำอ้างอิงไม่ครบตามที่ระบุไว้ คือ คำคำหนึ่งมีการอ้างอิงถึงคำอื่น ๆ ไว้ถึง ๕ คำ แต่ปรากฏว่าพจนานุกรมจัดเสนอไม่หมด อาจจะเสนอเพียง ๓ คำ เป็นต้น เช่น คำว่า กระพอง ตระพอง ตะพอง และกะพอง พจนานุกรมจะเสนอไว้ ๓ คำ ยกเว้นคำว่า "ตะพอง" การที่พจนานุกรมเลือกเสนอคำอ้างอิงนั้น ไม่มีหลักการในการจัดทำที่แน่นอน สิ่งนี้จะส่งผลต่อไปถึงเรื่องการรวบรวมคำว่า พจนานุกรมเก็บคำไม่หมดทั้ง ๆ ที่ คำเหล่านั้นปรากฏอยู่ในพจนานุกรมแล้ว

๑.๒.๓ พจนานุกรมไม่มีความรอบคอบ ในเรื่องนี้ คือ คำบางคำที่มีการอ้างอิงถึงกัน พจนานุกรมก็เสนอคำอ้างอิงนั้นไว้ แต่เป็นคนละความหมายกัน เช่น กริช... คล. อองจาร์... ชี. กริชกั๊ว กริช (แบบ) น. มาตราวัดพื้นที่ มีอัตราเท่ากับ ๔ อัมพะ หรือ 125 ศอก...

ผู้ศึกษาคำอ้างอิงในพจนานุกรม ควรต้องมีความระมัดระวัง คือ คำที่มีความหมายและมีการอ้างอิงถึงคำอื่น ๆ เพียงบางความหมาย ผู้ศึกษาจะต้องพิจารณาให้ดีว่าอ้างอิงถึงความหมายใด เพราะถ้าไม่ระมัดระวังอาจจะเกิดความผิดพลาดได้ ดังคำ

ข้างลาย ชื่อปลาน้ำจืดชนิดหนึ่ง (Puntius partipentazona)

ในวงศ์ Cyprinidaeรูปร่างคล้ายปลาตะเพียน แต่เล็กกว่ามาก

ลำตัวแบน มีลายดำขวางตัว 5 ลาย หางเว้าเป็นแฉก, ปลาเตี๊ยะ

ก็เรียก เลือ.... ชื่อปลาชนิดหนึ่ง (Toxotes chatareus)

ในวงศ์ Toxotidae ตัวมีลายคล้ายเสือ; ปลาข้างลาย(ดูข้างลาย)

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

"ข้างลาย" กับ "เสือ" ถ้าพิจารณาโดยไม่รอบคอบ จะเข้าใจผิดว่า ปลาข้างลายกับปลาเสือ เหมือนกัน แต่ความจริง ปลาเสือ เป็นเพียงชนิดหนึ่งเท่านั้นที่ใช้เรียกปลาข้างลายได้ ผู้ศึกษาต้องพิจารณาเครื่องหมายวรรคตอนประกอบด้วย . สิ่งนี้มีข้อผิดพลาดของพจนานุกรม แต่เป็นความถี่ถ้วนของผู้ใช้ที่ต้องระมัดระวัง

จากการพิจารณาข้อดีและข้อบกพร่องของพจนานุกรมฉบับนี้ ในเรื่องต่าง ๆ อาทิ การรวบรวมคำ การจัดเรียงคำ และอื่น ๆ นั้น พอจะสรุปเป็นข้อ ๆ เพื่อสะดวกในการทำ ความเข้าใจ และมองเห็นลักษณะของพจนานุกรมไทยได้ชัดเจน สามารถแจกแจงได้ดังนี้

ข้อดีของพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน คือ

1. คณะผู้จัดทำมีความเพียรพยายามในการจัดทำ ด้วยเหตุที่ว่างานพจนานุกรมเป็นงานใหญ่ และยุ่งยากดังได้กล่าวไว้แล้ว การให้ความหมายและการจัดทำอื่น ๆ ก็ลำบาก ต้องอาศัยบุคคลผู้มีความเชี่ยวชาญหลายสาขาวิชา และต้องเห็นความสำคัญของพจนานุกรมพร้อมที่จะช่วยสร้างสรรค์งานประเภทนี้ให้กว้างขวาง เป็นที่รู้จักของประชาชนทั่วไป ไม่ว่าจะระดับใดก็ตาม ซึ่งคณะจัดทำมีความอุตสาหะจนงานสำเร็จออกมาเป็นรูปเล่ม ขนาด ๑๓๐ หน้า แม้จะเป็นงานในระดับปรับปรุงแก้ไขจากฉบับราชบัณฑิตยสถาน 24๑๓ ก็ต้องอาศัยเวลา ประสพการณ์ และการค้นคว้าให้ก้าวหน้าต่อไป

2. พจนานุกรมฉบับนี้ เป็นต้นฉบับสำหรับการจัดทำพจนานุกรมในสาขาที่แตกแยกออกไป ทั้งในด้านการจัดเรียงคำ การเสนอความรู้ต่าง ๆ พร้อมกระนั้นยังเป็น แหล่งข้อมูลสำหรับการศึกษาในสาขาวิชาอื่น ๆ อาทิการศึกษาเรื่องความหมายและการศึกษาทางวรรณคดี

3. พจนานุกรม พยายามสอดแทรกความรู้ต่าง ๆ นอกเหนือจากความรู้ตัว ๆ ไป ที่พจนานุกรมบันทึกไว้ คือสอดแทรกความเชื่อในเรื่องต่าง ๆ อันแสดงถึงวัฒนธรรมของไทยสาขาหนึ่ง และมีการเชื่อมโยงว่า คำ ๆ นี้ถ้าใช้เป็นราชาศัพท์เฉพาะสำหรับพระราชาก็ใช้ว่าอย่างไร ความรู้ต่าง ๆ นี้ มุ่งเพื่อผลประโยชน์สำหรับผู้ศึกษาเป็นสำคัญ

4. ระบบการพิมพ์ในพจนานุกรมนี้ จัดว่าอยู่ในขั้นดี คือ ตัวคิตน้อย การพิมพ์ชัดเจน เส้นคม อ่านง่าย ถึงแม้คำอธิบายต่าง ๆ ตัวจะเล็กไป

ข้อบกพร่องของพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน

1. พจนานุกรมไทยยังต้องปรับปรุงในเรื่องการรวบรวมคำให้ทันสมัย กล่าวคืออยู่ในลักษณะเป็นปัจจุบันขึ้น แต่ไม่ได้หมายความว่าพจนานุกรมไทยมีแต่คำล้าสมัย คือคำที่มีมีการใช้ในการสื่อสาร ประเภทคำโบราณ คำเลิกใช้ หรือคำที่เรียกว่า "ภาษาตาย" เท่านั้น แต่จะอยู่ในลักษณะของประสมทั้ง 2 ประเภท ซึ่งน่าจะเก็บคำที่มีใช้ในปัจจุบันให้มากกว่านี้

2. พจนานุกรมมีการจัดทำที่ไม่สม่ำเสมอ คือจะกระทำหรือจะเสนออะไรควรยึดถือแนวนั้นโดยตลอด เช่น การสะกดการันต์ของคำที่เสนอไว้ ตัวอย่างกับคำศัพท์ควรต้องเขียนเหมือนกัน ถ้าต่างก็ควรจะมีการอธิบายให้ผู้ที่ศึกษาได้เข้าใจว่าทำไมจึงเสนอเช่นนั้น บางคำพจนานุกรมก็เสนอ บางคำก็ไม่กล่าวถึงเป็นต้น พจนานุกรมควรมีจุดมุ่งหมาย และวิธีดำเนินการที่แน่นอน มีลักษณะ เป็นเอกภาพโดยตลอด

3. นอกจากจะไม่มีมีความสม่ำเสมอในการจัดทำแล้ว ยังมีลักษณะของความซ้ำซ้อน คือ การเสนอคำหรือความรู้ในเรื่องต่าง ๆ เสนอแล้วเสนออีก ดังการเสนอคำศัพท์ประเภทที่มีคำสาบานยนามนำหน้า พจนานุกรมจะจัดเสนอทั้ง 2 แห่ง คือทั้งที่ดัดสาบานยนาม และประเภทที่ไม่ดัดสาบานยนาม เช่นคำ ปลาวาฬ - วาฬ ผีกรุ่นนอน - รุ่นนอน เป็นต้น

4. พจนานุกรมไม่มีหลักเกณฑ์แน่นอนในเรื่องของการซ้ำคำย่อในตำแหน่งคำตั้ง คือ บางคำพจนานุกรมก็นำมาจัดเรียงตามลำดับพยัญชนะ บางคำก็จัดเรียงตามลำดับสระ บางคำก็นำมาจัดเรียง และบางคำก็ไม่นำมาจัดเรียง ทั้ง ๆ ที่คำย่อนั้นสามารถจัดเรียงต่อไปได้ ทำให้ผู้ที่ศึกษาเกิดความสับสนว่าจะใช้หลักการอะไร มีอะไรเป็นแนวทางในการพิจารณา

5. ควรเพิ่มเติมบางสิ่งบางอย่างซึ่งจะเป็นส่วนที่ทำให้พจนานุกรมสมบูรณ์ขึ้น เช่น เพิ่มภาพ การบอกรายละเอียดต่าง ๆ ของภาพ เครื่องหมายวรรคตอน เป็นต้น รวมทั้งควรจะจัดทำควรมีจำนวนมากกว่านี้พจนานุกรมต่างชาติหลายฉบับจะมีรายชื่อคณะจัดทำในสาขาต่าง ๆ ไว้เป็นจำนวนมากกว่า ๑๐๐ คน การมีคณะจัดทำมากเช่นนี้จะทำให้งานพจนานุกรมจะกว้าง

ขวาง เพราะนักวิชาการเหล่านั้นจะ เป็นตัวแทนของประชาชนที่ใช้ภาษา การเก็บคำก็จะกว้างขวางมากขึ้น และนักวิชาการแต่ละกลุ่มก็จะรับผิดชอบวงศัพท์ในสาขาวิชาของตนทุก ๆ กลุ่มกัน จะมีส่วนร่วมรับผิดชอบในผลงาน ภาษาของชุมชนมิใช่ของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ และเช่นกัน วงศัพท์ของแต่ละคนย่อมจะแตกต่างกันออกไป การรวบรวมผู้รู้ต่าง ๆ ก็เปรียบเช่นการรวบรวมวงศัพท์ และความคิดซึ่งอาจทำให้พจนานุกรมไทยมีความกว้างไกลกว่านี้

ข้อเสนอแนะ สำหรับพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525

1. การรวบรวมคำ

พจนานุกรมควรเก็บคำให้มากกว่าที่ปรากฏในฉบับ พ.ศ. 2525 รวบรวมคำทั้งหมดที่มีใช้กันแพร่หลาย ทั้งคำสามัญทั่วไป และคำชื่อเฉพาะ รวบรวมอักษรย่อที่ใช้กันจนเป็นปกติ การหาพจนานุกรมให้สมบูรณ์ ย่อมไม่มีการพิจารณาเรื่องขนาดและราคาของหนังสือ

2. การเสนอเสียงอ่าน

2.1 ในเรื่องการเสนอเสียงอ่านคำย่อที่มีเสียงของพยางค์หน้าซ้ำกับเสียงพยางค์หน้าของคำตั้ง คณะจัดทำพจนานุกรมวางแบบอย่างให้เหมือนกันโดยตลอด คือเสียงที่ซ้ำควรจะละและจัดเสนอเฉพาะเสียงที่ต่าง หรือในกลุ่มคำตั้งด้วยกันถ้าเสียงซ้ำควรจะไว้ ซึ่งพจนานุกรมกระทำอย่างไม่เป็นระบบ บางคำก็ซ้ำ บางคำก็ละ เป็นต้น เช่น

เกลือก [เกฺลือก] - เกลือกกล้วย [-กฺลิว]

บรรยากาศ [บัน-] บรรยาย [บัน-] บรรลือ [บัน-]

บรรลวย [บัน]

ในกรณีที่รายการคำรายการหนึ่ง มีเสียงอ่านต่างกันทุกคำ พจนานุกรมก็ควรจะเสนอเสียงอ่านทุกคำเช่นกัน

2.2 พจนานุกรม เสนอเสียงอ่านด้วยอักษรวิเศษกิตี ทั้งเสียงสระและพยัญชนะ ซึ่งควรนำหลักภาษาศาสตร์ และนำวรรณยุกต์มาช่วยถ่ายทอดเสียงอ่าน ให้มีความแตกต่าง ระหว่างรูปเขียนและเสียงอ่าน ดังตัวอย่าง

คำ	แบบในพจนานุกรม	แนวเสนอแนะ	คำ	แบบในพจนานุกรม	แนวเสนอแนะ
โชน	[อะไทน]	[ชะไน้]	ศิษย์	[ลิต]	[ลิต]
โขยก	[ชะโขยก]	[คะโย่ก]	สนุก	[สะทูนุก]	[สะนุก]
โขนง	[ชะโขนง]	[คะไน้ง]	อมร	[อะมอน]	[อะมณ]
กะรัต	[กะหุรัต]	[กะรัต]	ห่มอ	[หุมอ]	[ม่อ]
อย่า	[หุอย่า]	[ย่า]	หญิง	[หุย้ง]	[ยั้ง]

ผู้จัดทำต้องแนะนำว่า ตัวอักษรที่อยู่ในเครื่องหมายวงเล็บเหลี่ยม เป็นเสียงอ่านมิใช่ตัวเขียน และต้องสื่อให้ถูกกับชนิด คือถ้าเขียนจะเขียนรูปใด ถ้าอ่านจะเสนออย่างไร นอกจากนั้นผู้จัดทำจะต้องแนะนำการให้สัญลักษณ์ในการถ่ายทอดเสียงไว้ให้ชัดเจน ดังจะเสนอตัวอย่างคำแนะนำพยัญชนะต้น และตัวสะกด

พยัญชนะต้น

เสียงอ่าน	ตัวเขียน	เสียงอ่าน	ตัวเขียน
ก	ก	น	น
ค	ข ค ฅ	บ	บ
ง	ง	ป	ป
จ	จ	พ	พ ภา ผ
ช	ช ฉ ฌ	ฟ	ฟ ฝ
ส	ซ ส ศ ษ	ม	ม หม
ด	ด ฎ	ย	ย ญ (หย, อย)
ต	ต ฏ	ร	ร
ท	ท ธ ฒ พ ฐ	ล	ล พ
ว	ว	อ	อ

เสียงอ่าน

ตัวเขียน

ห

ห ๕

ตัวสะกด

ก	ก ข ก ฃ	ม	ม
ง	ง	ด	ด
น	น ฌ ญ	ย	ย
บ	บ	ว	ว

2.3. พจนานุกรมควรรวบรวมเสียงอ่านตามที่คนส่วนใหญ่ในสังคมออกเสียง

ถ้าในพจนานุกรมจะเสนอเสียงอ่านตามหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ก็ควรเสนอไว้ด้วย มิใช่ข้อผิดพลาดแต่ประการใด เพราะการออกเสียงเช่นนั้น มีกลุ่มบุคคลที่ยังคงออกเสียงอยู่ ดังนั้น พจนานุกรมควรเสนอเสียงอ่านทั้ง 2 อย่าง คือ ทั้งที่ออกเสียงตามความนิยม และออกเสียงตามหลักเกณฑ์

เสียงอ่านที่พจนานุกรมเสนอ

เสียงอ่านตามความนิยม

เกียรตินิยม	เกียรตินิยม	เกียรตินิยม
คุณวุฒิ	คุณะวุฒิ	คุณะวุฒิ
คมนาคม	คมะนาคม	คมะนาคม
ครหา	คะระหา	คะระหา
พิชิตมาร	พิชิตตะ-	พิชิตมาน
พฤษภบดี	พริฬัดสะบดี	พริฬัดสะบอดี
ปฐมนิเทศ	ปะถมนะนิเทศ	ปะถมนิเทศ
รูปสมบัติ	รูปปะ-	รูปสมบัติ
สาธยาย	สาดทะยาย	สาทะยาย
อกรรมกริยา	อะก้ามะกริยา	อะก้ามกริยา
อธิปไตย	อะทิปไต	อะทิบปะไต

การสนทนา

การสนทนา

การสนทนา

เสียงอ่านที่พจนานุกรม เสนอ	เสียงอ่านตามความนิยม
อธิบดี	อธิบอดี
อนุศาสตราจารย์	อนุสาสนาจาน
อุตสาหกรรมศิลป์	อุตสาหกรรมลิน
อุปนิสัย	อุปปะนิโส
อาชยาน	อาชะยาน
สังคมนิยม	
สังคมวิทยา	สังคมมะ -
สังคมศึกษา	
สุนทรพจน์	สุนทอนระ -
	สุนทอระพด

3. การเสนอประวัติที่มาของคำ

3.1 พจนานุกรมควรเสนอประวัติที่มาของคำด้วยการ เสนอบริบท สำหรับคำที่ไม่สามารถสืบประวัติที่มา หรือแม้แต่เทียบเคียงกับภาษาอื่น กล่าวคือ พจนานุกรม ควรจะเสนอว่าคำ ๆ นั้น ปรากฏหรือใช้ร่วมกับคำอะไร เพื่อเป็นการบันทึกข้อสังเกตทางภาษา สำหรับการสืบค้นต่อไป เพราะถ้าไม่เก็บหลักฐานไว้ ก็ยังคงไม่ทราบประวัติที่มาของคำนั้น ต่อไป

3.2 พจนานุกรมควรนำหลักการอ้างอิงมาใช้ในการเสนอประวัติของคำ ในกรณีที่คำนั้น ๆ มีรูปแตกต่างกัน แต่ประวัติที่มาของคำมาจากแหล่งเดียวกัน และคำศัพท์ที่เกิดจากนำคำ 2 คำ มาประสมกัน คือ คำสมาส คำสนธิ และคำประสม ถ้าคำใดคำหนึ่งเคยกล่าวถึงประวัติที่มาของคำแล้ว ก็ควรใช้การอ้างอิง โดยจะอธิบายเฉพาะคำที่ไม่เคยกล่าว ดังจะเสนอเป็นตัวอย่าง คือ

องค์ (ส.องค์) กวเป็น องค์ (ส.องค์)

องศา (ส.องค์) ควเป็น องศา (อู องค์)

อชภาพ (ส.อชภาพ) อช (ส; ป.อช) ภาพ (ป.; ส.ภาพ)

อชภาพ (ส. อชภาพ..... อชภาพ.....)

๓.๓ ในกรณีที่พจนานุกรมต้องการเสนอขบวนการสร้างคำ โดยมีคำตั้งเป็นหลัก
คำที่ต่างคือคำหลัง พจนานุกรมควรละ โดยใช้เครื่องหมายยัติภังค์เข้าช่วย เช่น

พจนานุกรมเสนอไว้

แนวความคิดใหม่

กรรม, กรรม- ส.กรรม; ป.กรรม

กรรม,กรรม- ส.กรรม; ป.กรรม

= การกระทำ;...

= การกระทำ;...

กรรมกร ส.กรรม + กร = ผู้ทำ,

กรรมกร ส.-+ กร = ผู้กระทำ;

ป.กรรม + กร

ป.-+ กร

กรรมกรรม ส. กรรม + กรรม

กรรมกรรม ส.-+ กรรม = การกระทำ;

= การกระทำ; ป.กรรม + กรรม

ป.-+ กรรม

กรรม ส. กรรม

กรรมมูล ส.-+ มูล = คู่ พจนานุกรมเสนอไว้เช่นกัน

แต่ไม่สม่ำเสมอ

4. การเสนอตัวอย่างในการใช้คำ

4.1 พจนานุกรมควรเพิ่มจำนวนของตัวอย่างในแต่ละคำ คือคำหนึ่งควรมี
หลายตัวอย่าง และคำที่ไม่เสนอตัวอย่างก็ควรเสนอไว้เพื่อเป็นการบันทึกภาษาสำหรับการ
ศึกษาต่อไปในภายหน้า คำใดที่ใช้กันมากเป็นคำสามัญ ควรเสนอตัวอย่างให้มาก สอ เสถบุตร
(สอ เสถบุตร 2513 : 14) เสนอว่า คำควรมีตัวอย่างอย่างน้อย 1-2 ตัวอย่าง

4.2 พจนานุกรมควรมีระบบที่จะเสนอคำในตัวอย่างให้เด่นชัด เพื่อความ
สะดวกในการศึกษา อาจด้วยการพิมพ์ตัวต่ำกว่าตัวพิมพ์อื่น ๆ ในขนาดเดียวกัน พิมพ์ตัวเอน
บาง ๆ หรืออาจจะขีดเส้นใต้ ดังตัวอย่าง

กระสัน ..... เช่น กระสันสวาท   กระสันสวาท หรือ

กระสันสวาท

4.3 พจนานุกรมควรเพิ่มเติมการเก็บตัวอย่าง คือ คำที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน พจนานุกรมจะยกตัวอย่างโดยคณะผู้จัดทำสร้างขึ้น ซึ่งมีใช้ข้อผิดพลาดแต่ประการใด แต่ถ้า คณะผู้จัดทำเก็บตัวอย่างจากวารสาร นิตยสาร หรือแหล่งอื่น ๆ ที่ทันสมัยเพิ่มขึ้น จะทำให้ ตัวอย่างในพจนานุกรมหลากหลาย

5. การเสนอคำเหมือนและคำตรงข้าม

5.1 พจนานุกรมควรจัดให้เป็นระบบและให้ความสนใจในเรื่องนี้คือ อาจ จะเสนอไว้ท้ายการเสนอความหมาย จะก่อนหรือหลังตัวอย่างก็ได้ หรืออาจจะท้ายสุดหลังจากเสนอประวัติที่มาของคำ โดยการรวบรวมคำเหมือนไว้ทั้งหมดแล้วย่อว่า "เหมือน" ส่วน ความหมายปลีกย่อยที่แตกต่างกันไป รวมทั้งการใช้คำเหมือนที่แตกต่างกันไปในั้น ต้องไปศึกษา เพิ่มเติมที่ตำแหน่งของคำนั้น ๆ เช่น

.....(เหมือน) เกี่ยวข้อง เกี่ยวเนื่อง เกี่ยวพัน

หรือจะเสนอเป็นรายการคำดังเลขก็ได้เช่นกัน

(เหมือน) เกี่ยวข้อง.....หัวพัน + (ความหมายกลาง ๆ)

+ (ตัวอย่าง อ้างอิงว่า ดูเพิ่มเติมที่คำ ๆ นั้นอีกครั้ง)

ส่วนคำตรงข้ามก็เช่นกัน ควรมีตำแหน่งให้แน่นอน อาจจะใช้เครื่องหมายวงเล็บได้เสนอไว้หลังความหมายหรือหลังตัวอย่าง จะตำแหน่งใดก็ได้ แต่สิ่งที่สำคัญ คือความสม่ำเสมอ และมีระบบ

5.2 พจนานุกรมควรนำเครื่องหมายวรรคตอนบางอย่างมาใช้เพื่อประหยัด ถ้อยคำ และเพื่อสื่อความหมายได้เร็ว เช่น เครื่องหมาย ≠ หมายถึง ตรงข้าม เช่น นอก..... ≠ ใน หรือถ้าความหมายเหมือนก็ใช้เครื่องหมายสมพล (=)

๘. การใช้เครื่องหมายวรรคตอน

๘.๑ พจนานุกรมควรใช้เครื่องหมายวรรคตอนชนิดต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ และเที่ยงตรง คือ เมื่อถึงเวลาจะต้องใช้ก็ต้องใช้ และใช้อย่างแม่นยำ แน่นนอน

๘.๒ พจนานุกรมควรเพิ่มเครื่องหมายวรรคตอนบางเครื่องหมาย เพื่อให้ทำให้การเสนอความรู้ต่าง ๆ ประหยัด สะดวกในการสื่อถึงฝ่ายผู้ศึกษา และผู้จัดทำ เช่น เครื่องหมายสัญลักษณ์ สำหรับขีดใต้คำศัพท์ในตัวอย่าง เป็นต้น

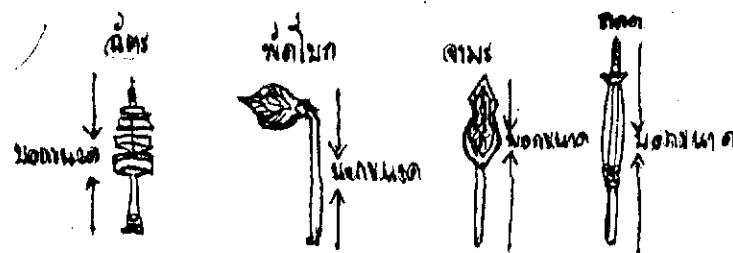
๘.๓ พจนานุกรมควรอธิบายถึงการใช้เครื่องหมายวรรคตอนว่าใช้อย่างไร การมีใด เช่น เครื่องหมายปรัศนี (?) ที่กำกับคำและความหมายบางความหมาย-- ตามลักษณะการใช้เครื่องหมายปรัศนีนี้ จะใช้เมื่อมีข้อสงสัย แต่เมื่อพิจารณาอย่างถี่ถ้วนแล้ว จึงเกิดความสงสัยว่า ความไม่แน่ใจที่พจนานุกรมเสนอไว้นั้น ไม่แน่ใจในความหมาย ในการใช้ว่ามีจริง หรือ และตัวอย่างที่คัดลอกมาไม่แน่ใจว่าถูกหรือผิด ผู้ศึกษาจะไม่สามารถรู้จากคำศัพท์เหล่านั้นเลย ทราบเพียงว่า พจนานุกรมรวบรวมคำนี้ไว้ ดังนั้น พจนานุกรมจึงควรชี้แจงถึงการใช้เครื่องหมายวรรคตอน มิเฉพาะ เครื่องหมายปรัศนีนี้

๗. อื่น ๆ เช่น รูปภาพ รูปเล่ม และการพิมพ์

๗.๑ พจนานุกรมเสนอภาพประกอบคำมากกว่าฉบับ พ.ศ. 2493 บางภาพจะจัดเสนอไว้ท้ายเล่ม และบางภาพก็จัดแทรกในรายการคำ ภาพเหล่านี้ถ้าจะให้ได้ประโยชน์ควรนำมาเสนอไว้ใกล้ ๆ กับคำศัพท์ จะวางไว้ในตำแหน่งบน ล่าง หรือข้าง ๆ คำศัพท์ก็ได้ หรือถ้าจะจัดเสนอไว้ท้ายเล่มควรมีการอ้างอิงว่า ดูภาพหน้าอะไร

๗.๒ แต่ละภาพควรมีคำอธิบายเพิ่มเติม ควรบอกขนาดที่แท้จริง บอกส่วนประกอบต่าง ๆ เป็นการให้ความรู้คำศัพท์นั้นยิ่งขึ้นไปกว่าได้ทราบความหมายประวัติที่มา และภาพที่เสนอต้องมีความชัดเจน เช่น ภาพเครื่องสูง หน้า 1๘3 ควรบอกขนาดจริง และชื่อในแต่ละภาพ ควรมีการเชื่อมโยงระหว่างภาพกับคำอธิบาย โดยการใส่หมายเลขที่ภาพ เช่น ภาพกฤตลักษณ์ และ ใต้ภาพควรระบุว่าภาพนั้นประกอบความหมายใดของคำ

ภาพกับความหมายควรสอดคล้อง คืออ่านความหมายแล้วมาดูภาพจะช่วยให้เข้าใจ คำศัพท์ยิ่งขึ้น คำศัพท์บางคำมีหลายความหมาย แต่มีรูปภาพประกอบภาพเดียว เช่น คำว่า "เชิงกราน" และระบุใต้ภาพว่า "เชิงกราน" ซึ่งก่อให้เกิดความกำกวมว่า ภาพนั้นเป็น ภาพความหมายใด ถึงแม้จะต้องอ่านความหมายก็ตาม พจนานุกรมควรระบุให้แน่ชัดลงไปว่า ภาพนั้นคือความหมายใดโดยใช้วงเล็บขยายความ เช่น "เชิงกราน (เตา)" "เชิงกราน (อริยวระ)" เป็นต้น ดังจะเสนอตัวอย่าง

เครื่องสูง

เครื่องสูง น. ของสำหรับประดับเกียรติยศ เช่น ฉัตร พัดโบก จามร กลด

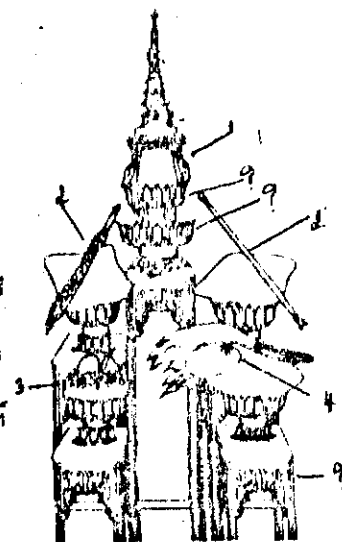
(กลิ้งกลตกลิ้งใช้)

กกุธภัณฑ์ [กะกุตทะ-] น. เครื่องหมายความเป็น

พระราชาธิบดี ตามที่แสดงไว้ในบรมราชาภิเษก

ร. 7 คือ

1. พระมหาพิชัยมงกุฏ 2. พระแสงขรรค์ชัยศรี
3. ธาปพระกร 4. วาลวิชนี (พัดกับแฉ่งจามรี)
5. ฉลองพระบาทรวมเรียกว่า เบญจราชกกุธภัณฑ์

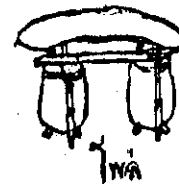
เบญจราชกกุธภัณฑ์

"โพลี น. ภาพยนตร์สำหรับใส่น้ำหรือข่าวสาร,

ว่าชนะสำหรับใส่สิ่งของหาบหามเดินทาง"

(มองภาพแล้วนึกไม่ออกสื่อความไต่ถาม และเมื่อกลับ

ไปดูที่ครู, ก็ไม่มีภาพประกอบ ปรากฏแต่คำอธิบาย)

(ภาพเชิงกรรม หน้า 273 เมื่ออ่านคำจำกัดความและพิจารณาภาพแล้ว ความเข้าใจก็ยัง

ไม่กระจ่างเท่าที่ควร) ดังรูป

.....เชิงกรรม น. เค้าไฟปั้นด้วยดินยกตั้งได้

มีฐานสำหรับวางหิน; เรียก.....

โงม

7.3 พจนานุกรมควรมีจำนวนภาพให้มากกว่าที่จัดทำไว้

8. การให้ความหมาย

8.1 พจนานุกรมควรสอดแทรกความรู้ที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

เช่นความรู้รอบตัว ความรู้เพื่อชีวิต ถึงจะมีผู้กล่าวว่า จะกลายเป็นสารานุกรมไปแต่ขัดกันระหว่างความรู้สำหรับสารานุกรมและความรู้สำหรับพจนานุกรมนั้นยากที่จะกำหนด ดังเช่นคำว่า "พจนานุกรม" ผู้บริโภคอาจใช้อย่างอื่นแทนพจนานุกรมได้ ผู้ศึกษานอกจากจะได้ความรู้ทางภาษาแล้ว ยังได้ความรู้ทางการดำรงชีวิตด้วย ซึ่งบางคำพจนานุกรมแทรกไว้บ้างแต่น้อย บอกอย่างรวบรัดกว้าง ๆ เช่น

แกมมา..... ใช้ประโยชน์ในการแพทย์ รักษาโรคมะเร็ง และใน
การเกษตร

ตะกั่ว..... สำหรับวางเทียนอบหรือเผากำยาน เมื่อเวลาอบน้ำ
ทำน้าอบไทย เป็นต้น หรือใช้ใส่น้ำมันตามไฟต่างตะเกียง

ดินประสิว..... สำหรับทำดินปืน

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2525)

8.2 การให้ความหมายบางคำไม่ช่วยไขความแต่ประการใด เช่นกล่าวว่า
พืชชนิดหนึ่ง สัตว์ชนิดหนึ่ง เครื่องมือชนิดหนึ่ง ขนชนิดหนึ่ง การให้ความหมายเช่นนี้ สั้น
และกะทัดรัดเกินไป ซึ่งยังคงมีปรากฏในพจนานุกรมฉบับปัจจุบันนี้อยู่

8.3 คำบางคำที่เป็นศัพท์ทางวิชาการแต่ปัจจุบันใช้จนเป็นคำสามัญ
พจนานุกรมยังคงจะให้ความหมายทางวิชาการอยู่ และบางคำจัดเสนอทั้ง 2 อย่าง คือทั้ง
ความหมายทั่วไป และความหมายวิชาการ เช่น

ออกซิเจน น. ธาตุลำดับที่ 8 สัญลักษณ์ O เป็นแก๊สที่ปนอยู่ในอากาศ
ประมาณร้อยละ 20 โดยปริมาตร ไม่มีสี ไม่มีกลิ่น ไม่มีรส ไม่ติด
ไฟ แต่ช่วยให้ไฟติด มีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการหายใจ และการ
เผาไหม้ เป็นต้น ใช้จุดกับแก๊สอะเซทิลีน เพื่อเชื่อมหรือตัดโลหะ
ในทางแพทย์ ช่วยการหายใจของคนไข้.....

นีออน น. ธาตุลำดับที่ 10 สัญลักษณ์ Ne เป็นแก๊สเฉื่อยมีปรากฏเพียง
1 ใน 55,000 ส่วนในบรรยากาศ .....; (ปาก) เรียกหลอด
ไฟเรืองแสงที่ให้ความสว่างหรือโฆษณาว่าหลอดนีออน

ตามหลักของการจัดทำพจนานุกรม สกุตตา (Zgusta, 1971 : 150) กล่าวว่า
ว่า คำวิชาการที่ใช้กันแพร่หลายแล้วไม่ควรให้ความหมายในเชิงวิชาการ ควรให้ความหมาย
สามัญทั่ว ๆ ไปที่สาธารณชนนิยมใช้กันและสอดคล้องกับความรู้ในชีวิตประจำวันจะดีมากโดยหลักการ

กล่าวไว้เช่นนั้น ครั้นปฏิบัติจริง ๆ ไม่ว่าจะเป็นพจนานุกรมไทย
 ไว้เสมอ เช่น The American Heritage Dictionary ของ
 ปราศจากสี ประกอบด้วยไฮโดรเจน 2 ส่วน ออกซิเจน 1 ส่วน มี
 จุดเยือกแข็งที่ $0^{\circ}\text{C}(32^{\circ}\text{F})$ จุดเดือด $100^{\circ}\text{C}(32^{\circ}\text{F})$ ความถ่วงจำเพาะ 1.0000
 (4°C) มีน้ำหนัก 8.88 ปอนด์ต่อแกลลอน (Morris, 1969 : 1447) The College
 Dictionary ก็ให้ความหมายไว้เช่นกันใน The American Heritage Dictionary
 แต่จะเพิ่มที่ช่วงน้ำหนักโดยจะแจกแจงละเอียดว่ามีไฮโดรเจน 11.188% และออกซิเจน
 88.812% The World Book Dictionary ก็เช่นเดียวกัน ยกเว้นการให้ความหมายใน
 Webster's New World เสนอเพียงว่า เป็นของเหลวไม่มีสี เช่น น้ำในลำคลอง, ทะเล
 สาบ มหาสมุทร ต่อจากนั้นจึงเป็นความหมายอื่นที่แยกออกไป มีข้อที่น่าสังเกตคือ พจนานุกรม
 ต่างภาษา จะอธิบายตามหลักวิชาการหลังจากอธิบายกว้าง ๆ ว่า "เป็นของเหลว" แล้ว
 ครั้นมาพิจารณาการให้ความหมาย คำว่า "น้ำ" ในพจนานุกรมไทย เช่น ฉบับของ เปื้อง
 ณ นคร มานิต มานิตเจริญ และฉบับราชบัณฑิตยสถาน ปรากฏว่า 2 ฉบับแรกไม่กล่าวถึง
 ความรู้เฉพาะวิชาโดยจะเน้นว่า เป็นของเหลวอยู่ที่ใด และมีประโยชน์อย่างใดบ้าง ส่วน
 ฉบับหลังก็ราชบัณฑิตยสถานจะกล่าวถึงความหมายทางวิชาการเป็นความหมายแรกคือ สาร
 ประกอบซึ่งมีองค์ประกอบเป็นธาตุไฮโดรเจน และออกซิเจน ในอัตราส่วน 1 : 8 โดยน้ำ
 หนักเมื่อบริสุทธิ์ มีลักษณะเป็นของเหลว สี ไม่มีสี กลิ่น รส มีประโยชน์มาก เช่น ใช้ดื่ม
 ชำระล้างสิ่งสกปรก. . . . (ราชบัณฑิตยสถาน 2525 : 434) จะเห็นได้ว่า การให้ความ
 หมายจะเหมือนกันด้วยเนื้อหาและวิธีการ ต่างเพียงการจัดเรียงว่าจะเสนอความหมายใด
 ก่อนหลังเท่านั้น สกฤสตา เสนอว่าควรจะอธิบาย "a liquid as in river, lake
 and oceans :

the liquid that when pure consists of an oxide of hydrogen
 H_2O " (Zgusta, 1971 : 105)

ดังนั้น พอจะสรุปได้ว่า หลักการและการกระทำนั้น มักจะขัดแย้งกัน อยู่บ้าง ซึ่งมีข้อผิดพลาดหรือข้อเสียหายแต่ประการใด เพียงว่าเป็นการกระทำที่ทำตาม กฎเกณฑ์ มิได้เท่านั้นเอง แต่ผู้จัดทำก็มีความพยายามที่นำมาประยุกต์ ประสมประสานให้มี คุณค่า ด้วยการนำมาเสนอรวมไว้ในที่เดียวกัน ซึ่งก็เป็นความคิดที่ดีอีกความคิดหนึ่ง

๘.4 การใช้ภาษาในการอธิบายความหมายและความรู้อื่น ๆ ควรเป็นภาษา ที่คนส่วนใหญ่ใช้ พจนานุกรมเป็นแหล่งบันทึกความรู้ทางภาษา แต่อธิบายด้วย ภาษาที่ไม่เหมาะสมนัก เช่น

ชำเลา ว.... (ใช้แก่ปลา) ช่างาย.... (ใช้แก่เวลา)

เชื่อง..... (ใช้แก่สัตว์) พลิกกระเป๋.... (ใช้แก่การพนัน)

"แก่" ในที่นี้ควรเป็น "กับ" หรือ "สำหรับ" จะเหมาะสมกว่า

บทที่ ๑

สรุปผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผล

จากการวิเคราะห์พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ตามจุดมุ่งหมายที่ว่า เพื่อวิเคราะห์การจัดทำพจนานุกรมในด้านการรวบรวมคำ การเสนออักษรวิธี การเสนอเสียงอ่าน การเสนอประวัติที่มาของคำ การเสนอตัวอย่าง การเสนอคำเหมือน คำตรงข้าม การใช้เครื่องหมายวรรคตอน และอื่น ๆ เช่น รูปภาค รูปเล่ม และการพิมพ์ วิเคราะห์การให้ความหมายคำที่บอกลักษณะของคำที่ใช้เฉพาะ พร้อมกับเปรียบเทียบการให้ความหมายของคำศัพท์ที่มีการอ้างอิงถึงกัน และประเมินค่าของพจนานุกรม โดยดำเนินการตามขั้นตอน และวิธีการที่กำหนดไว้ข้างต้น ผลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าสามารถสรุปได้ว่า

1. การรวบรวม แยกพิจารณาเป็น ๒ หัวข้อคือ

1.1 การเก็บคำ พจนานุกรมเก็บคำไว้ทั้งสิ้น ๓๑,๐๒๐ คำ ซึ่งแจกแจงให้ละเอียดโดยมีหลักในการพิจารณาอยู่ ๓ ประการคือ

1.1.1 พิจารณาจากการใช้คำ ว่าคำเหล่านั้นใช้ในที่ใดบ้างตามที่พจนานุกรมระบุไว้ เช่น ใช้เป็นคำโบราณ คำที่ใช้เฉพาะในหนังสือ ซึ่งปรากฏว่า คำที่พจนานุกรมไม่ระบุแหล่งที่มา ๒๑,๑๗๔ คำ คำที่ใช้เฉพาะในหนังสือ ๗๘๘ คำ คำที่เป็นสำนวน ๑๔๑ คำ คำที่ใช้ในบทร้อยกรอง ๑๑๑ คำ คำโบราณ ๑๒๑ คำ คำที่เป็นภาษาเฉพาะถิ่น ๔๒๑ คำ คำที่เป็นภาษาปาก ๔๒๑ คำ คำเฉพาะวิชา ๓๗๑ คำ โดยแยกเป็น ศัพท์เกี่ยวกับกฎหมาย ๑๑๑ คำ ศัพท์เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ ๑๓๔ คำ ศัพท์ที่ใช้ในไวยากรณ์ ๓๑ คำ ศัพท์ที่ใช้ในโหราศาสตร์ ๒๑ คำ ศัพท์ที่ใช้ในภูมิศาสตร์ ๑๒ คำ ศัพท์ที่ใช้ในปรัชญา ๔ คำ ศัพท์เกี่ยวกับการเมือง ๑๑ คำ ศัพท์ที่ใช้ในอุตุนิยมวิทยา ๒ คำ ศัพท์ที่ใช้ในสังคมศาสตร์ ๒ คำ ศัพท์ที่ใช้ในเศรษฐศาสตร์ ๓ คำ ศัพท์ที่ใช้ในกีฬา ศัพท์การศึกษา ศัพท์ที่ใช้ในศิลปะ ศัพท์อันพิสดาร อย่างละ ๑ คำ และศัพท์ที่ใช้ในศิลปะวรรณคดี และศัพท์ที่ใช้ในปรัชญา ๑ คำ ศัพท์ที่ใช้ในราชาศัพท์ ๑๑๐ คำ คำที่เลิกใช้ ๒๑ คำ

1.1.2 พิจารณาจากที่มาของคำ พบว่า คำที่ไม่ระบุที่มา 22,731 คำ คำจากภาษาบาลี - สันสกฤต 3,356 คำ คำจากภาษาบาลี 1,783 คำ คำจากภาษาสันสกฤต 1,368 คำ คำจากภาษาอังกฤษ 723 คำ คำจากภาษาอื่นต่าง ๆ 306 คำ คำจากภาษาสันสกฤต คำจากภาษาชวา 133 คำ คำจากภาษาจีน 107 คำ คำจากภาษามลายู 30 คำ คำจากภาษาตะเลง 13 คำ คำจากภาษาฝรั่งเศส 13 คำ คำจากภาษาทมิฬ 6 คำ คำจากภาษาเปอร์เซีย 7 คำ คำจากภาษาโปรตุเกส 4 คำ คำจากภาษาฮินดู สดามี 3 คำ คำจากภาษาเบงกอลีและจากภาษาฮินดู อย่างละ 3 คำ คำจากภาษาพม่า 2 คำ ภาษามอญ และภาษาอาหรับ อย่างละ 1 คำ

1.1.3 พิจารณาจากจำนวนคำในแต่ละอักษรที่ขึ้นต้นคำศัพท์ทั้ง 44 ตัว โดยแยกเป็น 2 ประเด็น คือ

1.1.3.1 พิจารณาจำนวนคำในแต่ละอักษรเฉพาะคำตั้ง พบว่าคำศัพท์ที่เป็นคำตั้งทั้งหมด 17,977 คำ สรุปได้ว่าคำศัพท์ที่ใช้ "ก" ขึ้นต้นจะมีมากถึง 2,204 คำ คำที่ใช้ตัวอักษรน้อยคือ "ฎ" มีเพียง 1 คำ และตัวอักษรที่ไม่มีคำใช้ในภาษา คือ ฏ ฐ ท ษ ฒ พ

1.1.3.2 พิจารณาจำนวนคำในแต่ละอักษรเฉพาะคำย่อซึ่งมีทั้งหมด 13,643 คำ โดยคำย่อที่ใช้ "ก" ขึ้นต้นจะมีมากถึง 1,117 คำ คำย่อที่ใช้ "ฌ ฎ" ขึ้นต้นมีอย่างละ 2 คำ และคำที่ขึ้นต้นด้วย "ฎ ฏ ท ษ" จะไม่มีคำย่อ

คำในพจนานุกรมฉบับนี้ที่ใช้อักษร "ก" ขึ้นต้นคำ จะมีจำนวนคำทั้งสิ้น 3,321 คำ อักษร "ส" 2,307 คำ อักษร "อ" 2,050 คำ และที่มีจำนวนคำน้อยกว่า 10 คำ คืออักษร ฌ ฎ ท ฎ ฏ

1.2 การจัดคำ ทั้งคำตั้งและคำย่อ จะจัดเรียงตามลำดับอักษร โดยยึดพยัญชนะ สระ และวรรณยุกต์ ตามลำดับ ส่วนการจัดเรียงคำย่อจะมีบางรายการคำที่จัดแตกต่างกัน คือยึดเนื้อหาเป็นสำคัญ ซึ่งมีลักษณะดังนี้ คือ

1.2.1 เนื้อหาในรายการคำทั้งหมด เป็นเรื่องเดียวกันโดยตลอด การเสนอเป็นระบบ คือยังคงเรียงตามลำดับอักษร แต่ไม่ให้ความสำคัญเรื่องชนิดของคำ ตัวอย่าง ประวัติที่มา จะมุ่งที่ความหมายเท่านั้น

1.2.2 อธิบายเนื้อหาเช่นเดียวกับข้อต้น แต่ไม่คำนึงถึงการจัดเรียงคำ ว่าคำใดจะมาก่อนหรือหลัง

1.2.3 อธิบายไปตามเนื้อหาแต่ละส่วนต่างจากข้อ 1.2.2 จัดเนื้อหาเป็น กลุ่มกว้าง ๆ ก่อนในแต่ละกลุ่มไม่จัดเรียงตามลำดับอักษร

1.2.4 ใช้วิธีผสมหลาย ๆ วิธีเข้าด้วยกัน คือในช่วงต้น จะอธิบายตาม เนื้อหา มีการจัดเรียงตามลำดับอักษร จะเริ่มจัดเรียงในช่วงท้ายรายการคำ และช่วงต้นจัด ตามลำดับอักษรคล้ายข้อแรกแต่ตอนท้ายรายการคำจะเริ่มจัดเรียงคำตามอักษรใหม่ ซึ่งในช่วง นี้จะเสนอความรู้เรื่องชนิดคำ ความหมาย ตัวอย่าง

พจนานุกรมมีวิธีการจัดคำย่อไว้ในกลุ่มคำดังดังนี้ คือ

1. ความหมายของคำย่อมีเค้าความหมายของคำตั้ง
2. ความหมายของคำย่อไม่มีเค้าความหมายของคำตั้ง ซึ่งมีจำนวนน้อย
3. ความหมายของคำย่อเป็นชนิดย่อยของความหมายคำตั้ง
4. แบบผสมคือ ความหมายของคำย่อมีเค้าและไม่มี เค้าของคำตั้งและ ความหมายของคำย่อมีเค้า และเป็นชนิดย่อยของคำตั้ง

2. การเสนออักษรวิธี พจนานุกรมเสนออักษรวิธีที่สามารถเขียนได้มากกว่า 1 รูป ดังนี้

2.1 อักษรวิธีแต่ละรูปต่างก็เสนอเป็นตั้ง และเชื่อมโยงให้เห็นได้ด้วยการ อ้างอิงในตำแหน่งของการให้ความหมาย

2.2 เสนออักษรวิธีอีกรูปหนึ่งโดยการให้ความหมายซึ่งต่างจากข้อ 2.1 คือ พจนานุกรมจะบอกชนิดของคำ

2.3 เสนออักษรวิธีทั้ง 2 รูป พร้อมกันในตำแหน่งคำตั้งและคำย่อ โดยมี เครื่องหมายจุลภาค (.) คั่น

2.4 เสนออักษรวิธีอีกรูปหลังจากอธิบายความหมาย พร้อมกับระบุอย่างชัด - เจนว่า "เขียนเป็น.....ก็ได้, ก็มี, ก็เรียก"

2.5. เสนออักษรวิธีอีกรูปด้วยการอ้างอิงต่อจากความหมายและตัวอย่างโดยมีคำว่า กั๊ว กั๊ว กั๊ว กั๊ว กั๊ว กั๊ว อักษรวิธีที่เสนอไว้ การเสนออักษรวิธีแต่ละวิธี ไม่มีหลักเกณฑ์แน่นอนว่าเมื่อใดจะใช้วิธีใด

3. การเสนอเสียงอ่าน จะพิจารณา 2 ประเด็นคือ

3.1 วิธีการเสนอเสียงอ่าน จะเสนอด้วยอักษรวิธีปกติ โดยใช้เครื่องหมายมหัพภาค (.) กำกับคำที่ออกเสียงควบกล้ำ คำที่ออกเสียงเหมือนมี "ท" นำตัวอักษรที่ใช้ถ่ายเสียง จะเหมือนกับรูปที่เขียนยกเว้นบางตัว คือ "ข" เมื่อถ่ายเสียงจะใช้ "ค" "ฌ" (ช) ญ (ย) ฎ (ด) ฏ (ต) ฐ (ถ) ท (ถ) ฌ (น) ทร (ช) ช (จ) ฌ (พ) ฤ (ร) ฌ (ส) ส่วนเสียงของตัวสะกดก็จะบันทึกตามทีออกเสียงซึ่งจะอยู่ในมาตราทั้ง 6 มาตรา

3.2 ตำแหน่งของการเสนอเสียงอ่านในคำศัพท์ จะแยกเป็น

3.2.1 เสนอเสียงอ่านทั้งคำ

3.2.2 เสนอเสียงอ่านเพียงบางส่วน คือจะเสนอเฉพาะส่วนหน้า

ส่วนกลาง และส่วนท้าย ของคำ

4. การเสนอประวัติที่มาของคำ จะเสนอไว้ภายในวงเล็บต่อการเสนอความหมายและตัวอย่าง โดยจะบอกถึงภาษาเดิม คำเดิม ออกเสียง เดิม ความหมายเดิม และตัวอย่างเพื่อความเข้าใจจึงแยกพิจารณาเป็น 3 ข้อคือ

4.1 คำที่ทราบที่มาแน่นอน พจนานุกรมจะเสนอดังนี้

4.1.1 บอกภาษาเดิมที่นำมาใช้

4.1.2 บอกภาษาเดิม รูปคำเดิมก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลง

4.1.3 บอกภาษาเดิม และความหมาย เดิม

4.1.4 บอกภาษาเดิม รูปคำเดิม และความหมาย เดิม

4.2 คำที่สันนิษฐานที่มาโดยใช้คำว่า "เทียบ" "สันนิษฐาน" หรือ "อาจมาจาก" พจนานุกรมจะบอกรายละเอียดดังนี้คือ

4.2.1 บอกภาษาเดิมที่นำมาเทียบเคียงและรูปคำเดิม

4.2.2 บอกภาษาเดิม รูปคำเดิม และความหมาย เดิม

4.3 อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงรูปคำ จะแยกเป็น 2 หัวข้อคือ

4.3.1 อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงว่าเกิดจากการแผลง การตัด การเลื่อน การกร่อน พจนานุกรมจะจัดเรียงด้วยการบอกถึงวิธีการเปลี่ยนแปลง และรูปคำเดิมก่อนการเปลี่ยนแปลง ซึ่งจะเสนอไว้ในวงเล็บหน้า และท้ายความหมาย ถ้าอยู่ต้นจะเสนอไว้ก่อนชนิดของคำ หลังอักษรวิธ และคำที่บอกลักษณะที่ใช้เฉพาะ การเสนอในตำแหน่งนี้มีการเสนอที่ต่างไปอีก คือ ถ้าไม่จัดไว้ในวงเล็บจะไม่มี การเสนอความหมายสิ่งที่เสนอต่อมาเป็น ตัวอย่าง (จะมีหรือไม่มีก็ได้)

4.3.2 อธิบายการสร้างคำจะอยู่ในตำแหน่งท้ายสุดรายการคำ หลังการเสนอความหมายวิธีที่เสนอไว้จะเป็นการสมาส และสนธิ เท่านั้น โดยจะเสนอรายละเอียดดังนี้

4.3.2.1 บอกภาษาเดิม รูปคำเดิม และแสดงขบวนการสร้างคำ

4.3.2.2 บอกภาษาเดิม รูปคำเดิม แสดงขบวนการสร้างคำและความหมายเดิม

5. การเสนอตัวอย่างในพจนานุกรม จะพิจารณาถึงประเด็นต่อไปนี้ คือ

5.1 จุดมุ่งหมายในการเสนอตัวอย่าง คือ เพื่ออธิบายความหมายให้เข้าใจ และเพื่อการใช้คำได้เหมาะสม เป็นทำนอง ให้พิจารณาว่าความหมายที่เสนอไว้นั้นสอดคล้องกับบริบท หรืออาศัยบริบทเป็นหลัก และเพื่อยืนยันว่าคำนั้นมีการใช้จริง จุดมุ่งหมายทั้ง 2 ประเด็นไม่สามารถจะแยกกันได้อย่างเด็ดขาด

5.2 ประเภทของตัวอย่าง มีทั้งร้อยแก้ว และร้อยกรอง ร้อยกรองจะมีทั้งประเภทโคลง กลอน ร่าย ฉันท์ กาพย์ อาจจะเสนอทั้งบท 3 วรรค 2 วรรค หรือ 1 วรรคก็มี ส่วนร้อยแก้วก็จะเสนอเป็นวลี และประโยค ซึ่งประโยคนั้นจะมีทั้งประโยคเดี่ยว และประโยครวมที่ง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน จำนวนตัวอย่างในแต่ละความมีตั้งแต่ 1 ตัวอย่าง ถึง 6 ตัวอย่าง ในขณะที่เดียวกันบางความหมายก็ไม่มีตัวอย่าง สรุปแล้วมีเพียง 12.17% เท่านั้น

คำที่เสนอตัวอย่างทั้งร้อยแก้วและร้อยกรองมีจำนวนน้อยมาก โดยส่วนใหญ่จะเป็นประเภทร้อยแก้ว และถ้าเป็นร้อยกรอง ก็จะนำมาจากแหล่งอ้างอิงต่าง ๆ ที่ใช้มากที่สุด คือมหาชาติคำหลวง น้อยที่สุดมีถึง 107 เล่ม คือหนึ่งเล่มต่อหนึ่งคำ

รูปแบบในการเสนอตัวอย่างที่นำมาจากแหล่งอ้างอิง จะเสนอโดยยึดหลักที่ว่า แหล่งอ้างอิงหนึ่งแหล่งต่อตัวอย่าง 1 ตัวอย่าง จะได้ดังนี้

1. ความหมาย + ตัวอย่าง + ตัวอย่าง..... + ระบุแหล่งอ้างอิง และ
ความหมาย + ตัวอย่าง + ระบุแหล่งอ้างอิง + ตัวอย่าง+ แหล่งอ้างอิง
2. ความหมาย + ตัวอย่าง + ระบุแหล่งอ้างอิงมากกว่าจำนวนตัวอย่างที่เสนอไว้
3. ความหมาย + ตัวอย่าง + ระบุแหล่งอ้างอิง (.) (:) ความหมาย +
ตัวอย่าง + ระบุแหล่งอ้างอิง

สำหรับตัวอย่างที่ไม่ระบุแหล่งอ้างอิงก็จะวางตำแหน่งเช่นเดียวกัน บางตัวอย่างจะมีคำอธิบายเพิ่มเติมด้วยการใช้คำว่า "ว่า" "คือ" หรือ เครื่องหมายสมมูล = เชื่อมระหว่างตัวอย่างและคำอธิบาย พจนานุกรมจะเสนอด้วยรูปแบบใดกับคำไหน ไม่มีกฎเกณฑ์แน่นอน ที่แน่นอนสำหรับการเสนอตัวอย่างในพจนานุกรมคือ ตำแหน่งหลังการเสนอตัวอย่างความหมาย

6. การเสนอคำเหมือน ในพจนานุกรมมี 3 ประการคือ

- 6.1 เสนอรวม เป็นกลุ่มในตำแหน่งที่เสนอคำศัพท์
- 6.2 เสนอเป็นความหมายของคำศัพท์
- 6.3 เสนอด้วยการอ้างอิงท้ายคำอธิบาย

คำตรงข้ามจะเสนอไว้ด้รดับกัน 2 วิธี คือบอกตรง ๆ และบอกทางอ้อม

7. การใช้เครื่องหมายวรรคตอนในพจนานุกรม โดยแยกเป็น 2 ประเด็นคือ

- 7.1 การใช้เครื่องหมายวรรคตอนในพจนานุกรม จะใช้ถึง 12 ชนิด โดยเริ่มมีระบบที่แน่นอน แต่ก็ยังมีบางตำแหน่งที่ใช้ผิดพลาดไป
- 7.2 เปรียบเทียบการใช้เครื่องหมายวรรคตอนในพจนานุกรม กับหลักการใช้

เครื่องหมายวรรคตอน ปรากฏว่าจะใช้ตามหลักเกณฑ์ดังกล่าว และที่ประยุกต์มาก็มีเช่นกัน

๘. พิจารณาเรื่องอื่น ๆ นอกจากที่กล่าวข้างต้น คือ

ภาพประกอบ พจนานุกรมมีภาพทั้งหมด 241 ภาพ โดยประกอบในคำและรวบรวมไว้ท้ายเล่ม ซึ่งมีทั้งภาพถ่ายเส้น และภาพเหมือน เฉพาะภาพเหมือนจะเป็นภาพสี

รูปเล่ม เป็นหนังสือขนาด ๑๑๐ หน้า (เฉพาะที่มีคำศัพท์ไม่รวมสารบัญ คำชี้แจง และภาพ)

การพิมพ์ มี 2 ขนาด คือ ขนาด 10.5 พอยต์ และ 12 พอยต์ พิมพ์ด้วย I.B.M. ระบบ microcomputer ลักษณะอักษรสม่ำเสมอ ชัดเจน ไม่เลือน

การให้ความหมายในพจนานุกรม โดยพิจารณาถึง

1. การให้ความหมายคำที่นอกลักษณะของคำที่ใช้เฉพาะปรากฏว่า คำโบราณจะเสนอไว้ 7 วิธี คำที่เลิกใช้ 2 วิธี คำที่ใช้เฉพาะในหนังสือ ๑ วิธี คำที่เป็นสำนวน 4 วิธี คำที่เป็นภาษาปาก ๑ วิธี คำที่เป็นภาษาเฉพาะถิ่น ๑ วิธี คำที่ใช้ในราชาศัพท์ 2 วิธี คำที่ใช้ในบทร้อยกรอง ๑ วิธี และคำเฉพาะวิชาการ 2 วิธี โดยสรุปแล้ววิธีการให้ความหมายของคำที่นอกลักษณะของคำที่ใช้เฉพาะมีทั้งหมด 1๑ วิธี วิธีที่ใช้มากที่สุดคือ คำอธิบายคำเหมือน และที่ใช้น้อยซึ่งปรากฏครั้งเดียว คือ เสนอการเปลี่ยนแปลงคำ เสนอด้วยวิธีคล้ายคำเหมือนแต่เดิม "การ" และ "ความ" และเสนอความหมายโดยนัย ด้วยการให้คำว่า "โดยปริยาย" ผลจากการวิเคราะห์ทำให้ทราบว่าคำแต่ละชนิดจะใช้หลายวิธีตั้งแต่ 2 วิธี จนถึง ๑๑ วิธี คำที่ใช้เพียง 2 วิธี คือคำที่เลิกใช้ คำที่ใช้ในราชาศัพท์ และคำเฉพาะวิชาการ คำที่เสนอความหมายถึง ๑๑ วิธี คือคำที่เป็นภาษาปาก

๒. เปรียบเทียบการให้ความหมายของคำที่มีการอ้างอิง โดยใช้คำแรกทีปรากฏเป็นหลักในการเปรียบเทียบพบว่า พจนานุกรมใช้ 2 วิธี คือ

๒.1 การซ้ำ จะซ้ำอยู่ 4 แบบคือ ซ้ำเนื้อความ ซ้ำทั้งเนื้อความ และการใช้ซ้ำ โดยการนำคำที่มีการอ้างอิงมาเสนอ และซ้ำคล้ายวิธีที่ 3 แต่เพิ่มการซ้ำเนื้อความ

2.2 การเปลี่ยนแปลง จะมีลักษณะที่ต่างกันไป 5 แบบ คือการเพิ่ม การตัด การสับ ความต่าง (คำที่มีการอ้างอิงถึงกันจะมีรายละเอียดของความหมายต่างไป แต่ยังมีเค้าของความหมายว่าอยู่ในเรื่องเดียวกัน) และการผสม (จะใช้เฉพาะการอ้างอิงที่เป็นกลุ่มตั้งแต่ 3 คำขึ้นไป จะใช้หลาย ๆ วิธี และต่างวิธีจะใช้เฉพาะคำ)

การประเมินค่าของพจนานุกรม

การพิจารณาว่า พจนานุกรมฉบับนี้มีข้อดี ข้อบกพร่อง และข้อเสนอแนะประการใด ดังแจกแจงคือ

ข้อดีและข้อบกพร่องในพจนานุกรม คือ

1. การรวบรวมคำ มีข้อดี คือ เริ่มเก็บคำเฉพาะกลุ่ม เก็บการใช้คำ บอกสรรพนาม ให้ความรู้ต่อจากอธิบายความหมาย และให้ความรู้เพิ่มเติมนอกเหนือจากความรู้เรื่องคำ คือความเชื่อ ส่วนข้อบกพร่องคือ เก็บคำไว้น้อย ไม่ควรเก็บคำที่เป็นเพียงส่วนของคำ เสนอคำไม่ได้ เฉพาะในหน้าบัญชีอักษรย่อที่ใช้ในพจนานุกรม ไม่ครบตามที่เสนอไว้จริง และไม่มีคำแนะนำเสมอในการระบุลักษณะของคำ

ในเรื่องการจัดคำ คือไม่รอบคอบในการเสนอคำ มีลักษณะขัดแย้งระหว่างหลักการจัดทำที่ตึงไว้กับการปฏิบัติ และไม่มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอนในการจำคำที่เคยเสนอแล้ว

2. การเสนออักษรวิธี มีข้อดีคือเสนอเสียงอ่านที่สามารถเขียนได้มากกว่า 1 อย่าง ไว้หลายวิธี

3. การเสนอเสียงอ่าน มีข้อดีคือเสนอเสียงอ่านที่ออกเสียงได้มากกว่า 1 อย่าง มีตำแหน่งการเสนอที่แน่นอน ข้อบกพร่องคือ เสนอเสียงอ่านไม่หมดทุกคำ และบางคำเสนอเสียงอ่านที่สังคม นิยมใช้น้อย

4. การเสนอประวัติที่มาของคำ มีข้อที่น่ายกย่องคือ เสนอได้อย่างสม่ำเสมอ มีตำแหน่งที่แน่นอน ข้อบกพร่องก็คือ มีจำนวนน้อยไป ทั้ง ๆ ที่บางคำบอกได้ มีการเสนอรายละเอียดที่ซ้ำซ้อน

5. การเสนอตัวอย่างการใช้คำ มีข้อดีคือเสนอตัวอย่างได้สอดคล้องกับลักษณะการใช้เฉพาะของคำ มีตำแหน่งที่แน่นอน ขยายความ เข้าใจตัวอย่างด้วยการอธิบาย ตัวอย่างประเภทคัดลอกนำมาจากแหล่งหลาย ๆ แหล่ง ส่วนข้อบกพร่องคือมีตัวอย่างน้อยไป มีการเสนอตัวอย่างซ้ำ คำในตัวอย่างกับคำที่เป็นคำตั้งหรือคำย่อยเขียนต่างกัน และตัวอย่างมีการดัดแปลงโดยการเปลี่ยนคำในตัวอย่าง แต่รายละเอียดคงเดิมแล้วนำไปเสนอซ้ำ

6. การเสนอคำเหมือนคำตรงข้าม มีข้อดีที่น่าพิจารณาคือ เริ่มเห็นความสำคัญโดยการแทรกไว้ในบางตอน ดังนั้น ข้อบกพร่องจึงต้องกล่าวว่า เสนอไว้น้อย และไม่มีระบบการเสนอที่แน่นอน

7. การใช้เครื่องหมายวรรคตอนในพจนานุกรม มีข้อดีคือ สามารถนำมาใช้ได้ถึง 12 ชนิด และยังประโยชน์ให้กับผู้ศึกษาตลอดถึงผู้จัดทำ ข้อบกพร่องก็คือ เครื่องหมายวรรคตอนบางชนิดใช้ได้ไม่สม่ำเสมอ คือในตำแหน่งที่นำมาตลอดกลับไม่ใช่

8. ส่วนประกอบอื่น ๆ เช่น ภาพประกอบ มีความชัดเจนดี มีการนำภาพประกอบประกอบส่วนในเรื่องรูปเล่มและการพิมพ์ ก็ชัดเจน มีการผิดพลาดบ้าง ข้อที่ควรจะต้องแก้ไขก็มีอยู่เพียง 2 ประการคือ จำนวนภาพน้อยไป ภาพที่เสนอไว้ท้ายเล่มควรประกอบคำจะดีกว่า และถ้าจะเสนอไว้ท้ายเล่มควรมีการอ้างอิง

9. การให้ความหมายคำที่บอกลักษณะที่ใช้เฉพาะ สามารถใช้ได้เหมาะสมกับลักษณะของคำ และเสนอไว้ถึง 13 วิธี สิ่งที่บกพร่องคือ คำที่มีการอ้างอิงถึงกัน บางคำพจนานุกรมก็เสนอ บางคำก็ไม่เสนอ และบางคำความหมายของคำที่มีการอ้างอิงถึงกันไม่ตรงกัน

ข้อเสนอแนะสำหรับพจนานุกรม

1. ควรมีการเพิ่มจำนวนคำ จำนวนตัวอย่าง จำนวนการเสนอประวัติที่มา จำนวนภาพ และการใช้เครื่องหมายวรรคตอน สำหรับบอกคำเหมือนและคำตรงข้าม

2. ควรนำวิธีการอ้างอิงมาใช้ในการเสนอสิ่งที่สามารถเชื่อมโยงเพื่อหลีกเลี่ยงความซ้ำซาก

3. ควรหาวิธีการถ่ายเสียงอ่านที่มีประสิทธิภาพด้วยการนำหลักภาษาศาสตร์ และ นำวรรณยุกต์มาใช้ . . .

4. ควรเสนอคำศัพท์ในตัวอย่างให้เด่นชัดด้วยการขีดเส้นใต้หรือใช้ระบบพิมพ์
5. จัดระบบการเสนอคำเหมือนและคำตรงข้ามให้แน่นอน และ เสนออย่างสม่ำเสมอ
6. ในการเสนอภาพ ควรให้ความรู้เกี่ยวกับภาพในเรื่องของขนาดที่แท้จริง ส่วนประกอบอื่น ๆ คือนอกจากจะเห็นภาพแล้วยังได้ความรู้จากภาพอีก นอกจากนั้นภาพกับคำอธิบาย ควรสอดคล้องกัน และภาพควรเสนอไว้ใกล้กับคำ
7. การเสนอความหมายในพจนานุกรม ควรสอดคล้องความรู้อื่น ๆ และควรเป็น ตัวอย่างในเรื่องของการใช้ภาษา

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการปรับปรุง

ข้อเสนอแนะสำหรับคณะจัดทำพจนานุกรม คือ ควรปรับปรุงด้านต่าง ๆ ที่ระบุไว้ เพื่อให้พจนานุกรมมีความสมบูรณ์ขึ้น ทั้งเรื่องการรวบรวมคำ การเสนอเสียงอ่าน การเสนอ ประวัติที่มาของคำ การเสนอตัวอย่าง การเสนอคำเหมือน คำตรงข้าม และการสอดคล้อง ความรู้เพื่อการนำไปใช้ประโยชน์ได้ในการดำรงชีวิต เป็นต้น

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

2.1 ศึกษาคำและความหมายโดยทำเป็นแบบสอบถาม เพื่อสำรวจว่าคำใดที่ สังคมใช้ในปัจจุบัน ความหมายใดที่ไม่ตรงกับที่สังคมใช้ และความหมายใดที่พจนานุกรมเสนอไว้ แล้วสื่อความไม่เข้าใจ โดยจัดแบ่งเป็น คำเฉพาะกลุ่ม คำสามัญ คำวิชาการ เป็นต้น และนำ เสียงอ่านในพจนานุกรมที่ระบุไว้ทั้งหมด มาออกแบบสอบถามว่าอ่านอย่างไรบ้าง ตรงกับการ ออกเสียงของกลุ่มชนหรือไม่ ผลของการวิเคราะห์สามารถนำไปปรับปรุงพจนานุกรมได้

๒.๒ เปรียบเทียบพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๔๙๓ และฉบับ
พ.ศ.๒๕๒๕ เพื่อจะศึกษาว่ามีการปรับปรุงด้านใดบ้าง โดยนำหลักการปรับปรุงพจนานุกรม
มาเป็นแนวในการพิจารณา

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมการฝึกหัดครู. กรม หน่วยศึกษานิเทศก์ การใช้ภาษา อักษรเจริญทัศน์ 2508, 181 หน้า
- กำชัย ทองหล่อ "วิธีที่เรานำคำภาษาอังกฤษมาใช้" ใน หลักภาษาไทย หน้า 756 พิมพ์ครั้งที่ 4
รวมสาส์น 2515
- กำธร สติรกุล หนังสือและการพิมพ์ไทย ศุภสภา 2515, 390 หน้า
- กิริติ บุญเจือ ตรรกวิทยาทั่วไป ไทยวัฒนาพานิช 2516, 152 หน้า
- จากคำขวัญ อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ หลวงบุญมานพพานิชย์ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม
2508, 227 หน้า
- จำนงค์ ทองประเสริฐ ภาษาของเรา แพร่พิทยา 2516, 354 หน้า
- จิราญ พวงศ์, ม.ล. "The Pentaglot" วารสารราชบัณฑิตยสถาน 4 : 12 - 19 เมษายน-
มิถุนายน 2526
- เจนจิตต์ กุณทองบุตร "หลักพจนานุกรม" ประถมศึกษา 1 : 29 - 40 สิงหาคม 2512
- โจอัน แอล ชักสัน และ พ.อ.นิจ ทองโสภิต สำนวนกิริยาภาษาอังกฤษและสะแลงพร้อมด้วยคำ
อธิบายและคำแปลเป็นภาษาไทย พิมพ์ครั้งที่ 4 แพร่พิทยา 2514, 482 หน้า
- ชอบ ประพันธ์เนติวุฒิ "พจนานุกรมจีน" ใน คำบรรยายภาษาไทยชั้นสูง ของชุมนุมภาษาไทย ของ
ศุภสภา หน้า 396 ศุภสภา 2511
- ชำนาญ รอดเหตุภัย สัมมนาการใช้ภาษาไทยปัจจุบัน กรุงเทพมหานคร 2522, 208 หน้า
- ตีปี บรัดเลย์ อักษรภิธานศรับท์ ศุภสภา 2514, 820 หน้า
- ตำรา, กรม กระทรวงศึกษาธิการ ปทานุกรม โรงพิมพ์กรมตำรา 2470, 826 หน้า
- ธานีรินทร์ กรัยวิเชียร ภาษากฎหมาย โรงพิมพ์ธรรมสาร 2511, 165 หน้า
- ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ "การทำพจนานุกรม 3 ภาษา พจนานุกรมผู้ยู่ (ชาวบน) ไทย-อังกฤษ"
ศาสตร์แห่งภาษา หน้า 89 - 108 ภาควิชาภาษาศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2526
- นราธิปพงศ์ประพันธ์, กรมหมื่น ประวัติการทูตของไทย โรงพิมพ์พระจันทร์ 2507, 64 หน้า
- _____. วิทยาวรรณกรรม พิมพ์ครั้งที่ 2 2514, 1042 หน้า

นววรรณ พันธุเมธา การใช้ภาษา สมาคมสตรีอุดมศึกษาแห่งประเทศไทย พิมพ์ครั้งที่ 2

2513, 181 หน้า

นิพนธ์ สุขสวัสดิ์ ว่าด้วยเรื่องแบบเรียนภาษาไทย โครงการตำรา มหาวิทยาลัยศรีนครินทร

วิโรฒ บางเขน ๒๕1๐, 208 หน้า

นิยม เรืองจันทร์ "ความคิดบางประการเรื่องพจนานุกรม" อนุกรมวิทยา อันดับที่ 8 หน้า 44-๗๐

2504

บรรจบ พันธุเมธา ลักษณะภาษาไทย 2514, 309 หน้า

บรรพต เปรมชู คำพ้องภาษาไทยกลาง-อีสาน เอกสารนิเทศการศึกษา 2522, 64 หน้า

บุญ อินทรมหัทธย์ การใช้เครื่องหมายวรรคตอนในภาษาไทย ราชบัณฑิตยสถาน ไพศาลศิลป์

2526, 36 หน้า

บุญเสริม ฤทธาภิรมย์ "ดิกชันนารี" วิทยาสาร 26 : 34 - 36 เมษายน 2526

ประจักษ์ ประภาพิทยากร "ความคิดเห็นเกี่ยวกับพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน" จันทร์เกษม

111 : 4๗ - ๖๐ มีนาคม - เมษายน 2518

ประทีป วาทิกินกร การใช้ภาษา คุรุสภา 2514, 103 หน้า

ประสิทธิ์ กาพย์กลอน "วิเคราะห์พจนานุกรมไทย" มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2 : 36 - 61

กรกฎาคม 2517

_____. การเขียนภาคปฏิบัติ ไทยวัฒนาพานิช 2518, 294 หน้า

_____. การศึกษาภาษาไทยตามแนวภาษาศาสตร์ พิมพ์ครั้งที่ 2 ไทยวัฒนาพานิช 2519,

237 หน้า

_____. ภาษากับวัฒนธรรม ไทยวัฒนาพานิช 2522, 186

_____. วิเคราะห์การจัดความหมายประจำคำ (lexical meaning) ในพจนานุกรมฉบับ

ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2526, 168 หน้า

ปราโมทย์ กิจจำนงค์พันธ์ ศิลปในการทำต้นฉบับพิมพ์หนังสือ ภาควิชาศิลปวัฒนธรรม คณะมนุษยศาสตร์

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2523, 656 หน้า

- ปรีชา ช้างขวัญยืน พื้นฐานของการใช้ภาษา ไทยวัฒนาพานิช 2517, 32 หน้า
- _____ . ความรู้พื้นฐานสำหรับการใช้ภาษา วิชาการ 2525, 180 หน้า
- เปลื้อง ณ นคร พจนานุกรมฉบับทันสมัย ไทยวัฒนาพานิช 2518, 503 หน้า
- ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 โรงพิมพ์กรมกรไทย 2493, 1053 หน้า
- _____ . พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 อักษรเจริญทัศน์ 2525, 930 หน้า
- เพ็ญศิริ วงศ์วิมานนท์ "ความหมาย" เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทย หน่วยที่ 7 - 16
วิศดอ์พาเวอร์พอยท์ จำกัด 2526, 498 หน้า
- ธภา จินตนาเสรี อ่านอย่างไร มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางเขน 2521, 91 หน้า
- ด้อม เพ็งแก้ว "พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525" ศิลปวัฒนธรรม 8 : 80-84
มิถุนายน 2526
- วรรณ แก้วพรม การใช้คำที่มีความหมายใกล้เคียงกัน โอเดียนสโตร์ 2524, 379 หน้า
- วรรณ รูปนึ่งวงศ์สาธิต เทคนิคการอ่าน โอเดียนสโตร์ 2520, 43 หน้า
- วัฒนา อินทราเกษตร "เกร็ดพจนานุกรม" วารสารราชบัณฑิตยสถาน ฉบับปฐมฤกษ์ 33 - 35
กรกฎาคม - กันยายน 2518
- วัฒนา อุดมวงศ์ คำยืมภาษาอังกฤษในภาษาไทย วิทยานิพนธ์คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย 2524, 565 หน้า จัดสำเนา
- วิลยา วิมุกตะลพ "อักขรภิธานศัพท์" วัฒนธรรมไทย 3 : 36 - 39 พฤษภาคม 2515
- วาสนา เกตุเทศ การเขียน โอเดียนสโตร์ ม.ป.ป., 147 หน้า
- วิชาการ, กรม กระทรวงศึกษาธิการ คู่มือวิชาหลักภาษาไทยเล่ม 3 ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น
ครูสภา 2523, 106 หน้า
- วิริยะ ลิริสิงห์ (บรรณาธิการ) การเขียนเรื่องสำหรับเด็ก สุวีริยาสาส์น 2524, 118 หน้า
- ศรีสุนทรไวยหาญ, พระยา (น้อย อาจารย์ยางกูร) ภาษาไทยเล่ม 1, 2 พิมพ์ครั้งที่ 4 คลังวิทยา
- สุขุม เกษมสันต์, ม.ร.ว. คำแนะนำในการใช้เครื่องหมายวรรคตอนในภาษาไทย สถาบันวิจัย
วิทยาศาสตร์ประยุกต์แห่งประเทศไทย นครหลวงกรุงเทพมหานคร 2515, 21 หน้า

สุวิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ บาลี-สันสกฤตที่สัมพันธ์กับภาษาไทย ไทยวัฒนาพานิช 2517, 241 หน้า

_____. หลักภาษาไทย ไทยวัฒนาพานิช พิมพ์ครั้งที่ 7 2523, 421 หน้า

สุนันทา ไสร์จจ "การศึกษาความสามารถทางการเขียนสะกดการันต์คำไทย" มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์

1 : 16 ธันวาคม 2522

สุพรรณิ กาญจนันธุ์ดี "มาสนุกกับการใช้พจนานุกรม" ประชาศึกษา 2 : 19 - 22 กันยายน 2515

สุไร พงษ์ทองเจริญ การศึกษาเรื่องของภาษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 2519, 87 หน้า

สิทธา หินิจอุทต และคนอื่น ๆ การเขียน มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2516, 200 หน้า

อบ ไชยวสุ สะกดให้ถูกต้องตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ก้าวหน้า 2505, 679 หน้า

อำไพ คำไท "ศัพท์และความหมายนอกพจนานุกรม" วัฒนธรรม 3 : 20 เมษายน 2523

อุดม วโรตม์ลิขิตดี ภาษาศาสตร์เบื้องต้น หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู 2523,

216 หน้า

อุปกิตศิลปสาร, พระยา หลักภาษาไทย ไทยวัฒนาพานิช 2514, 498 หน้า

Barnhart, Clarence L. ed. The American College Dictionary. New York, Random house, 1956. 1421 p.

Barnhart Clarence L. and Robert K, ed. The World Book Dictionary. Chicago, 1980. 512 p.

Barnhart, G.L. "Problems in Editing Commercial Monological Dictionary," in Reading Applied English Linguistic. p.457-476 2nd, New York, University of Minnesota, 1964.

Dodge, John V. ed. "Dictionary" Encyclopaedia Britannica. Chicag, 1980, 2074 p.

Fries, Charles G. Teaching of English. Michigan, The George Wahr Publishing Co., 1941. 251 p.

Guralnike, David B. and Joseph H. Friend, ed. Webster's New World Dictionary. New york, The World Publishing Company, 1968. 1479 p.

Lyons John. Semantics. V.2 London, Cambridge University Press, 1978. 897 p.

Marckwardt, Albert M. "The New Webster Dictionary : A Critical Appraisal" in Reading in Applied English Linguistics. p. 476 - 487. 2nd., New York, University of Minnesota, 1964.

Morris, William. ed. The American Heritage Dictionary of the English Language. Boston American Heritage Publishing Co., 1969. 1550 p.

So Sethaputa, comp. New Model English - Thai Dictionary. Bangkok, Thai Watana Panich, 1970. 1952 p.

Zgusta, L. Manual of Lexicography. Mouton The Hague Paris, 1971. 365 p.

חברות

EXPLANATORY NOTES

See pronunciation key on page xx.

Syllabification	ar-bo-run-dum (kār'bo-run'dum) n. An abrasive of silicon carbide (a trade name).	Collateral adjective
Provocation	cidal combining form Killing, able to kill; homicidal. [<i><L. cedere</i> 3.1]	Homophone
Trade name	Colo-verado (kol'o-rā'dō, -rad'ō) A western State of the United States; 103,967 square miles; capital, Denver; entered the Union Aug. 1, 1876; nicknamed Centennial State. Abbr. Colo.	Inflected form
Combining form	com- prefix With; together; combine, compare.	Chemical formula
Geographic entry	Also: com- before <i>gn, h, and vowels</i> ; col- before <i>l</i> , as in <i>collide</i> ; con- before <i>c, d, f, g, j, n, q, s, t, v</i> , as in <i>concur, confluence, connect, conspire</i> ; cor- before <i>r</i> , as in <i>correspond</i> . [<i><L. com- < cum</i> with]	Cross reference
Abbreviation	crab (krab) [<i><CRAAB</i>]	Variant
Part of speech	crab (krab) n. 1 Any of various species of ten-footed crustaceans of the suborder <i>Brachyura</i> in the order <i>Decapoda</i> characterized by a small abdomen folded under the body, a flattened carapace, and short antennae. They can walk in any direction without turning, but usually move sideways. 2 The hermit crab. 3 The horseshoe crab. 4 A crab louse. [<i>Phthirus pubis</i>] 5 Aeron. The lateral slant in an airplane needed to maintain a flight line in a cross-wind. 6 A form of windlass. 7 pl. The lowest throw of a pair of dice. — <i>to catch a crab</i> In rowing, to sink an oar blade too deeply, also, to miss the water entirely or skim the surface in making a stroke, and thus fall backward. — <i>v. crabbed, crabbing</i> v.t. 1 To take on fish for crabs. [<i><S. Collup</i>] 2 To back out; to crab out of an agreement. 3 Naut. To drift sideways, as a ship. — <i>v.t.</i> 4 [Accr.] To head (on airplane) across a contrary wind so as to compensate for drift. [<i><CRAAB</i> Also to crab?]	Foreign language label
Taxonomic classification	crab (krab) 1 A crab apple. 2 A crab-apple tree. 3 An ill-tempered, surly, or querulous person. — <i>v. crabbed, crabbing</i> v.t. 1 Colloq. To disparage; belittle; complain about. 2 Colloq. To ruin or spoil. [<i><CRAABED</i> the entire act] 3 Obs. To make surly or sour; irritate. 4 Brit. Dial. To cudgel or beat, as with a crabsick. — <i>v.t.</i> 5 To be ill-tempered. [<i><Scand. Cf. dial. Sw. arrabba</i> wild apple.]	Biographic entry
Idiomatic phrase	crab (krab) v.t. [<i><CRAABED</i> crabbing] To seize each other fiercely, as hawks when fighting; claw. [<i><MDu. crabben</i> scratch. Also to crab?]	Usage notes
Usage label	Crab A constellation and sign of the Zodiac; Cancer.	Definition numbers
Field label	crab angle The angle between the direction of movement of an airplane, rocket, or guided missile and the direction in which the nose points, resembling	Synonym
Homograph	crab apple A kind of small, sour apple; also called crab.	Antonyms
Illustrative example	crabapple (dī'dēp'pəl) adj. So far in as to be ineradicable or almost ineradicable; said of emotions, diseases, etc.	Illustrative example
Inflected forms	crab (krab) n. 1 A crab apple. 2 A crab-apple tree. 3 An ill-tempered, surly, or querulous person. — <i>v. crabbed, crabbing</i> v.t. 1 Colloq. To disparage; belittle; complain about. 2 Colloq. To ruin or spoil. [<i><CRAABED</i> the entire act] 3 Obs. To make surly or sour; irritate. 4 Brit. Dial. To cudgel or beat, as with a crabsick. — <i>v.t.</i> 5 To be ill-tempered. [<i><Scand. Cf. dial. Sw. arrabba</i> wild apple.]	Run-on entries
Phrasal entry	crabapple (dī'dēp'pəl) adj. So far in as to be ineradicable or almost ineradicable; said of emotions, diseases, etc.	Usage note
Variant	crabapple (dī'dēp'pəl) adj. So far in as to be ineradicable or almost ineradicable; said of emotions, diseases, etc.	Suffix
Hyphenation	crabapple (dī'dēp'pəl) adj. So far in as to be ineradicable or almost ineradicable; said of emotions, diseases, etc.	Etymology
Supphen	crabapple (dī'dēp'pəl) adj. So far in as to be ineradicable or almost ineradicable; said of emotions, diseases, etc.	

GUIDE WORD

inaccessible

SPELLING AND
SYLLABIFICATION

(เสียงวิเศษและการสะกดคำ)

im-pugn (im'pūgn), v. to doubt or question
[Do you *impugn* my sincerity?]im-pulse (im'puls), n. 1. a sudden feeling that makes one want to do something [She had an *impulse* to scream.] 2. the force that starts some action; push or thrust [The *impulse* of the propeller drives the ship through the water.]

im-pul-sion (im pul'shən), n. an impulse.

im-pul-sive (im pul'siv), adj. 1. acting or likely to act suddenly and without thinking [The *impulsive* child dashed into the street.] 2. done or made on a sudden impulse [an *impulsive* statement]. —im-pul'sively, adv.im-pu-ni-ty (im pyōō'nā tē), n. freedom from the danger of being punished or harmed [You can't ignore the rules of health with *impunity*.]im-pure (im pyoor'), adj. 1. not clean; dirty [Smoke made the air *impure*.] 2. mixed with things that do not belong [*impure* gold]. 3. not decent or proper [*impure* thoughts].im-pur-i-ty (im pyoor'ā tē), n. 1. the condition of being impure. 2. something mixed in that makes another thing impure [Strain the oil to remove *impurities*.] —im-pu'r-i-ties, pl.im-pu-te (im pyōōt'), v. to consider to be guilty of; blame; charge [to *impute* a crime to someone].

—im-pu'ted, p.t. & p.p.; im-pu'ting, p.r.p.

—im-pu-ta-tion (im'pyoo tā'shən), n.

in (in), prep. 1. contained by, covered by, or surrounded by [to live *in* town; to dress *in* furs; caught *in* a storm]. 2. during or after [to do *in* a second; to leave *in* an hour]. 3. not beyond [still *in* sight]. 4. having or showing [*in* trouble; *in* tears]. 5. having to do with; with regard to [*in* business; *in* my opinion; the best *in* the school]. 6. by means of; using [written *in* ink]. 7. because of [to shout *in* anger]. 8. into [Go *in* the house.] —adv. 1. inside or toward the inside [He walked *in* slowly.] 2. within a certain place [Keep the cat *in*.] —adj. 1. that has power or control [the *in* group]. 2. that is inside or leads inside [Use the *in* door.] —n. 1. usually *ins*, pl. those who are in power or in office. 2. a way to get special favor: *used only in everyday talk* [Do you have an *in* with him?] —*in* for, certain to have [He's *in* for a big surprise.] —*ins* and *outs*, all the parts or details. —*in* that, for this reason; because. —*in* with, being friends or partners with.in-, a prefix meaning "in," "into," "within," "on," or "toward": it is usually seen in words coming from Latin, such as *induct* and *infer*.in-, a prefix meaning "not" [*Incorrect* means not correct.]

in., abbreviation for inch or inches.

in-a-bil-i-ty (in'ā bil'ē tē), n. the condition of being unable; lack of ability or power.

in-ac-ces-si-ble (in'ak ses'ā b'l), adj. impos-

sible or hard to reach or get to [Their cottage is *inaccessible* except by boat.] —in-ac-ces-

si-bil-i-ty, n.

WORD FORMED BY
ADDING A SUFFIX

(ตัวอย่างการใช้คำ) ในคำคุณศัพท์

EXAMPLES OF THE WORD IN USE
in various meanings

(รูปพหูพจน์)

PLURAL OF NOUN

(ในคำกริยา)

PRINCIPAL PARTS of a verb

WORD FORMED FROM

(คำย่อ) AN ENTRY WORD

EXAMPLES OF THE WORD IN USE
as various parts of speech

(ตัวอย่างการใช้คำ) ในคำกริยา, คำคุณศัพท์, คำบุพบท

ข้อสังเกตสำหรับรูปพหูพจน์

NOTE FOR USE OF THE PLURAL

NOTE FOR SPECIAL USE

(ข้อสังเกตการใช้คำ) OF A MEANING

COMMON IDIOMS

(สำนวนที่ควรจำ)

PREFIXES

(คำเติมหน้า)

(คำย่อ)

ABBREVIATION

WORDS FORMED BY

ADDING A PREFIX

(กลุ่มคำพิเศษ)

KEY WORDS FOR PRONUNCIATION

fat, ape, car, ten, even, hit, bite, go, horn, wall, book up, fur;
 get, joy, yet, chin, who, thin, then; zh = s in pleasure; 'as in able (ā'b'l);
 a = a in ago, e in agent, i in sanity, o in confess, u in focus.

co-operative

GUIDE WORD (คอโอเพอทิฟ)

co-op-er-a-tive (kō'ap/ər'at'iv or kō'ap/rat'iv), *adj.* 1. willing to co-operate; helpful. 2. that is or belongs to a group whose members produce goods together or sell them and share the profits [The farmers of this area started a *co-operative* store.] —*n.* such a group, store, etc. Also written *cooperative*.

PRONUNCIATION (การออกเสียง)

co-or-di-nate (kō'ōr'da'nit), *adj.* of equal importance. —*v.* (kō'ōr'da'nāt), to bring together in the proper relation; make work together well [By *co-ordinating* our efforts, we moved the piano.] Also written *coordinate*. —**co-or-di-nat-ed**, *p.t. & p.p.*; **co-or-di-nat-ing**, *pr.p.*

VARIANT SPELLING (การสะกดการันต์ที่ต่างไป)

co-or-di-na-tion (kō'ōr'da'nā'shən), *n.* a being co-ordinated, or working together smoothly [Co-ordination of both hands is important in playing the piano.] Also written *coordination*.

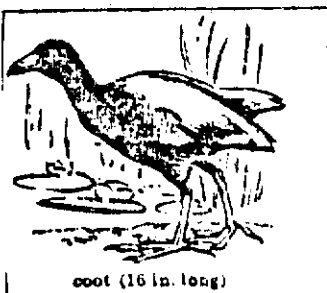
HYPHENATED WORD (การเชื่อมคำ)

coot (kōōt), *n.* a water bird with webbed feet, that swims and dives like a duck.

cop (kăp), *n.* a policeman: *slang word*.

cope (kōp), *v.* to be able to manage in a struggle; take care of successfully [She was able to *cope* with the unruly children.]

—**coped**, *p.t. & p.p.*; **cop'ing**, *pr.p.*

coot (16 in. long)

A SLANG WORD (คำสแลง)

PRINCIPAL PARTS of a verb (หน้าที่ของคำ)

Copen-ha-gen (kō'pən hă'gən), *n.* a seaport and the capital of Denmark.

A PROPER NAME (ชื่อเฉพาะสถานที่) (place)

Cop-er-ni-cus, Nic-o-la-us (nik'ə'lās kō'pūr'ni kəs), 1473-1543; Polish astronomer, who taught that the planets move around the sun.

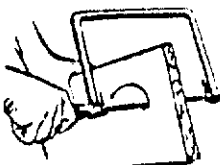
A PROPER NAME (ชื่อเฉพาะบุคคล) (person)

co-pi-lot (kō'pī'lət), *n.* the assistant pilot of an aircraft.

cop-ing (kōp'ing), *n.* the sloping top layer of a stone or brick wall.

cop-ing saw, a saw with a narrow blade for cutting curves in wood.

co-pi-ous (kō'pī'əs), *adj.* more than enough; plentiful [copious praise]. —**co-pi-ous-ly**, *adv.*

coping saw

ILLUSTRATION showing use (ภาพแสดงการใช้)

cop-per (kăp'ər), *n.* 1. a reddish-brown metal that is a chemical element. Copper is easily beaten or stretched into various shapes, and it is a good conductor of heat and electricity. 2. something made of copper or of a copper alloy, as a penny. 3. reddish brown.

cop-per-head (kăp'ər hed), *n.* a poisonous snake of North America, that has a copper-colored head.

cop-pice (kăp'is), *n.* same as *copse*.

cop-ra (kăp'ra), *n.* dried coconut meat.

copse (kăps), *n.* a number of small trees and shrubs growing thickly; thicket.

copperhead (2 ft. long)

CROSS REFERENCE (การอ้างอิง)

ILLUSTRATION showing size (ภาพแสดงขนาดของภาพ)

(Webster's New World Dictionary)

การจัดวางภาพในพจนานุกรมฉบับต่าง ๆ

NOCTUELLE n. f. (lat. *noctua*, chouette). Nom donné à divers papillons nocturnes, dont les chenilles sont souvent nuisibles aux plantes cultivées. (La plupart des noctuelles forment la famille des *Noctuidés*.)

noctuelle

PATATE n. f. (esp. *batata*). 1. Pomme de terre. 2. Pup. Personne stupide. 3. En avoir gros sur la patate (fam.), être très vexé; avoir du ressentiment, des regrets. 4. Patate douce

PATATES

rose de Mélaço

patate douce

NIVEOLE n. f. (lat. *niveola*). 1. Petite voisine de la perce-neige. (famille des *amaryllidacées*.)

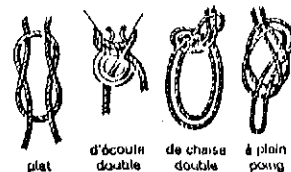
niveole

NOIRE n. f. Mus. Note égale au quart de la ronde, représentée par le chiffre 4.

noire

NŒUD n. m. (lat. *nodus*). 1. Enlacement serré, fait avec un ruban, un fil, une corde, etc. 2. Ornement en forme de nœud. 3. Articulation ou jointure des doigts. 4. Point de la tige ou s'insère une feuille; région du tronc d'un arbre d'où part une branche, et où les fibres ligneuses prennent une orientation nouvelle. 5. Point d'un réseau électrique où aboutissent au moins trois conducteurs parcourus par des courants. 6. Point capital d'une affaire compliquée : le nœud de la question. 7. Moment d'une pièce de théâtre, d'un roman, où l'intrigue est arrivée à son point essentiel, mais où le dénouement reste incertain. 8. Croisement de plusieurs voies de communication (voies ferrées, routes). 9. Unité de mesure de vitesse utilisée en navigation (maritime ou aérienne), équivalant à une vitesse uniforme qui correspond à 1 mille

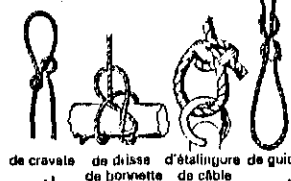

plat

d'écouille d'outils

de chaise d'outils

à plein pouce

de cravate

de diable de bonnet

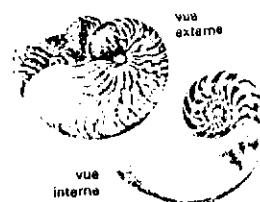
d'étalage de guide

de câble

nœuds recommandés pour la pêche

NŒUDS

NAUTILE n. m. (gr. *nautilus*, murelle). 1. Mollusque céphalopode des mers chaudes. 2. Coquille spirale et cloisonnée à l'intérieur et qui existe depuis l'ère primaire. (Diamètre 25 cm.)

vue externe

vue interne

NAUTILE

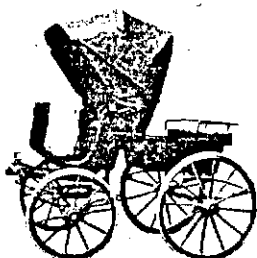
phalanger
Trichosurus vulpecula

pha-lan-ger (fă-lăn'jăr) *n.* Any of various small, arboreal marsupials of the family Phalangeridae, of Australia and adjacent islands, having a long tail and dense, woolly fur. [New Latin, from PHALANX, "toe bone" (with reference to the peculiar structure of the second and third toes of its hind feet).]

Emily Dickinson

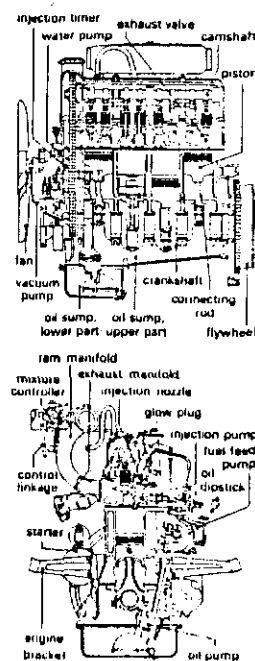
Dick-in-son (djk'on-sən), **Emily** (Elizabeth). 1830-1886. American poet; works published posthumously.

phaeton

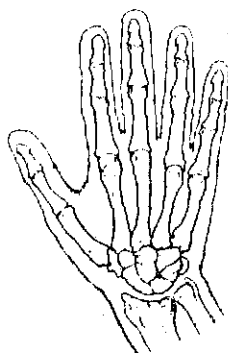
pha-e-ton (fă'a-tən) *n.* A light, open, four-wheeled carriage, usually drawn by a pair of horses. [French *phaéton*, after *Phaëton*, French form of *Phaëthon*, son of Helios who attempted to drive the chariot of the sun.]

diesel engine. Also **Diesel engine.** An internal-combustion engine that uses the heat of highly compressed air to ignite a spray of fuel introduced after the start of the compression stroke. Also called "diesel motor," "diesel." [Invented by Rudolf DIESEL.]

diesel engine

Above: Side view,
cross section
Below: Front view,
cross section

phalanx
Phalanges of the hand

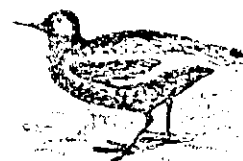
pha-lanx (fă'längks'; *British* fäl'ängks') *n.*, *pl.* -lanxes or *phalanges* (fa-län'jéz, fä-) (only form for sense 4). 1. A formation of infantry carrying overlapping shields and long spears, developed by Philip II of Macedonia and used by Alexander the Great. 2. Any close-knit or compact body of people: "*formed a solid phalanx in defence of the Constitution and Protestant religion*" (G.M. Trevelyan). 3. A phalanstery (see). 4. *Anatomy*. Any bone of a finger or toe. Also called "phalange." [Latin, from Greek, wooden beam, finger bone, line of battle. See *bhelg-* in Appendix.*]

Phar-aoh (fär'ō, fär'rō) *n.* Also *phar-ao*h. 1. A king of ancient Egypt. 2. A tyrant. [Late Latin *Pharaō*, from Greek *Pharaō*, transcription of Hebrew *Par'oh*, from an Egyptian word meaning "great house." — *Phar'a-on'ic* (fär'a-on'ik) *adj.*

Pharaoh
Statue of Ramesses II represented in heroic proportions with his knee-high wife at his side

phal-a-rope (fal'a-rop') *n.* Any of several wading birds of the family Phalaropodidae, having lobed toes that enable them to swim. [French, from New Latin *phalaropus*: Greek *phalaris*, coot (which has a white patch on the head), from *phalaros*, having a white spot (see *bhel-* in Appendix*) + *-pus*, from Greek *pous*, foot (see *ped-* in Appendix*).]

phalarope
Phalaropus fulicarius

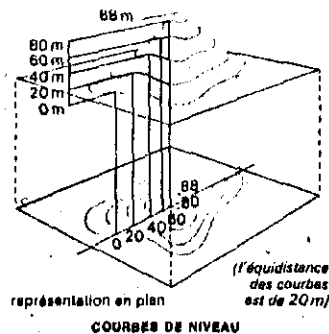
die¹ (dī) *n.*, *pl.* **dies** (for senses 1, 2) or **dice** (dis) (for senses 3, 4). 1. Any of various devices used for cutting out, forming, or stamping material, especially: *a.* An engraved metal piece used for impressing a design upon a softer metal, as in coining money. *b.* Any of several component pieces that are fitted into a diestock to cut threads on screws or bolts. *c.* A part on a machine that punches shaped holes in, cuts, or forms sheet metal, cardboard, or other stock. *d.* A metal block containing small conical holes through which plastic, metal, or other ductile stock is extruded or drawn. 2. *Architecture*. The dado of a pedestal, especially when cube-shaped. 3. One of a pair of **dice** (see). 4. Any small block or cube. — *tr.v.* **died**, **dising**, **dies**. To cut, form, or stamp with or as with a die. [Middle English *dee*, from Old French *de*, from Vulgar Latin *datum* (unattested), "playing piece," from Latin, neuter past participle of *dare*, to give, "play." See *do-* in Appendix.*]

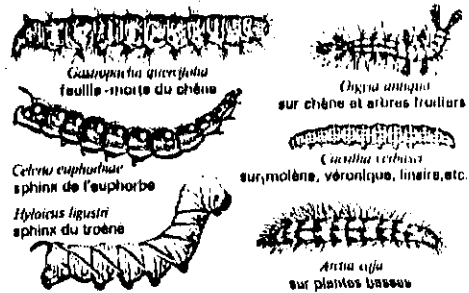
die²
Contour die used for stamping the bowl of a spoon

NIVEAU n. m. (lat. *libella*). Instrument servant à vérifier ou à réaliser l'horizontalité d'un plan, ou à déterminer la différence de hauteur entre deux points. || État d'un plan horizontal. || Degré d'élévation d'une ligne d'un plan par rapport à une surface horizontale de référence. || Étage d'un bâtiment. || Valeur atteinte par une grandeur. || Situation d'une chose par rapport à une autre, d'équilibre : le niveau des prix du mois de mars. || Degré social, intellectuel, moral, de rang, de mérite : il n'est pas à votre niveau. • *Anglo* au niveau (Arm.), angle formé par la ligne de tir avec le plan horizontal (v. TIR). || Courbe de niveau, ligne imaginaire reliant les points de même altitude, et qui est utilisée pour représenter le relief sur une carte. (La différence d'altitude entre deux courbes voisines est constante.) || De niveau, sur le même plan horizontal. || Niveau de base (Géogr.), point en fonction duquel s'établit le profil d'équilibre d'un cours d'eau. || Niveau à bulle d'air, niveau composé d'un tube de verre dans lequel se trouvent un liquide très mobile (alcool ou éther) et une bulle gazeuse. || Niveau d'eau, niveau composé de deux petits tubes qui communiquent entre eux, le tout contenant de l'eau. || Niveau d'énergie, valeur de l'énergie d'une particule, d'un noyau d'un atome, d'une molécule, situés dans un état stationnaire. || Niveau de langue, caractère d'une utilisation de la langue définie par les conditions de la communication et les interlocuteurs. (Les niveaux de langue, populaire, "litt.", standard, soutenu, littéraire, sont déterminés par le degré de culture ou les groupes sociaux.) || Niveau mental ou niveau intellectuel, degré de développement intellectuel d'un individu par rapport à la moyenne, apprécié par divers tests psychotechniques, ou tests "de niveau". || Niveau de vie, évaluation quantitative et descriptive du mode d'existence moyen d'une nation, d'un groupe social, etc. || Surface du niveau, lieu des points d'un liquide en équilibre où s'exerce la même pression; dans un champ de vecteurs, surface normale aux lignes de champ.

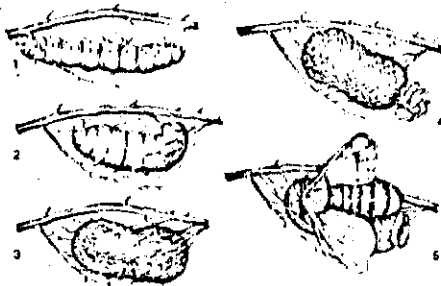
représentation en relief sur le terrain

différentes espèces de chenilles :

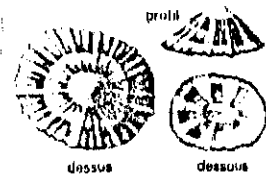
"ver à soie" : fabrication du cocon et éclosion

PATELLE

profil

PATELLE n. f. (lat. *patella*). Mollusque comestible à coquille conique, très abondant sur les rochers découvrant à marée basse. (Noms usuels : bernique, chapeau chinois; taille : 5 cm; classe des gastropodes.)

PAPILLONS

Samia cyathus
Inde

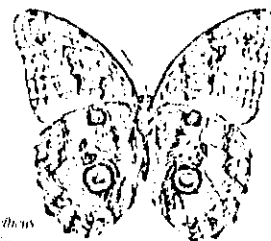
Papilio dardanus
formis mephomus

Kenya

Panax chrysippus

Colombie

Ananias hickochidi
Inde

Kallima
Java

face dorsale

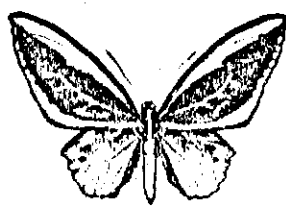
face ventrale

Alapba cypris
Colombie

Euscorus anaglyphus
Gabon

Pandes panathensis
iles Salomon

Calceus nigrus
sur une écorce
Europe

Anaschia leucophaea
formes de printemps et d'été
Europe

Ananias piri
(grand paon de nuit)
France

Inachis
(paon de jour)
France

Iphiclus podalirius
(flambe)
France

Argynnis paphia
(tabac d'Espagne)

Petit Larousse

วิเคราะห์งานธุรการฉบับราชบัณฑิตยสถาน

พ.ศ. 2525

บทคัดย่อ

ของ

บุญเรือน จันทร์ชูผล

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต

กุมภาพันธ์ 2526

การศึกษาครั้งนี้มุ่งหมายจะวิเคราะห์พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ในด้านการรวบรวมคำ, การจัดเรียงลำดับคำ, อักษรวิธี, การบอกเสียงอ่าน, การให้ความหมาย, การบอกประวัติที่มาของคำ, การเสนอตัวอย่างการใช้คำ, การเสนอคำพ้องความหมาย และคำความหมายตรงกันข้าม, การใช้เครื่องหมายวรรคตอน, การแสดงภาพประกอบ การจัดรูปเล่มและการจัดพิมพ์ แล้วประเมินค่า โดยอาศัยตำราต่าง ๆ และแบบแผนการสร้างพจนานุกรม ของพจนานุกรมที่มีชื่อเสียงเป็นเกณฑ์

ผลการวิเคราะห์ มีดังนี้

พจนานุกรมฉบับนี้ เก็บรวบรวมคำไว้ทั้งคำดั้ง และคำย่อ หรือลูกคำ ๓๑,๐๒๐ คำ ซึ่งนับว่าน้อย พจนานุกรมฉบับนี้เก็บคำวิสามนยนาม อันเป็นคำที่ใช้กันแพร่หลายอยู่แล้ว ไว้ไม่กี่คำ คำธรรมดาเป็นอันมาก ซึ่งใช้กันอยู่ทั่วไปแล้วก็มิได้เก็บไว้

การเรียงลำดับคำนั้น ใช้วิธีเรียงตามลำดับตัวอักษร คือ ก - ฮ อนึ่ง วิธีเรียงลำดับดังกล่าวใช้กับทั้งคำดั้งและคำย่อ จะมีผิดไปบ้างก็น้อยที่สุด

อักษรวิธี หรือวิธีเขียนสะกดการันต์คำนั้น พจนานุกรมฉบับนี้ กำหนดให้คำส่วนมาก ใช้วิธีเดียว คือ แต่จะคำเขียนสะกดตัวได้แบบเดียว มีคำจำนวนหนึ่งเขียนได้มากกว่าหนึ่งแบบ พจนานุกรมแสดงวิธีเสนอคำดังกล่าวไว้ ๕ วิธีด้วยกัน

ในการบอกเสียงอ่าน พจนานุกรมฉบับนี้ บอกเสียงอ่านเฉพาะบางคำ และบางที่ก็บอกบางพยางค์เท่านั้น มิได้ใช้สัญลักษณ์ หรืออักษรพิเศษ คงใช้วิธีเขียนหนังสือแทนเสียงพยางค์ ตามอักษรวิธีปรกติ มีเครื่องหมายช่วย เมื่อจำเป็นเพียงเครื่องหมายเดียว

คำที่พจนานุกรมระบุการใช้ว่า มีใช้กันเฉพาะแห่ง เช่น คำที่ใช้เป็นภาษาปาก, ที่ใช้ในกฎหมาย นั้น พจนานุกรม แสดงวิธีให้ความหมายไว้ ๑๑ วิธี ส่วนการเสนอความหมายของคำที่มีการอ้างอิงถึงกัน พจนานุกรมฉบับนี้ใช้หลายวิธี

พจนานุกรมฉบับนี้ บอกประวัติที่มาของบางคำเท่านั้น ซึ่งส่วนมากก็เป็นคำที่มาจากภาษาอื่น และโดยมากบอกอย่างรวบรัดที่สุด

การเสนอตัวอย่างการใช้คำนั้น ใช้วิธียกคำนั้นมาพร้อมด้วยบริบท หรือคำแวดล้อม ทั้งนี้เพื่อให้
ผู้อ่านเข้าใจความหมายของคำดีขึ้น ตัวอย่างนั้นเป็นร้อยแก้วก็มี ร้อยกรองก็มี

ในการเสนอคำทั้งความหมาย และคำความหมายตรงกันข้าม พจนานุกรมเสนอไว้หลายวิธี แต่ก็
เห็นได้ว่า พจนานุกรมไม่ถือว่าเรื่องนี้สำคัญ

พจนานุกรม ใช้เครื่องหมายวรรคตอน 12 อย่าง ด้วยกัน มีภาพประกอบทั้งสิ้น 241 ภาพ
ส่วนใหญ่เสนอไว้ตอนท้ายเล่ม

การจัดรูปเล่มและการจัดพิมพ์ แสดงให้เห็นว่าต้องการให้ค้นคว้าได้สะดวก อ่านง่าย และน่าดู

พจนานุกรมฉบับนี้ เป็นผลของการปรับปรุงฉบับพิมพ์ พ.ศ. 2493 ซึ่งใช้เวลาปรับปรุงเพียงสองปี
สิบเดือน แต่ผลงานคือพจนานุกรมฉบับนี้ดีขึ้นกว่าฉบับก่อนแทบทุกด้าน ผู้วิจัยได้พยายามให้ข้อ เสนอแนะไว้
ซึ่งหวังว่าจะเป็นประโยชน์แก่การปรับปรุงครั้งต่อไป

AN ANALYSIS OF THE RATCHABANDITTAYASATHAN'S DICTIONARY

REVISED EDITION,

B.E. 2525

An ABSTRACT

BY

BOONREAN CANCHUPHON

Presented in partial fulfillment of the requirements
for the Master of Education degree
at Srinakharinwirot University

February 1984

The objectives of this study are to analyse the Ratchabandittayasathan's dictionary, revised edition, B.E. 2525, in order to examine its term collection, spellings, pronunciations, definitions, etymologies, examples illustrating the usage, synonyms and the antonyms, punctuations, illustrations and format and hence to evaluate them on the basis of lexicographic principles as well as of the famous dictionaries' formats.

The results are the followings

The dictionary contains only 31,020 vocabulary entries. The large number of proper nouns and common terms which are generally accepted used, is not listed.

Most entries and the subentries have been entered in Thai alphabetical order.

The dictionary prefers the traditional way of one word with only one way of spelling. However there is a small number of words with more than one way of spelling.

The dictionary indicates the pronunciation of some particular words, and some particular syllables of the words. In such indications, no special symbols or special letters are used. The pronunciations are indicated by normal simple Thai syllabic writing system with only one diacritical mark when needed.

Such terms as archaic, obsolete, dialectal and others are presented in 13 different ways. Cross-reference is shown in various presentations.

Brief etymologies are given to some particular words of foreign origins. Some Thai words are presented as derivatives.

Some examples are given in order to make clearer the meaning. They are in prose contexts or in poetic ones.

The dictionary presents the synonyms as well as the antonyms, in different manners.

Twelve punctuation marks are used here and there in the dictionary. Most of the 241 illustrations are located at the back part of the dictionary.

Modern typography and format have been selected to combine ease of reading with attractive appearance.

The dictionary is the revision of the earlier one printed in B.E.2493. It's obvious that nearly every phase is developed and improved.

The researcher has been trying to give some recommendations and hopes they will be useful especially for the next revision.